

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 19 SAYI: 45 EKİM - ARALIK 2019

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Yavuz YAMAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Tanıl Can BAYOĞLU

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Hüseyin DEDE

Yapım

Artı6 Medya Reklam Matbaa Ltd. Şti.
Özveren Sokak No:13/A Demirtepe - Kızılay /ANKARA
Tel: 0312 229 37 41 - 42

Baskı Adedi

600

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde Yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.
© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TUBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 19 SAYI: 45 EKİM - ARALIK 2019

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Faruk TAŞCI

EDİTÖR YARDIMCISI

Betül TEKBAŞ HELVACI

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Tanıl Can BAYOĞLU

YAYIN KURULU

- Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ALPAYDIN * Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * İstanbul Şehir Üniversitesi
Doç. Dr. Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Nergis DAMA * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Aslıhan NİŞANCI * 29 Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. M. Merve ÖZAYDIN * Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk TAŞCI * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

- Doç. Dr. Emrah AKBAŞ * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU * Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat MURAT * İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * On Yedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Betül TEKBAŞ HELVACI

Tel: 0312 705 57 15

e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

2019 yılının son sayısı ile sizlerle tekrar birlikteyiz. Yoğun makale gönderimleriniz devam ediyor; ilginiz için teşekkür ederiz. Sisteme yüklenen makalelerin sadece belli bir kısmı editöryal süreçlerden geçtikten sonra hakem sürecine gidebilmektedir. Buna rağmen, hakem sürecinde olan makale sayımız fazladır. Bu çerçevede önümüzde yıl, sayı başına yayınlanacak olan makale sayısında bir artış niyetindeyiz. Böylece bir nebze de olsa, hakemden geçen makalelerin bir kısmını da yayınlama imkânımız olacaktır.

Bu sayımıza gelince; 9 makalemiz bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, Nur Eda KOÇ ve Veli DUYAN tarafından kaleme alınan “*Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Görev Yapan Meslek Elemanlarının Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Ankara Örneği*” adlı makaledir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı kuruluşlarda görev yapan meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumlarını belirleme amacındaki makale, 268 katılımcı ile yüz yüze görüşülerek elden edilen bulgular yolu ile ortaya çıkmıştır. Sonuçta, meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumlarında gönüllü olarak yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki çalışmış olma veya gelecekte böyle bir kuruluştaki çalışma isteği,

yaşlılık alanında kendini başarılı hissetme ve eğitim durumu değişkenlerinin olumlu yönde etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, mesleklere göre yaşlılara yönelik tutumun pozitiften negatife doğru sıralamanın psikolog, sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, çocuk gelişimci ve diğer personel şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

“Çocukların Boşanmaya ve Ebeveynlerine İlişkin Algıları” adlı ikinci makale, yine bir ortak çalışma olup Orhan KOÇAK, Raziye DEMİREL ve Mehmet KIRLIOĞLU tarafından kaleme alınmıştır. Amacı boşanmış veya boşanma sürecinde olan ailelerin çocuklarının boşanma eylemine ve anne-babalarına ilişkin algılarını mecazlar (metaforlar) yardımıyla ortaya çıkarmak ve analiz etmek olan makale, boşanmış veya boşanma sürecinde olan 10 çift ve bu çiftlerin 16 çocuğu ile yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapılması yolu ile şekillenmiştir. Çalışma ile benzer şekilde yapılan araştırmalar, çocukların tartışmaların olduğu, sorunlu bir aileyi anne ve babalarının boşanmasına tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü bir makale, güncelliği bitmeyen bir konu olan göç ile ilgilidir ve Gülcan ŞANTAŞ'a ait olup “Türkiye’de İç Göçün Dağılımı” adını taşımaktadır. Makalede amaç, iç göç kavramının kavramsal olarak incelenmesi ve Türkiye’de iç göçün dağılımının belirlenmesidir. Çalışma sonucunda dönemler itibariyle kentte yaşayanların oranının sürekli arttığı, beş araştırma döneminde de ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindeki kadınların %60’dan fazlasının kentlerde yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca kentlerde yaşama oranı evli olmayanlarda, çalışmayan, sağlık sigortası olan ve Batı Bölgesi’nde yaşayanlarda daha yüksektir.

Fatih ŞANTAŞ’ın “Beş Yaş Altı Ölümü Üzerinde Yoksulluk ve Sağlıkta Dönüşüm Programının Etkisi” adlı makalesi, dördüncü makalemizdir. Bu makalede amaç, beş yaş altı ölümünün seyrinin incelenmesi, yoksulluğun ve Sağlıkta Dönüşüm Programının beş yaş altı ölümü üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Araştırma sonucunda yoksulluğun, sağlıkta dönüşüm programının ve çeşitli sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin beş yaş ölümünü etkilediği belirlenmiştir.

Beşinci makale, Fikret YAMAN'ındır ve makalenin adı “*Yapay’ Bir Çocuk Koruma Modeli Olarak Sos Çocuk Köyleri Ve Türkiye’deki Uygulamaları*”dır. Makalede, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara dünya genelinde hizmet sunan Uluslararası SOS’un korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetleri, kuruluş modelleri ve Türkiye’deki uygulamaları ele alınmaktadır. Makale, Uluslararası Çocuk Köylerini eleştirel bir yaklaşım ve çocuk hakları perspektifinden ele almaktadır.

Altıncı makale, Sebahat Sevgi UYGUR, Esra ASICI ve Derya SARI'nın “*Kadınların Benlik İkilemleri ile Bütünleyici Kendilik Farkındalıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” adlı makaleleridir. Makalede amaç, kadınların benlik ikilemi ile bütünleyici kendilik farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve kadınların benlik ikilemiyle bütünleyici kendilik farkındalık düzeylerinin psikolojik sorun yaşama, psikolojik yardım alma, medeni durum, yerleşim yeri ve aylık gelir gibi değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığının ele alınmasıdır. Makaledeki araştırma bulguları; kadınların benlik ikilemi ile bütünleyici kendilik farkındalığı puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Psikolojik sorun yaşama ve medeni duruma göre, kadınların benlik ikilemi toplam ve benlik ikilemi alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülürken; hayatın büyük bölümünün geçirildiği yerleşim yerine göre, bütünleyici kendilik farkındalığı puanları arasında; aylık gelire göre, bütünleyici kendilik farkındalığı ve sosyal kabul edilebilirlik ikilemi puanları arasında ve psikolojik yardım alma durumuna göre, değerlilik ikilemi puanları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır.

“*Suriyeli Göçmenlerin Sağlık Okuryazarlığı ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*” adlı yedinci makale, Melek ZUBAROĞLU-YANARDAĞ, Özlem ÖZER ve Fatih BUDAK ortak çalışmasıdır. Makalede, i) sağlık okuryazarlığının alt boyutları ve yaşam doyumu üzerinde yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu gibi değişkenlerin etkilerini incelemek ve ii) Suriyeli göçmenlerin sağlık okuryazarlığı algılarının yaşam doyumları üzerindeki etkilerini araştırmak amaçlanmaktadır. Makalede, yapılan analizler sonucunda, yaş,

eğitim düzeyi ve bir yıl içinde bir sağlık kurumuna gitme durumunun sağlık okuryazarlığının erişim ve anlayış alt boyutlarını etkilediği bulunmuştur. Ayrıca sağlık okuryazarlığının tüm boyutlarının yaşam doyumundaki toplam varyansın sadece %1.1'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Sekizinci makale, Zeki KARATAş ve Aliye MAVİLİ'nin “*ocuk Adalet Sisteminde Suça Sürüklenen ocuklara Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar*” adlı çalışmalarıdır. Amacı; ocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların çocuğun psiko-sosyal gelişim özelliklerine ve ocuk hakları ilkelerine uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini çocukların ve alanda çalışanların görüşlerinin alınması yoluyla anlamaya çalışmak olan makalede çıkan sonuca göre, ocuk adalet sistemi uygulamalarında refah yaklaşımı yerine cezalandırma yaklaşımının benimsendiği; adli kolluk, soruşturma, kovuşturma ve ceza infaz aşamalarında ocuk haklarına ve çocuğun psiko-sosyal gelişimine uygun davranılmadığı, sistemin çocukları yeniden toplumsallaştırmada yetersiz kaldığı, müdahaleye rağmen çocukların suç işlemeye devam ettiği anlaşılmıştır.

Bu sayımızın Nesli URHAN tarafından kaleme alınan son ve dokuzuncu makalesi İngilizce olup “*Approaching the End 'Europe 2020': NEET*” (*Avrupa 2020 Stratejisi'nin Sonuna Gelirken: NEİY*) adını taşıymaktadır. Makale, 15-24 yaş aralığında, ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede (NEİY) yer alan gençler ile ilgili literatür taraması yapmakta ve Avrupa Birliği (AB) bünyesinde bu konuya ilişkin güncel durumu makro düzeyde incelemektedir. Bu çerçevede makale, Avrupa 2020 Stratejisinin NEİY sorununa çözüm bulmakta başarılı olup olmadığı sorusuna cevap aramaktadır. 2019 yılının güncel verileri işığında AB'nin Avrupa 2020 Stratejisi'ndeki hedeflerinde ne aşamada olduğu irdelenmekte ve bu araştırmada sadece istihdam ve eğitim verileriyle başarılı sonuçlar elde edilemeyeceği gösterilmektedir.

İlgililerine faydalı olması temennisiyle, selamlar...

Doç. Dr. Faruk TAşCI
Editör

İÇİNDEKİLER

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Görev Yapan Meslek Elemanlarının Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Ankara Örneği
Determination of the Attitudes of The Professionals Towards The Elderly Who Are Employed By Institutions of the Ministry of Family, Labor And Social Services:
Ankara Sample827
Nur Eda KOÇ, Veli DUYAN
Araştırma Makalesi
- Çocukların Boşanmaya ve Ebeveynlerine İlişkin Algıları
Perceptions of Children On Divorcement And Their Parents857
Orhan KOÇAK, Raziye DEMİREL, Mehmet KIRLIOĞLU
Araştırma Makalesi
- Türkiye’de İç Göçün Dağılımı
The Distribution of Domestic Migration Flows In Turkey893
Gülcan ŞANTAŞ
Araştırma Makalesi
- Beş Yaş Altı Ölümü Üzerinde Yoksulluk ve Sağlıkta Dönüşüm Programının Etkisi
The Effect of Poverty And Health Transformation Programme on the
Under Five Mortality919
Fatih ŞANTAŞ
Araştırma Makalesi
- “Yapay” Bir Çocuk Koruma Modeli Olarak SOS Çocuk Köyleri
ve Türkiye’deki Uygulamaları
An “Unnatural” Child Protection Model: SOS Children’s Villages And Its
Implementation In Turkey935
Fikret YAMAN
Araştırma Makalesi
- Kadınların Benlik İkilemleri İle Bütünleyici Kendilik Farkındalıklarının
Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
The Investigation of Women’s Self-Ambivalence And Integrative Self-Knowledge
In Terms Of Different Variables963
Sebahat Sevgi UYGUR, Esra ASICI, Derya SARI
Araştırma Makalesi

Suriyeli Göçmenlerin Sağlık Okuryazarlığı ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi Examination Of Health Literacy And Life Satisfaction Among Syrian Migrants	995
<i>Melek ZUBAROĞLU YANARDAĞ, Özlem ÖZER, Fatih BUDAK</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Çocuk Adalet Sisteminde Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar Problems Faced In Practices Of Juvenile Justice System For Juvenile Offenders	1013
<i>Zeki KARATAŞ, Aliye MAVİLİ</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Avrupa 2020 Stratejisinin Sonuna Gelirken: NEİY Approaching The End 'Europe 2020': NEET	1045
<i>Nesli URHAN</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	

AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞINA BAĞLI KURULUŞLARDA GÖREV YAPAN MESLEK ELEMANLARININ YAŞLILARA YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ: ANKARA ÖRNEĞİ

Nur Eda KOÇ¹, Veli DUYAN²

Öz

Yaşlı nüfusun hızla arttığı toplumlarda yaşlı bakım hizmetleri önem kazanmıştır. Bu alanda çalışan meslek elemanlarının yaşlılara karşı tutumlarının bakım hizmetlerinin kalitesini doğrudan etkilediği bilinmektedir. Meslek elemanları eğitim almalarına rağmen içinde buldukları toplumun sosyo-kültürel özelliklerinden etkilenerek kalıp yargılar ve tutumlar geliştirmektedirler. Bu nedenle yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kuruluşlarda görev yapan meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumlarını belirlemektir.

Veriler 268 katılımcı ile yüz yüze görüşülerek anket yoluyla toplanmıştır. Verilerin toplanmasında Demografik Bilgi Formu ve Kogan'ın geliştirmiş olduğu Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği'nin Türkçe sürümü uygulanmıştır. Çalışma betimleyici ve kesitsel nitelik taşımaktadır. Sonuçlar SPSS 16 istatistik programı ile değerlendirilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki ve anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi için t-testi ve Varyans Analizi (Anova) kullanılmıştır.

Meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumlarında gönüllü olarak yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki çalışmış olma veya gelecekte böyle bir kuruluştaki çalışma isteği, yaşlılık alanında kendini başarılı hissetme ve eğitim durumu değişkenlerinin olumlu yönde etkili olduğu belirlenmiştir. Mesleklere göre yaşlılara yönelik tutumun pozitiften negatife doğru sıralamanın psikolog, sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, çocuk gelişimci ve diğer personel şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılar, Tutum, Meslek Elemanları, Yaşlılık

¹ B.U. Nur Eda Koç, Ankara Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, e-posta kocnureda@yahoo.com; Orcid No: 0000-0002-7628-1000

² Prof. Dr. Veli Duyan, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta vduyan@health.ankara.edu.tr; Orcid No: 0000-0003-4316-5756

DETERMINATION OF THE ATTITUDES OF THE PROFESSIONALS TOWARDS THE ELDERLY WHO ARE EMPLOYED BY INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF FAMILY, LABOR AND SOCIAL SERVICES: ANKARA SAMPLE

Abstract

It has been known that the attitudes towards the elderly of the professionals working in this field and their geriatric competencies directly affect the quality of the elderly care services. Although the professionals are educated, they are influenced by the socio-cultural features of their society; thus developing stereotyped judgments and attitudes. Therefore, the identification of their attitudes towards the bears importance. The purpose of this study is to identify the attitudes towards the elderly of the professionals within the Ministry of Family Labor and Social Services.

The data were collected through questionnaires during face to face interviews with 268 participants. Demographic Information Form and Turkish version of Kogan's Attitudes towards the Elderly Scale were applied for data collection. The study has descriptive and cross-sectional qualifications. The results were evaluated via the statistics program SPSS 16.

It has been found that volunteering and will to work in an institution serving the elderly, affect positively the attitudes toward elderly. According to the professions, the attitude towards the elderly has been determined to be in the order of positive to negative, psychologist, social worker, teacher, child development and the other service workers.

Key Words: *Older people, Attitudes, Professions, Ageing*

Giriş

Yaşlanma bütün canlıların maruz kaldığı yaşamın doğal bir evresidir. İnsan da doğası gereği bu süreci yaşamakta ve değişikliklere uyum sağlamaya çabalarak yaşamını sürdürme gayreti içerisinde girmektedir. Fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik değişiklikler ve gerilemeler bu dönemde hızla yaşanmaktadır (Tufan, 2006). İnsan bu değişimleri edindiği birikim, sahip olduğu kişilik yapısı, kültürel altyapı ve imkanlar ölçüsünde tolere ederek kaliteli bir hayat sürdürmektedir. Bu imkanlar subjektif ve objektif refah göstergeleri olarak ayrılmakta ve yaşlılıkta alınan hizmetler de bu refah göstergelerinin bir parçası haline gelmektedir (Özmete, 2008).

Farklı disiplinlerden gelen yaşlılık alanında çalışan meslek elemanlarının yaşlılara karşı tutumları, yaşlılıkla gelen fiziksel kayıpların, fizyolojik değişimlerin, sosyal ve psikolojik sorunların doğru müdahale ve yaklaşımlarla çözümünde etkili bir faktördür. Meslek elemanlarının yaşlılara karşı geliştirdikleri olumlu tutumlar profesyonel hayatlarında etkili çözümlerin zeminini oluşturmaktadır. Sosyal hizmet başta olmak üzere birçok disiplin yaşlılık alanında profesyonel müdahalenin bir parçasıdır. Dolayısıyla ortaya çıkan hizmet, yaşlılık alanına temas eden bütün meslek gruplarının oluşturduğu ortak bir kalite standardını oluşturmaktadır.

Bu çalışma Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kuruluşlarda çalışan meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla yapılmış öncü çalışmalardan biri olması bakımından önem taşımaktadır.

Ülkemizde sosyal hizmet alanında bakım elemanı olarak çalışanlarla ilgili tutum ölçeği uygulaması yapılmış olmakla birlikte, sosyal hizmet çalışanları ile bu tür bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir. Literatürde öğrencilerle yapılmış birçok tutum belirleme araştırması mevcuttur. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görev yapan bütün meslek gruplarının yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi, bakımından da önem taşımaktadır. Yurt dışında yapılan çalışmaların sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıklar nedeniyle ülkemizdeki bu alana ışık tutma imkânı bulunmamaktadır. Yapılacak olan bu çalışmayla bu alandaki eksikliğin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca sosyal hizmetin önemli bir alanı olan yaşlı hizmetlerinde görev yapan personelin mevcut hizmet standartlarının belirlenmesi ve geliştirilmesinde önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bakanlık bünyesinde hizmet verilen engelli, yaşlı, çocuk ve kadın hizmetleri gibi ana alanlar arasında personel geçişi sıkça yapılmaktadır. Geçiş yapılırken yaşlılık alanında görevlendirilecek personelde bulunması gereken niteliklerin tespit edilmesinde kriter belirlemede ve alana uyum sağlayacak personelin seçiminde rol oynayacaktır.

Yaşlı hizmetlerinde görev almaktayken personelin birtakım eksiklerinin tespit edilmesi, hizmet içi eğitimler ve projeler yoluyla yetkinlik seviyelerinin yükseltilmesinin sağlanmasında önem arz etmektedir. Bu amaçla geliştirilecek bütün müdahale araçlarına teorik bir kaynak olarak yol göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Yaşlılara Yönelik Tutum

Toplumların sosyokültürel yapıları ve gelenekleri, değişik alanlardaki tutum ve davranışlarını büyük ölçüde belirlemektedir. Diğer birçok alanda olduğu gibi yaşlıya karşı tutum ve davranışların oluşumu da bu geleneksel ve sosyo-kültürel özelliklerden etkilenmektedir (Akdemir vd., 2007). Tutumların gelişiminde tutum geliştiren bireyin geçmiş yaşantısı, deneyimleri, eğitim durumu ve sahip olduğu kültürde yaşlılara ve yaşlıya geliştirilen tutum rol oynamaktadır (Öz, 2002,ss. 17).

Yaşlı bireylerin yaşlılığa yönelik tutumlarını inceleyen çalışmalarda günlük yaşam aktivitelerini yerine getirme konusunda yetersiz olan, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ve sağlık durumu iyi olmayan yaşlı bireylerin yaşlılıkla ilgili tutumları olumsuz olarak; 60-74 yaş grubundakiler 75 ve üzeri yaş grubundakilerden daha pozitif, evli olanların evli olmayanlardan daha pozitif, düzenli geliri olanların olmayanlardan, kronik hastalığı olmayanların olanlardan daha pozitif bir tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir (Özpinar ve Korkmaz, 2017;Özyurt vd., 2013,ss.29).

Literatürde tecrübe, yaş ve cinsiyetin yaşlılığa yönelik tutumlar konusunda etkili faktörler olduğu söylenmiştir (Söderhamn vd, 2001. ss.225; Slevin

1991,ss. 1197). Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha olumlu tutuma sahip olduğu görülmüştür (Elbi vd., 2015). Genel olarak erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre yaşlıya yönelik tutumlarda daha negatif olduğu görülmüştür (Hawkins, 1996,ss.271). Ayrıca tutumun yöneldiği yaşlı bireylerin yaşı ve cinsiyetinin de tutum geliştirenler üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

Eğitim tutumlar üzerinde etkili faktörlerden biridir. Geriatrik eğitimin tıp öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarını olumlu yönde geliştirdiği Warren (1983) tarafından bildirilmiştir (ss.435). Bir diğer çalışmada profesyonel eğitimi yüksek seviye olan hemşirelerin yaşlılara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu belirtilmektedir (Armstrong-Esther vd., 1989,ss.34). Söderhamn'ın (2001) yaptığı çalışmada da hemşirelerin hemşirelik öğrencilerinden daha olumlu tutuma sahip oldukları vurgulanmıştır (ss.225). Bir diğer çalışmada duyarlılık eğitime ve yaşlanmayla ilgili bilgilere odaklanan altı haftalık bir eğitim programından önce ve sonra tıp öğrencilerinin tutumları ölçülmüştür. Sonuçlar öğrencilerde yaşlı hastalarla çalışmak için gereken tutum ve becerilerin geliştiğini göstermiştir (Intrieri vd.& Castilla, 1993 ss.373).

Kültürel özelliklerin tutum üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışmalarda katılımcıların geleneksel bakış açısından, toplumlarında yaşlı bireye yönelik tutumdan etkilendikleri belirtilmiştir. (Seng Kwing Cheong vd., 2009 s.850; Ceylan vd., 2015 ss.459).

Depaola ve arkadaşları (1994) bakım evi personeli göz önüne alınarak ölüm kaygısı ve yaşlılara karşı tutum arasındaki ilişkiye değinen bir çalışma yayınlamıştır(ss.231). Yaş ayrımcılığına ilişkin inançlar ve kalıp yargıların sosyal hizmet uzmanlarının inançlarını, tutumlarını ve yaşlılarla olan etkileşimlerini etkilediği yaygın olarak görülmektedir (Dalley, 1996,ss.515; Peace vd., 1996,ss36). Quinn (1999;ss.171) öğrencilerle yaptığı çalışmada tutumların duygusal bileşenlerinin gözden kaçırıldığını söylemektedir. Duygusal ilişkiler öğrencilerin yaşlılara ve yaşlılarla sosyal hizmete karşı tutumunu etkilemektedir. Yaşlılarla temas halinde eğitime devam eden öğrencilerin kendilik farkındalığında artış ve ölen veya yakınlarını kaybeden kişilere müdahalede de gelişme sağladıklarını bildirmiştir. İsveç'te Fagerberg ve Erkman'ın (1997;ss.177) çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin yaşlı hastalarının hastalıklarından, yardımsızlıklarından, bağımsızlıkları için

mücadelelerinden ve kimliklerinden duygusal olarak etkilendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan bir çalışmada aile içinde yaşlı bireyle birlikte yaşayanların yaşamayanlara göre yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır (Ünalın vd., 2012,ss.115). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada da yaşlı bakımında gönüllü yer almanın gençlerin kendi bireysel gelişimlerine meslek hayatlarına ve profesyonelliklerine olumlu yönde katkıda bulunacağına ilişkin inanç taşıdıkları ortaya konmaktadır (Hablemitoğlu, Özmete,2011). Gallagher (2006;ss.273) yardımcı personel ile hemşireler arasında olumsuz tutumlarda kayda değer fark bulmuştur.

Yaşlılıkla ilgili tutumların çalışma alanı tercihini etkilediğini gösteren birtakım bulgular elde edilmiştir. Yun-e Liu ve arkadaşlarının (2012;ss.397) sistematik gözden geçirmesinde İngilizce ve Çince kaynakları tarayarak 25 makale tespit edilmiş ve 2000 yılından itibaren hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin tutumlarının daha az olumlu olduğu belirlenmiştir. Yaşlı insanlarla çalışmaya yönelik tercih ve yaşlılık bilgisinin yaşlı insanlara yönelik olumlu tutumlarla ilişkili olması çalışmalar arasında en tutarlı sonuç görülmüştür. Mckinlay ve Cowan (2003;ss.298) tarafından yapılan bir çalışmada İngiltere’de yaşlı nüfusun artışının geriatrik hemşirelik alanının önem kazanmasını sağlamasına rağmen istihdam istatistiklerinde bu alanın popüler olmadığı görülmüş ve bunun hemşirelik öğrencilerinin yaşlılığa yönelik olumsuz tutumlarından kaynaklanabileceğini ileri sürülmüştür. Artan geriatrik sosyal hizmet uzmanı ihtiyacına karşın sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlı müracaatçılarla çalışma konusundaki kararsızlık düzeylerinin de arttığı bildirilmiştir (Scharlach vd., 2000,ss. 521). Gorelik, Damron ve arkadaşları (2000,ss.623) tarafından gerontoloji alanında eğitim alan öğrencilerle ilgili olarak iki engel bulunduğu belirtilmiş ve bunlar 1) öğrenci direnci 2) yaşlı bireyleri düşük öncelikli müracaatçılar olarak görme şeklinde tanımlanmıştır. İngiltere’de mezun olan sosyal hizmet öğrencileriyle yapılan bir çalışma yaşlı müracaatçılarla çalışmanın en az popüler seçenek olduğunu ve bu alandaki seçimin okula başlama ve mezuniyet arasındaki farkın çok az olduğunu göstermiştir (Jack ve Mosely, 1997,ss. 893-911).

Yaşlılara yönelik olumsuz tutumlar yalnızca sosyal hizmet öğrencilerine has bir durum değildir. Amerika’da 299 beslenme diyetetik öğrencisiyle

yapılan çalışmada öğrencilerin hangi yaş grubuyla çalışmak istedikleri sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında, yaşlı grupları en düşük sırada tercih ettikleri görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin yaşlılıkla ilgili bilgi sahibi olmadıkları, yaşlılara karşı tarafsız bir tutuma sahip oldukları ortaya çıkmıştır (Kaempfer vd., 2002,ss. 197). Sağlık personelinin yaşlıların kronik sorunlarıyla uğraşmaktansa genç hastaların hızlı iyileşme potansiyeli olan akut rahatsızlıkları konusunda çalışmayı tercih ettikleri belirtilmiştir (Öz, 2002,ss. 17).

Yaşlanan nüfusun ihtiyacını karşılamak açısından gelecekte yaşlılık alanında çalışmak isteyen sosyal hizmet uzmanlarının sayısı önem arz etmektedir. Mason ve Sanders (2004) tarafından yapılan çalışmada 22 sosyal hizmet yüksek lisans öğrencisiyle, öğrencilerin yaşlı müracaatçılarla çalışmak konusundaki tutumlarını belirlemek için yüz yüze görüşme yapılmıştır (ss.61). Araştırmada yaşlı bireylerle çalışan öğrenciler tercih edilmiştir. Yarıya yakını yaşlılık alanını isteyerek seçmediğini ifade etmiştir. Gerontoloji alanında çalışma konusunda öğrencilerin motivasyonu, öğrenim fırsatları ve öğrencilerin yaşlılık alanında çalışmaya hazırlanmasına ilişkin hususlar öne çıkmıştır. Motivasyon kaynağına verilen cevaplarda öğrencinin kendi ilgi alanı olması gerektiği vurgulanmış, gerontoloji ile ilgili derslerin, oryantasyon programlarının, edebiyat paketlerinin ve gezilerin de motivasyon aracı olabileceği belirtilmiştir. Öğrenme fırsatları konusunda ise eğitim içerisinde yaşlı kişilerin hikayelerine yer verilmesinin yaşlıların insan olduklarının fark edilmesini sağlayacağı belirtilmiş, öğrencilerin yaşlılık alanında çalışmaya hazırlanması ile ilgili olarak da alanda vakalara ve olaylara maruz bırakılma yoluyla öğrencilerin hazırlanabileceği söylenmiştir. Ayrıca öğrencilerin kariyer yapma konusundaki çalışmalarının desteklenmesi gerektiği de katılımcılar tarafından bildirilmiştir.

Tutum üzerinde çalışma süresinin etkili olduğunu gösteren bir çalışma da Hellzen ve arkadaşları (2003;ss616) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada uzun süre şizofreni hastası olan yaşlılarla çalışan hemşirelerin duyarlılıklarının azaldığı, daha kısa süre çalışmış olan hemşirelerin ise daha duyarlı davrandıkları tespit edilmiştir. Bu sonuç yaşlılar ile çalışma süresinin de tutumlar üzerinde etkili olduğuna ilişkin örnek teşkil eden bir çalışma olmuştur.

İletişimin tutumla ilgili temel bir kavram olduğunu göstermesi bakımından Schwartz (2001;ss127) Allport'un (1954) geliştirmiş olduğu "temas hipotezi" ile yaşlı bireylere yönelik tutumun ilişkisini gösteren bir çalışma gerçekleştirmiştir. Allport dış-grup üyeleriyle olumlu kurulan temasın tüm dış-grup üyelerine genelleneceğini, dış-gruba yönelik önyargının azalacağını ve kalıp yargıların değişeceğini düşünmüştür. 62 öğrenciye yaşlı bireylerle olan temas sıklığı ve kalitesi ile yaşlılara yönelik örtülü tavırları değerlendiren tek bir anket verilmiştir. Sonuçlar olumlu iletişim kalitesinin, temas sıklığıyla değil, yaşlılara karşı daha olumlu tutumlarla ilişkili olduğunu göstermiştir.

Bir araştırma da kuşaklar arası pozitif temasın genç insanların yaşlı yetişkinlere yönelik tutumlarını geliştirebileceğini göstermektedir. Düzenli olarak iş yerinde yaşlılarla etkileşime giren gençlerin yaşlı insanlara karşı daha olumlu tutum sergiledikleri, daha yaşlı akrabalarıyla yaşayanların ise daha yaş ayrımcı tutumlara sahip oldukları belirlenmiştir (Allan ve Johnson, 2009,ss.1).

Tutum ve iletişim bağlantısını konu alan bir araştırma kapsamında yapılan bir dizi çalışmada elde edilen sonuçlar, yaşlı erişkinlerle sık temasın yaş ayrımcılığını azaltmak için yeterli olmayabileceğini, bunun yerine, ayrımcılığı azaltma potansiyeline kuşaklararası temasın algılanan kalitesinin sahip olduğu ortaya konmuştur. Bu sonuçların sağlamlığını test etmek ve ayrıca doğrudan nesillerarası temas ile gençlerin yaşlı erişkinlere yönelik tutumları arasındaki pozitif ilişkilerin potansiyel ara bulucuları olarak gruplararası kaygı ile yaşlanma kaygısını incelemek amacıyla ikinci bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma 110 psikoloji bölümü öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar puanlama yapmış ve yüksek skorlar yaşlanma anksiyetesini göstermiştir. Araştırmaların sonucunda yaşları 18 ile 30 arasında değişen 95 genç ile internet aracılığı ile ankete katılmıştır. Bu çalışmaların sonuçları, yaşlılarla iyi kalitede doğrudan temas kurmanın birçok genç insan için kuşaklararası buluşma endişelerini azalttığını ve bunun da kuşkusuz yaşlı yetişkinlere yönelik tutumlarını bir bütün olarak geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca yaş ayrımcılığının azalması için gençlerin doğrudan yaşlıyla iletişime geçmesinin çok gerekli olmayabileceği, bunun yerine diğer gençlerin yaşlı bireylerle ilişkilerinin iyi olduğunu bilmenin bu etkiyi yapacağı öngörülmektedir. Mevcut sosyal iklimde özellikle gençler ve yaşlı yetişkinler arasındaki uçurumun genişlediği ve

kuşaklar arası doğrudan temas fırsatlarının gittikçe sınırlı hale geldiği de görülmektedir (Drury vd., 2016,ss.522).

Sonuç olarak yaşlılık sosyal hizmetin ana alanlarından biri olmakla birlikte spesifik bir konudur. Çalışmanın temel stratejisi meslek elemanlarının yaşlılıkla ilgili zayıf ve güçlü yönlerinin ortaya konularak hizmet kalitesinin geliştirilmesidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda çalışan meslek elemanlarının yaşlılara karşı tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma yaşlılara yönelik tutumu etkileyen faktörleri incelemek ve aralarındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın amacına bağlı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Meslek elemanlarının sosyo-demografik özelliklerine göre yaşlılara yönelik tutumları farklılaşmakta mıdır?
- Meslek elemanlarının ailesinde yaşlı birey olması durumuna göre yaşlılara yönelik tutumları farklılaşmakta mıdır?
- Meslek elemanlarının ilgisi yaşlılık alanına göre yaşlılara yönelik tutumları farklılaşmakta mıdır?
- Meslek elemanlarının çalışma yaşamına ilişkin özelliklerine göre yaşlılara yönelik tutumları farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Şekli

Bu araştırma; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kuruluşlarda görev yapan meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumlarını belirlemeye, buna etki eden sosyo-demografik özellikler, meslek elemanlarının ailelerinde yaşlı birey olması durumu, çalışma yaşamı ve meslek elemanlarının yaşlılık alanına ilgisi gibi faktörlerin etkisini saptamaya yönelik tanımlayıcı, kesitsel, nicel bir araştırmadır.

Araştırmanın Evreni

Araştırmanın çalışma evrenini, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Ankara ili içerisinde bulunan bütün kuruluşlarda görev yapan bütün meslek elemanları oluşturmaktadır. Sosyal hizmet kuruluşlarında görev yapan sağlık servislerinde görevli hekim, fizyoterapist, diyetisyen, hemşire, sosyal serviste görev yapan sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk alanında hizmet veren kuruluşlarda görevli çocuk gelişimci ve öğretmenler ile il müdürlüğünde görev yapan bütün anılan meslek gruplarıyla birlikte sosyologlar da araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın veri toplama sürecinde 552'si yatılı hizmet veren 19 kuruluşta ve İl müdürlüğünde, 100'ü sosyal hizmet merkezlerinde olmak üzere 652 meslek elemanı bulunmaktadır. Sosyal hizmet merkezleri dışında diğer kuruluşlarda ve il müdürlüğünde çalışan 552 meslek elemanından farklı nedenlerle 268 personele ulaşılabilmektedir.

Araştırmanın Örnekleme

Örnekleme yer alan bağlı kuruluşlar ve İl Müdürlüğünde yer alan şubeler; Elmadağ Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü (HYBRM), Gıcık HYBRM, 75.Yıl HYBRM, Çubuk Abidin Yılmaz HYBRM, Kızılcahamam HYBRM, Seyranbağları HYBRM, Ümitköy HYBRM ve Yaşlı Hizmetleri Şube Müdürlüğü, Saray Sevgi Evleri Kız Yurdu Müdürlüğü, Saray Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü, Atatürk Çocuk Yuvası Müdürlüğü, Atatürk Çocuk Destek Merkezi Müdürlüğü, Ayaş Çocuk Destek Merkezi Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Şube Müdürlüğü, Saray Engelsiz Yaşam Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Şereflikoçhisar Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Yenimahalle Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi ve Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü, 1.,2.,3. Kadın Konukevi Müdürlükleri, Koza Şiddeti Önleme İzleme Merkezi Müdürlüğü, Kadın Hizmetleri Şube Müdürlüğüdür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada sosyo-demografik özellikler, eğitim durumu ve çalışma durumu başlıkları altında toplanan 18 soruluk Demografik Bilgi Formu oluşturularak kullanılmıştır.

Yaşlılara yönelik tutumu belirlemek amacı ile de Duyan ve Gelbal tarafından 2013 yılında Türkçeye uyarlama çalışması yapılan Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği (Kogan, 1961) kullanılmıştır.

Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği Kogan tarafından 1961 yılında insanların yaşlılara yönelik tutumlarını ölçme amacıyla geliştirilmiştir. Ancak Türkiye’de yaşlılığa karşı tutumu ölçecek herhangi bir ölçme aracı bulunmaması nedeniyle Duyan ve Gelbal tarafından 2013 yılında Türkçeye uyarlama çalışması yapılmış ve yüksek güvenilirlik ve geçerlilik sağlamıştır. Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği kendi kendini bildirim tarzında bir değerlendirme aracıdır. 34 maddeden oluşan yaşlılara yönelik olumlu ve olumsuz tutumları yansıtan bu ölçek iki boyutlu bir ölçme aracıdır. Ölçekte yer alan ilk 17 madde olumsuz tutum alt ölçeğine aittir. Ölçeğin 18-34 arasında yer alan 17 maddesi ise olumlu tutum alt ölçeğine aittir. Ölçek “kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, biraz katılmıyorum, biraz katılıyorum, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum” şeklinde 6’lı likert tipinde hazırlanmıştır. Sıralanan kategoriler 1, 2, 3, 5, 6 ve 7 olarak puanlanmaktadır. Dolayısıyla her bir alt ölçekten alınabilecek puanlar 17-119 ve Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği’nin tamamından alınabilecek puanlar 34-238 arasında değişmektedir. Yaşlılara yönelik olumlu tutumlar alt ölçeğinden alınan yüksek ve yaşlılara yönelik olumsuz tutumlar alt ölçeğinden alınan düşük puanlar yaşlılara yönelik olumlu tutuma sahip olduğunu göstermektedir.

Anket Formunun Ön Uygulaması

Kogan’ın geliştirdiği Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği Duyan ve Gelbal tarafından 2013 yılında Türkçeye uyarlama çalışması yapılarak yüksek güvenilirlik ve geçerlilik sağladığından ölçeğin yeniden güvenilirlik ve geçerliliğinin test edilmesine gerek duyulmamıştır. Bu nedenle anketin ön uygulama aşaması geçilmiştir.

Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Bu araştırma Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü’ nün tez için belirlediği 01 Mart 2016 tarihinden itibaren 6 aylık dönemde (mülga)Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı Müsteşarlık Makamından alınan izin dahilinde gerçekleştirilmiştir. Alınan izin ile kuruluşlara gidilerek kuruluşların idarecileriyle görüşme gerçekleştirilmiş ve araştırmanın kapsamı hakkında bilgi verilerek katılımcılara anket uygulanmıştır.

Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma Ankara Üniversitesi Etik Kurulundan 22.02.2016 tarihinde onay alınmak suretiyle etik açıdan uygun bulunmuş olup; (mülga) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Müsteşarlık Makamı tarafından verilen kurum izniyle Bakanlık bünyesinde çalışan meslek elemanlarının katılımında gönüllülük esası temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra elde edilen veriler SPSS 16 programı kullanılarak veri tabanı oluşturulmuş, değişkenlere bağlı farklılığın belirlenebilmesi amacıyla verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi Anova ve t-test kullanılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırma, Ankara ilinde yer alan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı hizmet veren kuruluşlarda gerçekleştirilmiştir. Yalnızca Ankara örneğini sunması bu araştırmanın sınırlılığıdır.

Ankete katılan personelin yıllık izin, sağlık durumu ve nöbet izinleri veya gönüllü olmama gibi gerekçelerle kuruluşlarda bulunmaması da katılımcı sayısını etkileyen bir diğer sınırlılıktır.

Bulgular

Araştırmaya dâhil olan meslek elemanlarının %31,7'sini erkek personel, %68,3'ünü ise kadın personel oluşturmaktadır. Personelin yaşı 24 ile 63 arasında olup yaş ortalaması 38'dir. Araştırmaya katılan çalışanların %19,4'ünün bekâr,

%80,6'sının ise evli olduğu görülmektedir. Personelin %75,4'ünün ailelerinde yaşlı birey bulunduğu, %24,6'sında ise yaşlı birey bulunmadığı belirlenmiştir.

Katılımcıların %72,8'i lisans mezunu iken % 20,9'u lisansüstü düzeyde eğitim görmüş olup, sağlık personeli olarak ön lisans düzeyinde çalışanların oranı ise % 6,3 olarak belirlenmiştir. Personelinin %23,9'u yaşlılık alanında çalıştığını belirtmiştir. Diğer alanlarda ise %39,9 oranında çocuk alanında, %28,4 oranında engellilik alanında, %7,8 oranında da kadın hizmetlerinde çalışmaktadır. Araştırmaya katılan çalışanların %30,9'u sosyal hizmet uzmanı, %25,4'ü öğretmen, %15,7'i sağlık servisi çalışanları olarak adlandırılan doktor, hemşire, diyetisyen, fizyoterapist, %15,3'ü çocuk gelişimci ve %12,7'si psikologtur.

Tablo 1'de katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre yaşlılara yönelik tutum durumu yer almaktadır.

Tablo 1. Meslek Elemanlarının Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Yaşlılara Yönelik Tutum Puanlarının Karşılaştırılması

		N	Ort.	SS	İstatistik	p
Cinsiyet	Erkek	85	133,39	16,54	t = -0,657	,512
	Kadın	183	134,87	17,46		
Yaş	20-30 yaş arası	75	134,47	17,17	F= ,098	,961
	31-40 yaş arası	84	133,93	16,68		
	41-50 yaş arası	68	135,28	16,98		
	51-65 yaş arası	41	133,78	18,89		
Medeni durum	Evli	216	134,16	17,05	t= -,461	,645
	Bekâr	52	135,38	17,74		
Eğitim durumu	Ön lisans	17	120,47	15,90	F= 7,139	,001
	Lisans	195	134,59	16,58		
	Lisansüstü	56	137,96	17,67		
Mezuniyet süresi	0-10 yıl arası	103	134,24	17,89	F= 1,066	,364
	11-20 yıl arası	78	135,10	14,71		
	21-30 yıl arası	61	136,03	19,84		
	31-40 yıl arası	26	129,08	13,77		
Yaşlılıkla ilgili eğitim	Var	31	137,26	18,51	t = ,987	,325
	Yok	237	134,03	16,98		
Yaşlılık alanı dışında eğitim	Var	51	138,51	15,68	t = 1,911	,057
	Yok	217	133,43	17,38		

Tablo 1'e bakıldığında cinsiyet, yaş, medeni durum, mezuniyet süresi, yaşlılıkla ilgili veya yaşlılık alanı dışında eğitim alması durumuna göre yaşlılara yönelik tutum puanı ortalaması ($t=-0,657$; $F=0,98$; $t=-,461$; $F=1,066$; $t = ,987$; $t = 1,911$ $p>0.05$) bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur. Eğitim durumuna göre yaşlılara yönelik tutum puanı ($F=7,139$; $p<0.05$) bakımından istatistiksel açıdan anlamlı fark görünmektedir. Önlisans mezunları en az olumsuz tutuma sahip olan grup olarak görülmektedir. Buna karşın en olumlu tutuma sahip olan ise lisansüstü eğitim görenler olmuştur.

Yaşlılıkla ilgili eğitim alma durumuna ($t=,987$; $p>0.05$) ve yaşlılık alanı dışında eğitim alma durumuna göre yaşlılara yönelik tutum ($t=1,911$; $p>0.05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 2'de ailede yaşlı birey olması durumu, var ise yaşlının yakınlık derecesi, yaşlı ile yüz yüze ve telefonla görüşme sıklığına göre yaşlılara yönelik tutum durumu yer almaktadır.

Tablo 2. Meslek elemanlarının ailesinde yaşlı birey olması durumuna göre yaşlılara yönelik tutum puanlarının karşılaştırılması

		N	Ort.	SS	İstatistik	p
Ailede yaşlı birey	Var	66	131,70	16,84	t = -1,477	,141
	Yok	202	135,28	17,20		
Yaşlının yakınlığı	Çekirdek aile, eşin ailesi	107	134,07	16,56	F= ,758	,470
	Diğer aile üyeleri, akrabalar	84	136,24	17,48		
	Her iki gruptan	11	139,73	21,51		
Yüz yüze görüşme sıklığı	Çok sık	52	136,90	17,21	F=1,110	,356
	Sık	35	136,49	18,36		
	Ara sıra	52	135,67	17,53		
	Az	40	135,98	16,85		
	Çok az	7	130,86	12,13		
	Diğer	16	126,31	15,61		
Telefonla görüşme sıklığı	Çok sık	104	136,51	18,82	F=1,030	,401
	Sık	36	137,69	14,81		
	Ara sıra	15	136,33	15,68		
	Az	20	130,20	17,09		
	Çok az	13	129,85	14,09		
	Diğer	14	131,14	13,64		

Yaşlılara yönelik tutum ile ailede yaşlı birey olması durumu ($t=-1,477$; $p>0,05$), ailede bulunan yaşlı bireyin yakınlık derecesi ($F=0,758$; $p>0,05$), ailede bulunan yaşlı birey ile yüz yüze görüşme sıklığı ($F=1,110$; $p>0,05$) ve ailede bulunan yaşlı birey ile telefonla görüşme sıklığı ($F=1,030$; $p>0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur. Ailede bulunan yaşlılarla yüz yüze görüşme sıklığı değişkeninde gruplar arası farka bakıldığında diğer olarak isimlendirilen grup standart görüşme kalıplarına uymayacak şekilde görüşme sıklığı tarif eden kişilerden oluşmaktadır. Örneğin yılın iki ayı yaşlı

ile birlikte yaşayıp geri kalan kısmında yüz yüze görüşmeyen kişiler bu gruba dahil edilmiştir.

Tablo 3'te meslek elemanlarının yaşlılık alanına ilgisine göre yaşlılara yönelik tutum durumları yer almaktadır.

Tablo 3. Meslek elemanlarının yaşlılık alanına ilgisine göre yaşlılara yönelik tutum durumu

		N	Ort.	SS	İstatistik	p
Yaşlılık ile ilgili kitap okuma	Evet	83	136,72	19,08	t = 1,489	,138
	Hayır	185	133,36	16,17		
Medyada yaşlılıkla ilgili haberleri takip etme	Evet	182	134,90	17,65	t = 696	,487
	Hayır	86	133,34	16,11		
Yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki gönüllü çalışma	Evet	40	141,70	21,19	t = 2,960	,003
	Hayır	228	133,12	16,06		
Gelecekte yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki çalışma isteği	Evet	125	136,82	16,08	t = 2,171	,031
	Hayır	143	132,29	17,83		

Yaşlılık ile ilgili kitap okuma durumuna ($t=1,489$; $p>0,05$), medyada yaşlılık ile ilgili haberleri takip etme durumuna ($t=696$; $p>0,05$) ve yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki gönüllü çalışma durumuna göre yaşlılara yönelik tutum ($t=2,960$; $p<0,05$) puanı bakımından istatistiksel açıdan anlamlı fark görünmektedir. Gönüllü çalışanların çalışmayanlara göre yaşlılıkla ilgili daha fazla tutum geliştirdiği ve yaşlılara karşı daha olumlu tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca gelecekte yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki çalışma isteği durumu ile yaşlılara yönelik tutum puanı ortalaması ($t=2,171$; $p<0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark görünmektedir. Gelecekte yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki çalışmak isteyenlerin çalışmak istemeyenlere göre yaşlılıkla ilgili daha fazla tutum geliştirdiği ve yaşlılara karşı daha olumlu tutuma sahip olduğu ve belirlenmiştir.

Tablo 4'te meslek elemanlarının çalışma yaşamına ilişkin özelliklerine göre yaşlılara yönelik tutum durumu yer almaktadır.

Tablo 4. Meslek elemanlarının çalışma yaşamına ilişkin özelliklerine göre yaşlılara yönelik tutum durumu

		N	Ort.	SS	İstatistik	p
Çalışılan alan	Engellilik	76	136,88	18,54	F= 1,686	,170
	Yaşlılık	64	130,91	19,46		
	Kadın	21	137,62	14,72		
	Çocuk	107	134,09	14,77		
Meslek	Diğer personel	37	125,84	16,99	F= 3,595	,007
	Psikolog	30	138,73	20,37		
	Sosyal hizmet uzmanı	73	137,70	16,40		
	Çocuk gelişimcisi	36	134,94	15,98		
	Öğretmen	60	135,77	15,94		
Kurumda çalışma süresi	0-2 yıl	48	1,3521E2	17,17489	F=,140	,967
	3-5 yıl	63	1,3416E2	16,81225		
	6-10 yıl	38	1,3282E2	14,53766		
	11-20 yıl	56	1,3523E2	18,73741		
	21 yıl ve üzeri	59	1,3458E2	18,37559		
Çalışma isteği	Alan içi	147	135,68	16,42	t = 2,226	,027
	Alan dışı	75	130,37	17,53		
Başarılı hissetme durumu	Alan içi	167	137,46	15,98	t =3,320	,001
	Alan dışı	57	129,18	17,10		

Çalışılan alana göre yaşlılara yönelik tutum ($F=1,686$; $p>0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur. Personelin mesleklerine göre

yaşlılara yönelik tutumu incelenirken doktor, hemşire, fizyoterapist, diyetisyen gibi sağlık alanına mensup çalışanlar diğer personel adı altında bir grupta toplanmıştır. Mesleğe göre yaşlılara yönelik tutum ($F=3,595$; $p<0.05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan gruplar arası karşılaştırmada psikologlar en yüksek olumlu tutum puanına sahip grup olarak belirlenmiştir. Psikologları sırasıyla sosyal hizmet uzmanları çocuk gelişimciler, öğretmenler ve son olarak diğer personel takip etmektedir. Kurumda çalışma süresine göre yaşlılara yönelik tutum ($F=,140$; $p>0.05$) bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Katılımcıların üçte ikisi sosyal hizmet alanı içinde çalışma isteklerini ifade etmiştir. Kalan üçte biri ise bu alanda çalışmak istemediklerini beyan etmiştir. Alan içinde veya alan dışında çalışma isteği ile yaşlılara yönelik tutum puanı ortalaması ($t=2,226$; $p<0.05$) arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmaktadır. Sosyal hizmet alanında çalışma isteğini ifade eden meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumu olumlu yönde görünmektedir.

Katılımcıların dörtte üçü sosyal hizmet alanında kendisini başarılı hissettiklerini, dörtte biri ise alan dışında kendilerinin daha başarılı olacağını düşündüklerini ifade etmiştir. Alan içinde veya alan dışında başarılı hissetmeye göre yaşlılara karşı tutum puanı ortalaması ($t=3,320$; $p<0.05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmektedir.

Tartışma

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görev yapan meslek elemanlarının yaşlılığa yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik yapılan araştırmada elde edilen bulgular ışığında; katılımcıların cinsiyetine göre yaşlılara yönelik tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($t = -0,657$; $p> 0.05$). Literatüre bakıldığında cinsiyet özelliklerinin anlamlı bulunduğu çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Ceylan ve arkadaşı (2015) sosyal hizmet bölümünde okuyan öğrencilerin yaşlı ayrımcılığı ile ilgili tutumlarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada cinsiyet değişkenine bakılmış, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre yaşlılara yönelik tutumları daha olumlu bulunmuştur. Erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre yaşlıya yönelik tutumlarda daha olumsuz olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır.

(Elbi vd., 2015; Hawkins, 1996; Slevin, 1991; Söderhamn vd., 2001; Doherty vd., 2011). Buna karşın bazı çalışmalar yaşlılara yönelik tutumda cinsiyet değişkeni ile ilgili çelişkili sonuçlar göstermektedir. Bu durum konuyla ilgili daha fazla araştırma yapılması gerekliliğini doğurmaktadır. Mevcut çalışmalar değerlendirildiğinde genel olarak kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre yaşlılara yönelik daha olumlu tutuma sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuca ilişkin bir diğer örnek çalışma da Güven ve arkadaşlarının (2012) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmadır. Bu çalışmalarda kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre olumlu tutuma sahip olma nedeninin toplumsal cinsiyet algısı ve kültürel özelliklerin kadına yüklediği bakım verme görevinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Farklı bir açıdan konuya yaklaşan ve katılımcının tutum puanı üzerinde yaşlı bireyin cinsiyeti ve yaş aralığının da etkili bir faktör olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Ceylan vd., 2015; Hawkins, 1996).

Personelin yaşına göre yaşlılara yönelik tutumlarına bakıldığında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($F= ,098$; $p>0.05$). Literatürde bu bulguyu destekleyen başka çalışmalar da mevcuttur (Aydın vd., 2016; Hawkins, 1996). Ancak bazı çalışmalarda tecrübe, yaş ve cinsiyetin yaşlılara yönelik tutumlar konusunda etkili faktörler olduğu söylenmiştir. Yaş itibarıyla 25 yaşından büyük olan öğrencilerin 25 yaşından küçük olanlara göre daha olumlu bir tutuma sahip oldukları görülmüştür (Söderhamn vd., 2001). Gomez ve arkadaşları (1985) 31-40 yaş arasındaki öğrencilerin daha genç olanlardan daha olumlu tutum sergilediğini ortaya koymuştur. Aynı şekilde bir diğer çalışma öğrencilerin yaşının ilerledikçe tutumun pozitif yönde geliştiğini göstermiştir (Güven vd.,2012). Sonuçlar değerlendirildiğinde bazı çalışmalarda öğrencilerin yaş ile olgunluk düzeyindeki artışın tutumu pozitif yönde etkilediği görülürken bazı çalışmalarda da anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu nedenle araştırmalarda bu konuya yer verilmesi önem arz etmektedir.

Personelin medeni durumuna göre yaşlılara karşı tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t=-,461$; $p> 0.05$). Bir diğer çalışmada da benzer sonuç bulunmuş olup gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır (Ünalın vd., 2012). Araştırmanın yapıldığı

ülke, coğrafi ve kültürel farklılık bu sonucu değiştirebilir. Başka bölgelerde de bu hususun araştırılabileceği düşünülmektedir.

Eğitim durumu ile yaşlılara karşı tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlılık görülmektedir ($F= 7,139$; $p<0.05$) ve en olumlu puana sahip grup önlisans mezunlarıdır. Bunun nedeni düşük eğitim düzeyine sahip katılımcıların geleneksel Türk aile yapısını muhafaza etmeleri olarak düşünülmektedir. Ünal ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmanın eğitimle ilgili bulguları çalışmamızın eğitimle ilgili bulgusunu desteklemektedir. Üniversite mezunu olan çalışanların Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeğinden aldıkları tutum puan ortalamalarının lise ve ilköğretim mezunu çalışanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Ünal ve arkadaşları bu bulguyu yüksek öğrenim görmüş olan personelin kariyer beklentisine yormuşlardır. Çalışma sonucumuzun aksine eğitim düzeyi arttıkça yaşlıya yönelik olumlu tutumun önemli ölçüde arttığını saptayan çalışmalar da bulunmaktadır (Doherty vd., 2011; Courtney vd., 2000; Armstrong-Esther vd., 1989; Gomez vd., 1985).

Yaşlılıkla ilgili eğitim alma durumu ile yaşlılara yönelik tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur. Literatürde bu bulgunun aksine sonuçları gösteren birçok çalışma mevcuttur (Cozort, 2008; Ferrario vd., 2007; Intrieri vd., Castilla, 1993; Warren, 1983). Özcan ve arkadaşları (2013) ise tartışmalı bir sonuç elde etmiştir. Çalışmalarında yaşlılıkla ilgili eğitimin tıp öğrencilerinin büyük çoğunluğunda pozitif tutumun artışı sağlarken bir kısmında ise tutumun negatif yönde etkilendiğini göstermiştir. McLafferty ve Morrison, (2004) farklı bir bakış açısı ortaya koyarak eğitim verilen fakültelerin yaşlı bakımında uzman olmadığında olumsuz tutumları teşvik ettiğini belirtmiştir. Çalışmada elde edilen sonucun nedeninin örneklem çeşitliliğinden ileri gelebileceği düşünülmektedir. Yalnızca yaşlılık alanında çalışan veya çalışacak olan personel ile yapılmaması sonucu etkilemiş olabilir. Bu konuda net bilgi elde edilebilmesi için daha spesifik bir çalışmaya ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Ailede bulunan yaşlı birey ile yüz yüze görüşme sıklığına göre yaşlılara yönelik tutum puanı ortalaması arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Çok sık ve sık görüşen katılımcıların diğer bütün gruplardan daha olumsuz tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Ancak “diğer” olarak adlandırılan grup en

az olumsuz tutuma sahiptir. Bu grup, standart görüşme sıklığı kalıplarına uymayacak şekilde görüşme sıklığı tarif eden kişilerden oluşmaktadır. Örneğin yılın iki ayı birlikte yaşayıp geri kalan kısmında ailedeki yaşlı bireyle yüz yüze görüşmeyen kişiler bu gruba dahil edilmiştir. Olumsuz tutum geliştirmeme nedeninin katılımcının yılın belli bir zamanını aralıksız olarak ailedeki yaşlı bireye ayırdığı düşüncesiyle sorumluluğunu yerine getirme hissi ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle iletişimin sıklığından ziyade iletişimin kalitesinin önem kazandığı düşünülmektedir. Yaşlı bireylerle iletişimin sıklığından ziyade kalitesinin tutum üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Drury vd., 2016; Schwarz ve Simmons, 2001). Literatürde yaşlı birey ile ilişkiler azaldıkça bireyler arası etiketlemeler ve kalıp yargıların geliştiği, olumsuz tutum ve davranışlara zemin oluşturduğu bildirilmektedir (Canatan, 2008). Görüşme sıklığını çok sık veya çok az olarak tarif eden gruplar arasında ise tutum puanı açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Literatürde yaşlı bireyle yaşıyor olma veya ziyaret etme sıklığının yaşlı bireylere yönelik tutum arasında kayda değer anlamlı bir ilişki bulunmadığı çalışmalar bulunmaktadır (Aydın vd.,2016; Hawkins, 1996). Ayrıca katılımcıların yaşlılarla kurdukları duygusal ilişkilerin öğrencilerin yaşlılara ve yaşlılarla sosyal hizmete karşı tutumunu etkilediğini, yaşlı bireyle deneyim ve yaşanmışlığın tutumu olumlu yönde etkilediğini doğrulayan araştırmalar mevcuttur (Ünalın vd., 2012; Tufan, 2002; Quinn,1999).

Yaşlılara hizmet veren bir kuruluşta gönüllü çalışma durumu ile yaşlılara yönelik pozitif tutum arasındaki ilişkiye bakıldığında gönüllü olarak yaşlılara hizmet veren bir kuruluşta çalışan katılımcıların gönüllü çalışmayanlara göre yaşlılara karşı daha fazla tutum geliştirdikleri ve daha olumlu bir tutuma sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu yaşlılarla ilgili olumlu tutum beklentisini karşılamaktadır. Literatür yaşlılık alanında çalışma konusunda öğrencilerin isteksiz olduğu ve yaşlılık alanının tercih edilen bir alan olmadığını (Humphries vd, 2008; Buchan ve Seccombe, 2006) ve bu durumun negatif tutumlardan kaynaklandığını göstermektedir (McKinlay ve Cowan, 2003; Dellasega ve Curriero, 1991). Wade (1999) sürekli bakım ortamlarındaki iş yükünün rutinleştirilmiş ve fiziksel olarak tarif edilen bakımın ağır görüldüğünü açıklamıştır.

Gelecekte yaşlılara hizmet veren bir kuruluşta çalışma isteği durumu ile yaşlılara karşı yaşlılara karşı tutum puanı ortalaması bakımından istatistiksel açıdan anlamlı görünmektedir. Gelecekte yaşlılara hizmet veren bir kuruluşta çalışmak isteyenlerin çalışmak istemeyenlere göre yaşlılıkla ilgili daha fazla tutum geliştirdiği ve yaşlılara karşı daha olumlu tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Yaşlılara yönelik olumlu tutum geliştirdiği anlaşılan bu grubun gelecekte de yaşlılarla birlikte çalışma isteği bildirmesi beklenen bir sonuçtur.

Sosyal hizmetin dört ana alanından (engellilik, yaşlılık, çocuk ve kadın alanı) çalışılan alana göre yaşlılara yönelik tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Mesleğe göre yaşlılara yönelik tutum puanı bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 3,595$; $p<0.05$). Diğer personel adı altında toplanan katılımcılar doktor, hemşire, fizyoterapist, diyetisyen, acil tıp teknisyeni gibi meslek gruplarından oluşturulmuştur. Yapılan gruplar arası karşılaştırmada psikologlar en yüksek olumlu tutum puanına sahip grup olarak belirlenmiştir. Psikologları sırasıyla sosyal hizmet uzmanları çocuk gelişimciler, öğretmenler ve son olarak diğer personel takip etmektedir. Literatürde sağlık birimlerinin toplumda en çok olumsuz tutumların görüldüğü alanlardan biri olduğu bildirilmektedir (Vefikuluçay, 2008). Bu yönüyle araştırma literatürle bağdaşmaktadır. Aksini ortaya koyan bir başka çalışma (Cankurtaran vd.,2006) tıp fakültesi öğrencilerinin yaşlılara karşı tutumun olumlu olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışılan kuruluşta çalışma süresine göre yaşlılara yönelik tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır ($F=,140$; $p>0.05$). Bazı araştırmalar bu araştırmada olduğu gibi çalışma süresiyle tutum arasında anlamlı fark olmadığını ortaya koymaktadır. (Aydın vd., 2016; Doherty vd., 2011).

Sosyal hizmet alanı içinde veya alan dışında çalışma isteğine göre yaşlılara yönelik tutum puanı ortalaması istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=2,226$; $p<0.05$). Alan içinde çalışmaya devam etmediğini bildiren katılımcıların tutum puanı alan dışında çalışmak isteyenlerden yüksek bulunmuştur. Gunter (1971) çalışmasında yaşlılara yönelik olumlu

tutumun kariyer seçeneğiyle birebir ilişkili olmadığını göstermiştir. Literatür yaşlılık alanında çalışma konusunda öğrencilerin isteksiz olduğu ve yaşlılık alanının tercih edilen bir alan olmadığını (Humphries vd., 2008; Buchan ve Seccombe, 2006) ve bu durumun olumsuz tutumlardan kaynaklandığını göstermektedir (McKinlay ve Cowan, 2003; Dellasega ve Curriero, 1991). Wade (1999) sürekli bakım ortamlarındaki iş yükünün rutinleştirilmiş ve fiziksel olarak tarif edilen bakımın ağır görüldüğünü açıklamıştır. Buna ilişkin bakım personeliyle yapılan bir çalışmada çalışma süresiyle kaçınma düzeyinin artış gösterdiği ve haftalık yasal çalışma süresinin üzerinde çalışan bakım personelinin de yaşlılığa yönelik olumsuz tutuma sahip olduğu bildirilmiştir (Arun ve Pamuk, 2014).

Meslek elemanlarının sosyal hizmet alanında kendini başarılı hissetme durumuna göre yaşlılara karşı tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur ($t=3,320$; $p<0.05$). Sosyal hizmet alanı içinde kendini başarılı hissettiğini ifade eden katılımcıların tutum puanı ortalamaları kendini bu alanda başarılı hissetmeyen katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Sosyal hizmet alanında kendini başarılı hissetmenin mesleki olarak yetkinliğe sahip olma, kendini tanıma ve sorun çözme becerisi gibi unsurlarla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Buna karşın Bir çalışmada sosyal hizmet uzmanlarının sorun çözme becerisine göre mesleği devam ettirme motivasyon durumları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı bildirilmiştir (Koç S., 2015;ss.168).

Ailede yaşlı birey olması durumu, ailede bulunan yaşlı bireyin yakınlık derecesi, ailede bulunan yaşlı birey ile telefonla görüşme sıklığı, yaşlılık ile ilgili kitap okuma durumu, medyada yaşlılık ile ilgili haberleri takip etme durumu, mezuniyet yılı, yaşlılık dışında eğitim alma durumu ve kurumda çalışma süresi ile yaşlılara karşı tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak;

- 1- Gönüllü olarak yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki çalıştığını belirten katılımcıların tutum puan ortalamalarının çalışmadığını belirten katılımcılardan yüksek olduğu;
 - 2- Gelecekte yaşlılara hizmet veren bir kuruluştaki çalışmak istediklerini belirten katılımcıların tutum puanının çalışmak istemeyen katılımcılardan yüksek olduğu;
 - 3- Eğitim durumu ile yaşlılara karşı tutuma bakıldığında önlisans mezunu kişilerin tutum puanının lisans ve yüksek lisans mezunlarına göre yüksek olduğu;
 - 4- Mesleğe göre yaşlılara karşı tutuma bakıldığında en yüksek tutum puanından en düşüğe doğru mesleklerin sıralamasında psikolog, sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, çocuk gelişimci ve diğer personelin yer aldığı;
 - 5- Sosyal hizmet alanı içinde kendini başarılı hissettiğini ifade eden katılımcıların tutum puanı ortalamalarının kendini bu alanda başarılı hissetmeyen katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.
- Çalışmaya ilişkin öneriler aşağıda sıralanmıştır;

- 1- Çalışma daha geniş kapsamlı bilgi elde edebilmek amacıyla tüm meslek elemanları ile yapılmış olsa da gelecek araştırmalarda sadece yaşlılık alanında çalışan örneklem ile çalışılmasının araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkinin daha sağlıklı test edilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.
- 2- Çalışmanın diğer illerde de uygulanması profesyonellerin profilinin tam olarak ortaya konmasına katkı sağlayacaktır. Bakanlığa bağlı olarak hizmet veren yaşlı hizmet kuruluşlarında görev alan personele yönelik hizmet içi eğitimlerde ön test ve son test olarak uygulanması önerilmektedir. Böylece personelin yaşlılığa yönelik tutum profili somutlaştırılmış olacaktır.
- 3- Yaşlılık alanına personel seçiminde tutum ve yetkinlik ölçümünün yapılması

insan kaynağından en yüksek verimin elde edilmesine katkıda bulunacaktır. Nüfusun yaşlanması diğer ülkeler gibi Türkiye için de kaçınılmaz bir durum iken hizmet kalitesinin desteklenmesi ve hizmet sağlayıcı profesyonellerin bu alanda yetiştirilmesi adına eğitim modüllerinin ve ölçüm araçlarının sistemli olarak kullanılmaya başlanması bir gerekliliktir.

- 4- Akademik ortam ve hizmet ortamının aynı lisansı konuşması, standardın oluşabilmesi adına bu ölçüm araçlarının kullanılması önerilmektedir. Bu çalışma ile yetkinliğin oluşumunda yaşlılık ile ilgili eğitimin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle gerontolojik içeriğin fakültelerde de müfredata eklenmesi önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Allan L. J. & Johnson, J. A. (2009). Undergraduate attitudes toward the elderly: The role of knowledge, contact and aging anxiety. *Educational Gerontology*; 35: 1–14.
- Armstrong-Esther C.A., Sandilands, M.L., Miller, D. (1989). Attitudes and behaviours of nurses towards the elderly in an acute care setting. *Journal of Advanced Nursing*; 14: 34-41.
- Arun O.& Pamuk D. (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri. *Mediterranean Journal of Humanities* mjh.akdeniz.edu.tr IV/2, 2014, 19-33 DOI: 10.13114/MJH.201428426
- Aydın L., Yönt, G. H., Bayat, E., & Günay, B. (2016). Hemşirelerin Yaşlılara Yönelik Tutumları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hemşirelik E-Dergisi*;3(1).
- Buchan J.& Seccombe I. (2006). Worlds Apart? The UK and International Nurses, RCN, London, UK.
- Canatan A. (2008). “Toplumsal Değerler ve Yaşlılar”.*Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*; (1):62-71
- Cankurtaran M. (2005). Yaşlılık, Yaşlanma Mekanizmaları, Antiaging ve Yaşam Tarzı Değişiklikleri. 7. Ulusal İç Hastalıkları Kongresi. Antalya.
- Ceylan H.& Öksüz M. (2015). Sosyal Hizmet Lisans Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Journal of International Social Research*; 8(39).
- Cheong, S. K., Wong, T. Y., & Koh, G. C. (2009). Attitudes towards the elderly among Singapore medical students. *Annals Academy of Medicine Singapore*; 38(10), 857.
- Cozort R. W. (2008). Student nurses’ attitudes regarding older adults: Strategies for fostering improvement through academia. *Teaching and Learning in Nursing*; 3(1), 21-25.
- Dalley, G. (1996). Hughes Beverley, Older People and Community Care: Critical Theory and Practice, Open University Press, Buckingham and Philadelphia, 1995, 146 pp., hbk£ 37.50, ISBN 0 335 19157 6, pbk£ 13.99, ISBN 0 335 19156 8. Ageing & Society, 16(4), 515-517.
- Dellasega C. & Curriero F.C. (1991) The effects of institutional and community experiences on nursing students’ intentions toward work with the elderly. *Journal of Nursing Education*;30(9), 405–410.

- Depaola, S. J., Neimeyer, R., & Ross, S. K. (1994). Death concern and attitudes toward the elderly in nursing home personnel as a function of training. *OMEGA-Journal of Death and Dying*; 29(3), 231-248.
- Doherty M, Mitchell Ea, O'neill S. (2011). Attitudes of health care workers towards older people in a rural population: A survey using the Kogan Scale. *Nursing Research and Practice*; Article ID 352627: 1-7.
- Drury L., Hutchison P., & Abrams D. (2016). Direct and extended intergenerational contact and young people's attitudes towards older adults. *British Journal of Social Psychology*; 55(3), 522-543.
- Duyan, V., & Gelbal, S. (2013). Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeğinin Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Turkish Journal of Geriatrics*; 16(2), 202-209.
- Elbi H., Altan S., Rahman S., Cengiz Özyurt B., Şahin S., & Çam F. S. (2015). The Attitudes Of Medical Students Toward The Elderly. *Turkish Journal of Geriatrics/Türk Geriatri Dergisi*; 18(4).
- Fagerberg I. & Ekman S. L. (1997). First-year Swedish nursing students' experiences with elderly patients. *Western Journal of Nursing Research*; 19(2), 177-189.
- Ferrario C. G., Freeman F. J., Nellett G., & Scheel J. (2007). Changing nursing students' attitudes about aging: An argument for the successful aging paradigm. *Educational Gerontology*; 34(1), 51-66.
- Gallagher S., Bennett K. M. & Halford J. C. (2006). A comparison of acute and long-term health-care personnel's attitudes towards older adults. *International Journal of Nursing Practice*; 12(5), 273-279.
- Gomez G., Otto D., Blattstein A., & Gomez E. (1985). Beginning nursing students can change attitudes about the aged. *Journal of Gerontological Nursing*; 11 (1), 6-11.
- Gorelik Y., Damron-Rodriguez J., Funderbunk B., & Solomon D. H. (2000). Undergraduate interest in aging: Is it affected by contact with older adults? *Educational Gerontology*; 26(7), 623-638.
- Gunter L. (1971). Students' attitudes toward geriatric nursing. *Nursing Outlook*; 19, 466-469.
- Güven, Ş., Muz, G. U., & Ertürk, N. E. (2012). Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve bu tutumların bazı değişkenlerle ilişkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*; 15(2), 99-105.
- Hablemitoğlu, Ş., Özmete, E., Bayoğlu, A. S., & Yıldırım, F. (2011). Evde Yaşlı Bakımı

Hizmetlerinde Gönüllü Olmanın Gençlerin Yaşamlarına Katkısı. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1(ss.147-162)

Hawkins M. J. (1996). College Students'attitudes Toward Elderly Persons. *Educational Gerontology: An International Quarterly*; 22(3), 271-279.

Hellzén, O., Kristiansen, L., & Norbergh, K. G. (2003). Nurses' attitudes towards older residents with long-term schizophrenia. *Journal of Advanced Nursing*; 43(6): 616-622.

Humphries N., Brugh R. & Mcgee H. (2008). "Overseas nurse recruitment: Ireland as an illustration of the dynamic nature of nurse migration," *Health Policy*; vol. 87 (2): 264-272.

Intrieri R.C., Kelly J.A., Brown M.M. & Castilla C. (1993). Improving medical students' attitudes toward and skills with the elderly. *The Gerontologist*; 13(3): 373-378.

Jack R.& Mosley S. (1997). The client group preferences of diploma in social work students: What are they, do they change during programmes and what variables affect them? *British Journal of Social Work*; 27: 893-911.

Schwartz K., Joseph P., Simmons L. (2001). Contact quality and attitudes toward the elderly. *Educational Gerontology*; 27(2): 127-137.

Kaempfer, D., Wellman, N. S., & Himburg, S. P. (2002). Dietetics students' low knowledge, attitudes, and work preferences toward older adults indicate need for improved education about aging. *Journal of the American Dietetic Association*; 102(2): 197-202.

Koç, S. Ç. (2015). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sorun Çözme Becerileri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Liu, Y. E., While, A. E., Norman, I. J., & Ye, W. (2012). Health professionals' attitudes toward older people and older patients: A systematic review. *Journal of interprofessional care*; 26(5): 397-409.

Mason, S. E., & Sanders, G. R. (2004). Social work student attitudes on working with older clients. *Journal of Gerontological Social Work*; 42(3-4): 61-75.

Mckinlay A.& Cowan, S. (2003). Student nurses' attitudes towards working with older patients. *Journal of advanced nursing*; 43(3): 298-309.

Mclafferty, I., & Morrison, F. (2004). Attitudes towards hospitalized older adults. *Journal of Advanced Nursing*; 47(4): 446-453.

Öz F. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme, *Kriz Dergisi*; 10(2):17-28

Özcan S., Duyan V., Koç F., & Bozdemir N. (2013). Üçüncü Sınıf Tıp Öğrencilerinin

- Yaşlılara Yönelik Tutumları: Bir Eğitim Programının Etkisinin Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Geriatrics/Türk Geriatri Dergisi*, 16(2).
- Özpinar S.& Korkmaz M. (2017). Kurumda Ve Evde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Algısı İle İlgili Tutumları Ve Etkileyen Faktörler. In 19. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi.
- Özyurt B. C., Tunç B., & Hatipoğlu S. (2013). Yaşlıların yaşlılıkla ilgili tutumları: Manisa'da bir kentsel ve kırsal bölge örneği. *Akademik Geriatri*; 5: 29-37.
- Peace J. (1996). The values of social work. In A. A. Vass (Ed.), *Social work competences: Core knowledge, values, and skills* pp. 36-61. London: Sage Publications.
- Quinn A. (1999). The use of experiential learning to help social work students assess their attitudes towards practice with older people. *Social Work Education*; 18(2): 171-182.
- Scharlach A., Damron-Rodriguez J., Robinson B., & Feldman R. (2000). Educating social workers for an aging society: A vision for the 21st. Century. *Journal of Social Work Education*; 36(3): 521-538.
- Slevin O. Ğ. (1991). Ageist attitudes among young adults: implications for a caring profession. *Journal of advanced nursing*;16(10): 1197-1205.
- Söderhamn O, Lindercrona C, Gustavsson S.M. (2001). Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. *Nursing Education Today*; 21(3): 225-229.
- Tufan, İ. (2007). Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu, Antalya, GeroYay.
- Tufan, İ.(2006) Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık,
- Ünalın D., Soyuer F. & Elmalı F. (2012). Geriatri merkezi çalışanlarında yaşlı tutumunun değerlendirilmesi. *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*; 2(3): 115-120.
- Vefikuluçay D. (2008). Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. Yayınlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Wade S. (1999). Promoting quality of care for older people: developing positive attitudes to working with older people. *Journal of Nursing Management*; 7(6): 339-347.
- Warren D. L., Painter A. & Rudisill J. (1983). Effects of geriatric education on the attitudes of medical students. *Journal of the American Geriatrics Society*; 31(7): 435-438.

ÇOCUKLARIN BOŞANMAYA VE EBEVEYNLERİNE İLİŞKİN ALGILARI

Orhan KOÇAK¹, Raziye DEMİREL², Mehmet KIRLIOĞLU³

Öz

Bu araştırmanın amacı boşanmış veya boşanma sürecinde olan ailelerin çocuklarının boşanma eylemine ve anne-babalarına ilişkin algılarını mecazlar (metaforlar) yardımıyla ortaya çıkarmak ve analiz etmektir. Boşanmış veya boşanma sürecinde olan 10 çift ve bu çiftlerin 16 çocuğu ile yapılan görüşmeler 10.10.2017-29.11.2017 tarihleri arasında Bakırköy adliyesi görüşme odasında araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çocukların ebeveynlerine ve boşanmaya ilişkin algılarını ortaya çıkarmak amacıyla çocukların anne, baba ve boşanma kavramlarını metaforlar aracılığı ile tanımlamalarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler bilgisayar ortamına kaydedilmiş ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu aşamada veriler araştırmanın amacına uygun olarak temalara ayrılmıştır. Temaların uygunluğu konusunda uzman görüşüne başvurulmuştur. Toplamda 3 ana tema ve 10 alt tema oluşturulmuştur. Bunlardan “korku”, “koruyucu”, “iyilik” ve “nefret” alt temaları anne ve babanın tanımlanmasına ilişkin; “dağılma”, “seçim” ve “kurtulma” alt temaları boşanma eylemine ilişkin ve “beraber”, “ayrı” ve “kararsız” alt temaları anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkindir. Çalışmamızla benzer şekilde yapılan araştırmalar, çocukların tartışmaların olduğu, sorunlu bir aileyi anne ve babalarının boşanmasına tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Nitel Araştırma, Boşanma, Algı, Çocuklar

¹ Doç. Dr. Orhan KOÇAK, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, orkoc@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0281-8805>

² Sosyal Çalışmacı Raziye DEMİREL, Adalet Bakanlığı, raziyeedemirel@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6606-4360>

³ Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KIRLIOĞLU, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, drkirioglu@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0130-0841>

PERCEPTIONS OF CHILDREN ON DIVORCEMENT AND THEIR PARENTS

Abstract

The aim of this study is to reveal and analyze perceptions of children whose parents are divorced or in the divorce process about their parents and divorce with the help of metaphors. The interviews were conducted with 10 couples and 16 children between 10.10.2017 and 29.11.2017 by the semi-structured interview form by the researchers in the meeting room of Bakırköy Courthouse. In the study, in order to reveal the perceptions of children about their parents and divorce, questions were asked about defining the concepts of mother, father and divorce through metaphors. The data obtained was transferred to the computer and the theme was divided according to aim of the study. Expert opinions was consulted on the suitability of the themes. Totally, 3 main themes and 10 sub-themes were created. The sub-themes of «fear», «protector», «goodness» and «hate» are related to the definition of mother and father ; Sub-themes of «disintegration», «selection», and «salvation» relate to divorce; and «together», «separate» and «undecided» are related to whether they want their parents to be divorced or to be together. Our study and other studies in the literature have revealed that children in problematic families prefer to divorced parents.

Keywords: *Metaphors, Qualitative Research, Divorcement, Perception, Children*

Giriş

Aile; mutluluk, çocuk sahibi olmak vb. gibi ortak amaçlar doğrultusunda oluşan, kadın ve erkeğin ilişkisini düzene koyan, formal ve informal örgütlülük unsurlarına dayanan bir kurum olmakla birlikte çocuğun sosyal ilişkilerini gerçekleştirdiği ve birey olarak hayatta kendine bir yer bulmayı öğrendiği ilk yerdir (Bulut, 1993; Mavili, 2013; Yavuzer, 2014). Çocuğun gelişimi için gerekli olan başta beslenme ve bakım ihtiyaçları olmak üzere sevilme, korunma ve eğitime gibi diğer ihtiyaçları da aile tarafından karşılanmaktadır. Genel olarak sevgi ve şefkat, aile olmanın temel kriterleri olarak sunulmaktadır (Anyan ve Pryor, 2002). Ailenin en önemli üyeleri olan anne ve baba çocuğa ihtiyaç duyduğu sevgiyi, özenli bakımı vererek ve güven ortamı oluşturarak çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamakta, yeteneklerinin gelişmesi için onu cesaretlendirmekte, çocuğa yol göstererek olumlu davranışlar geliştirmesine katkıda bulunmakta ve toplum içindeki kuralları öğretmektedir (Bilir ve Dabanlı, 1990, s. 143). Sosyal bir birey olmayı öğrenme aşamasında olan çocuk, bir rol modele ihtiyaç duyar ve çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi için özdeşleşme kuracağı en uygun rol model anne ve babasıdır (Yavuzer, 2014, s. 132). Freud psikoseksüel gelişim kuramına göre kişiliğin gelişimini beş döneme ayırmış ve her döneme özgü gereksinimlerin karşılanması gerektiğini ortaya koymuştur. Çocukluk döneminde ihtiyaçları giderilmeyerek doyuma ulaşamayan bireyler yetişkinlik döneminde uygun olmayan davranışlar sergileyebilmektedir. Freud'a göre erken çocukluk döneminde özellikle ilk 5 yıldaki ebeveyn-çocuk ilişkilerinin çocuğun kişilik gelişimi üzerinde etkisi bulunmaktadır (Özdemir vd., 2012, s.570). Ebeveynler çocuklarına rol model olarak, kişilik gelişimlerine ve cinsel kimlik kazanmalarına katkı sağlamaktadır. Bunların tamamının gerçekleşebilmesi için anne ve babanın tıpkı bir takım gibi uyum içinde olmaları gerekmektedir (Bilir ve Dabanlı, 1990, s. 143). Çocuklar için önemi tartışılmaz olan, evlilik birliği ile kurulan ve kutsal kabul edilen aile; genellikle boşanma nedeniyle parçalanmaktadır. Ailenin çocuğun gelişiminde ne kadar önemli olduğu bilinse de her anne ve baba aralarında bu uyumu oluşturamamakta ve dolayısıyla her çocuk gelişimini anne ve babasının yan yana olduğu aynı ortamda tamamlayamamaktadır.

Aile, her ne kadar aynı çatı altında yaşayan evlilik bağı ile birbirine bağlı karı-koca ve çocuklardan oluşup yüz yüze iletişim sağlanan bir kurum olarak

tasvir (Kavut, 2015) edilse de boşanma, ölüm gibi sebeplerle aileler dağılmaya ve parçalanmaya maruz kalmaktadır. Çocuğun gelişimi için tartışılmayacak derecede öneme sahip olan aile, parçalanarak çocuğun yaşamında büyük bir sorun oluşturmakta ve bunun gerçekleştiği durumların başında da boşanma gelmektedir. Boşanma, hukuki kurallara göre oluşturulmuş bir evliliğin, taraflar arasındaki bağın hukuki olarak kaldırılması, varsa bu evlilikten olan çocukların hakları saklı kalmak şartıyla hakim kararıyla evliliğin sona erdirilmesi işlemi olarak tanımlanmaktadır (Arıkan, 1996, s. 25). Boşanma tarihinin çok eskilere dayandığı ancak günümüzde boşanma oranlarının geçmişe göre artış gösterdiği bilinmektedir (Akyüz, 1978). Boşanma, ailenin parçalanıp dağılmasına neden olan, aile üyelerini derinden etkileyen, hiç kimse tarafından istenmeyen yıpratıcı bir durumdur. Boşanma sürecinde ve sonrasında en çok yıpranan kuşkusuz çocuklar olmakta çünkü boşanma ile çocukların hayatındaki en mühim olgu olan kendisine güven ve sevgi veren anne ve babası ile aynı ortamda yaşama hakkı çocukların elinden alınmaktadır (Çelikoğlu, 1997, s. 1). Boşanma; yalnız eşlerin birbirinden ayrılması, aralarında bulunan ilişkilerinin sonlanması değil, aynı zamanda toplumu ilgilendiren bir durumdur. Boşanma sürecinden en çok etkilenen tarafın çocuklar olması toplumun temelini sarsmakta ve bu nedenle de üzerinde derin çalışmaların yapılması gereken önemli bir konu olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Akyüz, 1978).

Ailenin Dağılması

Çocukların gelişimlerini sağlıklı bir biçimde tamamlayabilmeleri ve sağlıklı bireyler olabilmeleri ancak ailenin işlevlerini eksiksiz bir biçimde yerine getirmesi ile mümkün olmaktadır (Bulut, 1993, s. 1). Boşanma ile ailenin; aile olma işlevini yitirdiği, çocuğun gelişimini neredeyse durdurduğu, çocuğun boşanmanın olduğu evredeki gelişim döneminde saplandığı, yeterli içsel desteği göremediği durumlarda stres yaşadığı ve en uyumlu çocukların bile bu dönemde gelişimlerinde sorun görüldüğü bildirilmektedir (Benedek ve Brown, 1997, s. 5). Özellikle hayatının ilk dönemlerini anne ve babasının birlikte olduğu sıcak bir yuvada geçiremeyen, korumalarından ve denetimlerinden yoksun ve ebeveynlerinden herhangi birinden uzak kalan

çocukların gelişimlerinin olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Bilir ve Dabanlı, 1990, s. 143). Amato (1993), anne ve babanın aynı evde yaşamını sürdürdüğü ailede büyüyen çocukların, boşanma sonucu anne ya da babadan herhangi biri ile tek ebeveynli olarak büyüyen çocuklara göre daha iyi bir ortamda büyüyeceklerini, hem annenin hem de babanın rehberlik, duygusal destek ve denetleme gibi alanlarda çocuk için önemli kaynaklar olduğunu belirtmiştir. Bunların yanında çocukların tek bir ebeveyn yanında büyümesinin paylaşma, anlaşma ve kaynaşma gibi sosyal yeteneklerinin olumsuz etkilendiği, sosyalleşme problemleri yaşayabilecekleri belirtilmiştir (Canlı, 2017). Benzer şekilde Yavuzer (2014, s. 142) de boşanmanın aile içindeki duygusal etkileşimin azalmasına, hatta çoğunlukla kaybolmasına neden olduğunu, bu durumun da doğrudan çocuğun gelişimine olumsuz olarak yansıdığını, çocuğun motor becerilerinde, dil ve zihinsel gelişiminde duygusal etkileşimin azalmasına bağlı olarak gecikmeler yaşama riskinin arttığını belirtmiş, bunlara bağlı olarak çocuğun çevresindekilerle yeterli ilişki kurmadığını ve sosyal gelişiminde de yavaşlama meydana geldiğini, gelişimini sağlıklı olarak tamamlayamayan çocukta içine kapalı, saldırgan ve bencil bir kişilik yapısı görülme potansiyelinin arttığını ifade etmiştir.

Çocuğun hayatında ebeveynlerinin her birinin ayrı yeri olduğu, bunların birbirlerinin yerlerini dolduramayacağı, anne ve babanın ailedeki rollerinin birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu bilinmektedir (Benedek ve Brown, 1997). Sıcak, mutlu ve huzurlu ilişkilerin yerini gergin ve soğuk ilişkiler aldığı evliliğin devam etmesinin çocuğu boşanmadan daha fazla etkileyeceği bildirildiği (Çelikoğlu, 1997, s. 1) gibi; kötü bir aile birlikteliğinin iyi bir boşanma süreci ile sonlanması durumunda bile çocuğun boşanma sürecinden daha çok etkilendiği bildirilmektedir (Karakuş, 2003, s. 11).

Anne ve babanın aynı evde yaşaması, parçalanmamış olması ve çocuğun anne ve babadan herhangi birinden ayrı kalmak zorunda olmadığı sıcak bir ortamda büyümesi çocuğun duygusal gelişimi, sosyal gelişimi ve ruhsal olgunlaşması, toplumda sağlıklı bir birey olarak yer alabilmesi açısından önem arz etmektedir. Anne ve baba arasındaki ilişkilerin sürekli gergin olduğu ve evde huzursuzluğun bulunduğu durumlarda çocuğun olumsuz olarak etkilenmemesi mümkün olmayıp boşanma kaçınılmaz olmaktadır (Öztürk,

2014, s. 1). Bu noktada boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri bir sonraki başlık altında ele alınmıştır.

Boşanmanın Çocuklar Üzerine Etkileri

Boşanma iki yetişkin olan anne ve baba arasında gerçekleşse de bu sürecin etkisini en ağır şekilde hisseden çocuklar olmaktadır (Sardoğan vd., 2007; Canlı, 2017). Çocukların asla kabullenmek istemeyeceği, anne ve babasının ayrılması anlamına gelen boşanma ile çocukların her durumda sığınabilecekleri bir liman olarak gördükleri aile parçalanmakta, güven ve bağlanma duyguları, diğer bir ifade ile küçük dünyaları tamamen sarsılmaktadır. Çocuğun kendini güvende hissedememesi, stres düzeyi yüksek olaylara tanık olması, kaygı düzeyinin artması gibi durumlar psikososyal hayatını olumsuz etkilemekte olup depresyona benzer belirtilerin görülmesine neden olmaktadır (Bilici, 2014, s. 79; Karakuş, 2003, s. 2).

Cüceloğlu (1998, s. 381), boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerinde üç kritik nokta bulunduğunu belirtmektedir. İlk olarak boşanma çocuğun günlük hayatını etkilemekte, çocuk boşanma sürecinin ortaya çıkardığı stresli durumların etkisiyle iç dünyasında anne-babasına ne olacağı, bundan sonra nerede yaşayacağı, bakımıyla kimin ilgileceği gibi sorunlara odaklanarak, okul ya da arkadaş çevresinde konsantrasyon kaybı yaşamakta, dolayısıyla derslerine ve sosyal ilişkilerine bu durumun olumsuz sonuçları yansımaktadır. İkinci önemli nokta ise anne ve babası boşanma sürecindeyken çocuğun kaç yaşında olduğudur. Ergenlik dönemi ve okul öncesi dönemdeki çocuklar boşanmanın etkilerini en ağır hisseden grup olmaktadır. Bu dönemdeki çocuklar benmerkezci bir yapıya sahip oldukları için her şeyin nedenini kendilerinde aramakta ve kendilerini sorumlu tutmaktadırlar. Üçüncü önemli nokta olan velayetin kime verildiği konusu boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini direkt şekillendirmektedir. Çocuk birlikte yaşamadığı ebeveyninin kendisini istemediği bazen de her iki ebeveyninin de kendisini sevmediği duygularına kapılabilmekte; dışlanma, terk edilme, korku, öfke ve suçluluk gibi duygular yaşayabilmektedir (Karakuş, 2003, s. 2). Velayet kararından sonra değişimli olarak farklı evlerde kalmayı ve diğer ebeveynle belirli zamanlarda görüşmeyi öğrenme süreci, her iki ebeveyne de bağlı olan çocuklar için zorlu

bir süreç olmaktadır. Aynı zamanda çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyni ile iletişiminin azalmasına bazen de tamamen kopmasına neden olmakta ve bu durum çocuğu derinden etkilemektedir (Emery, 2012, s. 46).

Literatür tarandığında boşanmanın çocuklar üzerine etkilerini araştıran birçok çalışmada ebeveynleri boşanan çocukların uyum problemleri yaşadıkları, öfke düzeylerinin ve depresyon puanlarının yüksek olduğu, okul başarılarının boşanma sürecinde düştüğü, yalnızlık düzeylerinin yüksek ve yaşam doyumlarının düşük olduğu gibi birçok olumsuz etkiye ulaşılmıştır (Çivitci vd., 2009; Bilici, 2014). Yapılan araştırmalarda boşanmış aileye sahip olan çocukların durumluk ve sürekli kaygı puanlarının, tam aileye sahip olan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır (Aral ve Başar, 1998). Anne-babası boşanmış olan çocukların diğer çocuklara göre liseyi terk etme, ergenlik döneminde hamile kalma gibi risklerle iki kat daha fazla karşı karşıya oldukları belirlenmiştir (Emery, 2012, s. 48). Eşler arasındaki çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen bir başka araştırmada ise çatışmalı ve boşanmış anne babaya sahip çocukların psikolojik problemlere sahip olma düzeylerinin ve uyum problemlerinin diğer çocuklara oranla yüksek olduğu bulunmuştur (Şirvanlı, 1999, s. 27). Hatta boşanmanın gerçekleştiği tarihten 20 yıl sonra yapılan çalışmada ebeveynlik alt sisteminin aile sistemindeki ilişkilerin kalitesi üzerinde güçlü bir etki uygulayarak etkilemeye devam ettiği bildirilmektedir (Ahrons, 2007). Boylamsal olarak yapılan başka bir çalışmada hem ebeveynlerin evlilik çatışmalarının hem de evliliklerin bozulmasının 6-14 yaş arası çocukların çektiği depresyonu/ yoksunluğu arttırdığı, yüksek çatışma ortamlarında kalan çocukların daha düşük iyilik haline sahip olduğu tespit edilmiştir (Jekielek, 1998). Ebeveynleri boşanmış çocukların, ebeveynleri boşanmamış çocuklara göre çeşitli refah göstergelerinde daha düşük puanlar aldıkları ifade edilmiştir (Amato, 2000; Amato, 2014). Bir diğer araştırmacı çocukların bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal esenliğine katkıda bulunan, hem çocuklar hem de ebeveynler için fayda sağlayan oyunun ebeveynler ve çocuk arasında kurulamayacağına dikkat çekerek çocuğun bu durumdan olumsuz etkilenebileceği konusunda uyarılmaktadır (Ginsburg, 2007).

Çocukların Gözünden Boşanma

Çocukların boşanmayı yetişkin bireyler gibi algılaması, boşanmanın nedenlerini düşünerek mantık çerçevesine oturtması beklenmemelidir. Çocuklar süreci yetişkinler gibi algılamadığı için boşanmanın nedenleri çok fazla ilgisini çekmemekte, onu ilgilendiren tek şey olan artık anne ve babasıyla beraber yaşayamayacağı konusu üzerine odaklanmaktadır (Öztürk, 2014, s. 16). Genellikle bebeklik döneminden okul öncesi çağa kadar olan dönemde çocuklar, boşanma kavramının ne olduğunu ya da anne-babalarının boşanmalarını anlamlandıramamaktadır. Gerçek ile hayal arasında bulunan ayrımı henüz net olarak görememektedir. Bu dönemdeki çocuklar çoğunlukla süreci algılayamadıkları için şanslı gibi görünse de aslında, dünyanın kendi etraflarında döndüğü, her şeyin kaynağının kendisi olduğu gibi düşünceleri nedeniyle çocuklarda anne-babasının boşanmasının kendi suçu olduğu algısı oluşmaktadır. Bu durum çocuğun ömür boyu terk edilme korkusu ve evden giden ebeveyni ile bir daha görüşmeyeceği korkusu ile karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir (Arıkan, 1996, s. 229; Cüceloğlu, 1998, s. 381; Ertürk, 2016, s. 1). Anne-babanın boşanmasını ya da ayrılmasını algılayamasalar da bu dönemdeki çocuklar ebeveynleri arasındaki uyumsuzluğu, gerginliği, huzursuz ortamı hissetmektedirler. Sürekli yüksek sesle kavganın ve fiziksel şiddetin bulunduğu bir ailede büyüyen çocuk, henüz iki yaşındayken ebeveynleri arasındaki gerginliği algılayabilmekte, üç veya dört yaşından itibaren de evde yüksek sesle kavga edilmese bile anne-baba arasında bulunan gizli den gizli yapılan savaşı algılamaya başlamaktadır (Öztürk, 2014, s. 9).

Erken okul çağındaki çocukların algılarında ailenin önemi çok büyüktür. Dış dünyası olan okul ve arkadaş çevresiyle güvenli ilişkiler kurabilmek için anne-babasının desteğine ihtiyaç duymakta, ihtiyacı olan ailenin dağılması durumunda ise kuvvetli üzüntü, suçluluk, öfke ya da yalnızlık gibi duygular yaşayabilmektedir (Ertürk, 2016 s. 1). Bu dönemdeki çocuklar boşanmanın kendilerinde ve anne-babalarında ortaya çıkardığı olumsuz etkileri daha iyi kavrayabilmektedir. Ancak günlük yaşamda daima yanlarında bulunan anne ve babalarından birinin boşanma sebebiyle evden ayrılması durumunu ebeveynlerinden birinin artık kendisini sevmeyeceği gibi algılayabilmekte (Arıkan, 1996, s. 229) ve bu algının doğruluğunu kontrol etmek için öfke

patlamaları ile ebeveynlerinin sevgilerini ölçebilmekte, derslerine konsantre olmakta güçlük yaşayabilmektedir (Ertürk, 2016, s. 1)

Ergenlik dönemindeki gençlerin çoğunlukla boşanmayı artık yetişkinler gibi algılayabildiği düşünülse de ergenlik döneminin ortaya çıkardığı çalkantıların etkisiyle gençler henüz yetişkinler gibi olayları gerçekçi değerlendiremeyip, olduğundan fazla dramatik hale ya da tam tersi umarsamaz bir tavırla karşılayabilmektedir. Boşanma olgusunun çocuklar üzerindeki etkilerine çocukların algıları üzerinden incelemeyi amaçlayan bir araştırmada ergenler, anne-babalarının boşanmasını “boşanma normal ama çocuktan boşanmasınlar”, “onlara ihtiyaç duyduğum zamanda ayrılmaları çok yanlı” şeklinde değerlendirmişlerdir (Can, 2015). Çocuklar boşanma sürecinde gelecekleri hakkında yoğun kaygı, endişe, arkadaş çevresine karşı utangaçlık, mahçupluk gibi duygulara kapılarak boşanmaya neden olduğunu düşündüğü ebeveynine karşı öfke, diğer ebeveyne karşı korumacı bir tutum sergileyebilmektedir (Ertürk, 2016, s. 1).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma da yukarıdaki literatür doğrultusunda şekillenmiş ve araştırmanın amacı nitel araştırma deseni kullanılarak boşanmış veya boşanma sürecinde olan ailelerin çocuklarının boşanma eylemine ve anne-babalarına ilişkin algılarını mecazlar (metaforlar) yardımıyla ortaya çıkarmak ve analiz etmek olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan alt amaçlar şu şekildedir:

- 1) Ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların algılarında anne ve baba kavramı nasıl ifade edilmektedir?
- 2) Ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların algılarında boşanma kavramı nasıl ifade edilmektedir?
- 3) Çocukların “anne”, “baba” ve “boşanma” kavramına dair sahip oldukları metaforlar nelerdir?
- 4) Bu metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

Araştırmanın Önemi

Ebeveynleri boşanmış ya da boşanma sürecinde olan çocukların boşanmaya ve ebeveynlerine olan algılarını meczazlar aracılığı ile ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu çalışma alanda yapılan ilk çalışma olması ve alanyazına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Çocukların bu süreçte içinde buldukları durumları, boşanmaya ve aileye yönelik algılarını doğru tespit etmenin çocuklara uygulanabilecek destekleyici ve önleyici müdahaleler açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışma görevlilerine çocuklar ile yapacakları görüşmelerde yol göstermesi ya da kolaylık sağlayabilmesi açısından önemli olabileceği düşünülmektedir.

Çocuklar için bir yıkım olan boşanma sürecinde ve sonrasında ortaya çıkan olumsuz durumların etkisini tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa da azaltmak için çocukların boşanmaya ve ebeveynlerine ilişkin algılarını doğru anlamak gerekmektedir. Çocuklar, boşanma sürecinde olan ebeveynleri ve boşanma eylemi hakkında konuşmakta genellikle isteksiz olmakta ve hislerini yetişkinler gibi açık şekilde ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle çocukların boşanma eylemine ve ebeveynlerine yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi, Sezer'in (2010, s. 4) de belirttiği gibi mevcut olan durumun resmedilmesi ve gerekli önlemlerin alınabilmesi için önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırma nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmayı bireyin, kendi sınırlarını çözümlmek ve kendi imkanlarıyla oluşturduğu toplumsal sistemlerin inceliklerini ortaya çıkarmak için geliştirdiği bilgi üretme yöntemlerinden biri olarak tanımlamak mümkündür (Özdemir, 2010, s. 326). Nicel araştırma yönteminde araştırılan nesnelerin sayı ve ölçümleri, araştırma konusunun dağılımı önemli iken nitel araştırma yönteminde nesnelerin anlamları, kavramları, metaforları, sembolleri ve tasvirleri önem kazanmaktadır (Berg ve Lune, 2015, s. 19). Nitel araştırmada amaç genelleme yapmak ya da nedensellik ilişkilerini açıklamak değil bir duruma dâhil olan

bireylerin algı ve bakış açılarını anlamak ve derinlemesine betimlemeler yapmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 57). Bu araştırmada da ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların anne-babalarına ve boşanma eylemine ilişkin algılarını anlamak ve betimlemek önemli görüldüğünden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda çoğunlukla “amaçlı örneklem” türünün tercih edildiği ve amaçlı örnekleme yönteminin nitel araştırma geleneği ile ortaya çıktığı bilinmektedir (Punch, 2005, s. 184; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 118). Bu araştırmada da amaca uygun olarak amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Buna yönelik Bakırköy 7. Aile Mahkemesinde boşanma davaları devam eden veya velayetin değiştirilmesi hususunda dosyaları mahkeme kararıyla incelenmek ve velayet, şahsi ilişki vb. konularda kanaat belirtmek üzere Sosyal Hizmet Uzmanı veya Psikoloğa gönderilen çiftler ve onların çocuklarından araştırmaya katılmak isteyen toplamda 16 çocuk ve 10 çift araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların algılarında anne, baba ve boşanma kavramlarının nasıl ifade edildiğinin ortaya konulması amaçlandığından çocukların anne ve babaları olan 10 çifte ait yalnız sosyo-demografik bilgiler araştırma kapsamında değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya katılan çocuklara ait sosyo-demografik bilgiler

Çocuk	Cinsiyet	Yaş	Kendisi Dahil Kardeş Sayısı	Kaçıncı Çocuk	Şu Anda Kimle Yaşıyor	Diğer Ebeveynle Görüşme Sıklığı
Ç1	Erkek	10	4	İlk çocuk	Anne	Haftada 1
Ç2	Kız	7	4	Son Çocuk	Anne	Hiç (en son 7-8 ay önce)
Ç3	Kız	8	4	Ortanca (3.)	Anne	Hiç (en son 7-8 ay önce)
Ç4	Kız	9	4	Ortanca (2.)	Anne	Hiç (en son 7-8 ay önce)
Ç5	Kız	16	Tek çocuk	İlk çocuk	Baba (Babaanne)	Haftada bir
Ç6	Erkek	13	4	İlk çocuk	Baba (babaanne)	Altı ayda bir
Ç7	Kız	9	3	Ortanca (2.)	Anne Ve Baba	Her gün
Ç8	Kız	7	3	Son Çocuk	Anne Ve Baba	Her gün
Ç9	Erkek	12	3	Ortanca	Anne	Hiç (en son 2.5 yıl önce)
Ç10	Kız	6	3	Ortanca	Anne	Yılda bir
Ç11	Kız	8	2	İlk çocuk	Baba (babaanne)	Ayda bir
Ç12	Erkek	10	3	Son Çocuk	Anne	İki Haftada bir
Ç13	Erkek	17	3	İlk Çocuk	Baba	Ayda bir
Ç14	Erkek	16	3	Ortanca	Baba	Ayda bir
Ç15	Kız	12	2	İlk çocuk	Baba (babaanne ilgileniyor)	Haftada bir
Ç16	Erkek	12	2	İlk çocuk	Baba	Altı ayda bir

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan, ailesi boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların (ABSÇ) 9'unun kız 7'sinin erkek olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya 0-5 yaş aralığındaki çocuklar dahil edilmemiş olup araştırmaya katılan çocukların yaşlarının en az 6 en fazla 17 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılmak isteyen ailelerin 5-18 yaş aralığında bulunan, velayeti söz konusu olan tüm çocukları dahil edilmiştir. Kardeş sayısına bakıldığında ABSÇ'nin en fazla 4 kardeş oldukları, katılımcılardan 1 kişinin ise tek çocuk olduğu belirlenmiştir. ABSÇ'nin 7'sinin annesi 7'sinin de babası ile yaşadığı, 2 katılımcının da ailesi boşanma sürecinde olup henüz ayrı evlerde yaşamadıkları için hem annesi hem de babası ile yaşamaya devam ettiği, babası ile yaşayan çocuklarla genellikle babaannelerinin ilgilendiği belirlenmiştir. ABSÇ'nin diğer ebeveyni ile görüşme sıklığı en az haftada bir kez olup bu sürenin 2.5 yıla kadar arttığı görülmektedir. Çocuğun yanında kalmadığı diğer ebeveyni ile sık ve doyurucu şekilde yapılan görüşmelerin çocukların gelişimi açısından önemli olduğu bilinmektedir. Hetherington ve arkadaşları (1978) tarafından yapılan bir araştırmada her iki ebeveyni ile olan iletişimi kuvvetli ve yanında kalmadığı diğer ebeveyn ile sık, sürekli ve esnek görüşme sağlayan çocukların mutlu ve yaşama en iyi adapte sağlayan çocuklar olduğu saptanmıştır (Fiyakalı 2008, s. 16). İlkokul dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri ile yapılan bir başka araştırmada da anne-baba-çocuk ilişkisinin çocuğun davranışları üzerinde en önemli etkiye sahip olduğu, boşanmış aileye sahip çocukların kaygı puanlarının tam aileye sahip çocuklara göre yüksek olduğu, çocuğun birlikte kaldığı ebeveynin bilinçlendirilmesi ve diğer ebeveyn ile çocuğun sık ve düzenli görüşmesi gerektiği bildirilmiştir (Aral ve Başar, 1998, s. 10).

Tablo 2: Araştırmaya katılan ailelere ait sosyo-demografik bilgiler

Aile	Anne yaş	Baba yaş	Anne öğrenim düzeyi	Baba öğrenim düzeyi	Evlilik süresi (yıl)	Anne evlilik sayısı	Baba evlilik sayısı	Evlenme şekli	Akrabalık durumu	Annenin mesleği ve aylık geliri	Babanın mesleği ve aylık geliri
A1	28	32	Okuryazar değil	Ortaokul	15	ilk	ilk	Görücü usulü	Yok	Temizlik (merdiven) 1200	Tekstil 1500-1800
A2	43	45	Üniversite	Üniversite	12	ilk	ilk	Tanışıp anlaşarak	Yok	Dekorasyon 15.000 TL	Mimar 3000 TL
A3	31	40	İlkokul	Lise	10	iki	iki	Görücü usulü	Yok	Ev hanımı	Müzişyen 5000 TL
A4	43	45	Üniversite	Üniversite	10	iki	üç	Tanışıp anlaşarak (internet)	Yok	Tercüman 1700 TL	Ticaret 3000-4000TL
A5	43	40	İlkokul	İlkokul	21	ilk	ilk	Tanışıp anlaşarak	Yok	Ev hanımı	Tekstil işçi 1650 TL
A6	35	44	Lise	İlkokul	13	ilk	ilk	Kaçarak	Yok	Ev hanımı	Ticaret 3000 TL
A7	32	35	Ortaokul	Ortaokul	9	ilk	ilk	Görücü usulü	Yok	Ev hanımı	Erkek kuaförü 1500 TL
A8	35	44	Ortaokul	İlkokul	18	İlk	İlk	Zorla evlendirilme	Yok	Yemek servisi 1500 TL	İnşaat İşçisi 1500 TL
A9	28	36	İlkokul	İlkokul	12	ilk	ilk	Görücü usulü	Var	Ev Hanımı	Fırıncı 2500 TL
A10	35	34	İlkokul	İlkokul	12	ilk	ilk	Görücü usulü	yok	Kafede babasına yardım ediyor ücretsiz çalışıyor	Hamal 1500 TL

Araştırmaya katılan ailelere ait sosyo-demografik bilgiler incelendiğinde annelerin en az 28 yaşında ve en fazla 43 yaşında olduğu, babalarının ise en az 32 yaşında ve en fazla 45 yaşında olduğu görülmektedir. ABSÇ'lerin ailelerinin eğitim durumlarına bakıldığında annelerden 1'inin okur-yazar olmadığı, 4'ünün ilkökul, 2'sinin ortaokul, 1'inin lise ve 2'sinin de üniversite mezunu olduğu; babalarının ise 5'inin ilkökul, 2'sinin ortaokul, 1'inin lise ve 2'sinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ailelerinin sahip olduğu meslekler incelendiğinde annelerden; 5'inin ev hanımı olduğu, 2'sinin temizlik, yemek servisi gibi işlerde asgari ücret veya asgari ücretin altında maaşla çalıştığı, 1'inin daha önce yaşadığı ülkede (Fas) hukuk fakültesinden mezun olduğu ancak Türkiye'deki üniversiteler ile okuduğu fakülte arasında denklik bulunmadığı için mesleğini yapamadığı ve yabancı dil bilmesi sebebiyle 1700 TL karşılığında tercüman olarak çalıştığı, 1'inin aileye ait kafede ücretsiz olarak çalıştığı ve son olarak en yüksek gelire (15.000 TL) sahip olan annenin dekorasyon işi ile uğraştığı saptanmıştır. Babaların 5'inin tekstil işçisi, inşaat işçisi, hamal ve erkek kuaförü olarak çalıştığı ve 1500-1800 TL arasında maaş aldığı saptanmıştır. Çiftlerin 5'nin görüşü usulü, 3'ünün tanışıp anlaşarak ve 2'sinin de zorla evlendirildikleri ya da kaçarak evlendikleri belirlenmiştir. Çiftlerin kaçınıcı evlilikleri olduğuna bakıldığında ise 8'inin ilk evlilikleri olduğu ve evliliklerinin en az 9 yıl en fazla ise 21 yıl devam ettiği görülmektedir. Sadece 1 çiftin aralarında akrabalık bağı olduğu saptanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında dört temel yöntem olan görüşme, odak grup görüşmesi, gözlem ve doküman analizi kullanılmakta olup en etkili veri toplama tekniğinin yüz yüze görüşme olduğu belirtilmektedir (Geray, 2006, s. 167). Ancak araştırmaya katılanların bireysel görüşme esnasında sözlü olarak verdikleri bilgilerin gözlem ve doküman incelemesi yöntemleri ile doğruluğunun kontrol edilmesi ve aynı anda birden fazla veri toplama tekniğinin kullanılması bulguların geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 86). Bu çalışmada da veriler araştırmacı tarafından bireysel görüşme yöntemi kullanılarak toplanmış, anne-babaların veya çocukların yaşları, kaç

yıldır evli oldukları vb. verdikleri bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek ve tutarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla dava dosyasında bulunan bilgiler ışığında doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Örneğin çiftlerden biri evlilik süresini 10 yıl diğeri 12 yıl olarak belirtmiştir ve dosya incelendiğinde evlilik sürelerinin 12 yıl olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında araştırmada mecazlarla veri toplama tekniği de kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak mecazlarla veri toplama tekniğinin seçilme nedeni ise “*insanların deneyimlerini anlamlandırmanın ve bu deneyimlerin anlamını açıklamanın ve iletmenin bir yolu olarak daima mecazları kullanması*” (Punch, 2005, s. 212) ve çocukların belirli konu, olay, durum, kişi ve olgular hakkında iç dünyalarını anlamak, ne düşündüklerini öğrenmek ve bunları nasıl algıladıklarını betimlemek için en iyi yöntemlerden birinin mecazlarla veri toplama tekniği olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 212).

Araştırmada boşanmış veya boşanma sürecinde olan ebeveynlerin kendilerine ve çocuklarına ilişkin bilgileri tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak ve literatür taraması sonucu oluşturulan ve “Ebeveyn Bilgi Formu” ve “Çocuk Bilgi Formu” kullanılmıştır. Ebeveyn bilgi formunda; anne-baba yaşı, öğrenim durumu, mesleği, aylık geliri, evlilik süresi, kaçınıcı evlilikleri olduğu, nasıl evlendikleri ve akraba olup olmadıkları gibi sorular bulunmaktadır. Çocuk bilgi formunda ise çocuğun cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, şu anda kiminle yaşadığı, diğeri ebeveyn ile hangi sıklıkla görüştüğü gibi sorulara ek olarak şu sorular bulunmaktadır: Boşanma/ayrılma kelimesini duyunca aklına ilk gelen şey nedir? Annen ile babanın ayrılacağını nasıl/kimden öğrendin? Annen ile babanın boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isterdin? Sebebini öğrenebilir miyim? Anneni, babanı, boşanma eylemini tanımlamak istesen hangi mecazları kullanırsın? Bu soruda sondaj soru sorma yöntemiyle cevaplar alınmaya çalışılmış ve buna yönelik üç soru sorulmuştur:

- 1) “Anneni; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden?”
- 2) “Babanı; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden?”

3) “Boşanmayı ya da ayrılığı; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden? soruları yöneltilerek önce çocuklardan annelerini, babalarını ve boşanma eylemini metaforlar ile tanımlamaları ve daha sonra tanımladıkları metaforların anne, baba ve boşanma ile ilişkisini açıklamaları için “Neden?” sorusu yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan her birey aynı mecaza değişik anlamlar yükleyebileceğinden ve mecazın kendisi tek başına mecazların betimsel ve görsel gücünü ortaya koyamayacağından “Neden” veya “Niçin” sorusunun mutlaka yöneltilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 11).

Araştırmanın katılımcılarını anne ve babaları boşanmış veya boşanma sürecinde olan ve çocukların velayeti hususunda rapor alınmak üzere aile mahkemesi uzmanlarına yönlendirilen çocuklar ve ebeveynleri oluşturmuştur. Dava dosyalarının mahkemede görevli uzmana yönlendirilmesinden sonra ebeveynlerle telefon ile iletişim kurularak görüşme yapılmak üzere randevu oluşturulmuştur. Boşanmış veya boşanma sürecinde olan 10 çift ve bu çiftlerin 16 çocuğu ile yapılan görüşmeler 10.10.2017- 29.11.2017 tarihleri arasında Bakırköy adliyesi görüşme odasında araştırmacı tarafından yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerini toplama sürecinde çocukların örselenmelerini önlemek adına çocuklar tekrar tekrar adliye ortamına çağırılmamış velayet hususunda rapor alınmak üzere adliyeye geldikleri esnada veriler toplanmıştır. Araştırma kapsamında çocuklara yöneltilen soruların bir kısmı hali hazırda velayet hususunda yöneltilen sorular olup bu soruların uygunluğu hususunda Bakırköy Adliyesinde görev yapan psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanlarından da görüş alınmıştır. Alınan görüşler çerçevesinde görüşme formuna son şekli verilmiştir. Araştırmanın özneleri olan çocuklar görüşmeye gelmeden önce kendileriyle boşanma ve velayet hususunda görüşme yapılacağı konusunda ebeveynleri tarafından bilgilendirildiği için birçok katılımcı henüz kendisine soru yöneltilmeden anne ve babasının ayrılıp ayrılmaması yönündeki isteğini, anne ve babasının boşanacağını kimden öğrendiğini ifade etmişlerdir. Çocukların örselenmemeleri adına soruların tamamı ard arda sorulmamış görüşme sürecine yayılarak çocuğun kendini açığa vurmaya hazır olması beklenmiş bunun için ilgi alanları hakkında, boş zamanlarında yaptığı

aktiviteler hakkında sohbet edilerek güven bağı oluşturulmaya çalışılmıştır. Çocuğun o an içinde bulunduğu duygusal durumu göz önüne alınarak bazı sorular bazı katılımcı çocuklara yöneltilmeden geçilmiştir. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler bilgisayar ortamına kaydedilmiş, araştırmacılar tarafından araştırmanın amacına yönelik temalara ayrılmıştır. Temalar ile verilerin uygunluğu konusunda diğer araştırmacıların görüşüne başvurularak son şekli oluşturulmuştur.

Bulgular

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuş ve üç ana tema altında toplanmıştır. Anne ve babayı tanımlarken kullandıkları mecazlara ilişkin ifadeler kendi içerisinde ayrı bir tema altında, boşanma eylemini tanımlarken kullandıkları mecazlar ve boşanma deyince çocukların akıllarına gelen ifadeler kendi içerisinde başka bir temada ve çocukların anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkin ifadeleri ayrı bir temada toplanmıştır. Bunlar:

- 1) Anne ve babanın tanımlanmasına,
- 2) Boşanma eyleminin tanımlanmasına,
- 3) Anne-babalarının boşanmaları mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkin görüşlerini kapsamaktadır.

Araştırmacı tarafından oluşturulan ana temalar daha sonra alt temalara bölünmüş ve toplamda 10 alt tema oluşturulmuştur. Bunlardan “korku”, “koruyucu”, “iyilik” ve “nefret” alt temaları anne ve babanın tanımlanmasına ilişkin, “dağılma”, “seçim” ve “kurtulma” alt temaları boşanma eylemine ilişkin ve “beraber”, “ayrı” ve “kararsız” alt temaları anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkindir. İlgili ana temalar ve alt temalar tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Çalışmaya ilişkin ana ve alt temalar

Ana Tema	Alt Tema	İfade Sayısı
Anne ve babanın tanımlanması	Koruyucu	9
	İyilik	12
	Korku	7
	Nefret	3
Boşanma eyleminin tanımlanması	Dağılma	9
	Kötü	8
	Seçim	4
	Kurtulma	3
Anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını isteyip istemedikleri ilişkin görüşleri	Beraber	8
	Ayrı	5
	Kararsız	2

Anne ve Babanın Tanımlanması

Katılımcıların anne ve babalarını tanımlarken kullandıkları mecazlar anne ve babanın tanımlanması ana teması altında toplanmış olup dört alt tema altında incelenmiştir. Bu temalar: koruyucu, iyilik, korku ve nefret alt temalarıdır.

Koruyucu

Ataerkil düzenin izlerini sürdürdüğü Türk toplumunda kız çocuklarına kibar, duygusal ve uslu olmaları gerektiği öğretilirken; erkek çocuklarına kavgacı, sert, cesur ve koruyucu olması gerektiği öğretilmektedir. Yetişkinlik döneminde ise benzer şekilde kadınlardan ailenin düzenini ve bütünlüğünü sağlaması beklenirken; erkeklerden daha çok evin geçimini sağlaması, haki-miyet kurması, cesur olması ve koruyuculuk rolünü yerine getirmesi beklenmektedir (Oktan, 2008; Kalaycı-Kırlıoğlu vd., 2016a; Kalaycı-Kırlıoğlu vd., 2016b). Yapılan bir araştırmada ülkemizde en yaygın olan babalık kategorisinin geleneksel babalar olduğu ortaya konulmuş ve erkekler tarafından babalık; evin geçimini sağlama, aile üyelerini koruyup kollama, sahip çıkma ve otoriter olma rolleri üzerinden tanımlanmıştır (Tol ve Taşkan, 2018, s.52). Toplumda bir güç olarak algılanan, kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere aile üyelerini koruması gerektiği düşünülen babalar çocukların algılarında da koruyucu ve

güçlü olmayı ifade ederken; anneler ise çocukların algılarında daha çok manevi ve duygusal açıdan koruyup kollayan bir melek olarak yer bulmaktadır.

Ç1: “Annem tıpkı bir kahramana benziyor; çünkü annem bizi (kardeşlerimi ve beni) hep koruyor. Ben de ilerde büyüdüğümde kahraman olup kardeşlerimi ve annemi koruyacağım.” (10 yaş, Erkek)

Ç6: “Babamı kahramana benzetiyorum; çünkü tıpkı kahramanlar gibi beni hep korur, sever, benimle ilgilenir.”(13 yaş, Erkek)

Ç7: “Benim annem melek gibidir; çünkü annem de tıpkı melekler gibi beni koruyor. Melekler bizi korur.”(9 yaş, Kız)

Ç7: “Babamı padişaha, krala benzetiyorum; çünkü evin en büyüğü, eve para getiriyor, hanımlarla evleniyor, çocuğu oluyor, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılıyor.” (9 yaş, Kız)

Ç8: “Babamı süper kahramana benzetiyorum; çünkü babam çok güçlüdür.” (7 yaş, Kız)

Ç10: “Babamı Batman’ı benzetiyorum; çünkü o bir süper kahraman, koruyor ve iyilik yapıyor.”(6 yaş, Kız)

Ç13: “Babam krala benziyor; çünkü her şeye sahip çıkıyor, koruyor, yani tek evlatlarına değil, mesela ben küçük kardeşime iki ayakkabı almıştım biri ayağına denk gelmediği için duruyordu. Onu istedi bir gün benden. Babası ilgilenmeyen yoksul bir çocuk varmış, ona verdi.” (17 yaş, Erkek)

Ç14: Babamı evin direğine benzetiyorum. Yani o bize baktığı için, başka kimse olmadığı için.”(16 yaş, Erkek)

Ç16: “Babam “Söz”deki (TV dizisi) Yavuz’a benziyor; çünkü Yavuz arkadaşlarını hiç bırakmıyor, babam da bizi bırakmıyor.” (12 yaş, Erkek)

İyilik

Çocukların iyilik temasına ilişkin metaforları genellikle melek, çiçek ve gül üzerinde yoğunlaşmıştır. Ebeveynlerinin kendilerine olan davranışları, dış görünüşleri ve toplumda iyi insan olarak nitelendirilen özellikleri iyilik algısının oluşmasında belirleyici olmuştur.

Ç2: “Annemi kendime benzetiyorum; çünkü yüzü kardeşlerim arasından sadece bana benziyor.”(7 yaş, Kız)

Ç3: “Aklıma bir şey gelmiyor ama düşününce annem en çok güle benziyor; çünkü annem de gül gibi güzeldir ve güzel kokuyor.”(8 yaş, Kız)

Ç4: “Bilmiyorum bir şeye benzemiyor ama annem çiçek gibidir; çünkü annem çok güzel biri.”(9 yaş, Kız)

Ç5: “ Babamı İtalya’ya benzetiyorum; çünkü görünüşü İtalyanlara benziyor.”(16 yaş, Kız)

Ç8: “Ben annemi meleğe benzetiyorum; çünkü yüzü bir melek gibi geliyor bana”(7 yaş, Kız)

Ç9: “Annemi güle benzetiyorum; çünkü çok iyi bir insan, mis gibi koktuğu için.”(12 yaş, Erkek)

Ç11: “Babamı güle benzetiyorum; çünkü hiç bağırılmaz babam.”(8 yaş, Kız)

Ç12: “Annem güle benzer; çünkü güzel olduğu için.”(10 yaş, Erkek)

Ç12: “Babam da güle benzer; çünkü iyi biri. Annemi de babamı da seviyorum. (10 yaş, Erkek)

Ç14: “Annem güldür; çünkü giyimi, görünüşü gül gibi güzeldir.”(16 yaş, Erkek)

Ç15: “Güle benzetiyorum annemi; çünkü annem bize iyi davranıyor.”(12 yaş, Kız),

Ç15: “Babamı küstüm çiçeğine benzetiyorum çünkü babam bir şey anlatırken onu dinlemeyince darılıyor.”(12 yaş, Kız)

Korku

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocukların korku temasına ilişkin kullandıkları “aslan, zürafa, yılan, kartal” gibi metaforlarda daha çok büyük, güçlü ve yırtıcı hayvanlar yer almaktadır. Çocukların anne ve babalarına ilişkin olumsuz ifadelerinde “şiddet, saldırganlık ve otorite” somutlaşmaktadır:

Ç1: “Babamı aslana benzetiyorum; çünkü yüzü aslana benziyor bir de babam da aslan gibi güçlü ve yırtıcı.”(10, Erkek)

Ç2: “Babamı zürafaya benzetiyorum; çünkü zürafa korkunç ve büyük bir hayvan.”(7 yaş, Kız)

Ç3: “Babamı yılanı benzetiyorum; çünkü yılanların dilleri uzundur ve korkunçtur, ben de babamdan korkuyorum.”(8 yaş, Kız)

Ç4: “Babamı hayvana benzetiyorum yani kediye çünkü kediler çok sevimsiz bir de ben kedilerden korkuyorum.”(9 yaş, Kız)

Ç5: “Annemi kartala benzetiyorum; çünkü annem çok güçlü, annem hırçın ve pençeleri var” (16 yaş, Kız)

Ç10: “Annemi “Kolin”e benzetiyorum; çünkü o kötülük yapıyor.” (6 yaş, Kız)

Ç11: “Annem aslana benziyor; çünkü o da aslan gibi çok bağıriyor, beni korkutuyor.” (8 yaş, Kız)

Nefret

Görüşme yapılan çocuklardan bazılarının ifadelerinde ise anne ya da babalarına karşı duydukları nefretin karşılığı olan “çöp, kötü bir film karakteri” gibi imgelemler bulunmaktadır. Ebeveynlerden herhangi birinin aldatması ya da evi terk etmesi durumunda çocuklar ebeveynlerine karşı öfke, nefret gibi olumsuz duygulara sahip olabilmektedir. Annesi aldatma nedeniyle evi terk eden 13 yaşında bir erkek olan Ç6’nın ifadeleri bu durumu örneklendirmektedir:

Ç6: “Onu (anne) hiçbir şeye benzetmek istemiyorum ama illaki benzeteysem filmlerdeki kötü karakter gibidir; çünkü hiç sadık değil, gerçek anne olsaydı beni hep görmek isterdi, kapıya dayanırdı.” (13 yaş, Erkek)

Ç9: “Onu çöpe benzetiyorum. Yaptığı o pislikler yüzünden”(12 yaş, Erkek)

Ç16: “Annemi hiçbir şeye benzetmek istemiyorum.” (12 yaş, Erkek)

Katılımcıların anne ve babalarını tanımlamaya yönelik sorulara verdikleri cevaplar yukarıda tanımlanmıştır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında anne ve babalarını çoğunlukla olumlu özellikleri olan koruyucu

(9 ifade) ve iyilik (12 ifade) temaları altında tanımladıkları görülmektedir. Katılımcıların anne ve babalarını tanımlarken “kahraman”, “melek” ve “gül” gibi metaforlar üzerinde yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Katılımcılar babalarının; koruyucu, sahiplenen, eve para getiren, fedakâr, güçlü ve evin temeli olması gibi özelliklerini daha fazla vurgularken annelerinin; güzel görünmesi, iyi huylu olması, güzel kokması, melek gibi güzel ve temiz olması gibi özelliklerini daha çok öne çıkarmışlardır.

Katılımcılar anne ve babalarını tanımlarken olumlu özelliklerin yanında olumsuz özellikleri olan korku (7 ifade) ve nefret (3 ifade) temaları altında toplanan ifadeleri de kullandıkları görülmektedir. Daha çok “aslan”, “yılan”, “zürafa”, “kartal” ve “kedi” gibi büyük, yırtıcı ve sevimsiz olarak nitelendirdikleri metaforlar üzerine yoğunlaşarak anne ve babalarına yönelik korkularını ve “çöp” ya da “kötü film karakteri” gibi metaforlar ile onlara yönelik nefretlerini dile getirdikleri görülmektedir.

Boşanma Eyleminin Tanımlanması

Katılımcıların boşanma ya da ayrılık deyince akıllarına gelen ilk ifadeler ve boşanma eylemini tanımlarken kullandıkları mecazlar aynı tema altında birleştirilerek boşanma eyleminin tanımlanması ana teması altında değerlendirilmiştir. Bu ifadeler daha sonra dört alt tema altında incelenmiştir. Bunlar: dağılma, seçim, kurtulma ve kötü alt temalarıdır.

Dağılma

Çocukların anne ve babaları ile birlikte yaşadıkları sürecin sona ererek anne ya da babadan herhangi biri ile yaşamaya başlamalarına neden olan boşanma, bazı çocukların algılarında birbirinin tamamlayıcısı olan ve farklı rolleri olan aile üyelerinin dağılmasını ifade etmektedir. Yaş ve gelişim dönemlerine bağlı olarak araştırmaya katılan çocukların boşanmaya ilişkin imgelemleri de farklılık göstermektedir. Boşanmayı, 9 yaşında olan Ç7 “anne ve baba köpek ya da aynı mekanda yaşayan kediler” metaforu ile açıklarken; çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde olan Ç14’ün ifadelerinde ise boşanma evliliğin ziyan olması ve çocukların bu süreçten yara almasına vurgu yapılmaktadır:

Ç6: “Annem ve babamın ayrılmaları, tekrar yüz yüze gelmemeleri geliyor aklıma.” (13 yaş, Erkek)

Ç7: “Birisinden uzak kalmak aklıma geliyor. Mesela iki kedi var birisini sokakta bırakıp diğerini eve alırsak bu ayrılmak oluyor. Benim bir baba bir de anne köpeğim var. Bunların birini evde bırakıp diğerini köye götürürsem o da ayrılmak oluyor. Ayrılmak kötü bir şey; çünkü sevdiklerin yanında olmuyor.”(9 yaş, Kız)

Ç9: “Eşlerin birbirinden ayrı yaşamaya başlaması aklıma geliyor.”(12 yaş, Erkek)

Ç10: “Annemle babam geliyor aklıma. Boşanmak annemle babama benziyor çünkü onlar boşandı.” (6 yaş, Kız)

Ç12: “Annemle babamın ayrılmış olması geliyor.” (10 yaş, Erkek)

Ç13: “İnşaatın yapılamaması ve yıkılmasına benzetiyorum; çünkü eskiden annem babamı sevmiyormuş ama bildiğim kadarıyla babam sevmiş. Annem bir süre (evliliğe) katlanmış ama dayanamamış, sevmediği için inşaat yıkılmış.” (17 yaş, Erkek)

Ç14: “Aklıma ilk evlatlar, çocuklar geliyor. Boşanmak; ziyandır, boştur, yani ne bilim diyecek başka bir şey de yok.”(16 yaş, Erkek)

Ç15: “Boşanmayı adalete benzetiyorum çünkü boşanmada mahkemeye geliniyor.”(12 yaş, Kız)

Ç16: “Ayrılık deyince ailenin bozulması aklıma geliyor. Elmaya benziyor. Elmalar büyüdükten sonra ağaçtan teker teker düşüyor, boşanma da o nedenle elmaya benziyor.” (12 yaş, Erkek)

Seçim

Boşanma sürecinde bilinçli olarak ya da farkında olmadan ebeveynler çocuklarını velayet hususunda etkilemekte, kendi yanında yaşaması konusunda telkinlerde bulunmaktadır. Bu durum çocuklarda kaygı oluşturarak anne ve babası arasında bir seçim yapması gerektiği düşüncesini oluşturmaktadır. Hem annesine hem de babasına karşı olumlu yönde duygusal yönelimleri olan çocuklar için boşanma çoğunlukla anne ve baba arasında bir seçim yapmak olarak algılanmaktadır.

Ç1: “Annem ile babamın boşanması geliyor, sürekli kimi seçeceğim diye düşünüyorum, sonra içim çok sıkılıyor”(10 yaş, Erkek)

Ç8: “Boşanmak, ayrılmak kötü şeylere benziyor; çünkü hem annemi hem de babamı çok seviyorum, boşanmak istemiyorum” (7 yaş, Kız)

Ç11: “Annemle babamın birleşmemesi aklıma geliyor” (8 yaş, Kız)

Ç15:Boşanma deyince aklıma çocuk varsa ya babada ya da annede kalma durumu geliyor.”(12 yaş,Kız)

Kurtulma

Boşanma kavramı çocukların algılarında nadir de olsa olumlu bir durumu da çağrıştırabilmektedir. Özellikle anne ve babası arasında gerçekleşen aile içi fiziksel, sözel ya da psikolojik şiddete tanık olan ya da ebeveynlerinden herhangi birinin şiddetine maruz kalan çocukların algılarında boşanma bir kurtuluşu ifade etmektedir.

Ç4: “ Bilmiyorum ama iyi şeyler aklıma geliyor, iyi bir şey boşanma; çünkü babam anneme bir şey getir dedi, annem onu elinden düşürüp kırdı, babam annemi bir odaya götürdü, dövdü, beni de dövdü. ” (9 yaş, Kız)

Ç6: “İyi olan bir şeye benzetiyorum ama nedenini bilmiyorum.”(13 yaş, Erkek)

Ç9: “Bir çöple gülün birbirinden kurtulması, ayrılmasına benzetiyorum; çünkü annem bir gül babam da bir çöpe benziyor.”(12 yaş, Erkek)

Kötü

Bazı katılımcılar boşanmayı “kötü haberler, kavga masalları” metaforları ile tanımlarken; boşanma kavramını tanımlamakta ya da bir metafor ile ifade etmekte güçlük çeken çocukların algılarında boşanma kötü ve üzücü olan bir durumu ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise ağlayarak ya da bilmediğini söyleyerek tutum ve davranışları ile boşanmayı kötü bir durum olarak algıladıklarını ortaya koymuşlardır:

Ç1: “Boşanmayı kötü bir şeylere benzetiyorum tam bilmiyorum ama hikayelerdeki kavga masallarına benzetiyorum” (10 yaş, Erkek)

Ç2: “Kötü kötü şeyler geliyor ama ne olduğunu bilemiyorum. Kötü bir şey boşanma, boşanmak kötü haberler gibi, çünkü kötü haberler duyuyorum, herkes ölüyor kötü haberlerde.”(7 yaş, Kız)

Ç3: “Üzgün şeyler, kötü şeyler geliyor aklıma. Üzgün bir şeye benzetiyorum; çünkü annemle babamın ayrılmasına üzülüyorum.”(8 yaş, Kız)

Ç5: “Ağlayarak boşanmanın kötü bir durum olduğunu yansıtmış ancak soruya cevap verememiştir.”(16 yaş, Kız)

Ç8: “Ayrılmak istememek geliyor aklıma.” (7 yaş, Kız)

Ç11: “Bilmiyorum, hiçbir şeye benzemiyor” (8 yaş, Kız)

Ç12: “Neye benzediğini bilmiyorum ama kötü bir şey.”(10 yaş, Erkek)

Ç13: “Çok iyi bir şey gelmiyor aklıma” (17 yaş, Erkek)

Katılımcıların “Boşanmayı ya da ayrılığı; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden?” ve “Boşanma/ayrılma kelimesini duyunca aklına ilk gelen şey nedir?” sorularına verdikleri yanıtlar yukarıda tanımlanmıştır. Katılımcıların boşanma eylemini tanımlarken çoğunlukla olumsuz bir durum olmasına odaklandıkları, ifadelerinin dağılma (9 ifade) ve kötü (8 ifade) temaları altında yoğunlaştığı görülmektedir. Boşanma ya da ayrılma ile ailenin dağıldığını, anne ve babası arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarını, tarif edemedikleri ya da ifade etmek istemedikleri üzücü ve kötü bir durum olduğunu “ziyan”, “inşaatın yıkılması”, “ağaçtaki elmaların düşmesi”, “anne ve baba köpeğin ayrılması”, “kavga masalları” ve “kötü haberler” gibi metaforları ile yansıtmışlardır. Boşanma eylemini olumlu bir durum olarak nitelendiren (3 ifade) katılımcıların ise boşanma eylemini babanın şiddetinden ve olumsuz tutumlarından hem annesinin hem de kendisinin kurtulması olarak algıladığı görülmektedir.

Anne-Babaların Durumu

Bu ana tema altında katılımcıların anne ve babalarının boşanmalarını ya da beraber olmalarını istemelerine ilişkin ifadeleri toplanmıştır. Beraber, ayrı ve kararsız olmak üzere üç alt tema altında incelenmiştir.

Berberer

Araştırma kapsamında görüşme yapılan bazı çocuklar anne ve babaları ile hep birlikte bir yaşam sürmeyi mutlu aile olarak algılamakta, aile içindeki tartışmalı bir ortamı dağılmış bir aileye tercih etmektedirler.

Ç1: *“Beraber olmalarını isterdim çünkü annemle babam kavga etse de yine de hep birlikteyken daha mutluyduk.”* (10 yaş, Erkek)

Ç2: *“Beraber olmalarını istiyorum, çünkü daha mutlu olurduk.”*(7 yaş, Kız)

Geçici bir kriz dönemi olarak da tanımlanan boşanmanın bazı durumlarda çocuklar üzerindeki travmatik etkileri uzun yıllar devam edebilmektedir. Ebeveynleri boşanan ve bu sürece tanık olan çocukların yetişkinlik döneminde daha çok problemle karşılaştıkları, bağlanma sorunları yaşadıkları, yaşam kalitelerinde bozulmaların meydana geldiği hatta boşanmış aileye sahip çocukların yetişkinlik döneminde evliliklerinin daha yüksek oranda boşanma ile sonuçlandığı ortaya konulmuştur (Öngider, 2013, s. 140). Araştırmaya katılan Ç5'in ebeveynlerinin boşanmasının üzerinden 4 yıl geçmesine rağmen görüşme sürecinde yoğun duygulanım içerisinde olan katılımcı için ebeveynlerinin boşanması nedeniyle yaşadığı kriz sürecinin devam ettiği görülmektedir:

Ç5: Anne ve babası yaklaşık 4 yıl önce boşanmıştır ve ağlaması nedeniyle bu soru sorulmamıştır ancak görüşme sürecindeki tutumundan anne ve babasının beraber olmalarını istediği anlaşılmıştır. (16 yaş, Kız)

Ç7: *“Boşanmalarını istemezdim hep birlikte yaşamayı istiyorum”* (9 yaş, Kız)

Ç8: *“Boşanmak istemiyorum, beraber yaşamak istiyorum, çünkü böyle mutlu aile oluyoruz.”* (7 yaş, Kız)

Ç10: *“Boşanmalarını istemezdim hep birlikte yaşamak isterdim”* (6 yaş, Kız)

Ç11: *“Ayrılmalarını istemiyorum beraber yaşamak istiyorum.”* (8 yaş, Kız)

Ç15: *“Beraber olmalarını istiyorum çünkü ikisiyle beraber yaşamak istiyorum, ayrılacaklarını duyduğumda üzüldüm.”* (12 yaş, Kız)

Ayrı

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuklardan bazıları ise anne ve babalarının ayrılmalarını istediklerini vurgulamışlardır. Katılımcıların anne ve babalarının ayrılmalarını istemelerindeki temel dayanak noktasının aile içi şiddet olduğu, şiddet ve tartışmanın olduğu bir aile ortamında yaşamak yerine ebeveynlerinden birinden ayrı yaşamayı tercih ettikleri ortaya konulmuştur:

Ç4: *“Boşanmalarımı istiyorum en azından annemi de bizi de dövemez” (9 yaş, Kız)*

Ç6: *“Boşanmalarımı isterdim; çünkü boşanmadan önce sürekli kavga vardı.” (13 yaş, Erkek)*

Ç9: *“Boşanmalarımı istiyorum, babamın pisliklerini, annemi dövmesini istemiyorum, ondan(babamdan) tiksiniyorum.” (12 yaş, Erkek)*

Ç12: *“Boşanmalarımı isterim; çünkü babam annemi dövdüğü için.”(10 yaş, Erkek)*

Ç13: *“Beraber olsalar da bir şey değişmeyecek yine eskisi gibi olacağız ya da daha kötü, boşanmaları daha iyi.”(17 yaş, Erkek)*

Kararsız

Ebeveynleri boşanma sürecinde olan bazı çocuklar ise bu sürecin olabildiğinde dışında kalarak süreçten en hafif etkilerle kurtulacakları bir savunma mekanizması geliştirmektedirler. Ebeveynlerinin boşanması ya da birlikte yaşamaları konusunda bir fikir beyan ederek sürece müdahale etmekten ve ebeveynlerinin boşanmasında etkilerinin bulunmasından kaçınmaktadırlar.

Ç3: *“Bilmiyorum ki” (8 yaş, Kız)*

Ç14: *“Bilmiyorum, böyle gidecekse boşanmaları daha iyi olabilir ama yine de bir şey diyemem.” (16 yaş, Erkek)*

Katılımcıların “Annen ile babanın boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isterdin? Sebebini öğrenebilir miyim?” sorularına verdikleri yanıtlar yukarıda tanımlanmıştır. Katılımcıların ifadelerinin genellikle anne ve babalarının beraber olması istekleri üzerine (8 ifade) olduğu görülmektedir.

Anne ve babaları arasında seçim yapmadan hep birlikte yaşama isteği ve ailede tartışma olsa bile hep birlikte yaşamanın verdiği mutluluk katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Anne ve babalarının ayrılmalarını istediklerini ifade eden (5) katılımcıların; aile içinde sürekli devam eden tartışma ve şiddet üzerine yoğunlaştıkları, anne ve babalarının boşanmalarını şiddetin ve evde yaşanan tartışmaların sona ermesi olarak tanımladıkları görülmektedir. Katılımcılardan bazılarının (2 ifade) anne ve babalarının boşanmaları veya beraber yaşamaları konusunda kararsız oldukları, fikirlerini söyleyerek mevcut duruma müdahale etmek istemedikleri ya da karar veren kişi konumunda olmak istemedikleri görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Katılımcıların anne ve babalarını tanımlarken kullandıkları “aslan”, “yılan”, “zürafa” “kartal” “kedi”, “çöp” ve “kötü film karakteri” metaforları anne ve babanın olumsuz özelliklerini, anne ve babanın uyguladığı şiddeti, anne ve babaya duyulan nefret ve korkuyu pekiştirmektedir. Babaya ithaf edilen “aslan” imgelemi genellikle toplumsal yaşamda babadan beklenen güçlü olma ve koruma özelliklerini niteleyen, olumlu özellikleri vurgulamak için atfedilen bir imgelem olarak kullanılırken (Karakuş ve ark, 2013) çalışmada katılımcılar aslan metaforu ile güçlü, yırtıcı ve kükreme özelliklerine vurgu yaparak anne ve babalarından gördükleri şiddeti ve duydukları korkuyu ortaya koymaktadırlar. Benzer şekilde babaya ithaf edilen “çöp” imgelemi ile babaya duyulan nefret somutlaşmıştır.

Evlilik birliğinin sürdürülemediği durumlarda boşanma kaçınılmazken bu yıkımdan etkilenenler anne ve babalardan çok çocuklar olmaktadır. Ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocuklarla yürütülen bu çalışmada çocuklar her ne kadar anne veya babalarından herhangi birinden ayrı yaşamaya mahkûm olsa da çocukların zihinlerindeki anne ve baba algılarının çok fazla olumsuz etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Karakuş ve arkadaşları (2013) da yetiştirme yurdunda kalmakta olan ergenlerin anne ve baba algılarını ortaya koydukları araştırmada, ergenlerin her ne kadar yurt ortamında yetişmeler de bu durumun zihinlerindeki aile algısını çok fazla olumsuz etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır. Katılımcıların anne

ve babalarını tanımlarken daha çok “gül”, “melek” ve “kahraman” mecazları üzerinde yoğunlaşmaları zihinlerindeki anne ve baba algılarının çoğunlukla olumlu olduğunu destekler niteliktedir. Babadan beklenen koruyucu olma, sahip çıkma, güçlü ve fedakar olma gibi özellikler katılımcıların babalarını tanımlarken kullandıkları “süper kahraman”, “padişah” ve “evin direği” gibi imgelemlerinde belirginleşirken, anneden beklenen koruyuculuk, sevgi dolu olma, güzel ve iyi kalpli olma gibi özellikleri “melek” ve “gül” imgelemlerinde ortaya çıkmaktadır. Mecazlar dikkatli bir şekilde incelendiğinde mecazlardaki toplumsal cinsiyet ayrımı göz çarpmaktadır. Toplumda kadının iş hayatına girmesi ile her ne kadar değişiklik göstermeye başlasa da genellikle babanın evde olmadığı durumlarda çocuğa bebeklikten itibaren bu durumun “baba çalışıp gelecek, mama getirecek” şeklinde açıklanması, babanın toplumda koruyucu ve evin temeli olarak nitelendirilmesinin çocukların algılarına yansıdığı görülmektedir. Okul öncesi eğitimi alan 4-6 yaş grubundaki 579 çocukla yapılan bir araştırmada çocukların büyük çoğunluğunun anne kavramını “çocuğa bakım veren”, baba kavramını ise “işe giden kişi” olarak tanımladıkları, ortaya konulmuştur (Aytekin vd., 2016, s. 183).

Çalışmada çocukların boşanma eyleminin tanımlanmasına ilişkin bölümünde çocukların zihinlerinde boşanma eyleminin çoğunlukla olumsuz olarak değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların boşanma eylemini tanımlarken güçlük yaşamaları, tam olarak ifade edemeseler de “kötü bir şey” olduğunu dile getirmeleri, “ziyan”, “inşaatın yıkılması”, “ağaçtaki elmaların düşmesi”, “anne ve baba köpeğin ayrılması” ve “kötü haberler” gibi metaforlar üzerinde yoğunlaşmaları, anne ve babaları arasında seçim yapmanın zorluğuna ve boşanma eylemi ile ailelerinin dağılmasına yaptıkları vurgu boşanma eyleminin çocukların zihinlerinde oluşturduğu olumsuz algıyı destekler niteliktedir. Çocukların bu algılarını destekler nitelikte Thayer ve Zimmerman (2003)’in yapmış oldukları araştırmada özellikle şiddetli geçimsizlik nedeni ile boşanan ailelerin çocuklarının zorluk çekebildikleri belirtilmektedir. Örneğin çocukların kendilerini suçladıkları, öz saygılarını yitirdikleri, her an diğer ebeveyn tarafından da terk edilebileceklerini hissettikleri, duygusal olarak bağ kurma konusunda zorluk yaşayabildikleri ifade edilmektedir. Yine anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon olgusunun değerlendirildiği çalışmada anne babası boşanmış çocukların diğer çocuklara göre depresyon

puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Uzun, 2013). Benzer şekilde başka bir çalışmada da boşanmanın çocukların akademik başarısına olumsuz etki ettiği belirtilmektedir (Kahraman, 2016). Ayrıca boşanmış ailelerden gelen çocukların kişiler arası beceriler puanının daha düşük olduğu ortaya konulmuştur (Pırtık, 2013). Ancak çalışmaya katılan çocukların az da olsa bir bölümünün zihninde boşanma eyleminin olumlu bir durum olarak belirginleştiği, boşanma eylemini şiddetten ve olumsuz yaşam olaylarından kurtulma olarak anlamlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveynlerin boşanma kararı aldıktan sonra çocukları adına yapması gereken ilk adım boşanma kararının çocuğa açıklanması iken bazı ebeveynler bu durumu önemsememekte, çocuğun anlamayacağını düşünmekte ya da bu sorumluluğu diğer ebeveyne yüklemektedir. Her iki ebeveynin ortak bir dil ile çocuğun anlayabileceği şekilde boşanma durumunu açıklamaları gerekmektedir (Deniz, 2015). Araştırmaya katılan çocukların hiçbirinin anne ve babasının boşanacağını her iki ebeveyni tarafından ortak bir dille boşanma durumunu açıklamaları sonucu öğrenmedikleri, çocukların genellikle anne ve babalarının boşanacağını kendi kendilerine anladığı ya da ebeveynlerinin ailesinden öğrendiği sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma eyleminin her iki ebeveyn tarafından çocuğa açıklanmadan ebeveynlerden birinin evi terk etmesi gibi durumlar, çocukta terk edilme, kendini suçlama ve güven duygusunun zedelenmesi gibi ciddi yıkıcı etkilere neden olabilmektedir (Türkaslan, 2007, s. 101). Çocuklar anne ve babalarının boşanma durumuyla ilgili hislerini ya da duygularını her zaman ifade edememekte mutsuz, öfkeli ya da kızgın olan ebeveynlerini daha fazla üzmemek, ailede iniş çıkışlara sebep olmamak ve mevcut durumu korumak amacıyla sessiz kalmaktadırlar (Carroll, 2013, s.31). Yapılan bir çalışmada çocukların tartışmaların olduğu, sorunlu bir aileyi anne ve babalarının boşanmasına tercih ettiğini belirtilmektedir (Türkaslan, 2007, s. 99). Çalışmada da benzer şekilde çocukların büyük çoğunluğunun anne ve babası birlikteyken mutlu bir aile olduklarını düşündüğü, aile içinde problemler olsa da anne ve babasının ayrılmasını istemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Boşanma eylemi her ne kadar çocuk için bir travma niteliğinde olsa da boşanma kararının verilmesinin ardından söz konusu kararın neden alındığı, bundan sonraki süreçte ne olacağı, çocuğu nelerin beklediğı gibi konuların çocuğun anlayabileceğı bir dilde anlatılmasının uygun olacağı önerilmektedir.

Ülkemizde aile mahkemeleri gibi kurumlarda anne-baba-çocuk üçlüsü ile birebir çalışan meslek elemanlarının karar verme süreçlerinde çalışmamıza benzer şekilde metaforlardan yararlanmaları önerilmektedir. Çünkü bu tür kurumlarda çocukların yüksek yararı çerçevesinde karar verilmesi gerektiğinden çocuk adına karar verirken en iyi seçeneğın elde edilmesinde farklı yöntemlerin tercih edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde metaforların kullanılması meslek elemanlarına kolaylık sağlayabilecektir. Ayrıca boşanma eğitimi gibi çocuklar için bilinen risk faktörlerine odaklanan, ebeveynlerin ve çocukların uzun vadeli uyumlarını artıracak daha koruyucu davranışlar geliştirmelerine yardımcı olan programlar geliştirilmelidir.

Özellikle tek ebeveynli aile olgusuna odaklanan hizmet modellerinin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinatörlüğünde geliştirilmesi önemli görünmektedir. Bununla birlikte boşanma olgusuna yönelik en önemli müdahalelerden biri de evlilik içinde sorun çözme ve iletişim becerilerinin artırılması olacaktır. Bu çerçevede aile danışmanlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilirliğinin artırılması da bir diğer önemli noktadır.

Bu araştırmada derinlemesine görüşme yolu ile veri toplanmıştır. Özellikle farklı ve daha detaylı ve etkileşimli bulgulara ulaşabilmek için odak grup görüşmesi temelli nitel araştırmaların gerçekleştirilmesi boşanma algısı noktasındaki bilgi birikiminin artırılması noktasında önem kazanmaktadır.

Kaynakça

- Ahrons, C. R. (2007). Family Ties After Divorce: Long-Term Implications for Children. *Family Process*, 46(1), 53-65.
- Akyüz, E. (1978). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 11 (1). 1-6.
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults And Children. *Journal of Marriage And Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R. (2014). The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 23(1), 5-24.
- Anyan, S. E., & Pryor, J. (2002). What is in a family? Adolescent perceptions. *Children & Society*, 16(5), 306-317.
- Aral, N., & Başar, F. (1998). Çocukların Kaygı Düzeylerinin Yaş, Cinsiyet, Sosyo Ekonomik Düzey ve Ailenin Parçalanma Durumuna Göre İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 22 (10), 7-10.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Aytekin, Ç., Artan, İ., Kangal, S. B., Çalışandemir, F., ve Özkızıklı, S. (2016). Çocukların Anne-Babalarına Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (38), 168-188.
- Benedek, E. P., & Brown, C. B. (1997). *Boşanma ve Çocuğunuz*. (S.Katlan, Çev.). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bilici, A. B. (2014). Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri. *C.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 79-110.
- Bilir, Ş., & Dabanlı, D. (1990). Ailelerde Boşanma Vakaları Sonucu Çocukların Geliştirdikleri Tepkiler ve Bu Tepkileri Doğuran Faktörler. B. Dikeçligil, & A. Çiğdem içinde, *Aile Yazıları 3 Birey, Toplum ve Kişilik* (s. 143-155). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Can, N. (2015). *Boşanma Olgusunun 9-18 Yaş Grubu Çocukları Üzerindeki Etkileri*. Erişim tarihi: 21 Kasım 2017. http://tr.yenisehir.wikia.com/wiki/Bo%C5%9Fanma_Olgusunun_9-18_Ya%C5%9F_Grubu_%C3%87ocuklar%C4%B1_%C3%9Czerinde_Etkileri
- Canlı, Y. (2017). Anne-Babası Boşanmış 12-15 Yaşındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı Ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Carroll, J. P. (2013). *Önce Çocuklar*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.
- Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Çelikoğlu, C. (1997). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi. *Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.
- Çivitci, N., Çivitci, A., & Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Olan Ergenlerde Yalnızlık ve Yaşam Doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 493-525.
- Deniz, A. (2015). *Boşanma Sürecinde Çocuk*. Erişim tarihi: 3 Aralık 2017 <http://www.denizpsikoloji.com/bosanma-surecinde-cocuk/>.
- Emery, R. E. (2012). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumunu. (E.O.Gezmiş Çev.)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ertürk, N. (2016). *Çocuğunuzun Gözünden Boşanma Süreci*. Erişim tarihi: 21 Kasım 2017. http://www.salom.com.tr/haber-99359-cocugunuzun_gozunden_bosanma_sureci.html.
- Fiyakalı, N. C. (2008). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal Araştırmada Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Ginsburg, K. R. (2007). The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182-191.
- Jekielek, S. M. (1998). Parental Conflict, Marital Disruption and Children's Emotional Well-Being. *Social Forces*, 76(3), 905-936.
- Kahraman, S. (2016). Boşanma Sonrasında Genç-Ebeveyn İlişkilerinin Sürdürülmesi ve Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi (Afyon İli Örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı*.
- Kalaycı-Kırlioğlu, H.İ., Kırlioğlu M., Akpınar, B., Şenel, D., & Demirel, R. (2016a). Şarkılarda Kadına Yönelik Şiddetin İzleri: Niteliksel Bir Çalışma. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 6-30.
- Kalaycı-Kırlioğlu, H.İ., Kırlioğlu M., & Başer, D. (2016b). Hegemonik Erkekliğin İnşasında Duvar Yazıları. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19 (1), 221-237.
- Karakuş, Ö., Kırlioğlu, M., Başer, D., & Batı, B. (2013). Yetiştirme Yurdunda Kalmakta Olan Ergenlerin Anne ve Baba Algıları: Nitel Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24 (2), 123-143.
- Karakuş, S. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları. *Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 62-80.
- Kavut, S. (2015). Kuşaklar Arası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Mavili, A. (2013). *Ben ve Ailem*. Konya: Atlas Akademi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Kadak M.T., Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (4), 566-569.
- Öztürk, M. (2014). *99 Sayfada Boşanmış Ailelerde Çocuk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Pırtık, Ş. (2013). Boşanmış ve Tam Aileden Gelen Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri ve Akran Tepkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Anabilim Dalı*.
- Punch, K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (D.Bayrak, H. B.Arslan, Z.Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sardoğan, M., Karahan, F., Dicle, A., & Menteş, Ö. (2007). Ebeveyne Bağlanma Düzeyine ve Anne-Babanın Boşanma/Birliktelik Durumuna Göre Çocuklarda Evlilik Çatışmasını Algılama Biçimleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 12-23.
- Sezer, Ö., & Oğuz, V. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmelerinin Ana Baba Tutumları ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 8(13), 743-758.
- Şirvanlı, D. (1999). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri I: Davranış ve Uyum Problemleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6 (1), 19-29.
- Thayer, E. S., & Zimmerman, J. (2003). *Ayrılanlar için çocuk bakımı*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Türkaslan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (11), 99-108.
- Uzun, Ç. (2013). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon Ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.
- Yavuzer, H. (2014). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN DAĞILIMI

Gülcan ŞANTAŞ¹

Öz

Bu çalışma iç göç kavramının kavramsal olarak incelenmesi ve Türkiye'de iç göçün dağılımının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yayınlanan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993-1998-2003-2008-2013 verileri kullanılmıştır. TNSA'larda araştırmanın evrenini doğurgan yaşlardaki kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmalarda örneklem seçiminde ağırlıklı örnekleme yöntemi, çok aşamalı örnekleme yöntemi ve tabakalı küme örnekleme yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Araştırmaların örnekleme 1993 araştırmasında 6519, 1998 araştırmasında 8576, 2003 araştırmasında 8075, 2008 araştırmasında 7405 ve 2013 araştırmasında 9746'dır. Göç değişkeni araştırma kapsamındaki katılımcıların çocukluğunun geçtiği yerleşim yerine göre oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda dönemler itibarıyla kentte yaşayanların oranının sürekli arttığı, beş araştırma döneminde de ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindeki kadınların %60'dan fazlasının kentlerde yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca kentlerde yaşama oranı evli olmayanlarda, çalışmayan, sağlık sigortası olan ve Batı Bölgesi'nde yaşayanlarda daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İç Göç, Göçmen, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

^{*} Bu çalışma Gülcan ŞANTAŞ, (2018), "Türkiye'de İç Göçün Sağlık Hizmetleri Kullanımı ve Sağlık Statüsüne Etkisi" Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, Doktora Tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Gülcan Şantaş, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, gulcan.santas@bozok.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-0488-9375

THE DISTRIBUTION OF DOMESTIC MIGRATION FLOWS IN TURKEY

Abstract

This study was carried out to examine the domestic migration conceptually and to determine the distribution of domestic migration in Turkey. For the purposes of the study, 1993-1998-2003-2008 and 2013 data of Turkey Demographic and Health Survey (TDHS), published by Hacettepe University Institute of Population Studies, were used in the study. The population of the study consists of women in reproductive ages in the TDHSs. The weighted sampling method, multi-stage sampling method and stratified cluster sampling methods were used in sampling in the research. The sample of the research was 6519 women in the 1993 research, 8576 women in the 1998 research, 8075 women in the 2003 research, 7405 women in the 2008 study and 9746 women in the 2013 study. The migration variable was formed by the childhood residential area of the participants in the scope of research. In the results of the study, it has been identified that the percentage of people living in urban areas has increased continuously, and more than 60% of women at secondary and higher education level live in urban areas for five research period. Also the percentage of living in cities was found higher in women who were unmarried, unemployed, those with health insurance and living in the Western Region.

Key Words: *Migration, Domestic Migration, Migrant, Turkey Demographic and Health Survey*

Giriş

Toplumun refahı ve ülkenin kalkınma potansiyeli üzerinde olumlu etkileri olabilen iç göç, aynı zamanda göç eden bireyler açısından sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik pek çok dezavantaj oluşturabilmektedir. Göçmenler, daha iyi istihdam koşulları beklentisiyle göç etmektedir. Ancak Türkiye'de kalkınma hızı göç sonucunda gelen işsiz göçmenlere istihdam sağlamada yetersiz olduğu için ve genellikle eğitim ve vasıf yetersizliğinden dolayı göçmenler genellikle büyük şehirlerde enformel sektörlerde ve daha çok katma değeri düşük ve marjinal işlerde çalışmaktadır. Bu durum göçmenler açısından arzu edilen yaşam koşullarına ulaşılamamasına sebep olduğu gibi göç edilen yerde de altyapı ve konut sorunlarına neden olabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de önemli sonuçlar yaratma potansiyeline sahip olan iç göçün tanımlanması konusunda belirsizliklerin giderilmesine ve iç göçün ülke dinamikleri üzerindeki etkisinin sosyal politika zemininde daha fazla tartışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle tanımlanması konusunda belirsizlikler bulunan iç göç değişkeni kuramsal olarak incelenmiştir. Daha sonra ise, Türkiye'de çeşitli sosyo-demografik (yaş, eğitim, eş eğitimi, medeni durum) ve sosyo-ekonomik özelliklere (çalışma durumu, sağlık sigortası mevcudiyeti, yaşanılan bölge) göre iç göçün dağılımı ele alınmıştır. Bu çalışmada Türkiye'de 25 yıllık bir dönemin iç göçe ilişkin seyri ortaya konulmaktadır. Bu çalışmanın Türkiye genelini temsil eden güncel verilerin kullanılması sebebiyle iç göç alanyazınına katkı sağlaması hedeflenmektedir. Doğurgan yaşlardaki kadınların temel özelliklerinin (yaş, eğitim, eş eğitimi, medeni durum, çalışma durumu, sağlık sigortası mevcudiyeti, yaşanılan bölge) dönemler itibarıyla ortaya konulması, Türkiye'de iç göçe ilişkin sosyal politikaların belirlenmesine ve bu konuda somut ve nitelikli adımların atılmasına katkı sağlayabilecektir. Bu çalışma sonuçlarının genellenebilmesi sebebiyle, çalışmanın bu konuyla ilgilenen araştırmacıların ve politika belirleyicilerin ilgisini çekeceği düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Göçün değişken yapısı ve bir süreci içermesi sebebiyle tanımlanması, ölçümü, çözümlenmesi, yorumlanması kuramsal ve görgül olarak zordur

(İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 249). Göç kavramının tanımlanması zor olmakla birlikte, kavram çeşitli şekillerde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Göç, genellikle konutun daimi ya da geçici olarak değiştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımda hareket edilen mesafe veya hareketin gönüllü veya istemsiz yapılması ile ilgili herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır ve dış ve iç göç arasında ayırım yapılmamaktadır (Lee, 1966, s. 49). Göç kavramı süresi, nedenleri ve yapısı ne olursa olsun, insanların yer değiştirdiği nüfus hareketi şeklinde tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 22). Bir başka şekilde göç kısa veya uzun süreli, sürekli veya geçici olabilen bir yer değiştirme hareketi olarak ifade edilmektedir (Yalçın, 2004, s. 12-13). Bir başka tanımlamada ise belirli bir zamanda bir yerleşim yerinden diğerine sürekli yaşamak amacıyla gidenler, göç etmiş sayılmaktadır. Bu tanımda geçen zaman dilimi, yerleşme ve sürekli yaşamak kavramlarının göçün ve göçmenin tanımlanmasını zorlaştırdığı söylenebilir (Özby ve Yücel, 2001, s. 1-2).

Göç hareketine katılan insanlar “göçmen” olarak isimlendirilmektedir. Göç eden nüfus, sayım günündeki ikametgâh edilen yer ve beş yıl önceki ikametgâh edilen yer aynı olmayan kişiler şeklinde ifade edilmektedir (TÜİK, 2018). Uluslararası Göç Örgütü süresi, zamanı ve sebepleri farklı olmakla birlikte insanların yer değiştirdiği nüfus hareketini göç olarak tanımlamaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 22). Bir kişi, ikametini bir siyasi veya idari sınırdan diğerine kaydırduğunda “göç” gerçekleşmektedir (Virupaksha vd., 2014, s. 233).

Göç tanımları yapılırken mekân ve zaman olmak üzere iki önemli unsur bulunmaktadır. Göç sürecinin nedeni ne olursa olsun temelinde mekânsal yer değişikliği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu mekân değişikliğinin anlamlı bir uzaklık olması gerekmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1349). Göç tanımında ikinci önemli unsur ise zaman kavramıdır. Göç edilen zamanın sınırları konusunda alanyazında bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Süresi, mesafesi ve yapısı itibarıyla göç, farklı bağlamlarda ele alınabilmektedir (Tacoli, 2011, s. 5). Göçler amaçlarına, gerçekleştirilme şekline, göç edenlerin ve göç edilen bölgenin özelliklerine göre sınıflanabilmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 17). Ayrıca göçe yönelik isteğe bağlı (gönüllü)-isteğe bağlı olmayan (zorunlu),

kısa süreli-uzun süreli, iç göç-dış göç gibi sınıflamalar da yapılmaktadır. Göç sınıflamaları arasında dış göç ve iç göç sınıflaması öne çıkmaktadır (Kara, 2017, s. 11; King ve Skeldon, 2010, s. 1620; İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 250). Dış göç, bir ülkeden bir başka ülkeye yapılan göç hareketidir (Sayın vd., 2016, s. 2). Uluslararası göç olarak da ifade edilen kavram, geçici ve kalıcı şekilde başka bir ülkeye yerleşmek olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın yapılabilmesi için, uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 59). Ülkeler demografik özellikleri ve bölgeler arasındaki ekonomik gelişmişlikleriyle farklılaşmakta; ekonomiler küresel olarak yeniden yapılanmaya zorlanmaktadır (Akıncı vd., 2015, s.62; Güllüoınar, 2012, s. 56).

Göçün bir türü olan iç göç, aynı ülke içinde bir bölgeden, ilden ve yerleşim biriminden diğereine yapılan göç şeklinde ifade edilmektedir (Sağlam, 2006, s. 34). Ulusal bir sınırın aşılması uluslararası göç ve göçmenin tanımının yapılması için yeterli olmakla birlikte, iç göçün mekânsal boyutunun uygun şekilde nasıl tanımlanacağı konusunda herhangi bir uzlaşma bulunmamaktadır (Niedomysl vd., 2017, s. 1). Uluslararası göç, iç göçle bağlantılıdır. Karmaşık, sürekli değışen ve gelişen insan hareketliliğinde iç göç uluslararası göçe bağlıdır (Skeldon, 2017, s. 7). Ancak, iç göç ve dış göç arasında göç birimleri arasındaki mesafeler (fiziki, ekonomik, vb.), göç hareketinin siyasal kontrol edilebilirliği ve göç edilen bölgedeki uyum sorunları açısından belirgin farklılıklar bulunmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 250). Hacim olarak uluslararası hareketlerden daha geniş olan iç göç, dış göçe göre nispeten daha az anlaşılmıştır (Catney, 2016, s. 175) ve küreselleşmenin bir parçası olarak giderek yaygınlaşmaktadır. Bu sebeple, bu konuda küresel sosyal politika zemininde yapılan tartışmalar artmaktadır (Nielsen vd., 2005, s. 353).

Göçün bir türü olan iç göç, bir ülke içinde ikametgâhın değıştirilmesi olarak ifade edilmektedir. İç göç, doğum ve ölüm kadar yaygın olan bir demografik değışkendir (Ginsburg vd., 2016, s. 59). Bir başka tanımda iç göç, ülke sınırları içinde bölgeler arası yer değıştirme hareketi olarak ifade edilmektedir (Hecht vd., 2015, s. 7). Artan kentleşmeyle birlikte gelişen iç göç, uluslararası göçle karşılaştırıldığında daha fazla görülmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2005, s. 10). Toplam 80.810.525 olan Türkiye nüfusu içinde 2018 yılında 2.256,083 kişinin bölgeler arasında yer değıştirdiğı belirlenmiştir (TÜİK, 2018).

Göçmenler heterojen bir gruptur ve göç kararının verilmesinde bireylerin kontrolü içinde ve dışında birçok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörlerin etkileşimi sebebiyle, göç nedenleri çok yönlüdür (Fellmeth vd., 2016, s. 74). Göç hareketi yalnızca bir yer değiştirme süreci olmayıp, yaşanan nüfus hareketliliğinin sebep ve sonuçları genellikle ekonomik temelli olmaktadır. Ancak çoğunlukla hem göçün geldiği hem de göç alan yerleşim alanları bakımından sosyal, kültürel ve siyasi yapı açısından birçok etkisi bulunmaktadır (Atalay ve Öztürk, 2016, s. 520). Göç nedenleri ekonomik (maddi), bireysel, ailevi, güvenlik, geri dönüş ve diğer nedenlerle gerçekleşen göçler olmak üzere altı gruba ayrılmaktadır (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006, s. 23).

Uluslararası göç kadar etkili olan (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015, s. 98) iç göç olgusunun sağladığı birçok avantaj bulunmaktadır. İç göçler tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu arasında bağlantıları sağlamada önemli rol oynamaktadır. Kırdan kente yapılan göçlerle, üretimin ihtiyaç duyduğu insangücü ve sermaye sağlanmaktadır. Böylece ülkenin gelişmesi ve kalkınması hızlanmaktadır (Dücan, 2016, s. 169). Kalkınma sürecinde iç göç, hizmet ve sanayi sektörlerinde üretimi meydana getiren insangücünü sağlamaktadır. Dolayısıyla iç göçün ekonomiye yansımaları olumlu olarak değerlendirilmektedir (Bahar ve Korkmaz Bingöl, 2010, s. 55). Düşük ve orta gelirli ülkelerde geçim kaynaklarının sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Ginsburg vd., 2016, s. 60). Buna ek olarak göçmenler göç ettikleri yerleşim yerinin sosyal ve kültürel özelliklerini gittikleri yerlere götürmektedirler. Bu durum, kültürel etkileşime zemin hazırlamaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1352).

İç göç, ülkenin gelişmişlik göstergelerine katkı sağlarken birçok olumsuzluğu da beraberinde getirebilmektedir. Yüksek eğitim düzeyine sahip genç sayısının artışı, kentte iş arayanların sayısında orantısız şekilde artışa yol açmaktadır. Daha iyi işlerde çalışma beklentisi ile kentlere gelen göçmenler için göç ettikleri yerleşim yerlerinde iş imkânları yetersiz kaldığından işgücü arzı işgücü talebini karşılayamamaktadır. Bu durum da büyük şehirlere göç eden göçmenlerin enformel sektörlerde ve daha çok katma değeri düşük

işlerde çalışmasına sebep olmaktadır. Büyük şehirlerde marjinal işlere yönelen göçmenler, yüksek işsizlik oranlarını daha da kronikleştirmektedir. Göç, göç veren bölgelerin işsizlik sorununu da çözememektedir (Bahar ve Korkmaz Bingöl, 2010, s. 55).

Türkiye'de Göç Profili

Tablo 1'de Türkiye'ye ilişkin göç istatistikleri görülmektedir. Tablo incelendiğinde ikamet izniyle Türkiye'de bulunan yabancı sayısının, Uluslararası Koruma Başvurusu sayısının ve Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin sayısının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye'de Göç Profili

Yıl	İkamet İzniyle Türkiye'de Bulunan Yabancı Sayısı	Uluslararası Koruma Başvurusu	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler
2005	178.964	-	-
2006	200.058	-	-
2007	225.208	-	-
2008	174.926	-	-
2009	163.326	-	-
2010	182.301	8.932	-
2011	234.268	17.925	-
2012	321.548	29.678	14.237
2013	313.692	30.311	224.655
2014	379.804	34.112	1.519.286
2015	422.895	64.232	2.503.549
2016	461.217	66.167	2.834.441
2017	593.151	112.415	3.426.786
2018	856.470	114.537	3.623.192
2019	1.027.784	-	3.634.378

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). Göç İstatistikleri.

Türkiye sınırları içinde gerçekleşen iç göçün verileri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından toplanmaktadır ve yıllık olarak yayınlanmaktadır.

Toplam 80.810.525 olan Türkiye nüfusu içinde 2.256.083 kişinin bölgeler arasında yer değiştirdiği belirlenmiştir. Güncel rakamlar ile net göç değerlendirildiğinde İstanbul, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde verilen göçlerin alınan göçlerden daha fazla olduğu söylenebilir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye’de İç Göçün İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Dağılımı (2016-2017)

İBBS 1. Düzey	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Türkiye	80 810 525	2 256 083	2 256 083	0	0,0
İstanbul	15 029 231	416 587	422 559	- 5 972	-0,4
Batı Marmara	3 503 609	139 175	104 090	35 085	10,1
Ege	10 383 963	238 382	194 727	43 655	4,2
Doğu Marmara	7 824 597	262 226	183 508	78 718	10,1
Batı Anadolu	7 871 847	230 150	203 454	26 696	3,4
Akdeniz	10 303 984	224 699	233 992	- 9 293	-0,9
Orta Anadolu	3 977 447	114 913	127 408	- 12 495	-3,1
Batı Karadeniz	4 574 182	167 734	176 686	- 8 952	-2,0
Doğu Karadeniz	2 633 417	105 506	138 995	- 33 489	-12,6
Kuzeydoğu Anadolu	2 188 214	76 423	123 122	- 46 699	-21,1
Ortadoğu Anadolu	3 854 869	110 054	144 952	- 34 898	-9,0
Güneydoğu Anadolu	8 665 165	170 234	202 590	- 32 356	-3,7

Kaynak: TÜİK (2018). Göç İstatistikleri.

Türkiye'de İç Göçün Yönü

İç göçler dokuz farklı türde yapılabilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 253). Türkiye'de iç göç kırdan kıra, kentten kıra, kentten kente ve kırdan kente doğru bir seyir izlemektedir (Pazarlıoğlu, 2007, s. 121) ve yoğunluklu olarak 1950'li yıllarda sanayileşme ve kentleşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu yıldan itibaren yoğun şekilde yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde (1940-1960), Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye'ye traktörler gönderilmiş ve tarım topraklarının işlenmesinde traktörlerin kullanılması hız kazanmıştır. Ancak traktörlerin kullanımı, kırsal alanlarda temel üretim ve geçim yapısı tarım olan birçok insanın işsiz kalmasına yol açmış ve işsiz kalan insanlar, ülke içinde nüfus hareketliliğine yönelmiştir.

1970-1980 yıllarından sonra ise nüfus yoğunluğu kentlerde daha fazlalaşmış ve kentten kente göçler artış göstermiştir (Güreşçi, 2010, s. 79). Türkiye'de serbest piyasa ekonomisinin gündeme geldiği 1980-1990 döneminde ise bir yandan özelleştirme ve modernleşme yolunda çaba gösterilirken, diğer taraftan Türkiye siyasi olarak belirsizliğin yüksek olduğu dönemlerden geçmiştir. Bu dönemde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde siyasi çalkantılar ve terör sebebiyle zorunlu iç göçler meydana gelmiştir.

Son yıllarda Türkiye'de iç göç, ekonomik yönden geri kalmış doğu bölgelerinden gelişmiş ve sanayileşmiş batı bölgelerine doğru gerçekleşmektedir (Aksu ve Sevil, 2010, s. 135; Çelik, 2006, s. 151; Karpat, 2003, s. 105). Ekonomik nedenlere ek olarak güvenlik nedeni ile göç yaygın şekilde görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin kırsal alanlarında yaşayanlar, bölgelerin kent merkezlerine ya da Batı'daki büyük kentlere göç etmektedir (Aksu ve Sevil, 2010, s. 135). Ayrıca turizm merkezlerine doğru gerçekleşen iç göçte iş olanaklarının fazlalığı, sanayi ve ticaret merkezleri ile iklim koşullarının daha elverişli olması etkili olmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2007, s. 11). İç göç ana çekim merkezi olan illerde yoğunlaşınca, bireyler göç alma potansiyeli olan çevre illere yönelmektedir (Bülbül ve Köse, 2010, s. 79).

Yöntem

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma iç göçün kuramsal olarak incelenmesi ve Türkiye’de iç göçün dağılımının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Türkiye genelini temsil eden veri kullanılması ve bu nedenle çalışma sonuçlarının genellenebilmesi nedeniyle çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Veri Kaynağı ve Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 5 yılda bir gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 1993-1998-2003-2008-2013” verileri kullanılmıştır. TNSA’larda “hanehalkı soru kâğıdı” ve 15-49 yaş aralığındaki kadınlar için “kadın soru kâğıdı” kullanılmaktadır. Hanehalkı soru kâğıdı ile örneklem kapsamındaki hanelerde yaşayan kişilere ve hanelere ilişkin bilgiler toplanmaktadır. Kadın soru kâğıdında hanehalkı listesinde yer alan, 15-49 yaş aralığındaki kadınların temel özellikleri, göç tarihçeleri, evliliklerine ilişkin bilgiler, çalışma tarihçeleri, beslenme durumları gibi konulara ilişkin sorular yer almaktadır.

Çalışmanın Evren ve Örnekleme

TNSA’larda araştırmanın evrenini doğurgan yaşlardaki kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmalarda örneklem seçiminde ağırlıklı örnekleme yöntemi, çok aşamalı örnekleme yöntemi ve tabakalı küme örnekleme yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Tablo 3’te TNSA’larda görüşülen kadın sayıları görülmektedir. 1993 araştırmasında 6519 kadın ile görüşme yapılmışken bu sayı 2013 araştırmasında 9746’dır.

Tablo 3. Araştırmalarda Görüşülen Kadın Sayıları

Görüşme Yapılan Kadınlar	1993	1998	2003	2008	2013
	6519	8576	8075	7405	9746

Çalışmanın Değişkenleri

Göç değişkeni: Çalışmada göç durumu değişkeni kadının çocukluğunun geçtiği yerleşim yerine göre belirlenmektedir. Kadının çocukluğunun geçtiği

yerleşim yeri kır, şu an yaşamakta olduğu yer kent ise “kırdan kente göç etmiş” kategorisinde, çocukluğun geçtiği yerleşim yeri kent, şu an yaşamakta olduğu yer kır ise “kentten kıra göç etmiş”, yaşam boyu hiç göç etmemiş ve şu an kentte yaşıyor ise veya göç etmiş ama hem çocukluğun geçtiği yer, hem de şu an yaşadığı yer kent ise “kentte yaşıyor” kategorisinde, kadın hiç göç etmemişse ve şu an kırdan yaşıyor ise veya göç etmiş ancak çocukluğun geçtiği ve araştırma tarihinde yaşadığı yerleşim yerlerinin her ikisi de kır ise “kırdan yaşıyor” kategorisinde yer almaktadır (Tezcan ve Eryurt, 2006: 17).

Yaş: Yaş değişkeni kategorik olup, 15-19, 20-29, 30-39 ve 40-49 şeklinde gruplandırılmıştır.

Eğitim: Beş veri setinde standardizasyonu sağlamak için eğitim değişkeni eğitimi yok/ilkokul bitirmemiş, ilkokul, ortaokul ve üzeri eğitim düzeyinde olma şeklinde üç kategoriye ayrılmıştır.

Eş eğitimi: Araştırmaya katılan kadınların eşlerinin eğitim düzeyidir.

Medeni durum: Araştırma anı itibariyle medeni durumu göstermekte ve evli ya da bekâr şeklinde gruplanmaktadır.

Çalışma: Çalışma değişkeni araştırma tarihi itibariyle herhangi bir işte istihdam edilme durumunu göstermektedir.

Sağlık sigortası: Özel ya da kamu herhangi bir sağlık sigortası kapsamında olma durumudur.

Yaşanılan bölge: Araştırma anı itibariyle bulunulan bölge yaşanılan bölgeyi gösteren değişkendir.

Veri Analizi

Çalışmada veriler yüzde ve sayılar yardımıyla tanımlayıcı olarak verilmiştir. Diğer bir ifadeyle tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından beş yılda bir kez gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verileri kullanılmıştır. Bu nedenle bu çalışma yararlanılan veri kaynağı doğrultusunda oluşturulma kısıtlılığına sahiptir.

Bulgular

Tablo 4'te araştırma kapsamında yer alan katılımcılara ilişkin temel özellikler verilmektedir. Katılımcıların göç durumlarına göre dağılımı incelendiğinde 1993 döneminde katılımcıların %34,3'ü kentlerde yaşarken, bu oran 2013 döneminde %58,5'e yükselmiştir. 1993-2013 döneminde kırsal yerleşim alanında yaşayanların oranı sürekli azalmıştır. Kırdan kente göç oranı beş dönemde de %20 ve üzerinde iken kentten kıra göç %3-5 aralığında değişmiştir.

Katılımcıların yaşlarına göre dağılımlarına bakıldığında beş araştırma döneminde de 20-29 ve 30-39 yaş gruplarında yer alanların oranı daha fazladır. Katılımcıların 1993'te %5,1'i 15-19 yaş grubunda yer alırken bu oran 2013'te %16,1'e yükselmiştir. 1993'te 20-29 yaş grubunda yer alanların oranı %34,5, 30-39 yaş grubunda yer alanların oranı %36,1 ve 40-49 yaş grubunda yer alanların oranı %24,2 iken bu oranlar 2013 döneminde sırasıyla %29,0, %31,6 ve %23,3'tür.

Araştırma kapsamında yer alan kadınların eğitim düzeyleri incelendiğinde dönemler itibarıyla eğitim düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Kadınların 1993 döneminde %33,7'si eğitimi yok/ilkokul bitirmemiş ve %51,2'si ilkokul mezunu iken bu oranlar sırasıyla 2013 döneminde %12,0 ve %34,6'ya düşmüştür. Ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindekilerin oranı 1993 döneminde %15,1, 2013 döneminde %53,4 olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yer alan kadınların eşlerinin eğitim düzeyleri de dönemler itibarıyla yükselme göstermiş ve 1993-2013 dönemlerinde eğitimi olmayan/ilkokul bitirmemişlerin oranı %11'den %3,6'ya düşerken ortaokul ve üzeri eğitim düzeyine sahip olma oranı %20'den %27'ye yükselmiştir.

Araştırmanın katılımcılarının medeni durumlarına göre dağılımları incelendiğinde beş araştırma döneminde de evli olanların oranı %60 ve üzerindedir. Evli olanların oranı 1993'te %96,2 iken 2013 döneminde %68,3'tür. Beş araştırma döneminde de çalışmayan kadınların oranı çalışan kadınların oranından daha yüksektir. Çalışan kadın oranı 1993 döneminde %34,1 ve 2013 döneminde %19,0'dur. Sağlık sigortası kapsamında yer alma oranı 1993-

2013 dönemlerinde sürekli artış göstermiş ve 1993 döneminde %56,3 olan oran 2013 döneminde %89,4'e yükselmiştir. Katılımcıların yaşadıkları bölgeye göre dağılımları incelendiğinde beş araştırma döneminde de Batı Bölgesi ilk sırada ve Kuzey Bölgesi ise son sırada yer almaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Temel Özellikleri

Temel Özellikler	1993		1998		2003		2008		2013	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Göç Durumu										
Kentte Yaşiyor	2235	34,3	3686	43,0	3295	40,8	3568	48,2	5698	58,5
Kırda Yaşiyor	2116	32,5	2424	28,3	2034	25,2	1444	19,5	1529	15,7
Kırdan Kente Göç Etmış	1867	28,6	1905	22,2	2328	28,8	1965	26,5	2043	21,0
Kentten Kıra Göç Etmış	214	3,3	430	5,0	278	3,4	331	4,5	298	3,1
Cevapsız	87	1,3	130	1,5	140	1,7	97	1,3	178	1,8
Yaş										
15-19	332	5,1	1720	20,1	238	2,9	183	2,5	1572	16,1
20-29	2252	34,5	2955	34,5	2525	31,3	2189	29,6	2828	29,0
30-39	2356	36,1	2283	26,6	2909	36,0	2716	36,7	3078	31,6
40-49	1580	24,2	1618	18,9	2403	29,8	2317	31,3	2267	23,3
Eğitim										
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	2196	33,7	1861	21,7	1761	21,8	1358	18,3	1168	12,0
İlkokul	3339	51,2	5158	60,1	4339	53,7	3840	51,9	3371	34,6
Ortaokul ve Üzeri	984	15,1	1556	18,1	1975	24,5	2207	29,8	5207	53,4

Eş Eğitim										
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	715	11,0	583	6,8	596	7,4	370	5,0	353	3,6
İlkokul	4498	69,0	4953	57,8	5098	63,1	3595	48,6	4052	41,6
Ortaokul ve Üzeri	1305	20,0	645	7,5	2370	29,4	3398	45,9	2632	27,0
Cevapsız	2	0,0	2395	27,9	11	0,1	42	0,6	2700	27,8
Medeni Durum										
Evli	6271	96,2	5921	69,0	7672	95,0	6999	94,5	6655	68,3
Evlenmemiş/ Ayrılmış/ Eşi Ölmüş	248	3,8	2655	31,0	403	5,0	406	5,5	3091	31,7
Çalışma Durumu										
Çalışıyor	2218	34,1	3019	35,2	2182	27,0	1507	20,4	1855	19,0
Çalışmıyor	4292	65,8	5543	64,6	5892	73,0	2982	40,3	3505	36,0
Cevapsız	8	0,1	14	0,2	1	0,0	2916	39,4	4385	45,0
Sağlık Sigortası										
Var	3672	56,3	4857	56,6	5340	66,1	6198	83,7	8713	89,4
Yok	2726	41,8	3634	42,4	2720	33,7	1193	16,1	1028	10,5
Cevapsız	121	1,9	85	1,0	15	0,2	14	0,2	5	0,1
Yaşanan Bölge										
Batı	2325	35,7	3204	37,4	3286	40,7	3252	43,9	4154	42,6
Güney	998	15,3	1258	14,7	1028	12,7	894	12,1	1235	12,7
Orta	1520	23,3	1985	23,1	1867	23,1	1631	22,0	2004	20,6
Kuzey	612	9,4	692	8,1	590	7,3	477	6,4	654	6,7
Doğu	1064	16,3	1437	16,8	1305	16,2	1151	15,5	1699	17,4
Toplam	6519	100,0	8576	100,0	8075	100,0	7405	100,0	9746	100,0

Tablo 5'te ve Tablo 6'da dönemler itibariyle katılımcıların temel özelliklerine göre göç durumunun dağılımı verilmektedir. Dönemler itibariyle 2003 dönemi dışında kentte yaşayanların oranının sürekli arttığı görülmektedir. 1993 döneminde %34,8 olan kentte yaşayanların oranı 2013 döneminde %59,6'ya çıkmıştır. Kırdaki yaşayanların oranı ise 1993-2013 dönem aralığında %32,9'dan %16,0'ya kentten kıra göç edenlerin oranı %29,0'dan %21,4'e ve kentten kıra göç edenlerin oranı ise %3,3'ten %3,1'e düşmüştür.

Tablo 5 ve Tablo 6 incelendiğinde, 1993-2013 döneminde dört yaş grubunda da kentte yaşayanların oranının arttığı görülmektedir. 2013 döneminde kentte yaşayanlarda ilk sırayı 15-19 yaş grubundaki kadınlar almaktadır. Kırdaki yaşayanlarda ise ilk sırayı 40-49 yaş grubundaki kadınlar almaktadır. Kırdan kente ve kentten kıra göç etme 40-49 yaş grubundaki kadınlarda diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir.

Göç durumunun eğitim açısından dağılımına bakıldığında beş araştırma döneminde de ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindeki kadınların %60'dan fazlası kentlerde yaşamaktadır. Kırsal yerleşim alanında yaşama ve kırdan kente göç etme, eğitimi olmayan/ilkokul bitirmemiş kadınlarda daha yüksektir.

Eş eğitimi ile göç durumu arasındaki ilişki kadınların eğitimi ile göç arasındaki ilişki ile benzerlik göstermektedir. Medeni durum açısından göç durumunun dağılımına bakıldığında beş araştırma döneminde de kentlerde yaşama oranı evli olmayanlarda, kırsal yerleşim alanlarında yaşama ve kırdan kente göç etme oranı evli olanlarda daha yüksektir.

Beş araştırma döneminde de kentlerde yaşamanın çalışmayan kadınlarda, kırsal yerleşim alanlarında yaşama ve kırdan kente göç etme oranının ise çalışan kadınlarda daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Kentlerde yaşama sağlık sigortası olan kadınlarda kırsal yerleşim alanlarında yaşama ve kırdan kente göç etme oranı ise sağlık sigortası olmayan kadınlarda yüksek olduğu gözlenmektedir.

Kentlerde yaşama, Batı Bölgesi'nde yaşayanlarda daha yüksektir. Kırdaki yaşama ve kentten kıra göç etme Kuzey ve Doğu Bölgeleri'nde yaşayanlarda ve kırdan kente göç ise Batı ve Güney Bölgeleri'nde yaşayanlarda daha yüksektir.

Tablo 5. Katılımcıların Temel Özelliklerine Göre Göç Durumunun Yüzde Dağılımı (1993-2003)

Temel Özellikler	1993				1998				2003			
	Göç Durumu				Göç Durumu				Göç Durumu			
	Kente Yaşiyor	Kırda Yaşiyor	Kırdan Kente Göç Etmiş	Kenitten Kıra Göç Etmiş	Kente Yaşiyor	Kırda Yaşiyor	Kırdan Kente Göç Etmiş	Kenitten Kıra Göç Etmiş	Kente Yaşiyor	Kırda Yaşiyor	Kırdan Kente Göç Etmiş	Kenitten Kıra Göç Etmiş
Yaş												
15-19	37,6	31,8	22,4	8,2	50,3	34,7	9,5	5,5	45,3	26,7	22,5	5,5
20-29	38,5	31,3	26,2	4,0	47,4	25,9	20,9	5,9	45,9	24,2	25,4	4,5
30-39	34,8	32,4	30,0	2,7	39,8	27,2	28,3	4,7	41,1	26,3	29,2	3,4
40-49	28,7	36,2	33,0	2,2	35,1	29,5	31,5	3,9	37,2	26,2	34,3	2,3
Eğitim												
Eğitimi yok/ İlkokul Bitirmemiş	18,3	45,9	32,4	3,3	22,2	39,9	33,1	4,8	21,6	35,7	38,2	4,4
İlkokul	33,0	32,2	31,5	3,3	40,9	31,1	22,9	5,1	33,7	29,6	33,6	3,1
Ortaokul ve Üzeri	79,5	4,9	12,2	3,3	80,0	6,3	8,4	5,3	78,6	6,9	11,0	3,5
Eş Eğitim												
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	18,7	49,4	29,4	2,5	23,6	38,0	31,9	6,6	29,1	33,2	33,3	4,4
İlkokul	29,0	36,4	31,0	3,5	36,6	29,2	29,0	5,1	32,9	30,9	32,8	3,5
Ortaokul ve Üzeri	63,8	11,2	21,9	3,1	77,5	5,6	13,6	3,3	63,8	12,1	20,7	3,4
Medeni Durum												
Evli	34,2	33,0	29,4	3,5	38,9	28,0	28,0	5,1	41,0	25,8	29,5	3,6
Evlenmemiş/ Ayrılmış/Eşi Ölmüş	49,6	29,9	20,5	0,0	54,1	30,2	10,6	5,1	51,2	21,6	26,5	0,8
Çalışma Durumu												
Çalışıyor	23,8	56,1	16,6	3,5	33,9	44,4	16,7	4,9	37,2	39,5	19,3	4,0
Çalışmıyor	40,4	20,9	35,5	3,2	48,9	20,2	25,8	5,2	43,1	20,6	33,0	3,3

Sağlık Sigortası												
Var	43,0	19,9	34,0	3,1	52,6	19,0	23,8	4,6	46,3	20,9	29,5	3,3
Yok	24,4	49,5	22,6	3,6	31,8	41,5	20,9	5,8	32,2	34,9	29,0	3,9
Yaşanan Bölge												
Batı	43,3	21,8	32,3	2,6	52,7	15,4	28,5	3,3	47,8	16,1	33,8	2,4
Güney	36,5	28,9	31,1	3,5	45,2	31,8	18,9	4,2	42,1	26,6	27,6	3,7
Orta	31,6	36,4	29,8	2,2	39,3	32,4	22,2	6,1	39,2	29,0	28,3	3,5
Kuzey	15,0	56,8	23,2	4,9	26,8	48,3	18,0	7,0	27,7	45,7	21,4	5,3
Doğu	30,8	41,7	22,2	5,3	36,6	40,3	15,5	7,6	35,4	34,3	24,9	5,4
Toplam	34,8	32,9	29,0	3,3	43,6	28,7	22,6	5,1	41,5	25,6	29,3	3,5

Tablo 6. Katılımcıların Temel Özelliklerine Göre Göç Durumunun Yüzde Dağılımı (2008-2013)

Temel Özellikler	2008				2013			
	Göç Durumu				Göç Durumu			
	Kentte Yaşıyor	Kırdan Yaşıyor	Kırdan Kentte Göç Etmış	Kentten Kırdan Göç Etmış	Kentte Yaşıyor	Kırdan Yaşıyor	Kırdan Kentte Göç Etmış	Kentten Kırdan Göç Etmış
Yaş								
15-19	47,0	27,3	18,6	7,1	72,5	17,4	7,7	2,4
20-29	53,9	19,0	21,3	5,8	64,2	14,8	17,9	3,0
30-39	49,6	17,7	27,9	4,7	57,1	13,5	26,1	3,3
40-49	43,2	22,2	31,7	3,0	47,9	19,7	28,9	3,5
Eğitim								
Eğitimi yok/ İlkokul Bitirmemiş	26,0	33,0	36,9	4,1	32,1	29,4	34,9	3,6
İlkokul	40,3	22,9	32,7	4,1	42,7	20,7	33,6	3,0
Ortaokul ve Üzeri	78,6	5,8	10,1	5,6	77,0	9,8	10,2	3,1

Eş Eğitim								
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	28,9	32,7	34,6	3,8	32,2	27,0	35,9	4,9
İlkokul	36,7	27,0	32,2	4,0	43,9	21,2	31,6	3,3
Ortaokul ve Üzeri	64,2	10,3	20,4	5,1	72,0	7,0	17,7	3,4
Medeni Durum								
Evli	48,1	20,0	27,2	4,7	53,2	16,5	26,8	3,5
Evlenmemiş/ Ayrılmış/Eşi Ölmüş	60,5	16,3	20,9	2,3	73,0	14,8	9,8	2,4
Çalışma Durumu								
Çalışıyor	33,6	40,6	20,4	5,4	47,7	29,6	19,6	3,1
Çalışmıyor	55,1	13,2	27,5	4,1	63,2	10,1	23,2	3,4
Sağlık Sigortası								
Var	50,4	17,8	27,2	4,6	61,0	14,5	21,4	3,1
Yok	40,8	30,0	25,0	4,2	46,3	28,8	21,3	3,6
Yaşanan Bölge								
Batı	55,8	10,1	30,2	4,0	65,0	8,1	25,1	1,8
Güney	43,4	23,6	28,2	4,8	58,7	16,1	21,6	3,6
Orta	49,2	24,2	23,5	3,1	64,8	15,1	17,6	2,4
Kuzey	31,8	36,4	23,4	8,4	37,5	37,0	19,0	6,5
Doğu	40,3	30,5	22,9	6,2	49,5	27,6	17,6	5,3
Toplam	48,8	19,8	26,9	4,5	59,6	16,0	21,4	3,1

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, göç ve iç göçün kavramsal olarak incelenmesi ve Türkiye'de iç göçün dağılımının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda kentte yaşayanların oranının sürekli arttığı görülmektedir. Beş araştırma döneminde de tüm yaş gruplarında kentte yaşayanların oranı artmıştır.

Beş araştırma döneminde de ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindeki kadınların %60'dan fazlası kentlerde yaşamaktadır. Kırsal yerleşim alanında yaşama ve kırdan kente göç etme, eğitimi olmayan/ilkokul bitirmemiş kadınlarda daha yüksektir. Eş eğitimi ile göç durumu arasındaki ilişki kadınların eğitimi ile göç arasındaki ilişki ile benzerlik göstermektedir. Kentler genel olarak eğitim olanakları açısından daha fazla imkâna, eğitim sektöründen daha yüksek sayıda ve daha yüksek nitelikte iş gücü sayısına sahip olmaktadır. Dolayısıyla, eğitim imkânlarının fazlalığının kentlerdeki eğitim düzeyini yükselttiği söylenebilir. Ayrıca, kentler giderek artan lise ve üniversite sayılarıyla eğitim amaçlı yapılan göçleri artırabilmektedir (Işık, 2009, s. 28). Buna ek olarak, eğitilmiş bireyler aldıkları eğitimi buldukları yerde değerlendiremiyorlarsa göç etmektedirler (Pazarlıoğlu, 2007, s. 129). Türkiye için düşünüldüğünde sanayileşmenin etkisiyle birlikte istihdam olanakları kentlerde kırsal alana göre genellikle daha fazla olmaktadır. Kentler eğitilmiş iş gücüne daha nitelikli istihdam olanakları sunmasıyla zaten belirli bir eğitime sahip bireyleri de çekmektedir. Dolayısıyla kentlerde yaşayan eğitilmiş sayısı bu sebeple de artış gösterebilmektedir.

Kentlerde yaşama çalışmayan kadınlarda, kırsal yerleşim alanlarında yaşama ve kırdan kente göç etme ise çalışan kadınlarda daha yüksektir. Yapılan bir çalışmada, kırdan tarım sektöründe yoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların büyük şehirlere geldiklerinde iş gücü piyasalarının dışında kalarak ev kadını olmayı tercih ettikleri belirtilmektedir (İlkaracan, 1998: 2). Türkiye'deki illerin göç ve işsizlik istatistiklerine göre kümelenmesinin amaçlandığı bir çalışmada, illerin göç oranları ile işsizlik ve istihdam oranlarının mutlaka birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Atalay ve Öztürk, 2016, s. 521).

Tüm araştırmalarda da kentlerde yaşama oranı evli olmayanlarda, kırsal yerleşim alanlarında yaşama ve kırdan kente göç etme oranı evli olanlarda daha yüksektir. Kentlerde yaşama sağlık sigortası olan kadınlarda kırsal yerleşim alanlarında yaşama ve kırdan kente göç etme oranı ise sağlık sigortası olmayan kadınlarda daha yüksektir. Türkiye’de mikro ölçekte yürütölen bir çalışmada, gelir, konut, sağlık ve sosyal güvenlik açasından Türkiye’de nispi yoksulluk ve hayat standartları incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre, kırsal kesimlerde yaşayan ve nispi yoksulluk sınıfına giren hanelerde sağlık sigortası olan hane oranı %38, yeşil kartlı hane oranı %23 ve herhangi bir sağlık sigortası bulunmayan hane oranı %40 olarak belirlenmiştir. Aynı çalışmada kentlerde yaşayanların ise %42’si sağlık sigortalı, %20’si yeşil kartlı ve %38’nin de herhangi bir sağlık güvencesinin olmadığı tespit edilmiştir (Aydın, 2011, s. 201).

Ayrıca kentlerde yaşama, Batı Bölgesi’nde yaşayanlarda daha yüksektir. Kırdan yaşama ve kentten kıra göç etme Kuzey ve Doğu Bölgeleri’nde yaşayanlarda ve kırdan kente göç ise Batı ve Güney Bölgeleri’nde yaşayanlarda daha yüksektir. Yapılan bir çalışmada, Türkiye’de kentleşmenin bölgeler arasında farklı düzeylerde olduğu belirtilmektedir (Es ve Ateş, 2004, s. 217). Türkiye’de sanayileşme süreci doğrultusunda kırsal alanlardan daha gelişmiş kent merkezlerine doğru bir göç süreci meydana gelmektedir. Bu durum “kırsalın itişi-kentin çekiciliği” şeklinde ifade edilmektedir (Karabulut ve Polat, 2007; Bülböl ve Köse, 2010, s. 78). Diğer bir çalışmada da, TÜİK verileri üzerinden 2008-2012 yılları arasında iç göç değerlendirmesi yapılmış olup; İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara ve Batı Anadolu Bölgeleri en fazla göç alan bölgeler olarak belirlenmiştir. Aynı çalışmada Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzey Doğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgeleri göç veren bölgeler olarak ortaya konulmuştur (Karpata Çatalbaş ve Yarar, 2015, s. 101).

Genel olarak bakıldığında 1950’li yıllarda artış gösteren şehirleşme ve kentlere göçler, sanayileşmeyle paralel gerçekteşmemiştir. Daha çok kırsal alanda tarımda makineleşmeye gidilmesi, kırsal alanda artış gösteren işsizlik, kan davaları gibi sebeplerle kentleşme meydana gelmiştir (Sağlam, 2006, s. 37).

Dolayısıyla kentleşme gelişmiş ülkelerde olumlu birçok sonuç doğururken, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bazı sorunları ortaya çıkarabilmektedir. Bu çalışmada Batı Bölgesi'nde kentleşme daha yüksek bulunmakla birlikte, bu bölgelerde iç göçün yol açtığı sorunlar da oldukça fazladır. Göç edilen kentin ekonomik, sosyal ve fiziki dinamiklerine uyum sağlayabilmek, göçmenler için zor olabilmektedir. Bu sebeple, bu kişiler birçok sağlık sorunu ve psikolojik sorun yaşayabilmektedir. Genellikle kentlere göç eden ve ekonomik zorluklarla karşılaşabilen göçmenler, kentin çeperinde gecekondulu ortamlarında kalabilmektedir. Bu bölgelerde suç oranları ve madde bağıllığı gibi birçok risk faktörü bulunabilmektedir. Çoğunlukla göçmenler eğitim, sağlık, güvenlik, barınma ve nitelikli gıdaya erişim gibi konularda dezavantaj yaşayabilmektedir. Bu sebeple genel olarak Türkiye için kentleşmenin yükselmesi olumlu değerlendirilmekle birlikte, iç göçü deneyimleyen kişilerin kentlere ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziki uyum sağlayabilmesi için göç politikaları ve sosyal politikalar zemininde atılması gereken adımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanda çalışan politika belirleyicilerin akademisyenler, araştırmacılar ve sosyal çalışmacılar gibi kentleşmenin yol açtığı sorunlara çözüm üretebilecek paydaşlarla işbirliği yapması beklenmektedir.

Türkiye'de ekonomik, sosyal, kültürel birçok sonuç ortaya çıkaran iç göçün genel dağılımının incelendiği bu çalışmanın daha sonraki çalışmalar için faydalı olacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin 25 yıllık dönemdeki iç göç seyrinden hareketle, politika belirleyiciler göç konusunda sosyal politikalar geliştirebilirler. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik konularında göçmenlerin durumunu detaylı bir şekilde ortaya koymaya yönelik yeni çalışmalar tasarlanabilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Aksu, H., Sevil, Ü. (2010). Göç ve Kadın Sağlığı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 133-138.
- Atalay, M., & Öztürk, Ş. (2016). Türkiye'deki İllerin Göç ve İşsizlik İstatistiklerine Göre Kümelenmesi. In 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment, 23-25 September, Konya, Turkey.
- Aydın, K. (2011). Gelir, Konut, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Açısından Türkiye'de Nispi Yoksulluk ve Hayat Standartları. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 189-206.
- Bahar, O., Korkmaz Bingöl, F. (2010). Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43-61.
- Bülbül, S., & Köse, A. (2010). Türkiye'de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), 75-94.
- Catney, G. (2016). *Minority Internal Migration in Europe*. New York: Routledge.
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27, 149-170.
- Dücan, E. (2016). Türkiye'de İç Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 167-183.
- Es, M., & Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 205-248.
- Fellmeth, G., Fazel, M., Plugge, E. (2016). Migration and Perinatal Mental Health in Women From Low-and Middle-Income Countries: A Systematic Review and Meta-Analysis. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 124(5), 742-752.

- Ginsburg, C., Bocquier, P., Béguy, D., Afolabi, S., Augusto, O., Derra, K., Herbst, K., Lankoande, B., Odhiambo, F., Otiende, M., Soura, A., Wamukoya, M., Zabre, P., White, M.J., Collinson, M.A. (2016). Healthy or Unhealthy Migrants? Identifying Internal Migration Effects on Mortality in Africa Using Health and Demographic Surveillance Systems of the INDEPTH Network. *Social Science & Medicine*, 164, 59-73.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). Göç İstatistikleri. Erişim Tarihi: 25.07.2019, https://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378
- Güler, B. K., Özmen, A. Ö., & Saripek, D. B. (2015). İç Göç ve Kent ile Bütünleşme: Kocaeli İli Alan Araştırması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(2), 37-69.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de Kentten-Köye Göç Olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 77-86.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006). Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tygona/TGYONA_rapor.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2017).
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması 2013. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA2013_ilerianaliz.pdf (Erişim Tarihi: 04.11.2017).
- Hecht, S., Yang, A. L., Basnett, B. S., Padoch, C., Peluso, N. L. (2015). People in Motion, Forests in Transition: Trends in Migration, Urbanization, and Remittances and Their Effects on Tropical Forests. http://www.cifor.org/publications/pdf_files/OccPapers/OP-142.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2017).
- Işık, Ş. (2009). Türkiye'de Eğitim Amaçlı Göçler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7(1), 27-37.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde İç Göç Hareketleri*. A. Berktaş (Ed.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: İş Bankası Tarih Vakfı.
- İlkaracan, İ. (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı. *Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, 285-302.

- Kara, M. A. (2017). *Göç Yazıları: Kuramdan Alana Türkiye’de Göç*. Ankara: Kırmızı Çatı Cadde Kitabevi.
- Karabulut, K., & Polat, D. (2007). Türkiye’de Yaşanan Göç Olgusu Üzerine Bir Alt Bölge Uygulaması. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 24-25 Mayıs, Malatya.
- Karpat Çatalbaş, G., & Yazar, Ö. (2015). Türkiye’deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi. *Alphanumeric Journal*, 3(1), 99-117.
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- King, R., Skeldon, R. (2010). ‘Mind the Gap!’ Integrating Approaches to Internal and International Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1619-1646.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Niedomysl, T., Ernstson, U., Fransson, U. (2017). The Accuracy of Migration Distance Measures. *Population, Space and Place*, 23(1), 1-12.
- Nielsen, I., Nyland, C., Smyth, R., Zhang, M., Zhu, C. J. (2005). Which Rural Migrants Receive Social Insurance in Chinese Cities? Evidence From Jiangsu Survey Data. *Global Social Policy*, 5(3), 353-381.
- Özbay, F., Yücel, B. (2001). *Türkiye’de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı. Nüfus ve Kalkınma: Göç, Eğitim, Demokrasi, Yaşam Kalitesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Pazarlıoğlu, M.V. (2007). İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 121-135.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 5, 33-44.
- Sağlık Bakanlığı. (2007). Türkiye’de Sağlığa Bakış, Erişim Tarihi:15.10.2017, http://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/200708281545440_sagligabakis20.pdf
- Sayın, Y., Usanmaz, A., Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.

- Skeldon, R. (2017). International Migration, Internal Migration, Mobility and Urbanization: Towards More Integrated Approaches. <http://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/expert/27/papers/II/paper-Skeldon-final.pdf> (Erişim Tarihi: 15.07.2017).
- Tacoli, C. (2011). Not only Climate Change: Mobility, Vulnerability and Socio-Economic Transformations in Environmentally Fragile Areas in Bolivia, Senegal and Tanzania, Erişim Tarihi: 12.12.2017, <http://pubs.iied.org/pdfs/10590IIED.pdf>
- Tezcan, S., Eryurt, M.A. (2006). Türkiye'de İç Göç ve Çocuk Sağlığı. *Nüfusbilim Dergisi*, 28-29, 15-28.
- Tümtaş, M. S., Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Göç İstatistikleri, Erişim Tarihi: 25.04.2018, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067
- Uluslararası Göç Örgütü. (2005). Internal Migration and Development: A Global Perspective, Erişim Tarihi: 22.04.2018), <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/68.pdf>
- Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Hukuku*. (B. Çiçekli, Çev.) İstanbul: Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri.
- Virupaksha, H. G., Kumar, A., Nirmala, B. P. (2014). Migration and Mental Health: An Interface. *Journal of Natural Science, Biology, and Medicine*, 5(2), 233-239.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

BEŞ YAŞ ALTI ÖLÜMÜ ÜZERİNDE YOKSULLUK VE SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMININ ETKİSİ

Fatih ŞANTAŞ¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, beş yaş altı ölümünün seyrinin incelenmesi, yoksulluğun ve Sağlıkta Dönüşüm Programının beş yaş altı ölümü üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Araştırmada, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 5 yılda bir gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” verileri kullanılmıştır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında “Hanehalkı Soru Kağıdı” ve doğurgan yaşlardaki (15-49) kadınlar için “Kadın Soru Kağıdı” kullanılmaktadır. 1993-1998-2003-2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında (TNSA) evreni 15-49 yaş aralığında en az bir kez evlenmiş kadınlar, 2013 TNSA’da ise evreni, 15-49 yaş arasındaki tüm kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmalarda örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. 1993 çalışmasının örneklemini 6519, 1998 çalışmasının 8576, 2003 çalışmasının 8075, 2008 çalışmasının 7405 ve 2013 çalışmasının ise 9746 kadın oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda yoksulluğun, sağlıkta dönüşüm programının ve çeşitli sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin beş yaş ölümünü etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Beş Yaş Altı Ölümü, Yoksulluk, Sağlıkta Dönüşüm Programı, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Refah Endeksi*

¹ Bu çalışma Fatih ŞANTAŞ, (2016), “Yoksulluk Olgusu ve Türkiye’de Yoksulluğun ve Çeşitli Faktörlerin Sağlık Statüsü ve Sağlık Hizmetleri Kullanımı Üzerine Etkisi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, Doktora Tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Fatih Şantaş, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, fatih.santas@bozok.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-0595-4183

THE EFFECT OF POVERTY AND HEALTH TRANSFORMATION PROGRAMME ON THE UNDER FIVE MORTALITY

Abstract

This research aims to examine the course of deaths of children under five years of age, the effect of poverty and Health Transformation Programme on the deaths of children under five years of age. The “Turkey Demographic and Health Survey” was used in the study, which was conducted by Hacettepe University Institute of Population Studies every 5 years. The “Questionnaire for Household Questionnaire” and “Questionnaire for Women” for women in reproductive ages (15-49) were used in Turkey Demographic and Health Surveys. The population of study constituted the women who were married at least once in 15-49 years for TDHS-1993-1998-2003-2008 and all women between the ages of 15-49 for TDHS-2013. The weighted, multistage and stratified cluster sampling methods were used in selecting samples in the research. The sample consisted of 6519 women for 1993, 8576 women for 1998, 8075 women for 2003, 7405 women for 2008, 9746 women for 2013. As a result of the research, it has been determined that poverty, Health Transformation Program and various socio-demographic and socio-economic factors affected the death of five years.

Key Words: *Under Five Mortality, Poverty, Health Transformation Programme, Turkey Demographic and Health Survey, Wealth Index*

Giriş

Yoksulluk, çok boyutlu bir olgudur (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61). Yoksulluk, gelire ilişkilendirilen ve bu doğrultuda açıklanmaya çalışılan bir kavramdır. Yoksulluk, düşük gelir ya da tüketim şeklinde anlaşılma birlikte (Chambers, 1995: 180), gelir yoksunluğunun yanında insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumudur (TÜİK, 2008: 32). Yoksulluk geri kalmış, gelişmekte olan ya da gelişmiş tüm ülke ve bölgelerde değişen oran ve yapıda görülen bir olgudur. Yoksulluk, özellikle kalkınmasını gerçekleştirememiş ülkelerde temel gıda ihtiyacının dahi karşılanamaması şeklinde ortaya çıkarken, gelişmiş ülkelerde daha çok göreceli yoksulluk halini almaktadır.

Yoksulluk ve yoksulluğa neden olan faktörler arasında iki yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Düşük gelirin; düşük sağlık statüsü ve yeterli olmayan eğitimin hem nedeni hem de sonucu durumunda olması, yoksulluğa neden faktörlerin tespitini güçleştirmekte ve yoksulluğun çok boyutluluğunu bir kez daha göstermektedir (Ravallion, 1996: 1).

Yoksulluğa yol açan faktörler genellikle iki başlık altında toplanmaktadır: Beceri eksikliği, yeterli çaba göstermemek gibi bireysel nedenler ve irade dışı işsizlik, yetersiz okullaşma, ayrımcılık gibi bireyin kendi kontrol ve gücünün dışındaki durumları sorumlu tutan, yoksulluğu yapısal sistemle ilişkilendiren görüştür (Wilson, 1996: 413).

Yoksulluk, kişilerin sağlık durumunu bozmakta ve yoksullarda, ortalamanın üzerinde çocuk-anne ölümü ve hastalık görülmektedir. Dünya genelinde yüksek gelirli ülkelerde ortalama yaşam süresi, düşük gelirli ülkelerin ortalamasından 17 yıl daha fazladır. Doğumda beklenen sağlıklı yaşam süresi düşük gelirli ülkelerde 53 yıl iken, yüksek gelirli ülkelerde 70 yıldır. Beş yaş altı ölümü düşük gelirli ülkelerde binde 76 iken, yüksek gelirli ülkelerde binde 7'dir (DSÖ, 2015).

Yoksulluğun yanında sağlığı etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Sağlık kavramının çok boyutlu olması nedeniyle, çok sayıda faktör sağlığı etkilemektedir. Sağlığı etkileyen faktörler, Blum (1974) tarafından çevre, davranış, genetik ve sağlık hizmetleri olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.

Türkiye’de sağlık sisteminin yapılandırılması ile ilgili son çalışmalar, 2002 yılı genel seçimlerinden sonra kurulan hükümet tarafından gerçekleştirilmiş ve süreç devam etmektedir. Çeşitli alanlardaki reform çerçevesi “Acil Eylem Planı”nda, sağlığa ilişkin reform ise “Sağlıkta Dönüşüm Programı”nda belirlenmiştir. Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) ile sağlık hizmetlerinin etkili, verimli ve hakkaniyete uygun olarak organize edilmesi, finansmanının sağlanması ve sunulması amaçlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2003). SDP ile yıllar itibarıyla çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Aile hekimliği, Genel Sağlık Sigortası, Sosyal Güvenlik Kurumunun kurulması, Sağlık Bakanlığı’nın yeniden yapılandırılması, şehir hastaneleri uygulamaları dönüşüm kapsamında öne çıkan uygulamalardandır.

SDP ile birlikte ağırlık verilen konulardan birisi de beş yaş altı ölümdür. En son yayınlanan Sağlık İstatistikleri Yıllığı-2017 rakamlarına bakıldığında Türkiye’de beş yaş altı ölümünün binde 10,9 olduğu görülmektedir. Beş yaş altı ölümü AB için 4,1, OECD için 7,2 ve DSÖ Avrupa Bölgesi için 9,9’dur.

Bu kapsamda bu çalışmada beş yaş altı ölümü üzerinde yoksulluğun ve Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın etkisi incelenmektedir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Değişkenleri

Bu çalışmada, beş yaş altı ölümünün seyrinin incelenmesi, yoksulluğun, sağlıkta dönüşüm programının ve sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin beş yaş altı ölümü üzerine etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Alanyazında bebek ve beş yaş altı ölümüne ilişkin çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş olmakla birlikte bu çalışmada 20 yıllık bir süreç (1993-2013) incelenmiş ve Türkiye’yi temsil eden veriler kullanılmıştır. Bu nedenle çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (1993-1998-2003-2008-2013 TNSA) verilerinden yararlanılmıştır. Araştırmada beş yaş altı ölümü üzerinde yoksulluk ve sağlıkta dönüşüm programı yanında diğer faktörler ulusal ve uluslararası alanyazın incelenerek belirlenmiştir.

Araştırmada, yoksulluğun (refah düzeyi) belirlenmesinde “Refah

Endeksi (Wealth Index)” kullanılmıştır. Hanehalkı ekonomik statüsünün belirlenebilmesi amacıyla gelir, tüketim ve hanehalkı refahı gibi unsurlardan yararlanılmaktadır. Hanelerin ekonomik statülerinin belirlenmesinde kullanılan araçlar arasında Refah Endeksi öne çıkmaktadır. Refah Endeksi, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde hanelerin mal varlıklarına (asset) dayalı olarak, ekonomik statülerini belirlemeye yarayan endeks olup, hanenin uzun dönemli ekonomik durumunu göstermektedir. Refah Endeksi, hanehalkının sahip olduğu tüm dayanıklı tüketim malları (TV, buzdolabı, telefon, bisiklet, araba, saat, radyo, bilgisayar, klima gibi), hanede elektrik bulunma durumu, içme suyu, tuvalet tipi ve hanenin zemin malzemesinin kalitesi (düşük, orta, yüksek), oda sayısı gibi değişkenlerden oluşmaktadır. 1993-1998-2003 TNSA çalışmalarında refah endeksi hanenin sahip olduğu dayanıklı tüketim malları üzerinden, 2008 ve 2013 TNSA çalışmalarında ise hanenin sahip olduğu dayanıklı tüketim malları ve konut özelliklerine bakılarak oluşturulmuştur. Her bir değişken Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) ile hesaplanan faktör skoru yardımıyla ağırlıklandırılmış ve elde edilen değerler sıfır ortalama ve bir standart sapmayla (z standartlaştırması) standart normal dağılıma göre standartlaştırılmıştır. Her hanenin her bir değişkenden elde ettiği skorlar toplanarak her bir hanenin endeks değeri elde edilmiş ve hanehalkı üyeleri, yaşadıkları hanenin toplam skoruna göre sıralanarak aynı sayıda bireyin yer aldığı beş grup (en düşük, düşük, orta, yüksek ve en yüksek refah düzeyi) oluşturulmuştur.

Çalışmada Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Aile Hekimliği uygulamaları için kukla (dummy) değişkenler oluşturulmuştur. Sağlıkta Dönüşüm Programı 2003 yılında uygulamaya konulduğu için uygulamanın yürürlükte olduğu dönemler (2008 ve 2013) 1 ile uygulamanın yürürlükte olmadığı dönemler (1993-1998-2003) ise 0 ile kodlanarak değişken oluşturulmuştur. Aile hekimliği değişkeni de aynı şekilde oluşturulmuş olup; böylece SDP ve Aile Hekimliği uygulamalarının beş yaş altı ölümüne etkisi analiz edilebilmiştir.

Araştırma kullanılan değişkenler ve açıklamaları Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Tanım
Beş yaş altı ölümü	Beş yaşından önce ölen çocuk sayısıdır.
Cinsiyet	Çocukların cinsiyetini göstermektedir.
Eğitim	Annenin eğitim düzeyini göstermektedir.
Bölge	TNSA kapsamında oluşturulan yaşanılan bölgeyi göstermektedir.
Yerleşim Yeri	Kırsal ya da kentsel alanda yaşamayı göstermektedir.
Refah Düzeyi	Hananın ekonomik durumunu göstermektedir.
SDP	2003 yılında uygulamaya başlanan Sağlıkta Dönüşüm Programı'nı göstermektedir.
Aile Hekimliği	2010 yılından itibaren tüm ülke sathında uygulamaya başlanan sistemi göstermektedir.

Evren ve Örneklem

1993-1998-2003-2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında (TNSA) araştırmanın evrenini, 15-49 yaş aralığında en az bir kez evlenmiş kadınlar; 2013 TNSA'da ise evreni, 15-49 yaş aralığındaki tüm kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmalarda örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. 1993 çalışmasının örneklemini 6519, 1998 çalışmasının 8576, 2003 çalışmasının 8075, 2008 çalışmasının 7405 ve 2013 çalışmasının örneklemini 9746 kadın oluşturmaktadır.

Araştırmada beş yaş altı ölümünde kadınların araştırma tarihinden önceki son beş yılda doğan son çocukları alınmıştır. Araştırma tarihinden önceki son beş yılda doğan son çocukların seçilmesinin nedeni, geriye yönelik sorular sorulması nedeniyle hatırlama kaynaklı hatanın en aza indirilmesidir. Ayrıca, olgunun (çocuk ölümü) araştırma tarihinden önceki herhangi bir zamanda gerçekleşmesi ancak refah düzeyinin araştırma tarihi itibarıyla hane ile ilgili toplanan bilgiler (dayanıklı tüketim malları) yardımıyla hesaplanması nedeniyle olgunun gerçekleştiği zaman ile araştırma tarihindeki refah

düzeyinin arasındaki farklılaşmanın en aza indirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bu araştırmanın örneklemini 13.984 çocuk oluşturmaktadır.

Veri Kaynağı

Araştırmada, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 5 yılda bir gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” verileri kullanılmıştır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 1967 yılında kurulmuş ve Türkiye’de doğurganlık, ölümlülük, göç, ana çocuk sağlığı konularında ülke genelinde bilimsel çalışmalar yapan bir kuruluştur. Enstitü, 1968 yılından beri her beş yılda bir nüfus özellikleri ve ana çocuk sağlığı konularında ülke genelinde araştırma yapmaktadır. Enstitü tarafından 1968 yılından itibaren 10 adet demografik araştırma gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından verileri paylaşılan ve birbirleriyle karşılaştırılabilir araştırmalar, 1993 yılından itibaren beş yılda bir yürütülen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA)’dır. Bu nedenle bu çalışmada 1993, 1998, 2003, 2008 ve 2013 TNSA verileri kullanılmıştır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında “Hanehalkı Soru Kâğıdı” ve doğurgan yaşlardaki (15-49) kadınlar için “Kadın Soru Kâğıdı” kullanılmaktadır. Hanehalkı soru kâğıdı yardımıyla, örneklem kapsamında yer alan hanelerde yaşayan kişilere ve hanelere ilişkin bilgiler toplanmaktadır. Hanehalkı soru kâğıdının ilk bölümünde hanelerde yaşayan kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum gibi bilgileri toplanmakta ve bu bilgiler yardımıyla Kadın Soru Kâğıdının uygulanacağı kadınlar belirlenmektedir. Soru kâğıdının ikinci bölümünde konuta ve sahip olunan dayanıklı tüketim mallarına ilişkin sorular yer almaktadır. Kadın Soru Kâğıdında, Hanehalkı listesinde yer alan, 15-49 yaş arasındaki kadınlara ilişkin bilgi toplanmaktadır.

Veri Analizi

Yoksulluğun, Sağlıkta Dönüşüm Programının, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin beş yaş altı ölümü üzerindeki etkisinin belirlenmesi için lojistik regresyon analizinden faydalanılmıştır. Lojistik regresyon analizlerinde Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Aile hekimliği uygulamalarının etkisinin

belirlenebilmesi için beş döneme ilişkin veriler birleştirilerek (beş döneme ilişkin veriler tek veri seti haline getirilerek) analizler gerçekleştirilmiştir. Lojistik regresyon analizleri yoksulluğun tek başına, sağlıkta dönüşüm ve diğer değişkenlerin varlığında etkisinin belirlenmesi için beş model şeklinde gerçekleştirilmiştir. Birinci modelde yoksulluk, ikinci modelde yoksulluk, SDP ve Aile Hekimliği, üçüncü modelde yoksulluk, SDP, Aile Hekimliği ve sosyo-demografik faktörlerin, dördüncü modelde yoksulluk, SDP, Aile Hekimliği ve sosyo-ekonomik faktörlerin ve beşinci modelde tüm değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Analizler SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Kısıtlılık ve Varsayımlar

Araştırmada, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları verileri kullanılmıştır. İkincil veriler kullanılması nedeniyle, bu araştırma toplanan veriler çerçevesinde şekillenme kısıtlılığına sahiptir. Örneklem araştırmalarının örneklem ve örneklem dışı hatalardan etkilendiği bilinmekle birlikte Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında bu tip hataların en az yapıldığı varsayılmıştır.

Bulgular

Tablo 2’de, beş yaş altı ölümün çeşitli özelliklere göre dağılımı verilmektedir. Beş yaş altı ölümü, 1993 döneminde %3,4 (binde 34), 1998’de %2,6 (binde 26), 2003’te %1,7 (binde 17), 2008 ve 2013’te %0,9 (binde 9) olarak gerçekleşmiştir.

Beş yaş altı ölümünün temel özelliklere göre dağılımına bakıldığında, 1993 ve 2008 dönemlerinde erkek çocuklarda ölüm oranı kız çocuklarına göre daha yüksek iken, 1998, 2003 ve 2013’te tersi durum söz konusudur. Anne eğitimi arttıkça beş yaş altı ölümü azalmaktadır. Beş yaş altı ölümü en yüksek oranda eğitimi olmayan ya da ilkokul bitirmemiş annelerin çocuklarında iken, ilkokul mezunu annelerin oluşturduğu grup ikinci sırada yer almaktadır. Beş yaş altı ölümü en az oranda, annenin ortaokul ve üzerinde eğitim düzeyinde olduğu gruptadır.

Beş yaş altı ölümünün bölgesel dağılımına bakıldığında, 2013 dönemi dışında dört araştırma döneminde de ölüm oranının en yüksek olduğu bölge Doğu’dur. Ölüm oranının en düşük olduğu bölgeler Batı ve Kuzey’dir. Türkiye

genelinde bebek ve beş yaş altı ölüm oranlarının azalmasına koşut olarak bölgelerde görülen ölüm oranları azalmakta ve bölgeler arası oranlar birbirine yaklaşmaktadır. Kırsal yerleşim yerinde yaşama, beş yaş altı ölümü açısından dezavantaj yaratmakta ve beş araştırma döneminde de kırsal yerleşim alanlarında daha yüksek beş yaş altı ölüm oranları gözlenmektedir. Dönemler itibariyle hem kırsal hem de kentsel alanlardaki beş yaş altı ölüm oranının azaldığı ve iki yerleşim alanı arasındaki farkın azaldığı söylenebilir.

En düşük hanede yaşayanlar en dezavantajlı gruptur. 2013 araştırmasında gözlemlere düşen ölüm sayısının azalması nedeniyle en düşük refah düzeyinde yaşayanlar nispeten daha iyi duruma gelmiş gibi görünmekle birlikte, beş yaş ölümü en düşük ve düşük refah düzeylerinde daha yüksektir.

Tablo 2. Beş Yaş Altı Ölümünün Dağılımı (%)

Değişkenler	1993		1998		2003		2008		2013	
	Çocuk Sayısı	Beş Yaş Altı Ölümü	Çocuk Sayısı	Beş Yaş Altı Ölümü	Çocuk Sayısı	Beş Yaş Altı Ölümü	Çocuk Sayısı	Beş Yaş Altı Ölümü	Çocuk Sayısı	Beş Yaş Altı Ölümü
Cinsiyet										
Erkek	1467	3,9	1381	2,5	1654	1,5	1437	1,2	1435	0,8
Kız	1296	2,9	1235	2,8	1510	1,9	1331	0,6	1237	1,0
Anne Eğitim										
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	888	4,4	623	3,7	696	3,2	541	1,3	448	1,1
İlkokul	1440	3,8	1635	2,5	1665	1,3	1365	1,0	956	1,0
Ortaokul ve Üzeri	435	0,5	358	1,1	803	1,2	863	0,7	1269	0,8
Bölge										
Batı	810	2,1	863	2,1	1119	1,7	1004	0,3	1026	0,5
Güney	443	3,8	377	3,2	426	1,9	354	1,7	370	1,4
Orta	624	5,0	605	2,6	673	1,3	627	0,8	496	1,6
Kuzey	271	3,3	202	1,5	192	1,0	165	1,2	162	0,6
Doğu	616	3,4	571	3,5	754	2,1	619	1,5	618	0,8

Yerleşim Yeri										
Kent	1724	2,4	1708	2,2	2172	1,3	2049	0,8	2155	0,9
Kır	1038	5,1	908	3,4	992	2,5	719	1,0	517	1,0
Yoksulluk (Refah Düzeyi)										
En Düşük	603	5,3	518	3,5	661	3,2	572	1,4	509	0,8
Düşük	551	4,4	566	4,1	655	0,9	635	1,1	581	1,7
Orta	564	3,9	554	2,5	621	2,1	597	1,2	568	0,4
Yüksek	535	1,9	503	2,2	677	1,3	497	0,0	506	0,4
En Yüksek	509	1,2	476	0,6	551	0,7	466	0,6	508	1,0
Toplam	2763	3,4	2617	2,6	3164	1,7	2768	0,9	2672	0,9

Tablo 3'te beş yaş altı ölümünü etkileyen değişkenlere ilişkin lojistik regresyon analizi sonuçları verilmektedir. Tablo incelendiğinde modele dâhil edilen değişken sayısı arttıkça yoksulluğa ilişkin odds oranlarının düştüğü ancak etkisinin beş modelde de istatistiksel olarak anlamlı şekilde devam ettiği görülmektedir. Model 5 (full model) incelendiğinde refah düzeyi arttıkça (yoksulluk düzeyi azaldıkça) beş yaş altı ölümünün azaldığı görülmektedir. SDP ve Aile Hekimliğinin etkisinin görüldüğü 2008-2013 dönemlerinde beş yaş altı ölümü, SDP ve Aile Hekimliğinin uygulanmadığı 1993-1998-2003 dönemlerine göre 2,475 kat daha azdır. Cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Anne eğitim düzeyiyle beş yaş altı ölümü ters ilişkilidir ve Güney ve Orta Bölgeler'de ve kırsal yerleşim alanında yaşayanlarda beş yaş altı ölümü daha yüksektir.

Tablo 3. Beş Yaş Altı Ölümü Üzerinde Yoksulluk (Refah Düzeyi) ve Temel Özelliklerin Etkisinin Belirlenmesi İçin Yapılan Analiz Sonuçları

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
Yoksulluk (Refah Düzeyi)					
En Düşük	3,671*	3,652*	2,793*	2,959*	2,311*
Düşük	2,963*	3,023*	2,443*	2,602*	2,132*
Orta	2,517*	2,552*	2,166*	2,345*	2,010*
Yüksek	1,456*	1,432	1,305	1,389*	1,273
En Yüksek (Ref)	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
SDP ve Aile Hekimliği					
SDP ve AH Uygulamada Değil	MD	2,886*	2,635*	2,735*	2,475*
SDP Uygulamada	MD	0,976	0,936	0,952	0,912
SDP ve AH Uygulamada (Ref)	MD	1,000	1,000	1,000	1,000
Cinsiyet					
Erkek	MD	MD	1,076	MD	1,078
Kız (Ref)	MD	MD	1,000	MD	1,000
Anne Eğitim					
Eğitim yok/ İlk. Bitirmemiş	MD	MD	1,697**	MD	1,773*
İlkokul	MD	MD	1,351	MD	1,330
Ortaokul ve Üzeri (Ref)	MD	MD	1,000	MD	1,000
Bölge					
Batı (Ref)	MD	MD	MD	1,000	1,000
Güney	MD	MD	MD	1,460**	1,444
Orta	MD	MD	MD	1,406**	1,424**
Kuzey	MD	MD	MD	0,866	0,861
Doğu	MD	MD	MD	1,162	1,039
Yerleşim Yeri					
Kent (Ref)	MD	MD	MD	1,000	1,000
Kır	MD	MD	MD	1,325**	1,319*
<i>Nagelkerke R²</i>	0,019	0,042	0,044	0,047	0,049

*p<0,01; **p<0,05; MD: Modelde Değil; Ref: Referans kategori

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, beş yaş altı ölümünün seyrinin incelenmesi ve yoksulluk, sağlıkta dönüşüm programı, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin beş yaş altı ölümü üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öne çıkan bulgular ve bulguların tartışması şu şekildedir:

Beş yaş altı ölümü, 1993 döneminde %3,4 (binde 34) iken 2013'te %0,9 (binde 9) olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, 1993-2013 döneminde Türkiye'de beş yaş altı ölümünün kayda değer şekilde düştüğünü göstermektedir. Son yayınlanan sağlık istatistikleri yılığında Türkiye için beş yaş altı ölüm hızı %0 11,9, DSÖ Avrupa Bölgesi için %0 11,3 ve üst gelir grubu ülkeler için %0 6,8 olarak tespit edilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2017). Bu durumun beş yaş altı ölümünde ilerleme sağlanmasına rağmen Türkiye için atılması gereken adımlar olduğunu gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Beş yaş altı ölümü ile yoksulluk arasında ilişki bulunmaktadır. Hane refahı arttıkça, beş yaş altı ölümü azalmaktadır ve 1993-1998 araştırmalarında bu bulgu istatistiksel olarak anlamlıdır. Ettarh ve Kimani (2012) tarafından yapılan çalışmada, beş yaş altı ölümü en düşük refah düzeyinde, orta refah düzeyine göre 1,35 kat ve en yüksek refah düzeyine göre 1,29 kat istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Hill vd. (2001) tarafından Kenya'da yürütülen çalışmada da beş yaş altı ölümü üzerinde hane refahının etkili olduğu ve hane refahı arttıkça beş yaş altı ölümünün istatistiksel olarak anlamlı şekilde azaldığı saptanmıştır. Düşük refah düzeylerinde, hanelerin çocuk sağlığı için uygun olmayan çeşitli koşullarda olması (yetersiz sanitasyon ve ısınma vb.), düşük eğitim düzeyi ve bilgiye erişim olanaklarının kısıtlılığı nedeniyle çocuk sağlığına gereken önemin verilememesi ve gerektiğinde sağlık kurumlarına başvurulmaması beş yaş altı ölümünün düşük refah düzeylerinde yükselmesine neden olduğu söylenebilir.

SDP ile ortalama yaşam süresinin uzaması, bebek ve anne ölüm oranında yaşanan düşüşler, sağlık hizmetlerine erişimin artışı başta olmak üzere sağlık ve sağlık hizmetinde önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve Türkiye Sağlık Sisteminde elde edilen başarılar, başta Dünya Sağlık Örgütü olmak üzere çeşitli otoritelerce takdir edilmiştir. Bu çalışmada da 2003 yılında uygulanmaya başlanan SDP ile

birlikte beş yaş altı ölümünün azaldığı belirlenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus dönemsel olarak karşılaştırma yapılmasına ve 2003 dönemi sonrasında iyileşmeler görülmesine rağmen iyileşmeyi sağlayan faktörün tek başına SDP olarak ifade edilmesinde dikkatli davranılması gerektirir. 2003 sonrasında Türkiye’de ekonomik göstergelerdeki iyileşmeler, eğitim düzeyinin artışı, bilgi teknolojilerinin artışı nedeniyle insanların bilinçlenmesi gibi hususların SDP yanında beş yaş altı ölümünde iyileşmeleri sağladıkları ileri sürülebilir.

Beş yaş altı ölümü, anne eğitiminden etkilenmektedir. Anne eğitim düzeyi arttıkça beş yaş altı ölümü azalmaktadır ve bu bulgu, 1993 ve 1998 araştırmalarında istatistiksel olarak anlamlıdır. Yapılan çeşitli çalışmalarda anne eğitim düzeyi arttıkça beş yaş altı ölümünün azaldığı saptanmıştır (Adedini, 2014; Ezeh vd. 2015). Eğitimli annelerin çocuklarında beş yaş altı ölümün daha az görülmesi çocuk sağlığı ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olmaları ve gerektiğinde sağlık hizmetini nerden alacaklarını bilmeleri ile açıklanabilir. Ayrıca, eğitimli kadınların daha ileri yaşta evlenmeleri ve daha az çocuk sahibi olmaları olgunun (beş yaş altı ölümü) bu grupta görülmesini azaltıcı etki yaptığı söylenebilir (Ettarh ve Kimani, 2012).

Beş yaş altı ölümünü etkileyen bir diğer faktör, yaşanan bölgedir. Beş yaş altı ölümü açısından bölgeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Beş yaş altı ölümü, en düşük oranda Batı Bölgesi’nde görülürken, en yüksek oranda Doğu Bölgesi’ndedir ve bu bulgu 2008 ve 2013 araştırmalarında istatistiksel olarak anlamlıdır. Beş yaş altı ölümünün Doğu Bölgesi’nde daha yüksek olmasına, Doğu Bölgesi’nde yaşayan kadınların eğitim düzeyinin daha düşük olması, doğum öncesi bakım ve doğumun sağlık kuruluşunda gerçekleştirilmesinin bu bölgede düşük olması (HÜNEE, 2014) gibi faktörlerin yol açtığı söylenebilir.

Beş yaş altı ölümü ile çocuğun cinsiyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte beş yaş altı ölümü 1998, 2003 ve 2013 araştırmalarında erkek çocuklarda daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan çeşitli çalışmalarda da beş yaş altı ölümü ile çocukların cinsiyeti arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir (Adedini, 2014; Hill vd. 2001; Uddin vd. 2008).

Beş yaş altı ölümü ile yerleşim yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Beş yaş altı ölümü istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte kırsal yerleşim alanında daha yüksektir. Kanmiki vd. (2014), Ettarh ve Kimani (2012), Ezeh vd. (2015) tarafından yapılan çalışmalarda kırsal yerleşim alanında beş yaş altı ölümü istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Kırsal yerleşim alanlarında sağlık hizmetlerine ulaşım imkânının daha sınırlı olması, kırsal yerleşim alanında yaşayan kadınların eğitim düzeyinin daha düşük olmasının (HÜNEE, 2014) beş yaş altı ölümünün kırsal yerleşim alanında daha yüksek olmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada yoksulluğun tespitinde refah endeksi (wealth index) kullanılmıştır. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda farklı endeksler kullanılabilir. Ayrıca gelecekte uzun dönemli veriler ile zaman serileri analizi yardımıyla beş yaş altı ölümü üzerinde farklı faktörlerin etkisi incelenebilir.

Kaynakça

- Adedini, S. A. (2014). Neighbourhood Characteristics and Under-Five Mortality in Nigeria. *African Population Studies*, 27(2), 273-287.
- Arpacioğlu, Ö., Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (2), 60-76.
- Blum, HL. (1974). *Planning for Health: Development and Application of Social Change Theory*. Human Sciences Press, New York.
- Chambers, R. (1995). Poverty and Livelihoods: Whose Reality Counts? *Environment and Urbanization*, 7(1), 173-203.
- DSÖ (2015). World Health Statistics 2015, World Health Organization.
- Ettarh, R. R., Kimani, J. (2012). Determinants of Under-Five Mortality in Rural and Urban Kenya. *Rural Remote Health*, 12(1812), 1-9.
- Ezeh, O. K., Agho, K. E., Dibley, M. J., Hall, J. J., Page, A. N. (2015). Risk Factors for Postneonatal, Infant, Child and Under-5 Mortality in Nigeria: A Pooled Cross-Sectional Analysis. *BMJ Open*, 5(3), 1-9.
- Hill, K., Bicego, G., Mahy, M. (2001). Childhood Mortality in Kenya: An Examination of Trends And Determinants in the Late 1980s to mid-1990s. Johns Hopkins Population Center Working Paper.
- HÜNEE (2014). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- Kanmiki, E. W., Bawah, A. A., Agorinya, I., Achana, F. S., Awoonor-Williams, J. K., Oduro, A. R., Philips, J. F. Akazili, J. (2014). Socio-Economic And Demographic Determinants of Under-Five Mortality in Rural Northern Ghana. *BMC International Health and Human Rights*, 14(1), 1-10.
- Ravallion, M. (1996). Issues in measuring and modelling poverty, policy. Research Working Paper 1615, The World Bank Policy Research Department Poverty and Human Resources Division.
- Sağlık Bakanlığı (2003). Sağlıkta Dönüşüm Programı. Sağlık Bakanlığı, Ankara.
- Sağlık Bakanlığı (2017). Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2016, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Sağlık Bakanlığı (2018). Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2017, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2008). Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı. Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6.
- Uddin, M., Hossain, M., Ullah, M. O. (2009). Child Mortality in A Developing Country: A Statistical Analysis. *Journal of Applied Quantitative Methods*, 4(3), 270-283.

“YAPAY” BİR ÇOCUK KORUMA MODELİ OLARAK SOS ÇOCUK KÖYLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ UYGULAMALARI

Fikret YAMAN¹

Öz

Aile, çocukların büyümeleri için doğal ve ideal ortam olmasına rağmen bazı çocuklar çeşitli nedenlerle aile bakımından yoksun yaşamak zorunda kalmaktadır. Uluslararası ve ulusal mevzuata göre, ebeveyn bakımından yoksun olan korunmaya muhtaç çocukların tespiti, korunması ve alternatif hizmet modellerinden faydalandırılması kamunun sorumluluğundadır.

Kamu kurumlarının yanı sıra korunmaya muhtaç çocuklara küresel ölçekte hizmet sunan sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır. Bu kurumlardan biri olan Uluslararası SOS, 2017 yılı sonu itibariyle Afrika, Amerika, Asya ve Okyanusya ve Avrupa’da 81.700 korunmaya muhtaç çocuk ve gence hizmet vermeye devam etmektedir. Uluslararası SOS, “anne, kız ve erkek kardeşler, ev ve köy” olmak üzere dört bileşenden oluşan çocuk köyü modeli ile ebeveyn bakımından yoksun çocuklara “gerçek” bir aile ortamı oluşturduğunu iddia etmektedir. Buna karşın, SOS Çocuk Köyleri de nihayetinde bir kuruluş bakım türü olup öz ailenin yerini tutmaktan uzaktır. Öğretide, Çocuk Köylerinin diğer kuruluş bakım türlerine göre çocukların gelişimi için ideal ortam olduğu yönündeki görüşlerin ise bilimsel gerçeklerle bağdaşmadığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara dünya genelinde hizmet sunan Uluslararası SOS’un korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetleri, kuruluş modelleri ve Türkiye’deki uygulamaları ele alınacaktır. Uluslararası Çocuk Köylerini eleştirel bir yaklaşım ve çocuk hakları perspektifinden ele alan bu çalışmanın, SOS Çocuk Koruma modellerinin daha iyi anlaşılmasına ve çocuk refahı alanındaki çalışmalara katkı sağlanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası SOS, Çocuk Köyleri, Korunma Muhtaç Çocuk, Çocuk Koruma

¹ Dr. Fikret YAMAN, Sosyal Hizmet Uzmanı, Ankara, e-posta: shufyaman@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2385-5824

AN “UNNATURAL” CHILD PROTECTION MODEL: SOS CHILDREN’S VILLAGES AND ITS IMPLEMENTATION IN TURKEY

Abstract

Although the family is the most natural and ideal environment for children to grow in, some children have to live away from their families for various reasons. According to international and national legislation, it is the responsibility of the state to identify and protect children who are deprived of parental care and help them to access alternative service models.

In addition to public institutions, there are non-governmental organizations across the world that provide services to children in need of protection. The International SOS, which is one of the organizations, continues to provide services to 81.700 children and young people in need in Africa, America, Asia and Oceania and Europe by the end of 2017. International SOS asserts that it provides a “real” family environment for children deprived of parental care through children’s village model which consists of four components: “mothers, sisters and brothers, house and village”. On the other hand, SOS children’s village is eventually residential care and away from providing family care. Furthermore, opinions on children’s village model superiority comparing other residential care models is considered to be not consistent with scientific research.

In this study, the International SOS that provides worldwide services to the children deprived of parental care, will be examined in terms of its services to children in need of care, residential models and practices in Turkey. This study, which examines the International Children’s Villages from a critical perspective and from the perspective of children rights, is expected to contribute to a better understanding of SOS Child Care Models and their efforts in the field of child welfare.

Key Words: *SOS Kinderdorf International, Children’s Villages, Children in Need, Child Protection*

Giriş

Dünya genelinde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik yardım faaliyetleri uzun dönemler boyunca dini kuruluşlar aracılığıyla yürütülmüştür. Dini örgütler ile hayırsever kişi ve topluluklar tarafından yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardım çalışmaları, 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarından itibaren sosyal hizmet bilim ve mesleği ile birlikte kurumsal hale gelmeye başlamıştır.

Geçmişten günümüze, sosyal hizmet ve yardımların planlanması ve uygulanmasında, kamu kurumlarının yanı sıra sivil toplum örgütleri de önemli bir rol oynamıştır. Bu anlamda, Avrupa ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda yerel yönetimlerin ve dini/dini olmayan sivil toplum örgütlerinin sosyal hizmet ve sosyal yardım alanlarında önemli çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir.

Çocukların gelişimi ve yetiştirilmeleri için doğal ortam aile olmasına rağmen toplumsal yapıda meydana gelen çeşitli sorunlardan dolayı her çocuk aile bakımından faydalanamamaktadır. Ebeveyn bakımından yoksun kalan ve korunmaya muhtaç duruma düşen çocukların tespiti ve korunması ise temel olarak kamunun sorumluluğundadır.

Ebeveyn bakımından yoksun olan çocuklara yönelik çocuk koruma yaklaşımlarının dünyada farklılık arz ettiği görülmektedir. Batı toplumunda ebeveyn bakımından yoksun çocuklar için 19.yüzyıl ve 20.yüzyıldaki hizmet modeli olarak çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı ve toplumun dışında izole bir yerde yapılandırılan kuruluşlar ön plana çıkarken farklı kültürlerde kuruluş bakımı yerine aile odaklı hizmetlere rastlamaktayız. Bu anlamda, örneğin Osmanlı Devleti çocukların aile yanına yerleştirilmesini esas alan bir sosyal politika uygulamıştır. Osmanlı'da Tanzimat dönemine kadar korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkmaktaki asıl sorumluluğu aile kurumu üstlenmiştir. Çocuğun gelişimine en uygun yer aile çevresi görüldüğünden herhangi bir sebeple öz ailesinden ayrılmak zorunda kalan çocuğa en başta akraba çevresinde, bunun mümkün olmadığı durumlarda akraba dışında uygun bir ortam sağlamak Osmanlı kadısının temel görevi sayılmıştır (Bay, 2014). Bu anlamda, İslam dininin hüküm sürdüğü ülkelerde, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara kurum bakımı yerine öncelikle aile ortamında bakıldığını söylemek mümkündür.

Kuruluş bakımında kalan çocuklar ile ilgili yapılan araştırmalar, özellikle anne ve/veya baba yoksunluğunun çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal

gelişimleri üzerinde ağır etkiler bıraktığını ortaya koymuştur (Bowlby, 1966; akt. Koşar, 1992: 112 – 113). Çocuklardaki gelişim geriliklerinin anne ve baba yoksunluğundan kaynaklandığını ortaya koyan araştırma bulguları ile birlikte birçok ülke 1950’li yıllardan itibaren çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı kuruluş bakımını terk ederek aile odaklı hizmetlere yönelmiştir. Bu anlamda, koruyucu aile modellerine ağırlık verilmiş ve özellikle küçük yaş grubu çocukların aile odaklı hizmetlerden faydalandırılmasına öncelik verilmiştir. Aynı şekilde, çok sayıda çocuğun kaldığı kuruluş bakım modellerinden dönüşüme gidilerek kuruluşların yapısı küçültülmüş ve aile ortamına yakın ev tipi birimler oluşturulmuştur. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2016). Bununla birlikte, günümüzdeki çocuk bakım kuruluşlarının (çocuk köyleri, çocuk ve gençlik evleri ile çocuk evleri sitesi) tarihsel gelişimine bakıldığında, mevcut modellerin Batı toplumlarındaki dini örgütler tarafından ilk olarak yapılandırıldığı görülmektedir.

Öte yandan, yapılan literatür taramasında çalışmanın odağını oluşturan SOS Çocuk Köyleri ile ilgili yeterli bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Öğretide yer alan sınırlı sayıdaki çalışmada ise, SOS Çocuk Köyü modelinin diğer kurum bakımı türlerine göre daha başarılı olduğu ifade edilmektedir (Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003). Buna karşın, çalışmada SOS Çocuk Köylerinin nihayetinde bir kuruluş bakımı türü olduğu ve Uluslararası SOS’in iddialarının aksine Çocuk Köylerinin çocuklara “gerçek” bir aile ortamını sağlamaktan uzak olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Türkiye’deki uygulamaları tartışma konusu olan Çocuk Köyleri ile ilgili çalışmada yer verilen bilgilerin konunun doğru anlaşılmasına katkı vereceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde özel statü elde etmiş Uluslararası SOS’un tarihçesi, hizmet modelleri ve Türkiye’deki uygulamaları hakkında detaylı bilgilere yer verilmektedir. Bu kapsamda, SOS Çocuk Köyleri ile ilgili olarak yapılan bilimsel araştırmalar, uluslararası belgeler, raporlar ve Uluslararası SOS’un web sayfasındaki bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır. SOS Çocuk Köylerinin ebeveyn bakımından yoksun korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermesi nedeniyle çalışmanın başlangıcında, konunun daha iyi anlaşılması için korunmaya muhtaç çocuk kavramına yer verilmiştir.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Korunmaya muhtaç çocuk profili, 20. ve 21. yüzyıla kadar daha çok yetim ve terk edilen çocuklar üzerinden şekillenmiş ve bu bağlamda yetimhaneler açılmıştır. Türkiye'de de Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren darüleytamlar (yetimhane), Cumhuriyet dönemi ile birlikte çocuk yuvası ve yetiştirme yurtları ve 2000 yılı sonrası ise çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri açılmıştır.

Korunmaya Muhtaç Çocuk Tanımı

Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili ilk tanımlama 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun" da yapılmıştır. Buna göre, korunmaya muhtaç çocuklar "*Beden, ruh, ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahalli belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanır*" şeklinde tanımlanmıştır (md.1).

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili ilk kapsamlı tanımlamanın ise 6972 Sayılı Kanunla yapıldığını söylemek mümkündür (Zevkliler, 1968). Bu Kanun'un 1. maddesine göre, korunmaya muhtaç çocuklar;

- a. *Ana ve babasız*
- b. *Ana ve babası belli olmayan*
- c. *Ana ve babası tarafından terk edilen*
- d. *Ana ve babası tarafından ihmal edilip fuhşa, dilencilige, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanmaya veya serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bulunan çocuklar*

olarak tanımlanmıştır.

1949 ve 1957 yıllarında çıkarılan 5387 ve 6972 Sayılı Kanunlardaki korunmaya muhtaç çocuk tanımı, yetim, öksüz, terk, anne ve baba tarafından ihmal edilip istismar edilen çocuklara odaklanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili benzer bir tanımlamanın 1983 yılında çıkarılan Sosyal Hizmetler Kanunu'nda da yer aldığını görüyoruz. Mezkûr Kanunun 3. Maddesine göre, korunma ihtiyacı olan çocuk;

Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- 1. Ana veya babasız, ana ve babasız,*
- 2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,*
- 3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,*
- 4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk,*
olarak tanımlanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili 5387, 6972 ve 2828 Sayılı Kanunlardaki tanımlarda yetim, terk ve anne babası tarafından ihmal ve istismar edilen çocukların özellikleri ön planda tutulmuştur. Buna karşın, 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile birlikte korunma ihtiyacı olan çocuk tanımına farklı boyutlar eklenmiştir. Mezkûr Kanunun 3. Maddesine göre, korunma ihtiyacı olan çocuk, “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımında, önceki tanımların aksine yetim, terk çocuk kavramı ile ihmal ve istismarda anne – baba vurgusuna yer verilmediği; ihmal ve istismar tanımının daha kapsamlı yapıldığı görülmektedir.

Uluslararası Çocuk Köyleri

Tarihsel Gelişim

SOS Çocuk Köyleri fikrinin oluşmasında, Johann Heinrich Pestalozzi, Dr. Barnardo, Father Flanagan ve Don Bosco gibi eğitimciler önemli rol oynamıştır (Gmeiner, 1976; akt. Kucha, 2012). Johann Hinrich Wichern¹,

¹ Johann Hinrich Wichern, 19.yüzyılın önde gelen protestan reformcusu ve rahipleri arasında yer almaktadır. Wichern, Das Rauhe Haus kurumunu kurmuştur. Das Rauhe Haus, Almanya'da en büyük sosyal hizmet kurumlarından biri olan Diakonie'nin en eski sosyal hizmet kurumları arasında yer almaktadır. Diakonie, protestan değerlerine göre hizmet sunmaktadır. Das Rauhe Haus, Almanya'da tanınmış kilise kurumları arasında yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.rauheshaus.de/>, https://www.rauheshaus.de/fileadmin/user_upload/downloads/Rauheshaus/Flyer_JHW_Ansicht.pdf

1833 yılında ilk defa Almanya'nın Hamburg kentinde yetim ve ihmal edilmiş çocuklar için "kurtarma evi (rettungshaus)" açmıştır. Bu kurtarma evlerinin sayısı zamanla artarak "kurtarma köyüne" dönüşmüştür. Wichern, çocukların aile ortamına benzer şekilde arkadaşlık ve güven içerisinde, küçük yapılarda büyümesi gerektiğine inanmıştır. Wichern, Horn'da (Hamburg) ilk "aile evi (familienhaus)"ni açmış ve sonrasında ev sayısı giderek artmıştır. Bu evlerin her birinde, 10 – 12 arasında çocuk bir bakıcı ile yaşamaktadır. Çocukların bakıcısının çocuklara kardeş gibi davranması beklenmektedir (Rauheshaus, 2018). Günümüzde, Das Rauhe Haus'un çocuk evlerinde, 2 ile 10 arasında çocuk kalmaktadır.

Wichern'in kurtarma köyü fikri, Eva von Tiele – Winckler² tarafından genişletilmiştir. Winckler, 20.yüzyılın başlarında evsiz, annesiz ve babasız çocuklar için çocuk evleri (kinderheimaten) açmıştır. Farklı yaşlardaki kız ve erkek 10 – 15 sayıdaki çocuk, "çocuk evi"nde bir bakıcı annenin gözetiminde yaşamaya başlamıştır (Gmeiner, 1976; akt. Kucha, 2012; Friedenshort, 2018).

1870'lerde İngiltere'de Barnardo's tarafından benimsenen "küçük ev (cottage homes)" modeli bunun başka örneklerindedir. Barnardo's³, çocukların bir "anne" tarafından küçük, aile tipi gruplarda en iyi desteklenebileceğine inanıyordu. Barnardos tarafından kız çocukları için açılan Barkingside "bahçe (garden) köyü", 65 küçük ev, bir okul, bir hastane ve bir kilise ile 1500 kız çocuğuna hizmet vermiştir. Barnardo's, çocuk evleri modeli (children's home) ile ön plana çıkmıştır (Barnardos, 2018).

1906'da Barnardo'nun "Çocukları"

² Eva von Tiele – Winckler, ebeveyn bakımından yoksun korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çalışmaları ile bilinen bir Protestandır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.friedenshort.de/typo3/index.php?id=75>

³ Barnardo'sun 19.yüzyılın sonlarından 1970'lere kadar illegal çocuk göçünün aktörlerinden biri olduğu ifade edilmektedir. İngiliz Hükümetinin desteğiyle, korunmaya muhtaç çocuklara hizmet sunan sivil toplum kuruluşları tarafından binlerce çocuk ailelerinin izni ve haberi olmaksızın yasa dışı bir şekilde, Avustralya ve Kanada'ya gönderilmiştir. İngiliz Hükümeti, 2010 yılında 130,000 çocuğun illegal olarak gönderilmesindeki rolü nedeniyle resmi olarak özür dilemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.childmigrantstrust.com>

Kaynak: <https://www.barnardos.org.uk/who-we-are/our-history>

SOS Çocuk Köyleri

İlk SOS çocuk köyü Hermann Gmeiner⁴ tarafından 1949 yılında Avusturya'nın Imst kentinde kurulmuştur. Avusturya'dan sonra çocuk köyleri Almanya ve Fransa başta olmak üzere Avrupa kıtasında sonrasında ise Dünya genelinde açılmaya başlanmıştır. SOS Çocuk Köyleri, ilerleyen yıllarda Avrupa SOS Çocuk Köyleri Federasyonuna dönüşmüş ve 1960 yılından beri merkezi Viyana'da bulunan SOS Kinderdorf International (Uluslararası SOS Çocuk Köyleri) şemsiyesi altında hizmet vermektedir. 2017 yılı sonu itibarıyla, Uluslararası SOS Çocuk Köyleri, Dünyanın en büyük yetim yardım kuruluşu olup 135 ülkede faaliyet göstermektedir (Facts and figures, 2017; Charnyshova, 2010).

SOS Çocuk Köyleri, “*her çocuk için sevgi dolu bir yuva*” sloganı ile hareket etmektedir. Uluslararası SOS, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinde Özel Danışmanlık Statüsüne sahiptir (SOS-Kinderdorf International, 2002). Uluslararası Çocuk Köyü Örgütü, çocuk köylerinin çalışmalarını düzenler ve yeni açılacak kuruluşları belirler. SOS Çocuk Köylerinin kurulması ve işletilmesine yönelik gerekli mali kaynaklar,

⁴ Hermann Gmeiner, 1919 yılında Avusturya'nın Vorarlberg kasabasında doğmuştur. Rusya'da asker olarak savaşın yol açtığı tahribatları yaşayan Gmeiner, II. Dünya savaşından sonra yetim ve evsiz kalan çocuklarla ilgilenmeye karar vermiştir. Çocukların maddi ve manevi gelişimlerini sağlıklı sürdürmelerinin ancak kendilerine ait gerçek bir ev, aile, sevgi ve bireysel kimliklerini gerçekleştirme ile mümkün olabileceği inancıyla SOS Çocuk Köyleri uygulamasını hayata geçirmiştir. Gmeiner, ebeveyn yoksunu çocukların anneye, erkek ve kız kardeşlere, sıcak bir aile ortamına ihtiyaç duyduklarını ifade eder. Bu düşüncelerle, Gmeiner tıp eğitimini bırakarak çocuklar için çalışmaya başlar ve 1949 yılında Societas Socialis (SOS) kurar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pizer, 1957; www.sos-childrensvillages.org.

Uluslararası SOS, ilgili ülkedeki SOS Çocuk Köyü Dernekleri, kamu yardımları ve yapılan bağışlarla karşılanmaktadır.

SOS Çocuk Köyü, anne ve babasını kaybeden veya ebeveynleri ile yaşama imkânı bulunmayan korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermektedir. SOS Çocuk Köylerinin temel odağı, çocuk ve gençlere bağımsız yaşama atılincaya kadar uzun süreli bakım hizmeti sunmaktır. Ailelerde/evlerde, farklı yaşlarda ortalama 6 ile 8 kız ve erkek çocuğu bir evde SOS annesinin gözetimi altında aynı evde yaşamaktadır.

SOS Çocuk Köylerine özellikle 0 – 10 yaş grubu çocukların kabulü yapılmaktadır (Bıyıklı, 1983). Uluslararası SOS, çocukların yaşadığı birimi çocukların ailesi/evi olarak nitelirmektedir. SOS Çocuk Köyünün dayanak aldığı temel ilke; bir “anne”, “kardeşlerden” oluşan bir grup, bir ev ve köye sahip olmaktır (Kanada SOS Çocuk Köyleri, 2019). SOS Çocuk Köylerinin mantığı, korunmaya muhtaç çocuklar için “gerçek” bir aile oluşturmaktır. Evlerde kalan kız ve erkek çocuklar “kardeş”; çocukların bakımını gerçekleştiren “anne” ise çocukların annesi olarak kabul edilmektedir. Çocuk köylerindeki “baba” rolü ise çocuk köyü müdürüne verilmiştir (Bıyıklı, 1983). SOS Çocuk Köyünün idari sorumluluğu, çocuk köyü müdürü tarafından yürütülmektedir. Her Çocuk Köyünde, anne ve çocukların birlikte kaldığı evler bulunmaktadır.

SOS Çocuk Köylerinde oluşturulan modelde, erkek ve kız çocuklar “kardeş” olmamasına, “anne” ve “baba” da çocukların ebeveyni olmamasına rağmen modelin mantığı anne, baba ve kardeşlerden oluşan aile modeli üzerine oturtulmuştur. SOS Çocuk Köylerinde kalan çocuklar, normal aile çocukları gibi ilk ve orta öğrenimlerini çocuk köyü yakınındaki okullarda sürdürürler. Gençler ise, bir meslek sahibi olup iş hayatına atılincaya kadar köydeki gençlik evleri veya köy dışındaki evlerde kalabilmektedir. Çocuk köyüne ait gençlik evleri, genellikle öğrenim imkânlarının fazla olduğu büyük kentlerde oluşturulmaktadır (Gmeiner, 1976, akt. Bıyıklı, 1983).

Gmeiner’in, çocuk koruma modeli olan SOS Çocuk Köyleri daha önce ifade edildiği gibi dört ilke üzerine bina edilmiştir (Gmeiner, 1988, akt. Kucha, 2012; SOS-Kinderdorf International, 2002, Kanada SOS Çocuk Köyleri, 2019):

1. **SOS annesi:** Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik annelik ihtiyaçları, SOS

Çocuk Köyü annesi tarafından karşılanır. Anne yoksunluğunun etkilerinin ancak sürekli ve tutarlı bir annenin bakımı ile azaltılacağı düşüncesinden hareket edilmektedir.

2. **Erkek ve kız kardeşler:** SOS Çocuk Köylerindeki model bebeklikten ergenliğe kadar kız ve erkek çocukların “kardeş” olarak bir arada yaşamasına dayalıdır. Biyolojik kardeşler birbirinden ayrılmaz ancak aynı SOS ailesinde yaşarlar.
3. **Ev:** SOS Çocuk Köyünün üçüncü ilkesi, her ailenin kendisine ait bir evinin bulunmasıdır. Bu ev, çocuğa ihtiyaç duyduğu ait olma, sahip olma ve güvenlik gibi özellikleri sağlamaktadır. Bu ev gerçek bir aile evi gibi çocuğun ihtiyaç duyduğu bütün ihtiyaçları kapsmalıdır. Her çocuk köyü ailesinin kendine özgü, bağımsız bir evi bulunmaktadır. Çocukların yaşlarına göre, tek, iki ve üç kişilik odalar bulunmaktadır. Evde yaşayan herkesin bir iş bölümü bulunmaktadır. Büyük yaş grubu çocuklar, anneye yardımcı olmaktadır.
4. **Köy:** SOS Çocuk Köyleri, 12 – 20 kadar bağımsız küçük evlerden oluşmaktadır. Bu evlerin yanı sıra kreş, spor salonları, yüzme havuzu, toplantı salonu, yönetim binası ve lojman bulunmaktadır.

SOS annesi

Çocukköyü annesi, yalnız yaşayan 30 – 45 yaşları arasında bekâr ve çocuksuz olan kişilerden oluşmaktadır. 30 – 45 yaş arası, evlilik bağı ve sorumluluğunu üstleneceği küçük yaşta ki çocukları bulunmayan, ilkökul ve ortaokul mezunu olup evi yönetebilecek kişiler, çocuk köyü annesi olabilmektedir. Annelerin kuruluştaki yatılı olarak kalması ve kuruluş dışında bakmakla yükümlü oldukları kimselerin olmaması gerekmektedir (Goparaj ve Sharma, 2008: 79, akt. Özada ve Özkan, 2013: 74). Karabacak (2018: 41) tarafından yapılan araştırmada, anne ve teyzelerin %11,1’inin hiç evlenmediği, %88,8’inin ise boşanma veya eşini kaybetme nedeniyle bekâr olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde, Özada ve Özkan tarafından yapılan araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır (2013: 69). Annelerden, bakımlarını üstlendikleri çocuklarla birlikte yaşayarak onlara annelik yapması, model olması, çocuklarla kalıcı ilişkiler kurarak onları geleceğe hazırlaması beklenmektedir (Özada ve Özkan, 2013: 66-72).

Çocuk köyünde anneler, günün 24 saati çocuklarla kendilerine ait evlerde kalmaktadır (Gökçearsan, 2003). Annelerin seçim kriterlerinden de anlaşılacağı üzere, özellikle eşi ölmüş, boşanmış ve bekâr bayanlar tercih edilerek annelerin kuruluşta sürekli kalmalarına imkân tanınmaktadır. Çocuk köylerindeki evlerde, evin sorumluluğu annededir.

SOS annelerinin bekâr, boşanmış ve çocuksuz olan kişilerden seçilmesi, Gmeiner'in görüşleri doğrultusunda yapılmaktadır. Gmeiner'e göre, dünya genelinde ailevi görev ve sorumlulukları olmayan, bekâr veya boşanmış kişiler bulunmaktadır. Bu kadınlar, çocuk sahibi olmayı ve çocuklara ihtiyaç duydukları bakımı sunmayı istemektedir. Diğer taraftan aynı şekilde dünya genelinde ebeveyn yoksunu çocuklar bulunmakta ve bu çocuklar bir anne sahibi olmak istemektedir. Dolayısıyla, SOS Çocuk Köylerinin görevi bu özelliklerdeki anne ve çocukları bir araya getirmektir.

Köy Teyzesi

Çocuk köyünde, annenin çocukla daha yoğun ilişki kurmasını sağlamak, iş yoğunluğunu azaltmak ve anneye yardımcı olmak amacıyla teyze istihdam edilmektedir (Gökçearsan, 2003:34). Köy annesinin izinli veya hasta olduğu durumlarda, onun görevini köy teyzesi yerine getirir. Teyze köy annesine, ev işlerinde yardım eder. Anne ve teyzeler, evlerde 24 saat esasına dayalı olarak kalırken sosyal çalışmacı, öğretmen ve psikolog gibi çalışanlar da kuruluş içerisindeki lojmanlarda kalmaktadır.

Köy Müdürü-Köy Yöneticisi

Çocuk gelişiminde babanın da anne kadar önemli olduğunu ortaya koyan araştırmalardan hareketle SOS çocuk köyü modelinde, anne ve babadan oluşan aile sistemi denenmiş, fakat babanın öz olmayan çocuğu kabuldeki güçlüğü ve uyum sorunları nedeniyle uygulama başarısız olmuştur (Bıyıklı, 1983). Bundan dolayı "baba figürü" için, köy müdürü ile hareket edilmektedir.

Köy müdürü, SOS köyünün eğitim, personel, yönetim ve idaresinden sorumludur. Annelere danışmanlık yapmanın yanında çocukların eğitim ve öğretim süresi boyunca "baba" rolünü üstlenmektedir. SOS Çocuk Köyü Modeli doğrultusunda, kuruluş müdürü de kuruluş içerisinde bulunan

lojmanlarda ailesi ile kalmaktadır. Kuruluş müdürü, çocukların anneye ve annenin diğeri personelle olan ilişkisine yardımcı olmaktadır (Gökçearslan, 2003: 35).

Uluslararası SOS Kurumunun Diğeri Faaliyet Alanları

SOS Gençlik Evleri

Gençlik evleri, SOS Çocuk Köylerinin devamı olarak bakım hizmeti vermektedir. Bu birimler, SOS Çocuk Köyünde yetişmiş çocuklara ve yardıma ihtiyacı olan diğeri gençlere hizmet sunmaktadır.

Gençlik evleri, Çocuk Köyü içinde olabileceği gibi şehir merkezlerinde de bulunabilmektedir. Çocuk köyünde aile evlerinde bulunan çocuklar 13 yaşına ulaştıklarında, çocuk köyünde oluşturulan gençlik evlerinde kalmaya başlamaktadır. 15 – 16 yaşına gelen gençler ise, çocuk köyü içindeki gençlik evlerinde kalmaya devam edebileceği gibi bağımsız hayata hazırlanabilmeleri amacıyla çocuk köyü dışında oluşturulan gençlik evlerinde de kalabilmektedir (Kucha, 2012; Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız, 2019).

SOS Sosyal Merkezleri

Toplumun temel biriminin aile olmasından hareketle, SOS çocuklara ve ailelerine yardım sunmaktadır. SOS, ailenin sağlıklı gelişimini temin etme ve sonrasında oluşabilecek sorunların önüne geçilmesi amacıyla gündüz bakım merkezleri, kreşler, anne ve çocuk merkezleri, klinikler ve danışma merkezleri aracılığıyla çocuklara ve ailelere hizmet vermektedir (Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız, 2019).

SOS Hermann Gmeiner Okulları ve SOS Mesleki Eğitim Merkezleri

Çocuk ve gençlerin eğitimlerini tamamlamaları ve mesleki eğitim sahibi olmaları amacıyla hizmet sunmaktadır. Eğitim merkezleri, ayrıca daha önce SOS köylerinde kalan kişilerin, kendi çocuklarını sorumluluklarının bilincinde büyütebilmeleri için gerekli temelleri oluşturmaktadır. SOS, imkânlar dâhilinde çocuk köyündeki çocukların ve yerli halka ait çocukların eğitim ve öğretim alabilecekleri okulları ve mesleki eğitim merkezlerini inşa etmektedir. Uluslararası SOS, ayrıca doğal afet ve savaş durumlarında acil

yardım programları aracılığıyla hizmet sunmaktadır (Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız, 2019).

SOS Kurumunun Faaliyetlerine İlişkin İstatistikler

Tablo 1'e bakıldığında, Uluslararası SOS'in dünya genelinde 572 Çocuk Köyü aracılığıyla ebeveyn bakımından yoksun çocuklara hizmet verdiği görülmektedir. Aynı şekilde, gençlere yönelik olarak 719 birimin faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. SOS'in uyguladığı programlara ilişkin ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: SOS Kurumunun Faaliyet Programları

Programın adı	Afrika	Amerika	Asya ve Okyanusya	Avrupa	Toplam
Bakım programları					
SOS Çocuk Köyü	147	136	173	116	572
SOS Gençlik Programı	152	148	214	205	719
Koruyucu aile ve transit evler	-	4	2	31	37
SOS Aile güçlendirme programı	188	109	115	162	574
Eğitim programları					
SOS kreşleri	123	1	73	37	234
SOS ilkokul ve ortaokul	113	8	63	-	184
SOS mesleki eğitim merkezleri	15	2	23	21	61
SOS Sosyal merkezler	38	4	38	79	159
SOS Tıp merkezleri	64	-	7	-	71
Acil Yardım Programı	10	5	11	8	34

Kaynak: *Facts and figures, 2017*

Tablo 2'ye göre SOS programlarından faydalanan bireylere bakıldığında, ebeveyn bakımından yoksun olup Dünya genelindeki SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Programı (Gençlik Evleri ve Bağımsız Yaşama Programları) faydalanan çocuk ve genç sayısı 81.700'dür.

Tablo 2: SOS Programları ile Ulaşılan kişi sayısı

Ulaşılan kişi sayısı	Afrika	Amerika	Asya ve Okyanusya	Avrupa	Toplam
Bakım programları					
SOS Çocuk Köyü	16,600	8,700	27,400	4,700	57,400
SOS Gençlik Programı	7,600	3,400	8,200	5,100	24,300
Koruyucu aile ve transit evler	-	1,000	800	3,600	5,400
SOS Aile güçlendirme programı	163,200	104,800	94,800	143,000	505,800
Eğitim programları					
SOS kreşlerindeki çocuk sayısı	13,700	100	7,900	2,700	24,400
SOS ilkökul ve ortaokullarındaki çocuk sayısı	55,000	5,400	46,700	-	107,100
SOS mesleki eğitim merkezlerindeki genç ve yetişkin sayısı	6,900	2,100	4,900	5,600	19,500
SOS Sosyal merkezler					
Çocuk, genç ve yetişkinler	106,900	100	12,100	14,200	133,300
Sağlık Hizmetleri					
Bireysel sağlık hizmetleri	731,500	-	27,700	-	759,200
Acil Yardım Programı					
Bireysel acil yardım hizmetleri	325,200	20,200	1,392,800	22,100	1,760,300
Aileler					
SOS Aileleri	1,800	1,300	2,200	900	6,200
SOS aile güçlendirme programındaki aile sayısı	44,600	25,300	22,000	6,100	98,000

Kaynak: Facts and figures, 2017

Uluslararası SOS Çocuk Köylerinin Türkiye'deki Uygulamaları

İstanbul Bolluca Çocuk Köyü

Türkiye'de, 1977 yılında SOS Türkiye Çocuk Köyü Kurma ve Yaşatma Vakfı Kurulmuş ve Ankara Sincan yakınlarında ilk Türk köyü projesine

başlanmıştır. Fakat bu proje tamamlanamamıştır (Bıyıklı, 1983, 1995). Sonraki yıllarda, Uluslararası SOS ve Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı (TKMÇV)'nin iş birliği ile 1988 yılında İstanbul Gaziosmanpaşa Bolluca Köyünde başlanan Çocuk Köyü inşaatı 1991 yılında tamamlanmış ve kuruluş Bolluca Çocuk Köyü adıyla 1992 yılında hizmet vermeye başlamıştır (Kanada SOS Çocuk Köyleri Türkiye, 2019). Bolluca Çocuk Köyü, 52.000 metrekarelik bir alan üzerine kurulmuştur. Köyde 11 aile evi, 4 gençlik evi, kültür merkezi, özel gündüz bakım evi, açık ve kapalı spor salonları ve idari binalar bulunmaktadır. Çocuk köyünün inşası ve teknik ihtiyaçları Uluslararası SOS tarafından karşılanmıştır. TKMÇV ise araziyi temin etmiş ve binanın tefrişini yapmıştır. TKMÇV/KORUNCUK, 1979 yılında kurulmuş olup Lions vakıfları arasında yer almaktadır (KORUNCUK, 2018; Türkiye Lions Vakıfları, 2018).

Türkiye'de, Uluslararası SOS'e bağlı olarak Çocuk Köyü açılmasına yasal olarak izin verilmediği için açılan köyler doğrudan SOS adı altında hizmet vermemiştir (Kanada SOS Çocuk Köyleri Türkiye, 2019). Yasal olarak izin verilmemesine ve doğrudan SOS adını taşımamasına rağmen Türkiye'deki Çocuk Köyleri, Uluslararası SOS hizmet modeline göre faaliyet göstermiştir. TKMÇV'nin yasal izinler olmaksızın fiilen açtığı ve korunmaya muhtaç çocuk kabulü yaptığı Bolluca Çocuk Köyü ile ilgili bağlayıcı belge ise, 1996 yılında (Mülga) Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü ile TKMÇV arasında 21.06.1996 tarihinde imzalanan Protokol'dür. Bolluca Çocuk Köyü, 1996 yılından bu yana bahse konu Protokol çerçevesinde müşterek⁵ bir şekilde işletilmektedir (KORUNCUK, 2018). 1996 yılında imzalanan Protokol süreç içerisinde Ek Protokollerle sürekli yenilenmiştir.

Her ne kadar SHÇEK ve TKMÇV arasında Protokol yapılmışsa da, çocuk koruma mevzuatına göre, protokolün imzalandığı 1996 yılı itibarıyla, sivil toplum kuruluşlarının korunmaya muhtaç çocuklar için çocuk bakım kuruluşu açma yetkisi bulunmamaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile birlikte özel çocuk bakım kuruluşları (md.3,

⁵ SHÇEK Genel Müdürlüğü ve TKMÇV arasında yapılan protokole göre, TKMÇV tarafından yapılan tesislerin müşterek işletileceği ifade edilmiştir. Buna karşın, Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklara hizmet sunmak isteyen diğer sivil toplum kuruluşlarına benzer yetkilerin tanınmaması tezatlık oluşturmaktadır.

md.5 ve md.10) ile ilgili hüküm getirilmiştir. Buna karşın, Kanun kapsamında getirilen düzenlemeye ilişkin alt mevzuatın oluşturulmaması nedeniyle özel çocuk bakım kuruluşları ile ilgili yasal süreç tamamlanamamıştır. Çocuk koruma mevzuatı kapsamında sivil toplum kuruluşlarının, özel çocuk bakım kuruluşları açma ve işletme yetkisi ile ilgili yasal düzenlemeler tamamlanmamasına rağmen Bolluca Çocuk Köyü hizmet vermeye devam etmektedir.

Öte yandan, 1996 yılında TKMÇV ile yapılan protokol, TKMÇV'nin protokol hükümlerine uymaması ve mevzuata aykırı faaliyetleri gerekçe gösterilerek dönemin Devlet Bakanı Sacit Günbey tarafından feshedilmiştir (Öksüz, 2018). Ayrıca, 2001 yılında Nevşehir Milletvekili Mehmet ELKATMIŞ tarafından, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığına sunulan soru önergesi dönemin İçişleri Bakanı Sadettin TANTAN tarafından yazılı olarak yanıtlanmıştır. Buna göre, TKMÇV'nin İstanbul'da faaliyetlerini sürdürdüğü, Dünya Kiliseler Birliğinin Türkiye'de SOS Çocuk Köyleri açmak suretiyle kimsesiz korunmaya muhtaç çocukları Hıristiyanlaştırma faaliyetlerini Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı aracılığıyla yürüttüğüne dair çeşitli bilgi ve belgelerin bulunduğu ifade edilmiştir (TBMM, 2001).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)'nin 20. maddesine göre, geçici veya sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk Devlettten özel koruma ve yardım görme hakkına sahiptir. Taraf devletlerin, korunma ihtiyacı içerisindeki çocukların mahkeme kararı ile korunma altına alınmalarını güvence altına alması gerekmektedir. Bolluca Çocuk Köyü ile ilgili olarak bu anlamda üzerinde durulması gereken hususlardan biri de şudur: Türkiye'de korunmaya muhtaç çocukların koruma ve bakım altına alınabilmesi için Mahkemeler tarafından verilen bakım tedbiri kararı, acil korunma kararı veya Mülki Amirler tarafından verilen Acil Valilik Olurunun bulunması gerekmektedir. Mahkeme veya mülki amir onayı olmaksızın korunmaya muhtaç çocukların kuruluş bakımı mümkün değildir. Mevzuat bu şekildeyken 1992 yılında yasal izinler olmaksızın fiilen açılan Bolluca Çocuk Köyüne noter onayı ve ailelerden alınan muvafakatle, korunmaya muhtaç çocuk kabulü yapılmıştır. Bu uygulama, uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Kuruluşu mahkeme kararı

ile çocuk kabulü yapıncaya kadar, kuruluş bakım hizmetinden kaç çocuğun faydalandığı ve bunların bakım sonrası yaşamları ile ilgili yeterli bilgi ve belge bulunmamaktadır.

İzmir Barbaros Çocuk Köyü

Türkiye'de TKMÇV tarafından korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermek amacıyla açılan diğer bir kuruluş ise, İzmir Barbaros Çocuk Köyü'dür. Barbaros Çocuk Köyü, 80 kapasiteli bir kuruluş olarak 1997 yılında İzmir İlinde hizmet vermeye başlamıştır. Kuruluş, TKMÇV İzmir Şubesi tarafından inşa edilmiştir. Barbaros Çocuk Köyü, SHÇEK Genel Müdürlüğü ve TKMÇV arasında yapılan Protokolle hizmet vermiştir.

Barbaros Çocuk Köyü, 9 müstakil ev, anaokulu, idari bina, lojmanlar, kültür ve spor salonu gibi bölümlerden oluşmuştur. Müstakil evler salon, mutfak, 3 çocuk odası, 2 çocuk banyosu, anne ve teyze odası şeklinde düzenlenmiştir.

İzmir Barbaros Çocuk Köyü, 2003 – 2005 yılları arasında ortaya çıkan cinsel istismar/taciz olayları ile ülke gündeminde yer almıştır. Barbaros Çocuk Köyü, SHÇEK ve TKMÇV arasında yapılan protokolün uzatılmaması nedeniyle 2007 yılında kapatılmıştır (Değirmenci, 2013).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

Uluslararası SOS, Türkiye'ye paralel olarak KKTC'de de kuruluş açma girişimlerinde bulunmuştur. 1991 yılında SOS Çocuk Köyü Derneği kurulmuş ve 1993 yılında Çocuk Köyü fiilen açılmıştır. Türkiye'de olduğu gibi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve SOS Çocuk Köyü Derneği arasında protokol yapılmıştır. KKTC'de sosyal hizmetlerin planlanması ve uygulanması Sosyal Hizmetler Dairesi (SHD) Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. SOS merkezlerinde kalan çocukların korunması sosyal hizmet dairesine, bakımları ise SOS Çocuk Köyü Derneğine aittir. Hangi çocuklara SOS merkezlerinde bakım sağlanacağına Sosyal Hizmet Dairesi ile SOS Derneği birlikte karar vermektedir. SOS sadece 10 yaşından küçük çocukları çocuk köyüne kabul etmektedir. Büyük yaş grubu çocuklar sadece istisna olarak (kardeşlerden birinin 10 yaşından küçük olması halinde kardeşleri birbirinden ayırmamak için) çocuk köyüne alınmaktadır (KKTC Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi, 2012).

KKTC Çocuk Köyü, anaokulu, çocuk köyü, gençlik evleri ve yarı bağımsız yaşam programlarından oluşmaktadır. Lefkoşa Çocuk Köyünde, 12 aile evi bulunmaktadır. Çocuklar, 15 yaşına kadar Çocuk Köyünde yaşamaktadır. 16 yaşına ulaşan gençler, Çocuk Köyünden Girne'deki Gençlik Evlerine geçiş yaparlar. Burada, gençlik danışmanları desteğiyle eğitim, meslek ve yaşam becerileri doğrultusunda hayata hazırlanırlar. Çalışmakta olan gençler, 19 yaşından sonra yarı bağımsız yaşam programına geçerler. Bu aşamada, gençler küçük bir daireyi paylaşıp kendi ayakları üzerinde durmaya çalışır. Üç yıl süren bu program süresince, gençler Gençlik evi ve danışmanları ile iletişimlerini sürdürerek yetişkin hayata hazırlanırlar. Yarı bağımsız yaşam programını tamamlayan gençler, tam bağımsız yaşam programına geçerler. SOS Çocuk Köyü ve Gençlik Evlerinde barındırılan çocuklara ve yarı bağımsız yaşamda olan çocuklara asgari ücretin %70'ı oranında katkı yapılmaktadır (SOS KKTC Çocuk Köyü, 2008; SOS Çocuk, 2018; KKTC Sosyal Hizmetler, 2018; KKTC Lefkoşa Çocuk Yuvası, 2018).

Çocuk Köyünün giderleri, bağışlar, Uluslararası SOS Federasyonu ve Devlet katkılarından karşılanmaktadır. KKTC SHD, 2015 yılında bütçesinin %1.7'si oranında SOS'e katkı sağlamıştır (SOS Çocuk Köyü Yıllık Rapor, 2015).

Tartışma

Aile, çocukların gelişimi için ideal ve doğal ortam olmasına rağmen bazı çocuklar çeşitli nedenlerle aile bakımından yoksun yaşamak zorunda kalmaktadır. Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklara bakım sunma sorumluluğu kamuya ait olup aile bakımından yoksun kalan korunmaya muhtaç çocuklar ihtiyaçlarına göre akraba yanında bakım, koruyucu aile, evlat edindirme ve kuruluş bakımı hizmetlerinden faydalandırılmaktadır.

Öte yandan, küresel ölçekte ebeveyn bakımından yoksun çocuklara hizmet sunan en büyük sivil toplum örgütlerinden biri olan Uluslararası SOS Kurumu kendisini, anne ve/veya baba bakımından yoksun çocuklara aile ortamı oluşturan bir kurum olarak tanıtmaktadır. SOS, klasik tanımıyla anne, baba ve kardeşlerden oluşan aile ortamını, çocuk köyü modeliyle çocuklara sunduğunu iddia etmektedir. Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere model "anne", "kardeşler", ev ve köy üzerine bina edilmiştir.

SOS Çocuk Köyleri de nihayetinde kuruluş bakımı olmasına rağmen literatürde yer alan sınırlı sayıdaki çalışmada, modelin diğer kurum bakımı türlerine göre daha başarılı olduğu ifade edilmektedir (Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003). Bıyıklı'ya (1995) göre,

SOS Çocuk Köyü, her çocuğa anneli bir ev, bir aile çevresi ve toplumdan soyutlanmamış bir yaşam sağlayarak, çocukların doğal gereksinimlerine cevap verecek nitelikte düzenlenmiş sağlıklı bir ortamdır.

Bıyıklı, SOS Çocuk Köylerinin, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve koruyucu aile modellerine göre daha gelişmiş, koruyucu aileye kıyasla daha kontrol edilebilir olduğunu ifade etmektedir (1983, 1995). Öte yandan, anne ve/veya baba yoksunluğunun etkilerinin SOS Çocuk Köyü modeliyle azaltılabileceği iddia edilmektedir (Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003). Bıyıklı, bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir:

“Çocuk köyünde, çocuğa kan bağından çok davranışlarında bir bütünlük gösteren, yetiştirme yurdu ve çocuk yuvalarındaki gibi sık sık değişmeyen, sevgi ve saygıyı sağlayan çocuk köyü annesine gereksinim vardır. Çocuk ilk defa bir yetişkine inanmak ve ona karşı açık olmak duygusuna SOS Çocuk Köyü annesinde yaşar. Çocuğun bu yaşantısı, onun üzerinde yapılan tüm eğitsel ve psikolojik çalışmalara yardım eder”.

Gökçearslan (2003:132) ise, Ankara Atatürk Çocuk Yuvası ve İzmir Barbaros Çocuk Köyünü karşılaştırdığı araştırmasında şu sonuca ulaşmıştır:

Sonuç olarak, hizmet kalitesi kriterleri açısından değerlendirildiğinde, alternatif bir hizmet modeli olan Barbaros Çocuk Köyünde verilen hizmetin, Atatürk Çocuk Yuvasında verilen hizmete göre her yönüyle olumlu bir farklılık taşıdığı söylenebilir.

SOS Çocuk Koruma Modeli ile ilgili literatürdeki değerlendirmelere bakıldığında (SOS Childrens Village; Bıyıklı, 1983, 1995; Gökçearslan, 2003), modelin diğer kurum bakımı modellerinden ayrıldığı ve çocukların gelişimine olumlu katkı verdiği ifade edilmektedir. Buna karşın, aile modeli olduğu söylenen SOS Çocuk Köylerinin çocukların gelişimini nasıl etkilediği yeterince açık değildir (Charnyshova, 2010). Karabacak (2018:52) tarafından yapılan çalışmada ise, SOS Çocuk Köyünde çalışan anne ve teyzelerin çocuklarda

gözlemledikleri sorunlu davranışların nedenleri olarak parçalanmış aile ve öz aile sevgisi eksikliği ortaya çıkmıştır. Yaman (2010:91) tarafından yapılan araştırmada, çocuk bakım kuruluşlarında çalışan bakıcı annelerin %85,3'ü çocukların anne – baba yoksunluğu yaşadığını belirtmişlerdir. Hiçbir kuruluşun sağlıklı bir ailenin yerini tutamayacağı aşikâr iken SOS Çocuk Köyü'nün diğer kuruluş türlerine göre “çocukların gelişimi üzerinde olumlu etkiler bıraktığı” sonucunun hangi bilimsel verilere dayandığının tartışılmasında fayda görülmektedir.

Bıyıklı (1983), SOS Çocuk Köyündeki çocukların doğal bir ailedeki kardeşler gibi bir arada yaşadığını, öz ve öz olmayan kardeşleri birbirinden ayırmanın imkânsız olduğunu, büyük ve küçük yaş grubu çocuklar arasında abla ve ağabey duygularının geliştiğini ifade etmektedir. Buna karşın, SOS Çocuk Köylerinin, 0 – 18 yaş arası kız ve erkek çocuklara hizmet verdiği dikkate alındığında gençler arasında ve gençlerle küçük yaş grubu çocuklar arasında akran baskısı, güç kullanma, istismar, ergenlik ilişkileri gibi alanlarda sorunların yaşanabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Karabacak (2018) tarafından KKTC SOS Çocuk Köyünde görev yapan anne ve teyzeler üzerine yapılan araştırmada ise, araştırmaya katılan anne ve teyzelerin tamamının (17) çocuklarda gözlemediği problemleri davranışın arkadaşlarına vurma, küfür etme (14) ve itaatsizlik (9) olduğu ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, Türkiye'de mevcut çocuk bakım kuruluşlarında 0 – 18 yaş arası kız ve erkek çocuklarının ayrı kuruluşlarda kaldığı, aynı birimde kalan çocuklar arasında maksimum üç yaş farkı kriterinin bulunduğu (Çocuk Evleri Yönetmeliği, md.5) ve 0 – 18 yaş arası kız ve erkek çocukların birlikte kaldığı bir kuruluş modelinin olmadığı bilinmelidir.

İzmir Barbaros ve İstanbul Bolluca Çocuk Köyü örneklerinde olduğu gibi, çocuk köylerinin şehir merkezlerinin dışındaki uzak yerlere kurulması, kuruluşların toplumsal kontrol mekanizmalarından uzak olmasına ve çocukların toplumsal ilişkilerden soyutlanmasına yol açmaktadır. Bu durum sadece çocuklar açısından değil personel açısından da farklı zorlukları içinde barındırmaktadır. Aynı şekilde, uzun süreli kurum bakımı çocukların aileleri, akraba ve arkadaşları, kültürleri ile olan ilişkilerinin azalmasına neden olabilmektedir. Personelin ve çocukların topluma kapalı bir ortamda uzun

süre yaşamaları birçok zorluğu içinde barındırmaktadır (Özada ve Özkan, 2013).

Çocuk Köylerinde, çocuklarla ilgili neredeyse bütün sorumluluğun anneye bırakılması, evlerde 9 – 10 çocuğun kalması ve annelerin 24 saat esasına dayalı çalışmaları dikkate alındığında annelerin tek başlarına bu sorumlulukları ne kadar yerine getirebildikleri de ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur.

SOS Çocuk Köylerinin, çocuk hakları perspektifinden sorgulanması gereken diğer bir uygulaması ise çocukların ailelerinden alınma şeklidir. BM ÇHS'nin 9.maddesine göre, *“yetkili makamlar, uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yönünde karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, çocuğun ana-babası tarafından kötü muameleye maruz kalması veya ihmal edilmesi durumlarında bu tür bir ayrılık kararı verilebilir”*. Buna karşın, Bolluca Çocuk Köyüne uzun yıllar boyunca noter onayı veya ailelerin muvafakatiyle çocukların kuruluş bakımına alınmış olmasının çocuk hakları ile bağdaşmadığı düşünülmektedir. Dünya genelindeki diğer çocuk köylerinde aynı yöntemin uygulanıp uygulanmadığı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocukların Alternatif Bakımına İlişkin Rehber İlkeler'e (2010) göre, çocuğun aileden alınması başvurulacak son çare olarak görülmeli, mümkün olduğunca geçici olmalıdır. Çocuğun alınması kararları düzenli olarak gözden geçirilmeli, çocuğun aileden alınmasındaki temel sorunun çözüldüğü veya ortadan kalktığı durumlarda çocuğun ailesine dönüşü çocuğun yüksek yararına uygun olmalıdır. Buna karşın, SOS Çocuk Köylerindeki uygulamaya bakıldığında, kurumun ebeveyn bakımından yoksun çocuklara uzun süreli bakım sunmayı ilke edindiği anlaşılmaktadır. SOS çocuk koruma modelinin, “gerçek aile” üzerine kurgulanması bu düşüncenin tamamlayıcı bir unsurudur. Uzun süreli kuruluş bakımı ise, çocuğun ailesi, akrabası, arkadaşları ve kültürü ile bağlantılarının azalmasına ve zamanla kopmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, SOS Çocuk Köylerinde bakılan çocukların ailelerine döndürülmesine yönelik çalışmaların kamu veya bağımsız bir kurum tarafından izlenmesinde fayda görülmektedir.

Çocuk Köyü modeli, her ne kadar çocuklara doğal bir aile ortamı sunma düşüncesinden hareketle ortaya konulmasına rağmen doğal bir aile ortamı oluşturmaktan uzak olup “yapay” bir modeldir. Global ölçekte, çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı kuruluş bakımı terk edilmesine rağmen SOS Çocuk Köylerinin kuruluş bakımını devam ettirip bu konuda güncel araştırmalar ve uygulamalar çerçevesinde yeni hizmet modelleri geliştirmemeleri de ayrıca merak uyandıran bir konudur. Çocuk köyü annelerinden biyolojik anne ve kuruluştaki diğer çocuklardan biyolojik kardeşler gibi davranmalarının ve yaşamlarının beklenmesinin, ne kadar gerçekçi ve doğal olduğu ayrıca bir tartışma konusudur. Ayrıca, küçük yaştaki çocuklardan bu şekilde davranmaları beklenirken yetişkin bir birey olmaları ile birlikte bu “yapay” ilişkının sürdürülmesi de mümkün değildir.

1990 yıllardan itibaren, SOS’un açmış olduğu çocuk köyleri Türkiye için yeni bir kuruluş bakım modeli olmakla birlikte 2000 yılından itibaren Türkiye’de kuruluş bakım hizmetlerinde önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları aşamalı olarak kapatılarak çocuk evleri ve çocuk evleri sitelerine geçilmiştir. Yeni hizmet modelleri ile çocukların, toplumla iç içe aile ortamında büyümelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Buna rağmen, toplu bakım kuruluşlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, Türkiye kurum bakımından öte koruyucu aile modellerine öncelik vererek koruyucu aileden faydalanan çocuk sayısını önemli oranda artırmıştır. 2011 yılında 1190 koruyucu ailenin yanında 1282 çocuğa hizmet sunulurken 2019 yılı itibarıyla 5289 koruyucu ailenin yanında 6462 çocuğa hizmet sunulmaktadır (Çocuk Hizmetleri, 2011; Koruyucu Aile, 2019).

Türkiye’deki çocuk evleri siteleri kamu kurumlarınca atanan idareciler tarafından tek elden yürütülürken Bolluca Çocuk Köyü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Vakıf temsilcileri tarafından müşterek olarak işletilmektedir. Bunun yanında, çocuk evleri sitelerinde kuruluş idaresinin yanı sıra, meslek elemanları ve bakım elemanları tarafından profesyonel olarak hizmet sunulmakta iken Bolluca Çocuk Köyü’nde anne, teyze ve gençlik liderleri çalışmaktadır. Çocuk köylerindeki anneler özellikle bekâr, boşanmış ve çocuksuz olan kişilerden seçilirken çocuk evleri sitelerinde çalışacak

bakım elemanları için böyle bir kriter bulunmamaktadır. Çocuk Köyü annesi kuruluşta kalırken çocuk evleri sitelerindeki bakım elemanları çalışma süreleri dışında aileleri ile birlikte kalmaktadır. Çocuk evleri sitelerinde 13 – 18 yaş arası kız ve erkek çocuklar ayrı kuruluşlarda hizmet almakta iken çocuk köylerinde gençler, çocuk köyü içindeki veya dışındaki gençlik evlerinde kalabilmektedir (Koruncuk, 2019).

Sonuç

Aile, toplumun temeli ve çocuk büyütmenin doğal ortamı olmasına rağmen günümüzde özellikle aile kurumunun zayıfladığı ülkelerde binlerce çocuk aile bakımından yoksun kalmakta ve birçok çocuk yeterli gerekçe olmaksızın koruma altına alınmaktadır. Koruma altına alınan çocukların büyük bir kısmı, çocukların duygusal, fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimleri için uygun olmayan kuruluş bakımına yerleştirilmektedir. Kuruluş bakımının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ve ailenin öneminden hareketle, çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı kuruluşların yerini az sayıda çocuğun kaldığı küçük ölçekli kuruluşlar almıştır. Buna karşın, bu tür kuruluşlar da nihayetinde bir bakım kuruluşu olup anne ve baba yoksunluğunun etkilerini gidermekte yetersiz kalmaktadır.

BM nezdinde özel statüye sahip olan ve küresel ölçekte yaygınlık kazanmış olan Uluslararası SOS Çocuk Köyleri, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara kurum bakımı aracılığıyla tüm dünyada hizmet sunmaya devam etmektedir. SOS Çocuk Köyleri, aile yaklaşımını esas aldığını ve çocuklara bir aile ortamı sunduğunu iddia etmesine rağmen nihayetinde öz ailenin yerini tutmaktan uzak bir modeldir. Öte yandan, dünya genelinde bu kadar yaygınlık kazanmış olan SOS çocuk koruma modelleri ile ilgili yeterli bilimsel araştırmanın olduğunu söylemek güçtür. Uluslararası SOS'in çocuklara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin ve bu hizmetlerden yararlanarak toplumsal hayata atılan kişilerin yaşantılarını farklı açılardan ele alacak bilimsel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan ve aile odaklı olduğu dile getirilen kurumsal bakım hizmetlerinin çocuklar için gerçekten ailenin görevlerini yerine getirip getirmediği, Devletin veya sivil toplum kuruluşlarının "ebeveynlik" görevlerini ne kadar yerine getirebildiği ve bu hizmetlerden faydalanan çocuk ve gençlerin kurum sonrası toplumsal hayata uyum düzeylerinin de ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kamu ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından korunmaya muhtaç çocuklara sunulan hizmetlerin geliştirilebilmesi ve etkinliğinin artırılabilmesi için temel olarak bağımsız izleme ve denetim mekanizmalarının kurulmasına, şeffaf ve hesap verilebilir bir yapının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporu (2016). 5 Mart 2019 tarihinde <https://sgb.aile.gov.tr/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf> adresinden erişildi.
- Bay, A. (2014). Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/4 Spring, ss. 149 – 163, Ankara
- Bıyıklı, L. (1983). SOS Çocuk Köyleri. 25 Ekim 2018 tarihinde <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/5753/1881> adresinden erişildi.
- Bıyıklı, L. (1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve S.O.S Çocuk Köyleri, Özel Eğitim Dergisi 2 (I), 3 – 10.
- Barnardos (2018). 5 Kasım 2018 tarihinde <https://www.barnardos.org.uk/who-we-are/our-history> adresinden erişildi.
- BM (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.
- BM (2010). Çocukların Alternatif Bakımına İlişkin Rehber İlkeler
- Charnyshova, M. (2010). Effortful Control and Achievement Motivation of Institutionally- and Family-Reared Primary School Children (Master's Thesis), Lund University Faculty of Social Sciences, Sweden
- Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2008, 5 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 27015).
- Çocuk Koruma Kanunu (2005, 15 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25876).
- Çocuk Hizmetleri (2011). 04 Ocak 2019 tarihinde <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/istatistikler/2011-yil-sonu-verileri.pdf> adresinden erişildi.
- Değirmenci, A. (2013). 5 Mart 2019 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/arsiv/sakin-ha/haber-46538> adresinden erişildi.
- Facts and figures (2017). 22 Ekim 2018 tarihinde <https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/6ce153bd-e854-4ea6-95a5-dc966e63d84a/FF2017.pdf> adresinden erişildi.
- Friedenshort (2018). 05 Ocak 2018 tarihinde <http://www.friedenshort.de/typo3/index.php?id=75> adresinden ulaşıldı.

- Gökçearslan, E. (2003). Çocuk Yuvalarında Kışla Bakım Modeli İle Grup Evi Bakım Modelinin Hizmet Kalitesi Açısından Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme Araştırması (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kanada SOS Çocuk Köyleri Türkiye (2019). 19 Şubat 2019 tarihinde <https://www.soschildrensvillages.ca/turkey> adresinden erişildi.
- Kanada SOS Çocuk Köyleri Çalışmalarımız (2019). 19 Şubat 2019 tarihinde <https://www.soschildrensvillages.ca/what-we-do> adresinden erişildi.
- Karabacak, S. M. (2018). Bakım Kurumu Çalışanlarına Verilen Problem Davranışlara Yönelik Müdahale Eğitiminin Etkililiği (KKTC Örneği) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, KKTC
- KKTC Sosyal Hizmetler (2018). 25 Aralık 2018 tarihinde www.csgb.gov.ct.tr/SOSYALHIZMETLER adresinden erişildi.
- KKTC Lefkoşa Çocuk Yuvası (2018). 25 Aralık 2018 tarihinde <http://shd.gov.ct.tr/LefkosaCocukYuvasi.aspx> adresinden erişildi.
- KKTC Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal ve Fonksiyonel Analizi (2012). 02 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.sosbc.org/about-us/vision-values-mission/meaning-sos> adresinden erişildi.
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (1949, 23 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 7217). 19 Şubat 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105387.pdf adresinden erişildi.
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (1957, 24 Mayıs).
- Koruncuk (2019). 5 Mart 2019 tarihinde <https://koruncuk.org/page/koruma> adresinden erişildi.
- Koruncuk (2018). 30 Kasım 2018 tarihinde www.koruncuk.org adresinden erişildi.
- Koşar, N. (1992). Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. 2. Basım. Ankara
- Koruyucu Aile (2019). 07 Ocak 2019 tarihinde <https://koruyucu.aile.gov.tr/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri> adresinden erişildi.

- Kucha, R. (2012). Hermann Gmeiner (1919–1986) – the Greatest Foster Father for More than 2000 SOS Children's Village Projects and Facilities, *Pedagogika Rodziny* 2/2, 17-29
- Öksüz, A. (2018). 15 Ekim 2018 tarihinde <https://www.milligazete.com.tr/makale/1673512/adnan-oksuz/refah-yol-cocuk-koyu-projesine-neden-onay-vermedi> adresinden erişildi.
- Özada, A. ve Özkan, Y. (2013). SOS Çocuk Köyü'nde Anne Olmak: Kıbrıs Örneği. Sosyal Hizmet Sempozyumu, Kocaeli.
- Pizer, V. (1957). Hermann Gmeiner: the Man Who Creates Families. *The Rotarian An International Magazin*, 90. cilt, 4. no. ISSN 0035-838X
- Rauhshaus (2018). 10 Ekim 2018 tarihinde <https://www.rauhshaus.de/about-us.html> adresinden erişildi.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (1983, 27 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 18059).
- SOS (1991). SOS Çocuk Köyü Derneği Dernek Tüzüğü. 20 Eylül 2018 tarihine <http://www.soscocukkoyu.org/wp-content/uploads/2015/03/dernek-tuzugu.pdf> adresinden erişildi.
- SOS Çocuk Köyü Kuzey Kıbrıs (2015). Yıllık Rapor. 10 Aralık 2018 tarihinde <http://www.soscocukkoyu.org/wp-content/uploads/2016/12/SOS-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Rapor-2015.pdf> adresinden erişildi.
- SOS-Kinderdorf International (2002). 03 Aralık 2018 tarihinde http://www.crin.org/en/docs/resources/treaties/crc.31/SOS_KDI-alternative-care.pdf adresinden erişildi.
- SOS Çocuk (2018). 26 Aralık 2018 tarihinde www.facebook.com/pg/CocukSOS/videos/ adresinden erişildi.
- SOS KKTC Çocuk Köyü (2008). 05 Ocak 2019 tarihinde <http://www.cocukajandasi.com/yazi.php?id=156> adresinden erişildi.
- TBMM (2001). 13 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TU_TANAK/TBMM/d21/c065/b114/tbmm210651140760.pdf adresinden erişildi.
- Türkiye Lions Vakıfları (2018). 10 Ekim 2018 tarihinde <http://www.lionsturkiye.org/TR/vakiflarimiz/lions-vakiflari/turkiye-korunmaya-muhtac-cocuklar-vakfi> adresinden erişildi.

- Yaman, F. (2010). Bakıcı Annelerin Sosyo - Ekonomik Ve Çalışma Yaşamlarına İlişkin Özellikleri: Ankara İli Örneği (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zevkliler, A. (1968). Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25(1).

KADINLARIN BENLİK İKİLEMLERİ İLE BÜTÜNLEYİCİ KENDİLİK FARKINDALIKLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Sebahat Sevgi UYGUR¹, Esra ASICI², Derya SARI³

Öz

Bu çalışmanın amacı, kadınların benlik ikilemi ile bütünüleyici kendilik farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve kadınların benlik ikilemiyle bütünüleyici kendilik farkındalık düzeylerinin psikolojik sorun yaşama, psikolojik yardım alma, medeni durum, yerleşim yeri ve aylık gelir gibi değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığının ele alınmasıdır. Araştırma, betimsel tarama modelinde bir çalışmadır. Veriler online olarak kartopu örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmaya 274'ü bekar, 107'si evli olmak üzere toplam 382 kadın katılmıştır. Veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Benlik İkilemi Ölçeği ve Bütünüleyici Kendilik Farkındalığı Ölçeği kullanılmıştır. Analizlerde Pearson Korelasyonu, Tek Yönlü ANOVA ve Bağımsız Gruplar için t Testi kullanılmıştır. Araştırma bulguları; kadınların benlik ikilemi ile bütünüleyici kendilik farkındalığı puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Psikolojik sorun yaşama ve medeni duruma göre, kadınların benlik ikilemi toplam ve benlik ikilemi alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülürken; hayatın büyük bölümünün geçirildiği yerleşim yerine göre, bütünüleyici kendilik farkındalığı puanları arasında; aylık gelire göre, bütünüleyici kendilik farkındalığı ve sosyal kabul edilebilirlik ikilemi puanları arasında ve psikolojik yardım alma durumuna göre, değerlilik ikilemi puanları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular, ilgili literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bütünüleyici Kendilik Farkındalığı, Benlik İkilemi, Kadınlar, Ahlaki İkilem, Değerlilik İkilemi, Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi.*

Bu çalışma 04.10.2018 tarihinde İzmir'de gerçekleştirilen II. Uluslararası Kadın Konferansında sözlü bildiri olarak sunulmuştur ve bildiri metninden revize edilmiştir.

¹ Araştırma Görevlisi. Sebahat Sevgi Uygur, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, sevgi.uygur@deu.edu.tr, Orcid No: <http://orcid.org/0000-0001-8848-8968>

² Dr. Öğretim Üyesi. Esra Asıcı, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, esraasici01@gmail.com, Orcid No: <http://orcid.org/0000-0003-0872-9042>

³ Rehber Öğretmen. Derya Sarı, MEB, İzmir, deryakalender2008@gmail.com, Orcid No: <http://orcid.org/0000-0001-8588-0614>

THE INVESTIGATION OF WOMEN'S SELF-AMBIVALENCE AND INTEGRATIVE SELF-KNOWLEDGE IN TERMS OF DIFFERENT VARIABLES

Abstract

In this study, it is aimed to examine the relationship between women's self ambivalence and integrative self-knowledge levels. In addition, whether women's self-ambivalence and integrative self-knowledge levels differ according to psychological problems, psychological help, marital status, place of which one lives most and monthly income. This research is a descriptive survey model. Data were collected online via the snowball sampling method. A total of 382 women, 274 of whom were not married and 107 of whom were married, participated in the study. In the study, Personal Information Form, Self-Ambivalence Scale, Integrative Self-Knowledge Scale were used. In this study, Pearson Correlation, One Way ANOVA, at Test for Independent Groups were used. Research findings; It was found that there was a significant negative relationship between women's self dilemma and integrative self-knowledge scores. According to psychological problems and marital status, there is a statistically significant difference between women's self ambivalence total and self ambivalence sub-scales scores; among scores of integrative self-knowledge according to the place where most of life is spent; among the scores of integrative self-knowledge and public self-consciousness according to monthly income and among scores of self-worth according to the situation of getting psychological help, there were significant differences. The findings are discussed in the light of the relevant literature.

Key Words: *Integrative Self-Knowledge, Self Ambivalence, Women, Moral Ambivalence, Self-Worth Ambivalence, Public Self-Consciousnes.*

Giriş

İnsan davranışlarını önemli ölçüde etkileyen kişilik, karmaşık ve dinamik bir yapı olarak görülmekte ve bireyi diğer insanlardan ayıran özellikler olarak tanımlanmaktadır (Cevher ve Buluş, 2007). Kişiliği biçimlendiren temel özelliklerden biri olan benlik (kendilik) ise bireyin kendisiyle ilgili farkındalığını ve kendisini nasıl bir insan olarak değerlendirdiğine ilişkin fikirlerini ortaya koyan, zaman içinde değişme özelliği gösteren bilişsel bir yapıdır (Adams, 1995). Bireyin kendisine ve başkalarına yönelik davranışları ile kişilerarası süreçleri güdüleyen, yorumlayan, düzenleyen ve tüm bunlar arasında aracılık eden, dinamik zihinsel bir yapı olarak görülen benlik kavramı; bireyin karakter özelliklerini, değerlerini, inançlarını, isteklerini ve kendisi hakkındaki değerlendirmelerini içermektedir (Gerring ve Zimbardo, 2012).

Benlik yapısıyla ilgili olan benlik algısı, benlik saygısı, benlik değeri, benlik kurgusu gibi değişkenler ve bunların ruh sağlığı üzerindeki etkileri uzun yıllardır araştırmacıların ilgi odağına girmektedir. Araştırmaların sonuçları, bireyin benliğine ilişkin olumsuz inanç, tutum ve algılara sahip olmasının ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğine işaret etmektedir (Bulut, 2007; Çakar, 2014; Moksnes, Moljord, Espnes ve Byrne, 2010). Kendine yönelik algısı olumlu olan bireyler olumlu duyguları daha çok yaşamakta (Kararırmak ve Siviş-Çetinkaya, 2011) ve yaşamdan daha çok doyum almaktadır (Ye, Yu ve Lin, 2012). Bireyin kendisine duyduğu saygı arttıkça psikolojik sağlamlığı (Kararırmak ve Siviş-Çetinkaya, 2011) ve kendini toparlama gücü (Akça, 2012) de artmaktadır. Bağımsız benlik kurgusu daha çok mutluluk ile ilişkili görülürken (Koydemir ve Mısır, 2015); saldırganlık ve yalnızlık gibi istenmeyen özelliklerle kendilik algısı arasında olumsuz yönde ilişki olduğu bilinmektedir (Odacı ve Berber Çelik, 2017).

Kadınların hem toplum içinde hem de aile içinde oynadıkları roller göz önünde bulundurulduğunda, kadının ruh sağlığıyla çok yakından ilişkili olan benlik yapısının başta çocuklar olmak üzere ailedeki her bireyi, kadının çalıştığı iş ortamını ve içinde bulunduğu toplumu da etkileyeceği bir gerçektir. Günümüzde de kadınların güçlendirilmesi, gelişimlerinin desteklenmesi ve toplumsal eşitliğin sağlanması yönündeki çalışmalar popülerlik kazanmıştır.

Ancak yaşanan değişimlere rağmen, halen günümüzde kadın ve erkekler aynı kültürel ortamda farklı rollere sahip olabilmektedir. Bu durumun nedenlerinin başında toplumların cinsiyet rollerine yönelik cinsiyet eşitsizliği oluşturan geleneksel bakış açıları gelmektedir (Cross ve Madson, 1997; Kim ve Kim, 2018). Carlson, Kacmar ve Williams'a (2000) göre, özellikle çalışan kadınlar sahip oldukları pek çok rol nedeniyle karmaşa ve stres yaşayabilmektedir. Çünkü iş ortamındaki roller, aile yaşamlarındaki rolleri ve aile yaşamlarındaki roller de iş ortamındaki rolleri etkileyebilmektedir. Evli ve çalışan kadınlar, ev işleri ve ebeveynlik gibi sorumlulukların yükü altında ezilmekte ve iş-aile dengesini kurmakta güçlük yaşamaktadırlar (Kim ve Shim, 2003). Bu karmaşa kadınların kendi benliklerine ilişkin algılarını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve araştırmalar da benlikle ilgili değişkenler açısından kadınlar ve erkekler arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin bazı çalışmalarda erkeklerin benlik saygısının kadınlardan daha yüksek olduğu (Moksnes ve ark., 2010; Ottekin, 2009) göze çarpmaktadır. Koydemir ve Mısıır'ın (2015) çalışmasında erkeklerin bağımsız benlik kurgusunu; kadınların ise karşılıklı-bağımlı benlik kurgusunu daha çok kullandıkları görülmektedir. Polat ve İlhan'ın (2018) evli bireylerde benliğin farklılaşmasını (kişinin duygu ve düşüncelerinin farkında olma durumu) incelediği çalışmada da erkeklerin benlik farklılaşması düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Benliğe ilişkin algı, inanç ve tutumların bireyin ruh sağlığı üzerindeki etkisi ve kadınların benlik algılarının erkeklere göre daha olumsuz olduğuna ilişkin bulgular da dikkate alındığında; önleyici psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında kadınların ruh sağlığını etkileyebilecek benlik yapısıyla ilişkili değişkenleri incelemenin değerli olduğu düşünülmektedir. Kadınların benlik yapısını ele alan yakın tarihli çalışmalar incelendiğinde; kendi benliğine ilişkin olumsuz algılar içinde olan kadınların depresyon (Özcan, Subaşı, Budak, Çelik, Gürel ve Yıldız, 2013), kaygı (Babieva ve ark., 2018), sosyal anksiyete (Ziae, Gorzin, Aval ve Behnampour, 2018) gibi belirtileri daha çok taşıdıkları; psikolojik iyi oluşlarının düşük olduğu ve yaşamlarından memnun olmadıkları (Azam Tahir, 2012; Yıldız ve Baytemir, 2016); şiddete uğramış kadınların kendini suçlama eğiliminde oldukları ve kendilik algılarının düşük olduğu (Şahin, 2018) görülmektedir. Bu araştırma kapsamında ise; kadınların

ruh sağlığını etkileyen iki önemli yapı olarak, görece daha az çalışılan benlik ikilemi ve bütünleyici kendilik farkındalığı kavramları ele alınmakta ve çeşitli değişkenler açısından incelenmektedir.

Benlik İkilemi

Literatürde benliğin istikrarlı ve tutarlı olması gerektiği (Rosenberg, 1965) vurgulanmakla birlikte bazı bireylerin kendi benliklerine ilişkin karmaşık değerlendirmeleri olabilmektedir (DeMarree, Morrison, Wheeler ve Petty, 2011). Bireyin kendisiyle ilgili eş zamanlı olarak birbiriyle çatışan düşüncelere sahip olduğu bu durum “*benlik ikilemi*” olarak adlandırılmaktadır (Tisher, Allen ve Crouch, 2014). Benlik ikilemi; bireyin kişilik özellikleri, ahlaki duruşu, benlik değeri ve sevilme konusunda yaşadığı belirsizlikleri (Guidano ve Liotti, 1983), zihinsel çelişkilerini ve benlik değerine ilişkin sahip olduğu tehditkâr algılarını (Bhar ve Kyrios, 2007) içermektedir.

Benlik ikileminin benlik üzerinde üç göstergesi vardır. Bunlar; benlikle ilgili çelişkili inançlar, kişilik özelliklerine yönelik belirsizlik ve benlik değerinin doğrulanmasına yönelik sürekli bir uğraştır (Guidano ve Liotti, 1983). Kişinin benliğine yönelik olarak sahip olduğu çelişkili inançlar, onun değer algısına dair belirsizliği, kararsızlığı ve gerçek benliğini bulmaya yönelik uğraşlarını ortaya çıkarmaktadır (Frost, Kyrios, McCarthy ve Matthews, 2007; Guidano ve Liotti, 1983). Benlik ikileminde kişi, iki uç nokta arasında sıkışıp kalmakta ve hangi kutba ait olduğu konusunda belirsizlik yaşamaktadır (Bhar ve Kyrios, 2007). Bu kutuplar birbirleriyle savaş içindedir. Benliğin kutupları bir uçtan diğer uca gidip geldiği için kimlik ikiye bölünmüş gibidir. Örneğin; “Ben iyi bir insanım, Ben kötü bir insanım.” Birey iki yönlü bir benlik algısına sahip olduğu (pozitif ya da negatif) için bu kutupları bir bütün olarak bir araya getirememektedir. Bu nedenle benlik ahenkli bir bütünlüğe sahip değildir (Guidano ve Liotti, 1983). Benlik ikilemi yaşayan birey kafa karışıklığı yaşadığı ve hatalı atıflara sahip olduğu (DeMarree ve ark., 2011) için kendi değeri hakkında karar vermekte zorluk yaşamakta, kendini değerlendirirken belirsizlik ve şüphe içine düşmektedir (Guidano ve Liotti, 1983).

Bhar ve Kyrios (2007) benlik ikilemini değerlilik ikilemi, ahlaki ikilem ve sosyal kabul edilebilirlik ikilemi olmak üzere üç bileşenden oluşan bir yapı

olarak ele almaktadır. *Değerlilik ikilemi*, benlikle ilgili değerlendirmeleri ve değerliliğe ilişkin karmaşayı yansıtmaktadır. *Ahlaki ikilem*, benliğin iyi ya da kötü olup olmadığına yönelik olarak yaşanan ikilemi ifade etmektedir. *Sosyal kabul edilebilirlik ikilemi* ise, bireyin toplum içinde diğer insanların algıları ve yargılarıyla ilgili kaygılarını yansıtmaktadır (Tisher, Allen ve Crouch, 2014).

Benlik bütünlüğüne sahip olan kişiler, öz değerlerini korumak ve bütünlüklerini sürdürmek için kendilerini tehdit eden ve kendilerine zarar veren düşünce ve durumları reddetme ya da çarpıtma eğilimindedir (Sherman ve Cohen, 2002) ve kendilerini istenmeyen düşüncelerden kolaylıkla uzaklaştırabilmektedirler (Guidano ve Liotti, 1983). Aksine yüksek düzeyde benlik ikilemi yaşayan kişiler, benlik değerlerine ilişkin bir bütünlük oluşturmakta güçlük çekmekte ve sürekli olarak değerli, sevilen ve ahlaklı biri olup olmadıklarını sorgulamaktadırlar (Guidano ve Liotti, 1983). Yüksek düzeyde benlik ikilemi yaşayan bireylerin istenmeyen düşünceleri kendilerine yönelik algıları ile büyük bir çelişki gösterdiği (Rowa ve Purdon, 2003) için istenmeyen düşünceler ve durumlar karşısında kendi kimliklerini daha çok olumsuz olarak algılamaya ve durumu abartmaya başlayarak yaşadıkları uyumsuzluğu arttırmaktadırlar (Ferrier ve Brewin, 2005). Yüksek düzeyde benlik ikilemi yaşayan bireyler başarılı oldukları durumlara pozitif, başarısız oldukları durumlara ise negatif tepkiler verirken; düşük düzeyde benlik ikilemine sahip olan bireylerin başarı ve başarısızlık durumları karşısında gösterdikleri tepkiler arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır (Ricketta ve Ziegler, 2007).

Çelişkili ve uyumsuz tutum, düşünce ve duygular çeşitli durumlar sonucunda oluşabilmekte ve benliğin değerlendirilmesini olumsuz yönde etkilemektedir (Brown 2013). İstenmeyen düşünceler belli bir süre sonra kontrolden çıkarak tekrarlanmaya ve birey için stres yaratmaya başlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak bireyler, ahlaki duruşlarını ve çevreden aldıkları sosyal onayı sürekli sorgulamaya; ahlaki duruşlarını korumak, belirsizlikten kurtulmak ve sosyal kabullerini sürdürmek amacıyla kendilerine karşı daha katı olmaya ve aşmaları gereken daha yüksek standartlar koymaya yatkınlık göstermeye başlar bir hale gelmektedirler (Guidano ve Liotti, 1983; Ferrier ve Brewin, 2005).

Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre; benlik ikilemi arttıkça depresyon (Bhar ve Kyrios, 2007; Özekin-Üncüer, 2015), anksiyete (Bhar ve Kyrios, 2007; Tisher, Allen ve Crouch, 2014), obsesif kompulsif bozukluk (Bhar ve Kyrios, 2007; Bhar, Kyrios ve Hordern, 2005; Özekin-Üncüer, 2015; Tisher, Allen ve Crouch, 2014), sosyal fobi (Clark ve Wells, 1995), travma sonrası stres bozukluğu (Engelbrecht ve Jobson, 2015), zayıf psikolojik uyum (Spencer-Rodgers, Peng, Wang ve Hou, 2004), ruminasyon (Tisher, Allen ve Crouch, 2014) da artarken; benlik saygısı azalmaktadır (Bhar ve Kyrios, 2007; Özekin-Üncüer, 2015).

Bütünleyici Kendilik Farkındalığı

İnsanın kendisi hakkında karmaşık, soyut ve bilinçli yollarla düşünme yeteneği (Leary ve Buttermore, 2003) onun kendisine ilişkin farkındalık kazanmasını sağlamakta (Ghasemipour, Robinson ve Ghorbani, 2013) ve bireyin kendi deneyimlerinin farkında olması psikolojik uyum sürecinin temeli olarak görülmektedir (Ghorbani, Cunningham ve Watson, 2010).

Kendilik farkındalığı, bireyin geçmişteki, şu andaki ve arzu ettiği gelecekteki kendilik deneyimlerini anlamlı bir bütün olarak birleştirmesini ifade etmektedir (Ghorbani, Watson ve Hargis, 2008). Bütünleyici kendilik farkındalığı geçmiş deneyimleri anlamayı, şu anda kendinin farkında olmayı sürdürmeyi ve gelecekteki istenen hedefleri elde etmeye doğru hareket etmeyi içermektedir (Ghorbani, Mousavi, Watson ve Chen, 2011). Bütünleyici kendilik farkındalığı; deneyimsel ve yansıtıcı kendilik bilgisini kapsamaktadır (Ghasemipour ve ark., 2013; Ghorbani ve ark., 2008). Deneyimsel kendilik farkındalığı, bireyin an be an kendisine ne olduğuna odaklanmasını (Thera, 1972); yansıtıcı kendilik farkındalığı ise kendilik deneyimlerinin daha kompleks ve daha üst düzey bilişsel işlevler aracılığıyla analiz edilmesini (Ghorbani, Watson, Bing, Davison ve LeBreton, 2003) ifade etmektedir. Bu boyutlar durumluk (Wicklund ve Duval, 1971) ya da sürekli (Fenigstein, Scheier ve Buss, 1975) olabilmektedir. Durumluk ya da sürekli kendilik farkındalığının bilinçli farkındalık, kişisel kendilik bilinci ve bütünleyici kendilik farkındalığını içeren bir grup farklı alanı vardır (Brown ve Ryan, 2003; Ghorbani ve ark., 2010). Kavramsal olarak birbirinden ayrı olan bu

alanların farklı süreçler aracılığıyla fiziksel sağlığı ve akıl sağlığını ürettiğine inanılmaktadır (Ghasemipour ve ark., 2013).

Araştırmalar bütüncü kendilik farkındalığının ruh sağlığıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bütüncül kendilik farkındalığı ile stres (Ghorbani ve ark., 2010; Ghasemipour ve ark., 2013; Ghorbani ve ark., 2011; Ghorbani, Watson, Chen ve Norballa, 2012), anksiyete, depresyon (Ghasemipour ve ark., 2013; Ghorbani ve ark., 2011; Ghorbani ve ark., 2012), öz eleştiri, somatizasyon, kişilerarası duyarlılık, obsesyon-kompulsiyon, kişilerarası duyarsızlık, kişilerarası ambivalans, saldırganlık, sosyal onay ihtiyacı, sosyalleşme yoksunluğu (Ghorbani ve ark., 2011), narsizim (Ghorbani, Watson, Hamzavy ve Weathington, 2010) ve fiziksel semptomlar (Ghorbani ve ark., 2010) arasında olumsuz yönde ilişkiler vardır. Bütüncül kendilik farkındalığı, empatik bakış açısı alma (Ghorbani ve ark., 2010), benlik saygısı (Ghorbani ve ark., 2010; 2012), özerklik, yeterlik, ilişkililik (Ghorbani ve ark., 2012) ve bilinçli farkındalık (Ghorbani ve ark., 2010) ile pozitif yönde ilişkilidir.

Bütüncü kendilik farkındalığı demografik özellikler açısından incelendiğinde; cinsiyet, yaş ve medeni durum değişkenleri açısından bütüncü kendilik farkındalığının değişim göstermediği (Ghorbani ve ark., 2010); ancak evlilik süresi arttıkça bütüncü kendilik farkındalığının azaldığı (Ghorbani, Watson, Fayyaz ve Chen, 2015) görülmektedir. Ayrıca bütüncü kendilik algısı arttıkça evlilikten alınan doyumun arttığı bilinmektedir (Ghorbani ve ark., 2015).

Yukarıdaki bilgiler ışığında araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- 1) Kadınların benlik ikilemi ile bütüncü kendilik farkındalıkları arasında ilişki var mıdır?
- 2) Kadınların benlik ikilemi ve bütüncü kendilik farkındalıkları medeni durum, psikolojik sorun yaşama, psikolojik yardım alma, hayatın büyük bölümünü geçirdiği yer ve aylık gelir değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Amaç

Bu araştırmada, kadınların benlik ikilemi ile bütüncü kendilik farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca kadınların benlik ikilemi ile bütüncü kendilik farkındalık düzeylerinin psikolojik sorun yaşama, psikolojik yardım alma, medeni durum, yerleşim yeri ve aylık gelir değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki veya daha çok değişken arasındaki değişimin varlığı ve bu ilişkinin derecesinin belirlenmesini hedefleyen modellerdir (Vanderstoep ve Johnston, 2009).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Kartopu örnekleme yönteminde araştırmacılar belli özelliklere sahip az sayıda bireylere ulaşmaktadır. Bu bireyler ise araştırmacıyı aynı özelliklere sahip olan diğer bireylere yönlendirmektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2011). Bu araştırmada da online olarak hazırlanan anketler, 18 yaş üstü ve kadın olma kriterlerini karşılayan katılımcıların yardımıyla yaşları 18 ile 58 arasında değişen (yaş ort: 24.95) 274'ü bekar, 107'si evli olmak üzere toplam 382 katılımcıya ulaştırılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgilerin yer aldığı Tablo 1 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

		N	%
Kardeş Sayısı	Kardeşim yok	11	2.9
	1	121	31.7
	2	118	30.9
	3	60	15.7
	4 ve üstü	67	17.5
Yerleşim Yeri	İl	179	46.9
	İlçe	142	37.2
	Köy-Kasaba	60	15.7
Öğrenim Durumu	Okuma yazma bilmiyorum	3	0.8
	İlkokul	26	6.8
	Ortaokul	18	4.7
	Lise	28	7.3
	Yüksekokul	218	57.1
	Lisans	63	16.5
	Lisansüstü	26	6.9
Çalışma Durumu	Evet	89	23.3
	Hayır	293	76.7
Meslek	Ev Hanımı	77	20.2
	Öğrenci	216	56.5
	Psikolojik Danışman	12	3.1
	Öğretmen	36	9.4
	Serbest Meslek	22	5.7
	Mühendis	2	0.5
	Hakim	1	0.3
	Doktor	1	0.3
	Akademisyen	7	1.8
	Diş Hekimi	1	0.3
	Subay	1	0.3
	Ebe	1	0.3

Algılanan Ekonomik Durum	Çok Düşük	11	2.9
	Düşük	56	14.7
	Orta	289	75.7
	Yüksek	26	6.8
Aylık Gelir	0-2000 TL	185	48.4
	2001-3500 TL	93	24.3
	3501-5000 TL	45	11.8
	5001 TL ve üzeri	54	14.1
TOPLAM		382	100

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun öğrencilerden oluştuğu (n=216; %56.5), bir kardeşe sahip oldukları (n= 121; % 31.7) hayatlarının büyük bölümünü il merkezinde geçirdikleri (n=179; %46.9) ve öğrenim durumlarının yüksekokul olduğu (n=218; %57.1) görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %23.3'ü bir işte çalıştığını belirtirken; %76.7'si çalışmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %75.7'si ekonomik durumunu orta olarak algıladığını ve %48.4'ü aylık gelirlerinin 0-2000 TL arasında değiştiğini belirtmiştir.

Tablo 2: Demografik Özelliklerin Medeni Durumuna Göre Dağılımı

		N	%
Medeni Durum	Bekar	273	71.7
	Evli	108	28.3
	Toplam	382	100
Eşin Çalışma Durumu	Evet	102	92.7
	Hayır	8	7.2
Eşin Mesleği	Öğretmen	12	11.7
	Muhasebeci	1	0.9
	Polis	3	2.9
	Uzman (yazılım, finans)	3	2.9
	Bankacı	1	0.9
	Mühendis	4	3.9
	Pilot	1	0.9
	Subay	3	2.9
	Akademisyen	1	0.9
	Katip	1	0.9
	Serbest Meslek	62	60.7
TOPLAM		102	100
Eşin Öğrenim Durumu	Okuma Yazma Bilmiyor	5	4.5
	İlkokul	23	20.9
	Ortaokul	25	22.7
	Lise	13	11.8
	Yüksekokul	6	5.4
	Lisans	27	24.5
	Lisansüstü	10	9.1
TOPLAM		110	100
Evli Olan Katılımcıların Çocuk Sayısı	Çocuk Yok	18	16.6
	1	25	23.1
	2	39	36.1
	3	21	19.4
	4	4	3.7
	7	1	1
TOPLAM		108	100

Kadınların demografik özelliklerinin medeni durumuna göre incelendiği Tablo 2 gözden geçirildiğinde; %71.7'sinin bekar ve %28.3'ünün evli olduğu görülmektedir. Evli olan kadınların %92.7'si ise eşlerinin bir işte çalıştığını ifade etmiştir. Eşlerin meslek dağılımlarının çoğunlukla serbest meslekte toplandığı göze çarpmaktadır (n=62; %60.7). Eşlerin %24.5'inin öğrenim durumunun lisans olduğu ve evli kadınların çoğunlukla iki çocuk sahibi olduğu bulunmuştur (n=39; %36.1).

Tablo 3. Kadınların Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum ve Davranışları

		N	%
Psikolojik Sorun Yaşama	Evet	176	46.1
	Hayır	205	53.7
Yardım İsteme Durumu	Evet	271	70.9
	Hayır, kendi başıma hallederim	111	29.1
Psikolojik Yardım Alma Durumu	Evet	106	27.7
	Hayır	276	72.3
Yardım Alınan Birim	Psikolojik Danışman	30	28.3
	Psikolog	33	31.1
	Psikiyatrist	59	55.6
	Yaşam Koçu	1	1
	Özel Doktor	1	1
	Arkadaş	2	1.8
	Aile	3	2.8
Psikiyatri İlacı	Evet	81	21.2
	Hayır	301	78.8

Tablo 3'te kadınların psikolojik yardım almaya ilişkin tutum ve davranışları incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan kadınların %46.1'i psikolojik sorunlar yaşadığını, %70.9'u sorun yaşadıkları zaman çevrelerinden yardım istediklerini, %27.7'si psikolojik yardım aldığını, yardım alanların %55.6'sı bu yardımı psikiyatristten talep ettiğini ve %21.2'si psikiyatri ilacı kullandığını ifade etmiştir.

Veri Toplama Araçları:

Benlik İkilemi Ölçeği (BİÖ):

Benlik İkilemi Ölçeği ilk kez 2007 yılında Bhar ve Kyrios tarafından obsesif kompulsif bozukluğu olan bir örneklem üzerinde, bireylerin kendilik algılarına dair yaşadıkları çatışmaları ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 19 maddelik, 5'li Likert tipinde (0-4) bir ölçektir. Ölçekten alınan toplam puanlar yükseldikçe bireyin kendilik algısına yönelik olarak deneyimlediği belirsizlik, çatışma ve ruminasyonda artış olduğu belirtilmektedir. Benlik ikilemi puanları, pozitif ve negatif değerlendirmeler arasındaki kutuplaşmanın boyutunu yansıtmaktadır (Thompson ve Zanna, 1995; Akt. Brown, 2013).

Ölçeğin toplam puanının iç tutarlılık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin Değerlilik İkilemi ve Ahlaki İkilem olmaz üzere iki alt boyutu bulunup, iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .88 ve .85'dir. Ölçeğin, daha sonra 2014 yılında Tisher, Allen ve Crouch tarafından 415 kişilik klinik olmayan bir grup üzerinde açmılayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin toplam puan haricinde üç alt boyutu olduğu görülmüştür. Bu alt boyutlar, Değerlilik İkilemi, Ahlaki İkilem ve Sosyal Öz-Bilinçten oluşmaktadır ve iç tutarlılık katsayıları .75'in üzerinde bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçeye uyarılama çalışması Özekin-Üncüer (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin toplam puan iç tutarlılık katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Değerlilik İkilemi, Ahlaki İkilem ve Sosyal Kabul Edilebilirlik olmak üzere üç faktörlü bir yapı gösterdiği görülmüştür. Ölçeğin değerlilik ikilemi, ahlaki ikilem ve sosyal kabul edilebilirlik iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .88, .83 ve .78'dir. Buna göre analizler, ölçeğin tutarlı ve güvenilir olduğunu göstermiştir. Araştırmada BİÖ'nün hem toplam puanından hem de alt boyutlarından yararlanılmış olup iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .71, .75, .74, .77 olarak bulunmuştur.

Bütünleyici kendilik farkındalığı ölçeği (BKFÖ):

Ölçek 2008 yılında Ghornabi, Watson ve Hargis tarafından kendilik bilincine dair bütüncül bir anlama sürecini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, deneyimsel ve yansıtıcı kendilik farkındalığının bütünleşmiş bir formundan oluşmaktadır. 12 madden oluşan, 5'li Likert tipindeki ölçek,

İran ve Amerika olmak üzere iki farklı örneklem üzerinde uygulanmış ve iç tutarlık katsayılarının .74 ve .82 olduğu görülmüştür. Bireyin günlük yaşamda kendini deneyimlemesinin bütüncülüğüne yaptığı vurgudan dolayı ölçeğin tek faktörlü bir yapıda kullanılması gerektiğine karar verilmiştir.

Ölçek Türkçeye 2015 yılında Şahin ve Yeniçeri tarafından 415 katılımcı üzerinden uyarlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının .76 olduğu ve sunulan değerle uyum gösterdiği görülmüştür. Araştırmada BKFÖ'nün toplam puanından yararlanılmış olup iç tutarlılık katsayısı .79 olarak bulunmuştur.

Kişisel bilgi formu

Kişisel bilgi formu, katılımcıların yaş, kardeş sayısı, yerleşim yeri, öğrenim durumu, çalışma durumu, mesleği, ekonomik durum, aylık gelir, medeni durum, eşin öğrenim durumu, eşin çalışma durumu, eşin mesleği, psikolojik sorun yaşama, yardım isteme durumu, psikolojik yardım alma, yardım alınan birim ve psikiyatri ilacı kullanma durumu hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, SPSS 22.00 istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Veri seti öncelikle kayıp veriler açısından incelenmiş ve bu veriler için ortalama değer ataması gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel analizler gerçekleştirilmeden önce veri seti normal dağılım açısından incelenmiştir. Yapılan Kolmogorov Smirnov normallik testi sonucunda p anlamlılık değerinin .05'ten büyük olduğu görülmüştür (Tablo 4). Buna göre ölçeklerden ve alt boyutlardan alınan puanların normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Normal dağılım şartı sağlandığı için analizlerde parametrik test tekniklerinden Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, Tek Yönlü ANOVA, Bağımsız Gruplar için t Testi kullanılmıştır.

Tablo 4. Ölçeklerden Alınan Kolmogorov-Smirnov Sonuçları

	Benlik İkilemi	Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	Değerlilik İkilemi	Ahlaki İkilem	Bütüncül Kendilik Farkındalığı
Kolmogorov Smirnov	.87	1.02	.76	1.62	1.53
<i>p</i>	.24	.36	.13	.06	.09

Bulgular

Ölçeklerden alınan min-max puanlar, aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık katsayısı değerlerini gösteren betimsel istatistik tablosu Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Betimsel İstatistikler

Ölçekler	Min-Max	X	Sd	Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı
Benlik İkilemi	4-70	34.39	13.22	-.03	-.41
Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	0-20	9.75	4.5	-.08	-.65
Ahlaki İkilem	0-20	10	4.78	.25	-.85
Değerlilik İkilemi	0-35	14.64	6.41	.03	-.18
Bütüncül Kendilik Farkındalığı	20-60	43.04	7.89	-.11	-.45

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların sosyal kabul edilebilirlik ikilemi ve değerlilik ikilemi hariç ölçeklerden ortalamasının biraz üstünde puan aldıkları görülmektedir. Benlik ikilemi ile bütüncül kendilik farkındalığı arasındaki ilişkiyi veren Pearson Korelasyonu analiz sonucu Tablo 6'te verilmiştir.

Tablo 6: Benlik İkilemi ile Bütüncül Kendilik Farkındalığı Arasındaki İlişki

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1)Benlik İkilemi	1				
(2)Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	.87**	1			
(3)Ahlaki İkilem	.80***	.48**	1		
(4)Değerlilik İkilemi	.85**	.61**	.59**	1	
(5)Bütüncül Kendilik Farkındalığı	-.41**	-.52**	-.13*	-.33**	1

*p<.05 **p<.01

Tablo 6 incelendiğinde kadınların bütüncül kendilik farkındalığı ile benlik ikilemi puanları arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır (r= -.41; p<.01). Bütüncül kendilik farkındalığı ile benlik ikilemi ölçeğinin sosyal kabul edilebilirlik ikilemi (r= -.52; p<.01), ahlaki ikilem (r= -.13; p<0.5) ve değerlilik ikilemi (r= -.33; p<.01) alt boyutları arasında da istatistiksel olarak anlamlı düzeyde negatif yönde ilişkiler olduğu bulunmuştur.

Medeni duruma göre benlik ikilemi, benlik ikilemi ölçeği alt boyutları ve bütüncül kendilik farkındalığı puanlarının incelenmesi amacıyla yapılan Bağımsız Gruplar için “t” Testi sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Medeni Durumuna Göre Benlik İkilemi ve Bütüncül Kendilik Farkındalığı İncelenmesi

	Medeni durum	N	\bar{X}	SS	t	P
Benlik İkilemi	Bekar	273	36.7	12.5	4.4*	<.01
	Evli	108	12	6.7		
Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	Bekar	273	10.3	4.4	5.8*	<.01
	Evli	108	8.2	4.3		
Ahlaki İkilem	Bekar	273	10.7	4.7	5.2*	<.01
	Evli	108	8.2	4.5		
Değerlilik İkilemi	Bekar	273	15.6	6	4.9*	<.01
	Evli	108				
Bütüncül Kendilik Farkındalığı	Bekar	273	42.91	7.7	-.56	>.05
	Evli	108	43.4	8.4		

*p<.01

Tablo 7’de görüldüğü gibi, bağımsız örneklem için t-testi sonucunda, medeni duruma göre kadınların bütünüleyici kendilik farkındalığı ($t_{379}=-.56$; $p>.05$) puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır. Ancak sosyal kabul edilebilirlik ikilemi ($t_{379}=5.8$; $p<.01$), ahlaki ikilem ($t_{379}=5.2$; $p<.01$), değerlilik ikilemi ($t_{379}=4.9$; $p<.01$) ve benlik ikilemi toplam ($t_{379}=4.4$; $p<.01$) puanları ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Buna göre, bekar kadınların benlik ikilemi düzeyleri evli kadınlara göre daha yüksektir.

Tablo 8: Psikolojik Sorun Yaşama Durumuna Göre Benlik İkilemi ve Bütüncül Kendilik Algısının İncelenmesi

	Psikolojik sorun yaşama	N	\bar{X}	SS	t	P
Benlik İkilemi	Evet	176	38.03	13.2	5.16*	<.01
	Hayır	205	31.23	12.4		
Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	Evet	176	42.7	8.6	6.7*	<.01
	Hayır	205	43.4	7.1		
Ahlaki İkilem	Evet	176	10.9	4.6	2.7*	<.01
	Hayır	205	9.1	4.2		
Değerlilik İkilemi	Evet	176	10.7	4.9	2.6*	<.01
	Hayır	205	9.4	4.5		
Bütünüleyici Kendilik Farkındalığı	Evet	176	16.9	6.1	-.92	>.05
	Hayır	205	12.6	5.9		

* $p<.01$

Tablo 8 incelendiğinde psikolojik sorun yaşama durumuna göre kadınların benlik ikilemi toplam ($t_{379}=5.16$; $p<.01$), değerlilik ikilemi ($t_{379}= 2.698$; $p=p<.01$), ahlaki ikilem ($t_{379}= 2.798$; $p<.01$) ve sosyal kabul edilebilirlik ikilemi puan ortalamaları ($t_{379}= 6.788$; $p<.01$) arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu saptanmıştır. Buna göre, psikolojik sorun yaşayan kadınların benlik ikilemi puan ortalamalarının ($\bar{X}=38.03$; $SS=13.23$), psikolojik sorun yaşamadığını belirten kadınların puan ortalamalarından ($\bar{X}=31.23$; $SS=12.43$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kadınların bütünüleyici

kendilik farkındalığı ($t_{379} = -.92$; $p > .05$) ortalamaları arasında ise psikolojik sorun yaşama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunamamıştır.

Tablo 9: Psikolojik Yardım Alma Durumuna Göre Benlik İkilemi ve Bütüncül Kendilik Farkındalığının İncelenmesi

	Psikolojik yardım alma	N	\bar{X}	SS	t	P
Benlik İkilemi	Evet	106	36.3	14.6	.47	>.05
	Hayır	276	33.6	12.5		
Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	Evet	106	43.3	9.0	.22	>.05
	Hayır	276	42.9	7.4		
Ahlaki İkilem	Evet	106	9.8	4.8	.56	>.05
	Hayır	276	9.7	4.3		
Değerlilik İkilemi	Evet	106	9.9	5.1	.32*	<.01
	Hayır	276	10.2	4.6		
Bütüncül Kendilik Farkındalığı	Evet	106	16.3	6.8	1.8	>.05
	Hayır	276	13.9	6.1		

* $p < .01$

Tablo 9'da yer alan Bağımsız Gruplar için t Testi sonuçları psikolojik yardım alma durumuna göre; psikolojik yardım almayan kadınların değerlilik ikilemi puan ortalamalarının ($t_{379} = 3.223$; $p < .01$) psikolojik yardım alan kadınlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuştur; ancak kadınların benlik ikilemi toplam ($t_{379} = .47$; $p > .05$), ahlaki ikilem ($t_{379} = .56$; $p > .05$), sosyal kabul edilebilirlik ikilemi ($t_{379} = .22$; $p > .05$) ve bütüncül kendilik farkındalığı ($t_{379} = 1.8$; $p > .05$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır.

Tablo 10: Hayatın Büyük Bölümünün Geçirildiği Yerleşim Yerine Göre Benlik İkilemi ve Bütüncül Kendilik Farkındalığının İncelenmesi

		Kareler Top.	df	Kareler Ort.	F	P
Benlik İkilemi	Gruplararası	993.465	2	496.733		
	Gruplar içi	22644.156	378	59.905	8.29	>.05
	Toplam	23637.621	380			
Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	Gruplararası	56.469	2	28.234		>.05
	Gruplar içi	7651.151	378	20.241	1.39	
	Toplam	7707.620	380			
Ahlaki İkilem	Gruplararası	61.994	2	30.997		>.05
	Gruplar içi	8620.825	378	22.806	1.35	
	Toplam	8682.819	380			
Değerlilik İkilemi	Gruplararası	187.582	2	93.791		>.05
	Gruplar içi	15384.024	378	40.698	2.30	
	Toplam	15571.607	380			
Bütüncül Kendilik Farkındalığı	Gruplararası	416.343	2	208.171		
	Gruplar içi	65757.717	378	173.962	1.19*	<.01
	Toplam	66174.059	380			

*p<.01

Tek Yönlü ANOVA sonuçlarının yer aldığı Tablo 10 incelendiğinde, hayatın büyük bölümünün geçirildiği yerleşim yerine göre, bütüncül kendilik farkındalığı puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($F_{2,380}=1.19$; $p<.01$). Bu farklılığın hangi yerleşim yerleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Sheffe ikili karşılaştırma testi sonuçlarına göre; yaşamının büyük bir bölümünü il merkezi ve ilçede geçiren kadınların bütüncül kendilik farkındalığı puan ortalamaları köy-kasabada yaşayanlara göre daha yüksektir. Ancak hayatın büyük bölümünün geçirildiği yerleşim yerine göre kadınların benlik ikilemi toplam ($F_{2,380}=8.29$; $p>.05$), sosyal kabul edilebilirlik ikilemi ($F_{2,380}=1.39$; $p>.05$), ahlaki ikilem ($F_{2,380}=1.35$; $p>.05$) ve değerlilik ikilemi ($F_{2,380}=2.30$; $p>.05$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 11: Aylık Gelire Göre Benlik İkilemi ve Bütüncül Kendilik Farkındalığının İncelenmesi

		Kareler Top.	df	Kareler Ort.	F	P
Benlik İkilemi	Gruplararası	698.63	3	232.88		
	Gruplar içi	64753.51	373	173.60	1.34	>.05
	Toplam	65452.15	376			
Sosyal Kabul Edilebilirlik İkilemi	Gruplararası	159.63	3	53.21		<.05
	Gruplar içi	7490.74	373	20.08	2.65*	
	Toplam	7650.38	376			
Ahlaki İkilem	Gruplararası	7.40	3	2.47		>.05
	Gruplar içi	8628.37	373	23.13	.11	
	Toplam	8635.77	376			
Değerlilik İkilem	Gruplararası	207.59	3	69.20		>.05
	Gruplar içi	15093.98	373	40.47	1.71	
	Toplam	15301.58	376			
Bütüncül Kendilik Farkındalığı	Gruplararası	676.15	3	225.38		<.05
	Gruplar içi	22698.88	373	60.85	3.70*	
	Toplam	23375.04	376			

*p<.05

Aylık gelire göre benlik ikilemi ve bütüncül kendilik farkındalığı puanlarının incelendiği Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre, kadınların bütüncül kendilik farkındalığı ($F_{3-376}=3.70$; $p<.05$) ve sosyal kabul edilebilirlik ikilemi ($F_{3-376}=2.65$; $p<.05$) puan ortalamalarının aylık gelire göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Uygulanan Sheffe testi aylık geliri 2001-3000 TL arasında olan kadınların bütüncül kendilik farkındalığı puan ortalamalarının, aylık geliri 0-2000 TL arasında olan kadınların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, aylık geliri 0-2000 TL arasında olan kadınların sosyal kabul edilebilirlik ikilemi puan ortalamalarının, aylık geliri 5001 TL ve üzerinde olan kadınların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak aylık gelire göre kadınların benlik ikilemi toplam ($F_{3-376}=1.34$; $p>.05$), ahlaki ikilem ($F_{3-376}=.11$; $p>.05$) ve değerlilik ikilemi ($F_{3-376}=1.71$; $p>.05$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tartışma

Kadınların ruh sağlığı açısından önemli olduğu düşünülen benlik ikilemi ve bütüncü kendilik farkındalığı kavramlarının ele alındığı bu araştırmanın bulguları; kadınların benlik ikilemi (sosyal kabul edilebilirlik ikilemi, ahlaki ikilem ve değerlik ikilemi) ile bütüncü kendilik farkındalığı arasında olumsuz yönde ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre; kendisiyle çatışan düşüncelere sahip olan (Tisher ve ark., 2014); kişilik özellikleri, ahlaki duruşu, benlik değeri ve sevilme konusunda belirsizlikler yaşayan ve olumsuz zihinsel çelişkilerini kendi başarısızlığının kanıtı olarak algılayan (Guidano ve Liotti; 1983) kadınların geçmiş, şimdiki zaman ve arzuladığı geleceğe ilişkin kendi deneyimlerini anlamlı bir bütün haline getirmek için aktif olarak çalışma (Tahmasb, Ghorbai ve Watson, 2008) konusunda daha çok yetersizlik yaşadıkları söylenebilir.

Araştırmada bekâr kadınların evli kadınlara göre daha çok benlik ikilemi yaşadıkları; bütüncü kendilik farkındalığı açısından ise bekâr ve evli kadınlar arasında anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte, bekâr kadınların bütüncü kendilik farkındalığı puanlarının evli olanlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, kadınların değerli ve sevilen biri olup olmadığı konusunda yaşadıkları kafa karışıklığının (Guidano ve Liotti, 1983), hali hazırda bir evlilik bağı ile birleşmemelerinden kaynaklanıyor olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Evlilik kurumunun kadınların kendi benliklerine ilişkin yaşadıkları çelişkileri azaltıcı bir etkisi olduğu düşünülebilir. Evlilik yaşantısı kadınların kendilerini daha iyi tanımları için çeşitli fırsatlar sunarak, onların kendine değer verme davranışlarının artmasına katkı sağlamış olabilir. Ayrıca evliliği devam ettirme konusundaki başarı da kadınların benlik algıları üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarıyor olabilir.

Bulgulara göre, psikolojik sorun yaşadığını belirten kadınlar psikolojik sorun yaşamayanlara göre daha çok benlik ikilemi yaşamaktadır. Bu sonuç benlik ikilemi arttıkça bireyin depresyon (Bahr ve Kyrios, 2007; Özekin-Üncüer, 2015;), anksiyete (Bahr ve Kyrios, 2007; Tisher ve ark., 2014), obsesif kompulsif bozukluk (Bahr ve Kyrios, 2007; Bhar, Kyrios ve Hordern, 2005; Özekin-Üncüer, 2015; Tisher ve ark., 2014), sosyal fobi (Clark ve Wells,

1995), travma sonrası stres bozukluğu (Engelbrecht ve Jobson, 2015) ve zayıf psikolojik uyum (Spencer-Rodgers ve ark., 2004) gösterme olasılığının arttığına ve bireyin benliğine ilişkin olumsuz inanç, tutum ve algılara sahip olmasının ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğine işaret eden (Bulut, 2007; Çakar, 2014; Moksnes ve ark., 2010) geçmiş araştırmaları desteklemektedir. Bu sonuca göre; benlik bütünlüğüne sahip olan kadınların, öz değerlerini korumak ve bütünlüklerini sürdürmek için kendilerini tehdit eden ve kendilerine zarar veren düşünce ve durumları reddetme ya da çarpıtma eğiliminde olmaları (Sherman ve Cohen, 2002) ve kendilerini istenmeyen düşüncelerden kolaylıkla uzaklaştırabilmeleri (Guidano ve Liotti, 1983) onların ruhsal problemler geliştirme olasılığını azalttığı düşünülebilir. Aksine benlik değerlerine ilişkin bir bütünlük oluşturmakta güçlük çeken ve sürekli olarak değerli, sevilen ve ahlaklı biri olup olmadığını sorgulayan (Guidano ve Liotti, 1983) yüksek düzeyde benlik ikilemi içindeki kadınlar ruhsal problemlere karşı daha savunmasız olabilirler.

Kadınların bütüncü kendilik farkındalığı psikolojik sorun yaşama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamakla birlikte, sorun yaşadığını belirten kadınların bütüncü kendilik farkındalığı puanları daha yüksek görünmektedir. Buna göre, psikolojik sorun yaşayan kadınların profesyonel destek almış olabilecekleri ve buna bağlı olarak kendilerine ilişkin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu düşünülebilir. Bu kadınların kendilerinin farkında olması ile yaşadıkları psikolojik sorunları daha çok kabul ettikleri ve bu sayede benlik ikilemi ölçümündeki maddelere daha gerçekçi cevaplar vermiş oldukları düşünülebilir.

Psikolojik yardım alan ve almayan kadınlar arasında benlik ikilemi, ahlaki ikilem, sosyal kabul edilebilirlik ikilemi ve bütüncü kendilik farkındalığı puan ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak psikolojik yardım almayan kadınların değerlilik ikilemi puan ortalamalarının psikolojik yardım alan kadınlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, yardım almanın kadınların kendi benliklerine ilişkin değerlilik algıları üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkardığı düşünülebilir.

Kadınların benlik ikilemi (sosyal kabul edilebilirlik ikilemi, ahlaki ikilem ve değerlilik ikilemi) hayatın büyük bölümünün geçirildiği yerleşim yerine göre

farklılık göstermezken; bütünlüyci kendilik farkındalıklarının farklılaştığı belirlenmiştir. Sonuçlar il merkezi ve ilçede yaşayan kadınların bütünlüyci kendilik farkındalığının köy-kasabada yaşayanlara göre daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, il merkezi ve ilçenin kadınlara sunduğu yaşam koşulları ve olanakların, onların kendileriyle ilgili geçmişte olmuş, şu anda olmakta olan ve gelecekte olabilecek olanların bilincinde olabilmelerine (Şahin ve Yeniçeri, 2016) ve geçmiş, şimdiki zaman ve arzuladıkları geleceğe ilişkin kendi deneyimlerini anlamlı bir bütün haline getirmek için aktif olarak çalışabilmelerine (Tahmasb ve ark., 2008) imkan tanıdığı düşünülebilir.

Kadınların benlik ikilemi toplam, ahlaki ikilem ve değerlilik ikilemi puan ortalamaları arasında aylık gelire göre, anlamlı farklılık olmadığı; ancak, sosyal kabul edilebilirlik ikilemi ve bütünlüyci kendilik farkındalığı açısından farklılıklar olduğu görülmektedir. Sonuçlar aylık gelir arttıkça kadınların sosyal kabul edilebilirlik ikileminin azaldığını ve aylık geliri yüksek olan kadınların, bütünlüyci kendilik farkındalığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç maddi kazancın, kadınların kendilerini sosyal olarak kabul edilebilir hissetmeleri açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Maddi kazancı yüksek olan kadınların kendilerini daha yakından tanımalarına yardımcı olacak etkinliklere katılma ya da bu konuda profesyonel destek alma gibi imkânlarla daha çok sahip olmaları nedeniyle kendilerine ilişkin farkındalıklarının daha yüksek olduğu düşünülebilir. Sonuçlar, çalışan kadınların ev kadınlarına göre kendilerini daha yorgun hissetmelerine rağmen daha hayat dolu, enerjik ve mutlu olduklarını ve ev kadınlarının çalışan kadınlara göre daha sinirli, depresif ve melankolik hissettiklerini gösteren bulguları da (Etiler, 2015) destekleyici görünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bireyin benliğine ilişkin algı, inanç ve tutumlarının ruh sağlığı üzerindeki etkisi dikkate alındığında; başta çocuklar olmak üzere ailedeki her bireyi, çalıştığı iş ortamını ve toplumun genelini etkileyen kadınların benlik yapısının güçlendirilmesi önemli bir psikolojik ve toplumsal ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ihtiyacın giderilmesine katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmadan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; özellikle bekâr olan, düşük sosyoekonomik düzeyden

gelen, psikolojik sorunlar yaşayan ve yaşamını küçük yerleşim yerlerinde geçiren kadınların benlik gelişimlerinin desteklenmesine daha çok ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşmaktadır.

Bu sonuca dayalı olarak, özellikle bekâr olan, düşük sosyoekonomik düzeyden gelen, psikolojik sorunlar yaşayan ve yaşamını küçük yerleşim yerlerinde geçiren kadınlara yönelik olarak bireysel çalışmalar ve grup çalışmaları gerçekleştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, gerek okullarda çalışan psikolojik danışmanlar velilerine yönelik olarak, gerekse de halk eğitim merkezinde çalışan psikolojik danışmanlar sorumlu oldukları bölgelerdeki kadınlara yönelik olarak çalışmalar gerçekleştirilebilirler. Ayrıca yükseköğretim kurumlarında kız öğrencilere yönelik olarak kendini tanıma ve benliğini güçlendirme temalı etkinlikler gerçekleştirilebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, evli olmanın kadınların benlikleri üzerinde olumlu etkileri olduğu yönünde bir yorum yapmak mümkün olsa da; medeni durum değişkenine ilişkin sonuçlar değerlendirilirken; araştırmaya katılan bekâr kadınların çoğunun üniversite öğrencisi olduğu; dolayısıyla hala benlik gelişimlerini tamamlamamış olabilecekleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Medeni durumun etkisini daha doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için gelecek araştırmaların yaş, meslek ve evlilik süresi gibi özellikler açısından birbirine benzer yaşam koşullarına sahip kadınlarla gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır.

Araştırma sonuçlarına göre, yaşamını küçük yerleşim yerlerinde geçiren kadınların benlik gelişimlerinin desteklenmesine daha çok ihtiyaç duydukları dikkate alındığında; kültürel faktörlerin benlik gelişimi üzerinde geniş ölçüde etkisi olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan yola çıkılarak, medeni durumun, kadınların benlik gelişimleri üzerindeki etkisinde de kültürel faktörlere bağlı olarak değişimler olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Gelecekte farklı kültürel bölgelerden kadınlarla gerçekleştirilecek karşılaştırmalı çalışmalar aracılığıyla bu konuda daha kapsamlı bulgulara ulaşmak mümkün olacaktır.

Bu çalışmanın olumlu sonuçlarının yanında bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırmadaki katılımcıların çoğunluğunun öğrencilerden ve bekâr bireylerden oluşması bunlardan bir tanesidir. Bundan sonra yapılacak

olan çalışmalarda daha eşit dağılımlara dikkat edilmesinin, daha geniş araştırma gruplarıyla çalışılmasının genellenebilirliği arttıracığına ve daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkaracağına inanılmaktadır. Ayrıca veri toplama sürecinde veriler online olarak kar topu örnekleme yönteminden yararlanılarak elde edilmiştir. Gelecekte geçerliliği daha yüksek olan olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinin kullanılmasının sonraki çalışmaların niteliğini daha çok artıracığı düşünülmektedir. Araştırmada kullanılan istatistiksel analiz tekniği nedeniyle değişkenler arasında var olduğu belirlenen ilişkinin yönü (neden-sonuç ilişkisi) konusunda kesin bir yorum yapmak mümkün değildir. Gelecek araştırmaların benlik ikilemi ile bütünleyici kendilik farkındalığı arasındaki neden sonuç ilişkisini net bir şekilde belirlemeye yönelik olarak organize edilmesi katkı sağlayıcı olabilir.

Kaynakça

- Adams, J. F. (1995). *Ergenliği anlamak*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Akça, Z. K. (2012). *Genç yetişkinlikte algılanan anne-baba tutumlarının, kendini toplama gücü ve benlik saygısı arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Azam Tahir, M. (2012). Determinants of psychological well-being and self-esteem in married and unmarried women. *Pakistan Journal of Clinical Psychology*, 11(2), 3-14.
- Babieva, N. S., Sidyacheva, N. V., Mudrak, S. A., Kalinin, I. V., Zolotkova, E. V., Buyanova, V. V. ve Mikhailova, I. V. (2018). Specific features of self-perception and anxiety of a woman with pathology of pregnancy. *Electronic Journal of General Medicine*, 15(4), 2-6.
- Bhar, S. S. ve Kyrios, M. (2007). An investigation of self-ambivalence in obsessive-compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 45(8), 1845-1857.
- Bhar, S. S., Kyrios, M. ve Hordern, C. (2015). Self-ambivalence in the cognitive-behavioural treatment of obsessive-compulsive disorder. *Psychopathology*, 48(5), 349-356.
- Brown, R. A. (2013). Self-ambivalence and psychological adjustment in cultural context: Focus on Japan. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 1263-1274.
- Brown, K. W. ve Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological wellbeing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 822-848.
- Bulut, N. (2007). Okul psikolojik danışmanlarının yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ve olumsuz otomatik düşünceleri arasındaki ilişkileri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 27, 1-13.
- Carlson, D. S., Kacmar, K. M. ve Williams, L. J. (2000). Construction and initial validation of a multidimensional measure of work-family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 56(2), 249-276.
- Cevher, F. N. ve Buluş, M. (2007). Benlik kavramı ve benlik saygısı: Önemi ve geliştirilmesi. *Akademik Dizayn Dergisi*, 2, 52-64.
- Clark, D. M. ve Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. G. Heimberg ve M. R. Liebowitz (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* (pp. 69-93). New York, NY: Guilford Press.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2011). *Research Methods in Education*. London, NY: Routledge.

- Cross, S. E. ve Madson, L. (1997). Models of the self: Self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122(1), 51-55.
- Çakar, F. S. (2014). Otomatik düşüncelerin umutsuzluk üzerindeki etkisinin incelenmesi: Benlik saygısının aracı rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(5), 1673-1687.
- DeMarree, K. G., Morrison, K. R., Wheeler, S. C. ve Petty, R. E. (2011). Self-ambivalence and resistance to subtle self-change attempts. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(5), 674-686.
- Engelbrecht, A. ve Jobson, L. (2015). Brief report: Cultural differences in the role of self-ambivalence in posttraumatic stress disorder. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 34(1), 83-93.
- Etiler, N. (2015). Çalışan kadınlar ile ev kadınlarının sağlık durumu üzerine bir analiz. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 37-47.
- Fenigstein, A., Scheier, M. F. ve Buss, A. H. (1975). Public and private self-consciousness: Assessment and theory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 522-527.
- Ferrier, S. ve Brewin, C. (2005). Feared identity and obsessive-compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 43(10), 1363-1374.
- Frost, R. O., Kyrios, M., McCarthy, K. D. ve Matthews, Y. (2007). Self-ambivalence and attachment to possessions. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 21(3), 232.
- Gerring, R. J. ve Zimbardo, P. G. (2012). *Psikoloji ve Yaşam*. Çev: Gamze Sart. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ghasemipour, Y. Robinson, J. A ve Ghorbani, N. (2013). Mindfulness and integrative self-knowledge: Relationships with health-related variables. *International Journal of Psychology*, 48(6), 1030-1037. Doi: 10.1080/00207594.2013.763948
- Ghorbani, N., Cunningham, C. J. L. ve Watson, P. J. (2010). Comparative analysis of integrative self-knowledge, mindfulness, and private self-consciousness in predicting responses to stress in Iran. *International Journal of Psychology*, 45(2), 147-154. Doi: 10.1080/00207590903473768
- Ghorbani, N., Mousavi, A., Watson, P. J. ve Chen, Z. (2011). Integrative self knowledge and the harmony of purpose model in Iranian autoimmune patients. *International Journal of Psychology*. 45(2), 147-54.
- Ghorbani, N., Watson, P. J. ve Hargis, M. B. (2008). Integrative Self-Knowledge Scale:

Correlations and incremental validity of a cross-cultural measure developed in Iran and the United States. *The Journal of Psychology*, 142(4), 395-412.

Ghorbani, N., Watson, P. J., Chen, Z. ve Norballa, F. (2012). Self-compassion in Iranian Muslims: Relationships with integrative self-knowledge, mental health, and religious orientation. *International Journal for the Psychology of Religion*, 22(2), 106-118. Doi: 10.1080/10508619.2011.638601

Ghorbani, N., Watson, P. J., Fayyaz, F.ve Chen, Z. (2015). Integrative self-knowledge and marital satisfaction. *The Journal of Psychology*, 149(1), 1-18, Doi: 10.1080/00223980.2013.827614

Ghorbani, N., Watson, P. J., Hamzvy, F. ve Weathington, B. L. (2010). Self-knowledge and narcissism in Iranians: Relationships with empathy and self esteem. *Current Psychology*, 29, 135-143. Doi: 10.1007/s12144-010-9079-5.

Ghorbani, N., Watson, P. J., Bing, M. N., Davison, H. K. ve LeBreton, D. (2003). Two facets of self-knowledge: Cross-cultural development of measures in Iran and the United States. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 129, 238-268.

Guidano, V. ve Liotti, G. (1983). *Cognitive Processes and Emotional Disorders*. New York: Guilford Press.

Kararımk, Ö. ve Siviş-Çetinkaya, R. (2011). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: Duyguların aracı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30-43.

Kim, A. H., Kim, M. ve Ryu, S. (2018). Effects of neighborhood inequality on the relative distance between objective position and subjective identification. *International Journal of Japanese Sociology*, 27(1), 85-106.

Kim, H. S. ve Shim, S. (2003). Gender-based approach to the understanding of leadership roles among retail managers. *Human Resource Development Quarterly*, 14(3), 321-342.

Koydemir, S. ve Mısıır, S. (2015). Benlik kurguları ve mutluluk: Deneysel bir hazırlama çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 49-60.

Leary, M. R. ve Buttermore, N. R. (2003). The evolution of the human self: Tracing the natural history of selfawareness. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 33, 365-404.

- Moksnes, U., Moljord, I., Espnes, G. ve Byrne, D. (2010). The association between stress and emotional states in adolescents: The role of gender and self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 430-435.
- Odacı, H. ve Berber Çelik, Ç. (2017). Kendilik algısı ve saldırganlık arasındaki ilişki: yalnızlığın aracı rolü. *Journal of Mood Disorders*, 7(4), 219-25.
- Ottekin, N. (2009). *Ailelerinden ayrı olarak öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin benlik saygısı ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, H., Subaşı, B., Budak, B., Çelik, M., Gürel, Ş. C. ve Yıldız, M. (2013). Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kadınlarda benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı, depresyon ve anksiyete ilişkisi. *Journal of Mood Disorders*, 3(3), 107-13.
- Özekin-Üncüer, F. (2015). *Perceived parenting styles, self-ambivalence, cognitive and emotional regulation in relation to obsessive-compulsive symptomatology*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Polat, K ve İlhan, T. (2018). Evli bireylerde çift uyumu ve bazı psikolojik belirtilerin benliğin farklılaşması açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8 (50), 87-115.
- Riketta, M. ve Ziegler, R. (2007). Self-ambivalence and reactions to success versus failure. *European Journal of Social Psychology*, 37(3), 547-560.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self Image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rowa, K. ve Purdon, C. (2003). Why are certain intrusive thoughts more upsetting than others? *Behavioural & Cognitive Psychotherapy*, 31(1), 1-11.
- Sherman, D. K. ve Cohen, G. L. (2002). Accepting threatening information: Self-affirmation and the reduction of defensive biases. *Current Directions in Psychological Science*, 11(4), 119-123.
- Spencer-Rogers, J., Peng, K., Wang, L. ve Hun, Y. (2004). Dialectical self-esteem and East-West differences in psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 1416-1432.
- Şahin, N. H. ve Yeniçeri, Z. (2016). Farkındalık üzerine üç araç: Psikolojik farkındalık, bütüncü kendilik farkındalığı ve Toronto bilgece farkındalık ölçekleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(76).

- Şahin, Z. (2018). *Aile içi şiddet mağduru olan kadınlara kendilik algısı, psikopatoloji ve bilişsel duygu düzenleme stratejileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Tahmasb, A. M. Ghorbai, N. ve Watson, P. J. (2008). Relationships between self- and peer-reported integrative self-knowledge and the big five factors in Iran. *Current Psychology*, 27, 1169-176. Doi: 10.1007/s12144-008-9030-1.
- Tisher, R., Allen, J. S. ve Crouch, W. (2014). The self-ambivalence measure: A pschometric investigation. *Australian Journal of Psychology*, 66(3), 197-206.
- Thera, N. (1972). *The Power of Mindfulness*. San Francisco, CA: Unity Press.
- Vanderstope, S.W. ve Johnston, D.D. (2009). *Methods for everyday life blending qualitative and quantitative approaches*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Wicklund, R. A. ve Duval, S. (1971). Opinion change and performance facilitation as a result of objective selfawareness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 7, 319-342.
- Ye, S., Yu, L. ve Li, K. (2012). Cross-lagged model of self-esteem and life satisfaction: Gender differences among Chinese university students. *Personality and Individual Differences*. 52, 546-551.
- Yıldız, M. A. ve Baytemir, K. (2016). Evli bireylerde evlilik doyumunu ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkide benlik saygısının aracılığı. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1), 67-80.
- Ziaei, T., Gorzin, M., Aval, M. R. ve Behnampour, N. (2018). Effectiveness of self-awareness based Individual counseling on self-awareness of women in reproductive age. *Middle East Journal of Family Medicine*, 7(10), 35-40.

SURİYELİ GÖÇMENLERİN SAĞLIK OKURYAZARLIĞI VE YAŞAM DOYUMLARININ İNCELENMESİ

Melek ZUBAROĞLU YANARDAĞ¹, Özlem ÖZER², Fatih BUDAK³

Öz

Bu çalışmanın amacı, sağlık okuryazarlığının alt boyutları ve yaşam doyumu üzerinde yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu gibi değişkenlerin etkilerini incelemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise, Suriyeli göçmenlerin sağlık okuryazarlığı algılarının yaşam doyumları üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Çalışma, Kilis ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri Suriyeli göçmenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler 11 Aralık 2017-03 Ocak 2018 tarihleri arasında 424 katılımcıdan toplanmış ve değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi, tek yönlü varyans analizi (Anova), güvenilirlik analizi ve çok değişkenli regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, yaş, eğitim düzeyi ve bir yıl içinde bir sağlık kurumuna gitme durumunun sağlık okuryazarlığının erişim ve anlayış alt boyutlarını etkilediği bulunmuştur. Ayrıca sağlık okuryazarlığının tüm boyutlarının yaşam doyumundaki toplam varyansın sadece %1.1'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Okuryazarlığı, Yaşam Doyumu, Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Göçmenler

¹ Dr. Öğr. Üyesi Melek Zubaroglu Yanardağ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Burdur, e-mail: mzyanardag@mehmetakif.edu.tr Orcid No: 0000-0002-3425-483X4

² Doç Dr. Özlem Özer, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Ankara, e-mail: oozlem85@hotmail.com Orcid No: 0000-0002-7238-5371

³ Dr. Öğr. Üyesi Fatih Budak, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Kilis, e-mail: fbudak@kilis.edu.tr Orcid No: 0000-0002-6873-6204

EXAMINATION OF HEALTH LITERACY AND LIFE SATISFACTION AMONG SYRIAN MIGRANTS

Abstract

The aim of this study to examine the effects of such variables as age, gender, marital status and educational level etc. on subdimensions of health literacy and life satisfaction. Another aim of study is to investigate the effects of health literacy levels of Syrian migrants on their life satisfaction. The implementation part of the study was conducted with 18 and over Syrian migrants who reside in the city of Kilis. Data were collected from December 11, 2017–January 03, 2018 from 424 participants and then assessed. Descriptive statistics, significance test of difference between two means and one way analysis of variance (Anova), reliability analysis and multivariate regression analysis were used in the analysis of the data. As a result of the findings taken from the analyses, age, educational level, times of go to a health institution in a year affect the access and understanding for subdimensions of health literacy. In addition to, all dimensions of health literacy explained only %1.1 of the total variance in life satisfaction.

Key Words: *Health Literacy, Life Satisfaction, Syrian Migrants Under Temporary Protection*

Introduction

According to the statistics for December 2017, nearly 3 million 424 thousand Syrians have been given shelter in Turkey under temporary protected status. Only 6.87% of Syrians in Turkey live in temporary accommodation centers (camps), while the rest live in non-camp settings (Ministry of Interior Directorate General of Migration Management, 2017). Among the major problems of asylum seekers, the most prominent are health-related problems. The negative reflections of migration precipitate many health problems and psychosocial problems. Conditions surrounding the migration process are likely to increase health vulnerability especially for those who migrate involuntarily (WHO, 2010: 9). So, the migration process is typically hard in terms of both physical health and psychosocial conditions, particularly for the people who have forced to migrate such as asylum seekers, refugees and individuals who have temporary protected status. This is why we decided to work on a variable related to health such as health literacy and a variable related to psychosocial situation such as life satisfaction. It is thought that this study will contribute significantly the literature and especially the local literature.

Health Literacy

Health literacy, among the variables examined in this study, refers to the ability to access, understand and use information to live a healthy life and improve health (Jorm, 2000: 396). To put it differently, health literacy can be defined as how well one reads, writes and understands health-related information, and as the effect of this situation on making decisions about his or her own health. Such decisions have a wide range spanning from health behavior on a personal level to interaction with clinicians and access to services (Wells, 2008: 255).

After examining 17 definitions identified in the literature on health literacy in the name of Consortium Health Literacy Project European (HLS-EU), Sorensen and others (2012: 3) have described the health literacy and they stated that health literacy is linked with literacy and means that individuals have skills such as knowledge, motivation, access, understanding, assessment, and the use of health information to make decisions and evaluations on health

promotion with respect to everyday health care, disease prevention, and the lifelong protection and promotion of quality of life. Health literacy is also defined as an individual's capacity to obtain, process, and understand basic health information and services required to take appropriate health decisions (Toci et al., 2015: 667). Several studies report that literacy influences health status more strongly than such variables as income, working status, education status, race, and ethnic group (Weiss, 1992: 262; Baker et al., 1997: 1282; Sudore et al., 2006: 809). Health literacy is, therefore, one of the important factors like income, social status, physical environment etc. that affect health and must be taken into consideration.

Life Satisfaction

Life satisfaction means that one makes an assessment of his or her life and gives information about his or her entire life cases (Diener and Diener, 1995: 654). In other words, life satisfaction refers to one's cognitive reasoning about his or her own life (Pavot and Diener, 1993: 164). The concepts of life satisfaction, happiness, and subjective well-being are interrelated and intertwined. Life satisfaction with positive affection indicates certain aspects of subjective well-being (Diener, 1984: 552-553). In general, positive evaluations of life satisfaction are related to happiness, success and healthy life, while negative evaluations of life satisfaction are related to unhappiness and depression (Proctor et al., 2009: 584). Migration is also a process that is stressful and hard to adapt and is likely to lead to many psychological problems (Ehnholt and Yule, 2006: 1199-1200). Thus, migration affects migrants' life satisfaction.

Aim

The aim of this study to examine the effects of such variables as age, gender, marital status and educational level etc. on subdimensions of health literacy and life satisfaction. Another aim of study is to investigate the effects of health literacy levels of Syrian migrants on their life satisfaction.

Method

Universe and Sampling

The universe of the study consists of 18 and over Syrian migrants under temporary protection who reside in the city of Kilis. According to 2017 Ministry of Interior Directorate General of Migration Management of Kilis province and district center, the population Syrian migrants is 131.914. The sample volume in the study has been determined by a non-clustered, single – step random probability sampling method based on the primary mass ratios (Collins, 1986: 103). The size of sampling in the study to be 384 participants by taking 5% at acceptable error level, 95% confidence interval and actualization probability of event within the main mass 50%. However, in this study, a questionnaire was applied to a total of 424 Syrian migrants. Data were collected via face to face interviews that were conducted by the present researchers, between 11 December 2017 and 3 January 2018.

Ethical Considerations

This study was approved by Ethics Committee of Burdur Mehmet Akif Ersoy University (GO2017/148). Potential participants were given a document explaining that participation was voluntary and the collected data would be used solely for scientific purposes. The informed consent was obtained from the respondents.

Data Collection Method

The “Health Literacy Scale” developed by Toci et al. in 2013, and adapted to Turkish by Aras and Bayık Temel (2017: 85), was used to measure health literacy. This scale consists of 25 items and 4 subdimensions (access, understanding, appraisal and application). The items are rated on a 5-point Likert scale (Unable to=1, Without any difficulty=5). The internal consistency coefficient for this scale (Cronbach’s alpha) was 0.85 in the present study. Besides, the reliability coefficients for the subdimensions of the scale which are access (0.84), understanding (0.74), appraisal (0.76) and application (0.71) were calculated higher than 0.70.

The “Life Satisfaction Scale” developed by Diener et al. in 1985, and adapted to Turkish by Köker in 1991, was used in the study. The scale consists of 5

items and its items are rated on a 7-point Likert scale (1= Strongly disagree, 7 =Strongly agree). The internal consistency coefficient for this scale (Cronbach's alpha) was 0.79 in the present study.

Analysis of Data

All statistical analyses were performed using Statistical Package for the Social Science Version 20.0. The significance test of the difference between the two means and one way analysis of variance (Anova) were used in order to investigate whether there are differences in the variables examined. The Tukey test was used to determine the differences between the units. In addition to, reliability analysis, correlation analysis and multivariate regression analysis were used. The level of significance was set at 0.05.

Limitations

This study included only Syrian migrants aged 18 and over living in Kilis, Turkey under temporary protected status. It did not include Syrian tourists, and Syrians residing in Turkey under legal status other than temporary protected status.

Results

The descriptive information regarding the participating in the study were given in Table 1. According to this; 46.7% of the participants were between in the age group of 26-44. While 53.8% of the participants were male, 63.9% were single. Whereas 35.1% of the participants were primary school graduate; 45.0% of them declared that they had 500 Turkish Liras or less monthly income. 49.1% of the participants stated that the number of person in their family is order 4 or less. While 38.7% of the migrants stated that they have gone to a health institution 3-5 times, 12.7% expressed that they have visited a health institution 11 or more times (Table 1).

Table 1. Descriptive Characteristics of the Respondents

Variables	N	%
Age(year)		
≤ 25	99	23.3
26-44	198	46.7
45 ≥	127	30.0
Gender		
Female	196	46.2
Male	228	53.8
Marital status		
Married	153	36.1
Single	271	63.9
Educational level		
Primary school	149	35.1
Secondary school	98	23.1
High School	90	21.3
Associate	41	9.7
Undergraduate	46	10.8
Monthly Income		
≤ 500 TL	191	45.0
501-1000 TL	63	14.9
1001-1500 TL	79	18.6
1501 ≥	91	21.5
Number of person in family		
≤ 4	208	49.1
5-6	128	30.1
7 ≥	88	20.8
How many times you going to a health institution in a year?		
1-2	148	34.9
3-5	164	38.7
6-10	58	13.7
11 ≥	54	12.7

Considering the basic statistics about study variables in Table 2, it stands out that the appraisal (3.29±0.61) got the highest average and the understanding (3.16±0.65) got the lowest average among the health literacy subdimensions. It can be said that the perception of the participants about the life satisfaction (2.92±1.04) variable is low range in a 7-point Likert type scale. The correlations between the subgroups of the health literacy are positively low and moderate (0.155 ≤ r ≤ 0.556). In addition to there were very low correlation between life satisfaction and understanding that one of the subdimension of health literacy (p<0.05).

Table 2. Mean, Standard Deviations and Intercorrelations Values Regarding Research Variables

Variables	Mean	SD	1	2	3	4	5
1. Access	3.18	0.82	(1)				
2. Understanding	3.16	0.65	.556**	(1)			
3. Appraisal	3.29	0.61	.220**	.328**	(1)		
4. Application	3.25	0.62	.155**	.272**	.380**	(1)	
5. Life Satisfaction	2.92	1.04	.047	.100*	.054	.031	(1)

SD, standard deviation. **Correlation is significant 0.01 (two-tailed). *Correlation is significant 0.05 (two-tailed).

The health literacy and life satisfaction scores of the participants of the study were compared with respect to various variables, and t-test and Anova test results thereof are shown in Table 3. Considering the results of the t-test and Anova, which compare the access scores of the participants with respect to various variables, participants' access scores are observed to reveal statistically meaningful differences by age (F=4.493; p<0.05).

According to the results of the Tukey test, having been conducted to find from which groups these differences originate, participants who were 45 years old and above have been found to give lower scores to access when compared with those of other groups. Participants' scoring of access statistically varies also in terms of marital status (t= -2.128, p<0.05) as single participants are observed with higher scores (3.24) than those of the married participants (3.07). Other variables with statistically significant impact on access subdimension

are the participants educational levels ($F = 3.339$, $p < 0.05$), number of person in family ($F = 3.663$, $p < 0.05$) and times of go to a health institution in a year ($F = 3.752$, $p < 0.05$).

The Tukey test results reveal that among the participants, those who are graduates of primary education have lower scores (3.03) in comparison with those who are graduates of associate degree programmes (3.49). Additionally, the participants who were 11 or more times go to a health institution in a year have been found to give lower scores to access subdimension.

Table 3. The Views of the Respondents on Health Literacy Sub-Dimensions and Life Satisfaction According to Individual Characteristics

Variables	Access		Understanding		Appraisal		Application		Life Satisfaction	
	M.	SD.	M.	SD.	M.	SD.	M.	SD.	M.	SD.
<i>Age</i>										
≤ 25	3.33	0.70	3.30	0.58	3.34	0.52	3.33	0.56	2.90	1.09
26-44	3.21	0.78	3.16	0.58	3.28	0.61	3.28	0.61	2.92	1.00
45 ≥	3.01	0.95	3.06	0.79	3.27	0.66	3.16	1.66	2.94	1.06
	F=4.493; p=0.012		F=3.676; p=0.026		F=0.414; p=0.661		F=2.378; p=0.094		F=0.045; p=0.956	
<i>Gender</i>										
Female	3.11	0.86	3.10	0.70	3.26	0.61	3.21	0.59	2.84	0.95
Male	3.23	0.79	3.21	0.61	3.31	0.61	3.30	0.63	2.98	1.11
	t=-1.508; p=0.132		t=-1.742; p=0.082		t=-0.896; p=0.371		t=-1.414; p=0.158		t=-1.398; p=0.163	
<i>Marital status</i>										
Married	3.07	0.83	3.11	0.66	3.29	0.58	3.23	0.57	2.89	0.99
Single	3.24	0.82	3.19	0.65	3.29	0.62	3.27	0.64	2.93	1.06
	t=-2.128; p=0.034		t=-1.185; p=0.237		t=0.004; p=0.997		t=-0.685; p=0.494		t=-0.368; p=0.713	
<i>Educational level</i>										
Primary school	3.03	0.91	3.00	0.76	3.22	0.66	3.16	0.59	2.88	1.00
Secondary school	3.13	0.72	3.22	0.55	3.37	0.54	3.40	0.63	2.88	0.88
High School	3.31	0.68	3.21	0.57	3.23	0.55	3.22	0.60	2.88	1.11
Associate	3.49	0.79	3.35	0.56	3.40	0.59	3.23	0.59	3.03	1.17

Undergraduate	3.20	0.94	3.32	0.63	3.31	0.69	3.33	0.66	3.14	1.20
	F= 3.339; p=0,010		F=4.250; p=0.002		F=1.502; p=0.201		F=2.640; p=0.033		F=0.817; p=0.515	
Monthly income										
≤ 500 TL	3.12	0.88	3.15	0.71	3.28	0.61	3.22	0.59	2.90	0.97
501-1000 TL	3.23	0.74	3.06	0.58	3.29	0.45	3.20	0.60	2.76	1.08
1001-1500 TL	3.25	0.84	3.19	0.64	3.29	0.60	3.40	0.63	2.92	1.07
1501 ≥	3.20	0.75	3.24	0.59	3.31	0.70	3.24	0.66	3.07	1.13
	F= 0.613; p=0.607		F=1.045; p=0.372		F=0.046; p=0.987		F=1.849 p=0.138		F=1.124 p=0.339	
Number of person in family										
≤ 4	3.09	0.84	3.12	0.67	3.33	0.59	3.24	0.60	2.86	0.97
5-6	3.33	0.73	3.24	0.59	3.31	0.63	3.31	0.64	2.95	1.09
7 ≥	3.18	0.89	3.16	0.71	3.16	0.61	3.20	0.60	3.00	1.11
	F=3.663; p=0.026		F=1.408; p=0.246		F=2.588; p=0.076		F=0.839; p=0.433		F=0.684; p=0.505	
How many times you going to a health institution in a year?										
1-2	3.19	0.78	3.20	0.64	3.37	0.59	3.40	0.64	2.87	1.00
3-5	3.30	0.77	3.25	0.56	3.25	0.58	3.20	0.59	3.07	1.08
6-10	3.03	0.85	2.93	0.70	3.13	0.57	3.10	0.55	2.60	0.87
11 ≥	2.92	1.02	3.05	0.84	3.34	0.75	3.18	0.62	2.93	1.10
	F=3.752; p=0.011		F=4.078; p=0.007		F=2.481; p=0.061		F=4.701; p=0.003		F=3.027; p=0.029	

M.=Mean; SD.=Standard Deviation, *p<0.05

Considering the results of the t-test and Anova, which compare the understanding scores of the participants with respect to various variables, participants' understanding scores are observed to reveal statistically meaningful differences with respect to age (F=3.676; p<0.05), educational levels (F=4.250; p<0.05) and times of go to a health institution in a year (F = 4.078, p<0.05). According to the results of the Tukey test, having been conducted to find from which groups these differences originate, participants who were 45 years old and above have been found to give lower scores to access when compared with those of other groups. In addition to, those who are graduates of primary education have lower scores (3.00) in comparison with those who are graduates of associate degree programmes (3.35). Lastly,

the participants who were 6-10 times go to a health institution in a year have been found to give lower scores to understanding subdimension.

Considering the results of the tests, which compare the participants' scorings of appraisal subdimension with respect to various variables, groups' scorings to appraisal do not seem to vary statistically (Table 3).

Considering the results of the Anova, which compare the application scores of the participants with respect to various variables, participants' application scores are observed to reveal statistically meaningful differences with respect to educational levels ($F=2.640$; $p<0.05$) and times of go to a health institution in a year ($F = 4.701$, $p<0.05$). According to the results of the Tukey test, those who are graduates of primary education have lower scores (3.16) in comparison with those who are graduates of secondary education (3.40). In addition to, the participants who were 1-2 times go to a health institution in a year have been found to give highest scores to application subdimension.

Lastly, considering the results of the Anova, which compare the life satisfaction scores of the participants with respect to various variables, participants' life satisfaction scores are observed to reveal statistically meaningful differences with times of going to a health institution in a year ($F=3.027$; $p<0.05$). The Tukey test results reveal that the participants who were 3-5 times go to a health institution in a year have been found to give highest scores to life satisfaction.

Table 4 indicated the results of the regression analysis carried out to reveal the effects of participants' perceptions of health literacy subdimensions on the dimension of life satisfaction. In the regression model created, the Durbin Watson coefficient is less than 2.5 and the variance inflation value (VIF) is less than 10, which indicates that there is not any autocorrelation and multicollinearity problem (Hair et al., 1998: 455). From this information, it can be said that there is not any autocorrelation and multicollinearity problem in the regression model given in Table 4. As seen on the table, the results indicated that R^2 value of .011 is low and overall relationships were not significant ($F=1.122$, $p > 0.05$). Overall, the health literacy represents about 1.1% of the variance on life satisfaction.

Table 4. Multiple regression analysis between health literacy and life satisfaction

<i>Variable</i>	<i>B</i>	<i>Std. Error</i>	<i>B</i>	<i>T</i>	<i>p</i>	<i>VIF</i>
(Constant)	2.346	.362		6.486	.000	
Access	-.016	.074	-.013	-.221	.825	1.450
Understanding	.158	.097	.100	1.630	.104	1.582
Appraisal	.044	.093	.026	.472	.637	1.251
Application	-.006	.090	-.004	-.069	.945	1.204
<i>R = 0.103</i>	<i>R² = 0.011</i>	<i>Durbin Watson = 1.636</i>				
<i>F = 1.122</i>	<i>p = 0.345</i>					

* p<0.01

Criterion: Life Satisfaction

Discussion

Health literacy is one of the important factors directly affecting health and empowerment (Kickbusch, 2001: 294). It is clear that a high level of health literacy helps individuals to substantially facilitate their own lives and promote their quality of life. Toci et al. (2015: 667) also highlight the importance of health literacy as individuals are able to make appropriate decisions on their own health and to obtain, assess and understand basic health information and services.

Migrants are generally at a disadvantage in terms of social risks and access to services. Indeed, migrants who are mostly unfamiliar with the language of receiving country may be at risk from both literacy in the relevant language and health literacy. Thus, there is a need to expand scientific research on Syrians constituting the largest migrant group in Turkey that deals with both physical and psychosocial aspects. The literature includes a limited volume of research on the health literacy status and life satisfaction of Syrian asylum seekers, which is also an important indicator of the need for scientific research on this issue.

The aim of this study is to examine the effect of such some personal variables as age, gender, marital status and educational level etc. on health literacy and life satisfaction and to investigate whether health literacy has an impact on life satisfaction. However, according to the regression model created in the study,

health literacy explained only 1% of the total variance on life satisfaction and the resulting relationship was not significant. This result can be interpreted as follows: among the factors affecting life satisfaction of Syrian immigrants living in Turkey, those directly affecting life satisfactions, such as housing, nutrition, and security are individually much more important than health literacy.

According to the research results, the participants had a moderate level of health literacy and a low level of life satisfaction. The Syrian migrants had the highest level of health literacy in the appraisal subdimension, while they had the lowest level of health literacy in the understanding subdimension. The most important reason why the level of understanding subdimension is low seems to be due to the language problem of migrants. Wångdahl et al. (2014) surveyed refugees in Sweden and found that the majority of refugees had limited or poor health literacy. Şeker and Boysan (2013) found that Iranian asylum seekers had low scores of life satisfaction. Research on Bosnian refugees living in Norway also reported that the life satisfaction of refugees was very low (Selm et al., 1997: 145). Bowen (2002, 69) reported that refugees in Texas had a moderate level of life satisfaction. Şeker and Sirkeci (2014) analyzed the life satisfaction of female of Turkish origin living in the UK and found that migrant female had high scores of life satisfaction.

According to the research results based on the responses of Syrian migrants included in the research, the participants' scores of health literacy in access and understanding subdimensions showed statistically significant differences according to age. Accordingly, Syrian migrants aged 25 and below had higher scores than other age groups. Baker et al. (2002) reported that health situation of old and non-white individuals with low income were more disadvantageous compared to those with adequate health literacy. Nguyen and Reardon (2013) found that English proficiency and ethnicity/race played an important role especially in the health of older migrants. Guerra and Shea (2007) found a correlation between inadequate literacy and old age, gender, and minority ethnicity.

In this study, the participants' perceived health literacy in four subdimensions and their perceived life satisfaction statistically significantly not differed by both gender and monthly income. However, male had higher scores than female.

This result is associated with the fact that male are more involved in social life compared to female. Similarly, Şeker and Boysan (2013:32) reported that male Iranian asylum seekers had significantly higher scores of life satisfaction compared to female. Life satisfaction and by extension subjective well-being is obviously related to economic status and prosperity (Myers and Diener, 1995: 12-13). In their research conducted in China, Hong and Shuo (2016) showed that such factors as health status, economic status, and educational status had a significant impact on the life satisfaction of young migrants. The present study also found that the Syrian migrants with a high level of income had higher mean scores of life satisfaction compared to others. Accordingly, it seems that Syrians with higher incomes are more involved both in social life and in working life and thus have greater life satisfaction.

According to the research results, the participants' perceived health literacy in the access subdimension statistically significantly differed by marital status and the number of person in family. Accordingly, those who are married and those with a lower number of people in family had lower access scores.

The research results showed that the participants' perceived health literacy in the access, understanding, and application subdimensions statistically significantly differed by educational status. Accordingly, primary school graduates attained the lowest score in all these dimensions. Baker et al. (1998) argued that individuals with inadequate functional health literacy were two times more at risk of hospital admission compared to those with adequate functional health literacy. More recent research also reported that limited literacy is independently associated with an almost 2-fold increase in mortality especially in the elderly (Sudore et al., 2006: 810).

The research results also showed that the participants' perceived life satisfaction and their perceived health literacy in the access, understanding, and application subdimensions statistically significantly differed by the times of go to a health institution in a year. Accordingly, the participants admitting to a health institution 3 to 5 times in a year had the highest scores of life satisfaction. Thus, it seems that the more times people admit to a health institution, the greater life satisfaction they have depending on the increased levels of accessing, communicating, understanding, and applying.

Conclusion

In conclusion, the research results showed that the health literacy and life satisfaction of Syrian migrants living in Turkey under temporary protected status varied according to several variables. Additionally, the level of health literacy was moderate and the level of life satisfaction was low in general for the entire group. Efforts to increase the life satisfaction of immigrant groups surveyed in this study also help to accelerate the integration process and to promote the psychosocial welfare of immigrants. Thus, it seems to be appropriate that extensive work related to these points are planned and organized by central and local government authorities, public and private health industries, social service organizations, and non-governmental organizations. Especially some works which focus on integration and psychosocial support can increase immigrants' life satisfaction. Such works should benefit from especially professionals working directly with migrants (social workers, community care workers, health care workers, nurses, psychologists, etc.). Finally, it is thought that future research conducted with larger samples and in geographically more diverse regions can provide more effective results on Syrians in Turkey.

References

- Aras, Z. ve Bayık-Temel, A. (2017). Evaluation of Validity and Reliability of the Turkish Version of Health Literacy Scale. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 25(2), 85-94.
- Baker, D., Parker, R., Williams, M.V., Clark, W.S. ve Nurss, J. (1997). The Relationship of Patient Reading Ability to Self-Reported Health and Use of Health Services. *American Journal of Public Health*, 87(6), 1027-1030.
- Baker, D.W., Gazmararian, J.A., Williams, M.V., Scott, T., Parker, R.M., Green, D., Ren, J. ve Peel, J. (2002). Functional Health Literacy and the Risk of Hospital Admission among Medicare Managed Care Enrollees. *American Journal of Public Health*, 92(8), 1278-1283.
- Baker, D.W., Parker R.M., Williams M.V. ve Clark W.S. (1998). Health Literacy and the Risk of Hospital Admission. *Journal of General Internal Medicine*, 13(12), 791-798.
- Bowen, N.A. (2002). *Satisfaction with Life of Refugees and Immigrants* (Unpublished Dissertation Thesis). Faculty of the Graduate School of the University of Texas, Austin.
- Collins, M. (1986). Sampling. Worcester, R., Downham, J. (Eds.), *Consumer Market Research Handbook*. London: McGraw-Hill.
- Diener, E., Emmons R.A., Larsen R.J., ve Griffin S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E. ve Diener, M. (1995). Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and Self Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 653-663.
- Ehnholt, K.A. ve Yule, W. (2006). Practitioner Review: Assessment and Treatment of Refugee Children and Adolescents Who have Experienced War-Related Trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1197-1210.
- Guerra, C.E. ve Shea, J.A. (2007). Health Literacy and Perceived Health Status in Latinos and African Americans. *Ethnicity and Disease*, 17(2), 305-312.
- Hair, J.F., Anderson, R.E., Tatham, R.L. ve Black, W.C. (1998). *Multivariate Data Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.

- Hong, H. ve Shuo, W. (2016). Social Support and Life Satisfaction of Young Migrants. *Population Research*, 40(3), 45-57.
- Jorm, A.F. (2000). Mental Health Literacy. *The British Journal of Psychiatry*, 177(5), 396-401.
- Kickbusch I.S. (2001). Health Literacy: Addressing the Health and Education Divide. *Health Promotion International*. 16(3), 289-97.
- Köker, S. (1991). *Comparison of Life Satisfaction Level of Normal and Problematic Adolescents* (Master's Thesis). Ankara University, Ankara.
- Ministry of Interior Directorate General of Migration Management, (2017). Geçici Koruma, Retrieved from http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- Myers, D.G. ve Diener, E. (1995). Who is Happy?. *Psychological Science*, 6, 10-19.
- Nguyen, D. ve Reardon, L.J. (2013). The Role of Race and English Proficiency on the Health of Older Immigrants. *Social Work in Health Care*, 52(6), 599-617.
- Pavot, W. ve Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction with Life Scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164-172.
- Proctor, C.L., Linley, P.A. ve Maltby J. (2009). Youth Life Satisfaction: A Review of the Literature. *Journal of Happiness Studies*, 10, 583-630.
- Sørensen, K., Van den Broucke, S., Fullam J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z., Brand, H., for Consortiom Health Literacy Project European (2012). Health Literacy and Public Health: A Systematic Review and Integration of Definitions and Models, *BMC Public Health*, 12, (80), 1-13.
- Sudore, R.L., Yaffe, K., Satterfield, S., Harris, T.B., Mehta, K.M. Simonsick, E.M., Newman, A.B., Rosano, C., Rooks, R., Rubin, S.M., Ayonayon, H.N. ve Schillinger, D. (2006). Limited Literacy and Mortality in the Elderly: The Health, Aging, and Body Composition Study. *Journal of General Internal Medicine*, 21, 806-812.
- Şeker, B.D. ve Boysan, M. (2013). A Study on the Acculturation Prefences of Iranian Temporary Asylum Seekers, According to Demographic Characteristics. *Journal of Social Sciences*, 6(1), 18-39.
- Şeker, B.D. ve Sirkeci, I. (2014). Life Satisfaction among Turkey-origin Women in the

- United Kingdom: Identity, Acculturation, and Discrimination. *Turkish Psychological Articles*, 17(34), 69-81.
- Toci, E., Burazeri, G., Jerliu, N., Sørensen, K., Ramadani, N., Hysa, B. ve Brand, H. (2015). Health Literacy, Self-perceived Health and Self-reported Chronic Morbidity among Older People in Kosovo. *Health Promotion International*, 30(3), 667-674.
- Toci, E., Burazeri, G., Sørensen, K., Jerliu, N., Ramadani, N., Roshi, E., ve Brand, H. (2013). Health Literacy and Socioeconomic Characteristics among Older People in Transitional Kosovo. *British Journal of Medicine & Medical Research*, 3(4), 1646-1658.
- Van Selm, K., Sam, D.L. ve Van Oudenhoven, J.P. (1997). Life Satisfaction and Competence of Bosnian Refugees in Norway. *Scandinavian Journal of Psychology*, 38, 143-149.
- Wångdahl, J., Lytsy, P., Mårtensson, L. ve Westerling, R. (2014). Health Literacy among Refugees in Sweden-A Cross-Sectional Study. *BMC Public Health*, 14, 1030.
- Weiss, B.D., Hart G., McGee D. ve D'Estelle S. (1992). Health Status of Illiterate Adults: Relation between Literacy and Health Status among Persons with Low Literacy Skills. *Journal of American Board of Family Practice*, 5, 257-264.
- Wells, R. (2008). Health Literacy: Reading between the Lines. *Journal of Communication in Healthcare*, 1(3), 255-265.
- WHO, (2010). Health of Migrants-The Way Forward: A Report of A Global Consultation, Madrid, Spain. Retrieved from https://publications.iom.int/system/files/pdf/consultation_report_health_migrants.pdf 11 December 2017.

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARA YÖNELİK UYGULAMALARDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Zeki KARATAŞ¹, Aliye MAVİLİ²

Öz

Bu çalışmanın amacı; çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların çocuğun psiko-sosyal gelişim özelliklerine ve çocuk hakları ilkelerine uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini çocukların ve alanda çalışanların görüşlerinin alınması yoluyla anlamaya çalışmaktır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çocuk adalet sisteminin çok disiplinli yapısı nedeniyle örneklem seçiminde amaçsal yaklaşım kullanılmış ve maksimum çeşitliliğin sağlanmasına özen gösterilmiştir. Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Verilerin analizinde tümevarımcı bir yaklaşımla NVivo Nitel Veri Analizi Programı'ndan yararlanılmış ve katılımcıların görüşleri doğrultusunda öncelikle ortak kavramsal kodlar oluşturulmuş, sonrasında da alt tema ve temalara ulaşılmıştır.

Araştırma sonucuna göre; çocuk adalet sistemi uygulamalarında refah yaklaşımı yerine cezalandırma yaklaşımının benimsendiği; adli kolluk, soruşturma, kovuşturma ve ceza infaz aşamalarında çocuk haklarına ve çocuğun psiko-sosyal gelişimine uygun davranılmadığı, sistemin çocukları yeniden toplumsallaştırmada yetersiz kaldığı, müdahaleye rağmen çocukların suç işlemeye devam ettiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Adalet Sistemi, Suça Sürüklenen Çocuklar, Sosyal Hizmetler, Onarıcı Adalet, Çocuk Hakları.

* Bu çalışma birinci yazarın, ikinci yazarın danışmanlığında 2016 yılında tamamladığı doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi Zeki KARATAŞ. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, zekikaratas@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-5822-2904

² Prof. Dr. Aliye MAVİLİ. Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, aliymavili61@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-2910-5925

PROBLEMS FACED IN PRACTICES OF JUVENILE JUSTICE SYSTEM FOR JUVENILE OFFENDERS

Abstract

The aim of this study is to understand whether practices towards juvenile delinquents in the juvenile justice system are relevant to psychosocial development characteristics of children and principles of children's rights through analysing judicial decisions and getting opinions of children and professionals.

Qualitative research method was applied in the present study. Due to multi-disciplinary structure of juvenile justice system, teleological approach was used in selecting samples, and maximum diversity was ensured to include. Data was collected through using semi-structured interview form. Data was transcribed and computerised. NVivo qualitative data analysis software was used in analysing data through inductive approach, and firstly conceptual codes were generated then themes and sub-themes were reached according to participant views.

Study results show it is found out in juvenile justice system that retributive approach was assumed instead of welfare approach; children are not treated pertinent to their rights and psychosocial development in the stages of judicial police, investigation, prosecution and punishment execution; the system fails to satisfy resocialization of children; despite the intervention, delinquency continues among children.

Key Words: *Juvenile Justice System, Juvenile Delinquency, Social Services, Restorative Justice, Children's Rights.*

Giriş

Çocuk koruma sisteminin bir parçası olan çocuk adalet sistemi, mağdur, sanık ya da tanık olarak yargı sistemine dâhil olan çocuğun durumuna özgü yaklaşım, mevzuat, örgütlenme ve hizmetler bütünüdür. Çocuk adalet sisteminin temel amacı, adalet mekanizmasıyla bir şekilde karşı karşıya gelen çocukların, durumlarına uygun özel muameleye tabi tutulması, her aşamada yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararlı çıkmalarının sağlanmasıdır. Sistemin diğer bir amacı ise hukuk sistemiyle sosyal hizmet uygulamalarının kesiştiği adli sosyal hizmet alanında suça sürüklenen çocuk ve ailesine ihtiyaç ve sorunları doğrultusunda doğru müdahalelerde bulunmaktır.

Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklarla ilgili uygulamalar genel olarak iki temel alan göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birisi koruyucu önleyici hizmetlerin yer aldığı *erken uyarı* alanı, diğeri ise eğitici, rehabilite ve tedavi edici çalışmaları içeren *müdahale* alanıdır. Sosyal hizmet uygulamalarında temel hedef sorun ortaya çıkmadan önce önlemeye çalışmaktır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise soruna etkin müdahale edilerek sorundan etkilenen bireylerin sosyal işlevselliklerini yeniden düzenlemektir. Dolayısıyla çocukları suça sürükleyen riskler karşısında koruyucu mekanizmaların niceliğinin ve niteliğinin artırılması güçlü bir çocuk koruma sisteminin kurulmasıyla mümkündür.

Çocuk suçluluğu olgusu literatürde pek çok açıdan araştırılmış ve tartışılmış olsa da çocuk koruma sistemi ile çocuk adalet sisteminin bütünleştirilmesi gerektiğine dair çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kanunlarda suç olarak tanımlanan fiili işleme nedeniyle adli sistemle karşılaşan çocukların, bu aşamaya hangi süreçlerden geçerek geldiklerinin bilinmesi yanında, hem sistemin suça sürüklenen çocukların sorunlarına nasıl yaklaştığının ortaya konulması, hem de mevcut müdahale modellerinin değişime katkısının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede ele alınan çocuk suçluluğu olgusu, sosyal hizmet disiplininin bütüncül bakış açısı yardımıyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Suçta Sürüklenen Çocuklar

İngilizce literatürde “*juvenile delinquency*” terimiyle açıklanan, tam karşılığı *reşit olmayanın suçluluğu* olarak çevrilebilecek olan kavram, ülkemizde çocukluk ve gençlik dönemini kapsayacak şekilde “*çocuk suçluluğu*” olarak kullanılmaktadır (Polat, 2009). Çocuk suçluluğu en genel anlamda: reşit olmayan bir kişinin yasalarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlemesi durumu olarak tanımlanmaktadır (Burfeind ve Bartusch, 2006; Karaman-Kepenekçi ve Akyüz, 2005). Çocuk Koruma Kanunu’nda suça sürüklenen çocuk: “*kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk*” olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2005).

Yasal yaptırımlar boyutuyla yetişkinlerle aynı değerlendirilen suça sürüklenen çocuklar, yaş küçüklüğü nedeniyle ceza sorumluluğu açısından indirimlerden yararlanmaktadırlar (Polat, 2009). Çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan ayrı bir kategori olarak değerlendirilmesinin temel nedeni, çocuğun içinde bulunduğu psiko-sosyal faktörlerin ve gelişim özelliklerinin kendine özgü nitelikler barındırıyor olmasıdır. Yeterince olgunlaşmamanın getirdiği dengesizlik nedeniyle salt hukuksal açıdan yapılan değerlendirme çocuk suçluluğunu anlamada yetersiz kalacaktır.

Çocuk suçluluğu olgusu ekolojik sistem perspektifinden ele alındığında çocuğun gelişimi süresince karşılaştığı riskleri mikro, mezo ve makro düzey faktörler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu risk faktörleri birey ve aileyle ilgili, akran grubu, okul ve sosyal çevreyle ilgili faktörler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu faktörler aynı zamanda çocuğu suçtan koruma fonksiyonuna da sahiptir (Dematteo ve Marczyk, 2005). Suç işleyen çocuklarla, işlemeyen çocuklar arasındaki en temel fark, suçlu olmayan çocukların suçluluk dürtülerini kontrol edebilmesi ve toplumsal açıdan zararsız faaliyetler yoluyla onlara çıkış yolları bulmasıdır. Bireyin bunu başarabilmesi büyük ölçüde sağlıklı bir sosyalleşme sürecinden geçmesine bağlıdır. İnsanın doğuştan getirdiği özellikleri bireyin içinde yaşadığı toplumsal bağlamda anlam kazanmaktadır. Yapılan pek çok araştırma; suç işlemeye neden olduğu belirtilen zihinsel yetersizliklerin, fiziksel bazı anormalliklerin ve psikolojik

bozuklukların ancak uygun toplumsal çevrede etkinlik kazanabileceğini vurgulamaktadır (Yavuzer, 2013).

Dünyada ve Türkiye’de çocuk suçluluğu üzerine yapılan araştırmalarda suç işleme nedeni, suçun işleniş şekli, suç türü ve miktarı yanında suça sürüklenen çocukların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, aile durumu, yerleşim yeri, sosyo-ekonomik düzeyi gibi bazı değişkenler de değerlendirilmiştir. Genellikle güvenlik birimleri, çocuk mahkemeleri ve ceza infaz kurumları tarafından işlem yapılan çocukların istatistiki bilgileri kullanılarak yapılan nicel analizlerde; suça sürüklenen çocukların yaklaşık %90’ının erkek olduğu, ağırlıklı olarak hırsızlık ve yaralama suçu işledikleri, çoğunluğunun 14-18 yaş aralığında ve ilköğretim mezunu olduğu, madde kullandığı ve arkadaşıyla birlikte suç işlediği belirlenmiştir (Bayram vd. 2006; Kurtuluş vd. 2009; Aksu vd. 2013; Ediz ve Türe, 2015).

Çocuk Adalet Sistemi

Çocuk adalet sisteminin temel amacı çocukların özel durumlarına uygun muameleye tabi tutulması, her durumda yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararlı çıkmalarının sağlanmasıdır. Uluslararası standartlara göre çocuk adalet sisteminde daima çocuğun iyileştirilmesi ön plana alınmalı ve suça sürüklenen çocuklara gösterilecek tepki hem suçun hem de suçlunun içinde bulunduğu koşullarla orantılı olmalıdır (Akyüz, 2013).

İrtiş (2015) çeşitli tarihsel nedenlerle kendisine özel bir statü atfedilmiş çocuk ve genç ceza adalet sisteminin günümüzde cezalandırıcı ve neo-liberalleştirici dalganın etkisi altında yeniden şekillendiğine dikkat çekmektedir. Gelişmiş farklı ülkelerden örnekler verdiği çalışmasında; çocuklar ve gençlerin ceza adalet sisteminde yeniden yetişkinleştirilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Örneğin İngiltere’de ceza infaz kurumlarındaki çocuk sayısında artış görülmesi, Fransa’da tutuklamayla ilgili savcılara geniş yetkiler verilmesi, Almanya’da ceza yaşı alt sınırının 14’den 12’ye çekilmesi için çeşitli gruplar tarafından siyasete baskı yapılması, Belçika’da mükerrer suç işleyen gençlere ağır yaptırımlar öngörülmesi sosyal devlet anlayışında ve korumacı refah modelinde kırılmalar yaşandığını göstermektedir. Bu tam bir paradigma değişimi olmasa bile çocuk ve genç ceza adalet sisteminin kendine özgü ayrıcalıklarla-

rını kaybetmeye başladığı anlamına gelmektedir. Türkiye’de ise son on yıllık dönemde çocuk ve genç ceza adaletinde bir çeşit yeniden yapılanma süreci başladı, ancak bu yeniden yapılanma sürecinde sistemin çocuğa ve çocuğun yararına odaklanmaktan çok suça odaklı bir yaklaşım içinde olduğu, yapısal eksiklikler nedeniyle mahkemelerde eşit hizmet verilmediği ve psiko-sosyal değerlendirmede yetersizlikler yaşandığı vurgulanmaktadır.

Türk hukuk sisteminde yetişkinler için suç oluşturan fiiller çocuklar için de suç teşkil etmektedir. Çocuk suçluluğunu yetişkin suçluluğundan ayıran hükümler, çocukların içinde buldukları yaş ve gelişim özellikleri nedeniyle farklı değerlendirilmesi gerçeğine dayanmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de tamamen kendi sınırları çizilmiş, yetişkin ceza adaletinden bağımsız kılınmış müstakil bir çocuk adalet sistemi bulunmamaktadır (Uluğtekin, 2012).

Türkiye’de çocuk adalet sisteminin kuruluşu olarak kabul edilen çocuk mahkemeleri yasası ilk kez 1979 yılında kabul edilmiş ancak 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. Çocuk mahkemelerinin fiilen faaliyete geçmesi ise 1987 yılının sonunda mümkün olmuştur. Çocuk mahkemeleri önce Ankara’da sonra İstanbul’da fiilen çalışmaya başlamıştır (Baykara-Acar, 2015). Avrupa’da ise yirminci yüzyılın başlarında çocuk yargılaması için normal mahkemelerin işleyişinden farklı ve ayrı hukuksal yaklaşım olan özel mahkemeler kurulmuştur (Tekin, 2005).

Uluğtekin (2004) çocuk adalet sisteminde farklı amaçlara göre belirlenen üç farklı yaklaşımdan bahsetmiştir. Birincisi geleneksel yaklaşım olarak adlandırılan suç kontrol modelidir. İkincisi refah yaklaşımı olarak adlandırılan rehabilitasyon modeli, üçüncüsü de adalet yaklaşımı olarak adlandırılan adil yargılama modelidir. Üçüncü yaklaşım günümüzde onarıcı adalet yaklaşımı olarak da nitelendirilmektedir.

Türkiye’de çocuk adalet sistemine hâkim olan anlayış çocuktan daha çok suçu ve cezayı merkeze alan suç kontrol modelidir. Geleneksel yaklaşımın baskın olduğu bu sistemde hâkim, savcı, infaz koruma memuru ve polis gibi toplumun güvenliğini ve huzurunu sağlayan meslek elemanları ön plana çıkmaktadır. Çocuğun haklarını koruyarak toplumla bütünleşmesine katkı sağlayacak psiko-sosyal müdahale meslekleri ise ikinci planda kalmaktadır (Baykara-Acar, 2015).

Sosyal hizmetin üç temel fonksiyonu bakım, sosyal kontrol ve rehabilitasyon olarak vurgulanmaktadır. Adli sosyal hizmet daha çok bakım ve kontrol odağında görülse de rehabilitasyon boyutu da bulunmaktadır (Baykara-Acar, 2015). Çocuk adalet sisteminin işleyişinde sosyal hizmetin temel fonksiyonu çocuğun yeniden suç işlemesini önlemek için onarıcı çalışmalar başlatmaktır.

Onarıcı adalet programları çocukları yargılayarak mahkûm eden ve damgalanmalarına neden olan adalet sistemine en etkili alternatiftir. Özellikle eğitim ağırlıklı olan onarıcı adalet programları kovuşturmadan ayrılma (diversion) tedbirlerinin geliştirilmesine elverişli olup, hürriyeti bağlayıcı cezalara alternatif sunmaktadır (Özbek, 2008). Onarıcı adalet yaklaşımı çerçevesinde ele alınan çocuk adalet sisteminde uygulama yapan sosyal çalışmacıların önleme, yönlendirme ve koruma gibi üç temel alana odaklanması beklenmektedir. Bu üç temel alanda aktif rol alan sosyal çalışmacılar; suça sürüklenmeden önce çocuğun risklerden korunmasını ve suçun önlenmesini, kanunla ihtilafa düştükten sonra da ihtiyaçları doğrultusunda toplum temelli müdahalelerde bulunmasını sağlar (Baykara-Acar, 2011).

Suçta sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların bütüncül açıdan değerlendirilmesi ihtiyacından ortaya çıkan araştırmanın temel problemi; çocuk koruma sistemiyle bütünleştirilmiş ve uyumlu hale getirilmiş çocuğa özgü bir adalet sisteminin olmayışıdır. Bu ihtiyaçtan yola çıkılarak araştırmanın temel amacı şu şekilde belirlenmiştir: Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların çocuğun psiko-sosyal gelişim özelliklerine ve çocuk hakları ilkelerine uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini suça sürüklenen çocukların ve uzmanların görüşlerinin alınması yoluyla anlamaya çalışmaktır. Bu bağlamda araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklarla ilgili işlemlerde soruşturma, kovuşturma ve ceza infaz aşamalarında çocuğun yüksek yararı ve hakları gözetilmekte midir?
2. Suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların ceza adalet sistemi dışında yerine getirilmesi mümkün müdür?

3. Çocuk Koruma Kanunu kapsamında suçta sürüklenen çocuklar için ön görülen tedbir kararları uygulanırken ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?
4. Çocuk ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen uygulamalar çocukların rehabilitasyonu ve yeniden toplumsallaşmaları açısından etkili olmaktadır mıdır?
5. Suçta sürüklenen çocukların ve adli sistem uygulayıcılarının çocuk adalet sisteminin işleyişiyle ilgili deneyim ve algıları nasıldır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bilgiler de sunulmuştur.

Araştırmanın Modeli

İnsanların imgesel değerlendirme sürecinde olguları ve sosyal olayları nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkarma fırsatı sunması nedeniyle bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Arkonaç, 2014). Yıldırım ve Şimşek (2008) nitel araştırmayı; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamıştır. Nitel yöntem sayesinde çocuk suçluluğu olgusunun adli süreçte nasıl yorumlandığı ve insanların bu olgu nedeniyle ortaya çıkan sorunlarla nasıl başa çıktıkları anlamlandırılmaya çalışılmıştır (Kümbetoğlu, 2012; Neuman, 2012).

Araştırmanın kurgulanması ve gerçekleştirilmesi aşamalarında esneklik sağlayan nitel araştırma yöntemi, veri toplama esnasında alanda karşılaşılan farklı bilgilerle konuya yeni boyutlar kazandırmıştır. Örneğin çocuk ceza infaz kurumu ziyaret edilerek tutuklu ve hükümlü çocuklarla görüşme yapıldıktan sonra adli sistemin ceza infaz boyutu hakkında daha derinlemesine bir kavrayış sağlanmıştır. Nitel yöntemin keşfedici özelliği sayesinde araştırmanın başlangıcında ön görülemeyen pek çok konu katılımcıların deneyimlerini aktarması sayesinde aydınlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın temel amacını ve araştırma sorularının cevabını en iyi şekilde karşılayacak olan katılımcılara ulaşabilmek için amaca yönelik örneklem oluşturulmasına karar verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Güler vd. 2015). Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların seçiminde, çocuk adalet sistemi uygulamalarında yaşanan sorunları doğrudan deneyimlemiş olmaları ölçütü esas alınarak maksimum çeşitlilik örneklem yöntemi kullanılmıştır (Neuman, 2012; Patton, 2014).

Bu kapsamda Adalet Bakanlığı uzmanlarıyla iletişime geçilerek çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklarla ilgili doğrudan çalışma yapan deneyimli uzmanların isimleri tespit edilerek araştırmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca adli süreci bizzat yaşayan, cezaevinde tutuklu ve hükümlü olarak bulunan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan çocuklarla da derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

Değişken	Kategori	f
Katılımcı Durumu/Mesleği	Çocuk (Erkek/Tutuklu/Hükümlü)	20
	Sosyal Çalışmacı	11
	Psikolog	4
	Pedagog	3
	Öğretmen	2
	Öğretim Üyesi	3
	Avukat	1
	DS Müdürü	1
TOPLAM		45
Yetişkin Katılımcının Çalışma Deneyimi	1-5 yıl	4
	6-10 yıl	11
	11-20 yıl	3
	21 yıl üstü	7

Yetişkin Katılımcının Görev Yaptığı Kurum	Çocuk/Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi	7
	Aile Mahkemesi	6
	Denetimli Serbestlik Müdürlüğü	6
	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü	2
	Üniversite/Sosyal Hizmet Bölümü	3
	Baro	1
Suça Sürüklenen Çocuğun Yaşı	14-15 yaş	2
	16-17 yaş	18
Suça Sürüklenen Çocuğun İşlediği Suç Türü	Hırsızlık/Gasp	9
	Cinsel İstismar	5
	Uyuşturucu	3
	Yaralama	2
	Adam Öldürme	1

Veri Toplama Araçları

Çalışmada birden çok veri toplama aracı kullanılması ve elde edilen bilgilerin farklı kaynaklardan teyit edilmesi yoluyla somut ve güçlü kanıtlara ulaşılması sağlanmıştır (Patton, 2014; Kümbetoğlu; 2012). Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış soru formları geliştirilmiştir. Bunlar; a) Yetişkin Nitel Görüşme Soru Formu, b) Çocuk Nitel Görüşme Soru Formu olmak üzere iki grupta hazırlanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama araçlarının geliştirilmesinin ardından araştırma yapılacak mahkeme ve ceza infaz kurumları için Adalet Bakanlığı'ndan resmi izinler alınmış ve öncelikle suça sürüklenen çocukların mahkeme dosyalarının incelenmesi suretiyle araştırmaya başlanmıştır. Araştırmanın yetişkin katılımcıları olan çocuk adalet sistemi çalışanları, tecrübesi ve mesleği dikkate alınarak Rize, Ordu, Trabzon, Ankara ve İstanbul illerinden seçilmiş ve farklı zamanlarda 25 kişiye ulaşılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler yaklaşık 6 ay sürmüştür. En uzun görüşme 1

saat 34 dakika, en kısa görüşme ise 29 dakika sürmüştür. Toplam 17 saat süren görüşmelerden 230 sayfalık görüşme metni elde edilmiştir.

Suçta sürüklenen çocuk görüşmeleri Ankara ve İstanbul'da bulunan çocuk ceza infaz kurumu ve çocuk eğitim evinde tutuklu veya hükümlü olan 20 çocukla derinlemesine mülakat şeklinde gerçekleştirilmiştir. Her bir çocukla yapılan görüşme ortalama 30-40 dakika sürmüş olup, görüşme sürecinde elle tutulan notların bilgisayara aktarımı sonucunda toplam 28 sayfalık metin elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın veri analizi aşamasında içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Öncelikle toplanan verilerin kavramsallaştırılarak kodlanması, sonrasında da ortaya çıkan kavramlara göre tematik düzenleme ve sınıflandırmanın yapılması sağlanmıştır. İçerik analizinde bilgisayar destekli Nvivo-11 adlı nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden oluşturulan metinler word dosyası olarak NVivo programına yüklenmiş ve program üzerinden okunarak 'nod'lar oluşturulmuştur. Oluşturulan nodlar ortak temalar altında birleştirilmiş ve sıklık analizine tabi tutulmuştur (Bazeley ve Jackson, 2015). Bir metin üzerinde kavramsal kodlama yapmak; ortak örüntülerin ortaya çıkarılması, görüşlerin karşılaştırılması, açıklama üretilmesi ve modeller oluşturulması için gerekli sürecin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda oluşturulan kodlar ortak temalar altında birleştirilmiş, frekans dağılımı yapılarak tablolaştırılmış ve veri analizi bu sınıflandırma doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla görüşme formlarının oluşturulması esnasında uzman görüşü alınmış, çocuk adalet sisteminin işleyişini anlayabilmek için 2 ay mahkemelerde dosya inceleme ve katılımcı gözlem çalışması yapılmıştır. Veri toplama aşamasında katılımcılardan onay alınmış, bilgilerin gizliliği konusunda güvence verilmiş ve görüşme esnasında ek sorular yöneltilerek muğlak kalan ifadeler açıklığa kavuşturulmuştur. Ayrıca araştırmada katılımcıların görüşlerine yer verilmek suretiyle oluşturulan kod ve temaların geçerliliği teyit edilmiştir.

Araştırmacı tarafından metinler kodlanırken eş zamanlı olarak iki akademisyenden aynı metin üzerinde kodlama yapması için yardım talep edilmiştir. Sosyal hizmet alanında doktora yapan bir araştırma görevlisi ve sosyoloji alanında doktora yapan bir öğretim görevlisi bağımsız ve tarafsız olarak kendilerine verilen görüşme metni üzerinde kodlama yapmışlardır. Araştırmacı ve diğer iki akademisyenin yaptıkları kodlamalar karşılaştırılarak benzerlik ve farklılık oranı tespit edilmiştir. İki sonucun karşılaştırılmasında; [Güvenirlilik: $.76 = \text{görüş birliği puanı: } 29 / (\text{görüş birliği puanı: } 29 + \text{görüş ayrılığı puanı: } 9)$] formülü kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmacı ve iki akademisyenin bağımsız olarak gerçekleştirdikleri kodların %76 oranında benzer olduğu, veri analizinin güvenilirliğinin sağlandığı görülmüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bulgular

Suçta sürüklenen çocuklara yönelik çocuk adalet sistemi uygulamalarında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerini belirten katılımcıların ifadeleri ortak kavramlar etrafında kodlanarak, 14 tema altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca katılımcıların görüşleri, kullandıkları ifadelerden yapılan doğrudan alıntılarla aktarılmıştır.

Tablo 2. Çocuk Adalet Sistemi Uygulamalarında Karşılaşılan Sorun Alanları

Temalar	Kodlar	Katılımcı (f)	Toplam (f)
Çocuk adalet sisteminin alt yapısına ilişkin sorunlar	İnsan kaynağına ilişkin sorunlar	7	20
	Yasal alt yapıya ilişkin sorunlar	5	
	Çocukların adli sistem algısına ilişkin sorunlar	5	
	Fiziksel alt yapıya ilişkin sorunlar	3	
Adli kolluk suçta sürüklenen çocuk ilişkisinde yaşanan sorunlar	Adli kollukta çocuk haklarının ihlal edilmesi	18	30
	Adli kollukta psiko-sosyal müdahale olmaması	12	
Avukat suçta sürüklenen çocuk ilişkisinde yaşanan sorunlar	Çocuğa hukuki destek sağlamadaki yetersizlikler	24	30
	Çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış avukatların olmaması	6	

Savcılık ve soruşturma aşamasına ilişkin sorunlar	Soruşturmada çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmaması	20	24
	Savcılık çocuk bürosunun olmaması	4	
Adli görüşme sürecine ilişkin sorunlar	Adli görüşmenin zorlukları	10	20
	Adli görüşme sürecinin alt yapı sorunları	10	
Adli tıp uygulamalarına ilişkin sorunlar	Adli tıpta çocuğun değerlendirmesinde yaşanan sorunlar	8	8
Çocuk mahkemeleri ve yargılama aşamasında yaşanan sorunlar	Yargılamanın çocuğa özgü olmaması	19	32
	Sosyal çalışmacının önerilerinin hâkim tarafından yeterince dikkate alınmaması	7	
	Yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanamaması	6	
Sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale sürecine ilişkin sorunlar	Nitelikli sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale yapılamaması	20	42
	Sosyal çalışmacının yetkinliği ve sosyal çalışma görevlisi sorunu	14	
	Vaka yönetim sisteminin olmaması	3	
	Suçta sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacını değerlendirmede sorun yaşanması	5	
Koruyucu destekleyici tedbir kararlarıyla ilgili sorunlar	Tedbir kararlarının uygulanması ve izlenmesi aşamasındaki sorunlar	39	41
	Tedbir kararlarının verilmesi aşamasındaki aksaklıklar	2	
Ceza infaz kurumunda kalan çocukların sorunları	Cezaevi deneyimi yaşamaktan kaynaklanan sorunlar	20	45
	Cezaevlerinde topluma kazandırma uygulamalarının yetersizliği	10	
	Cezaevi ortamının çocuğa uygun olmaması	5	
	Çocukların cezaevinde tutuklu olarak kalması sorunu	5	
	Cezaevinin olumsuz sosyal öğrenmeye neden olması	5	

Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarıyla ilgili sorunlar	Denetimli serbestlikte uygulanan psiko-sosyal müdahalede yaşanan aksaklıklar	13	18
	Toplum temelli uygulama yapılamaması	5	
Adli sistemde disiplinler/kurumlar arası iş birliği ve koordinasyonla ilgili sorunlar	Kurumlar arası koordinasyon sorunları	14	20
	Disiplinler arası işbirliği sorunları	6	
Adli sistem dışı uygulamalarla ilgili sorunlar	Yönlendirme yapılamaması	14	30
	Arabuluculuk ve uzlaşmanın etkin uygulanamaması	12	
	Kamu vesayeti uygulamasının olmayışı	4	
Adli sistemde korucu önleyici hizmetlerin yetersizliğiyle ilgili sorunlar	Koruyucu-önleyici sosyal hizmet uygulamalarının yetersizliği	10	31
	Yerel düzeyde sosyal hizmet örgütlenmesinin yetersizliği	9	
	Erken uyarı sisteminin olmayışı	7	
	Okul temelli önleme hizmetlerinin yetersizliği	5	

Katılımcıların bir kısmının (f=20) ceza infaz kurumunda kalan çocuklar olduğu göz önüne alındığında, cezaeviyle ilgili sorunların (f=45) ilk sırada vurgulanması beklendiği gibi çıkmıştır. Katılımcılar çocuk adalet sisteminde sırasıyla en çok şu üç soruna dikkat çekmişlerdir: Sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale sürecine ilişkin sorunlar (f=42), koruyucu destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasına ilişkin sorunlar (f=39) ve çocuk mahkemeleri ve yargılama aşamasına ilişkin sorunlar (f=33).

Çocuk Adalet Sisteminin Alt Yapısına İlişkin Sorunlar

İnsan kaynağına ilişkin sorunlar: “Lisans eğitiminde adli psikoloji üzerine herhangi bir teknik ders almıyoruz. Uzmanlaşma yok. Sadece aldığımız teorik eğitimle meslekte usta çırak ilişkisinde bir tecrübe kazanıyoruz. Özlük haklarına gelince maaşımız kesinlikle yetersiz. Mesleki olarak da tükenmişlik yaşıyoruz.” (Pedagog-2)

Yasal alt yapıya ilişkin sorunlar: “5395 sayılı yasa ağırlıklı olarak bir çocuk himaye, korumadan ziyade -yok anlamında söylemiyorum- çocuk ceza kanunu gibi bir noktaya doğru sürüklendi diye düşünüyorum.” (Öğretim Üyesi-1)

Çocukların adli sistem algısına ilişkin sorunlar: “Adli sistemde bu aşamalardan geçmek bir statü kazandırıyor olabilir. İkinci sefer geldiklerinde artık korkmuyorlar.” (Sosyal Çalışmacı-7)

Fiziksel alt yapıya ilişkin sorunlar: “Hala fiziki olarak görüşme odalarımızın olmaması, çalışma ofislerinin olmaması gibi sorunlar devam ediyor ve çok ciddi mağduriyetler yaratabiliyor. Çünkü çocuklarla sağlıklı ortamlarda görüşmemek gibi sıkıntılarımız var. Bu da mesleki olarak etik gelmiyor hiçbir şekilde. Ne yazık ki hala ev ziyaretleri yapamıyoruz.” (Sosyal Çalışmacı-1)

Adli Kolluk-Suçta Sürüklenen Çocuk İlişkisinde Yaşanan Sorunlar

Adli kollukta çocuk haklarının ihlal edilmesi: “Polisler ters kelepçe yaptılar. Biber gazı sıkıldılar, vurdular. Bu olay firarda oldu.” (SSÇ-1)

“Çocuğun ifadesini karakollar almıyoruz diyorlar ama alıyordular. Küçük yerlerde falan alıyordular, hatta bazı yerlere uzmanları gönderiyorlardı; ‘git ifadesini al da gel’ diye.” (Psikolog-3)

Adli kollukta psiko-sosyal müdahale olmaması: “Jandarma ve emniyette çocuğa psiko-sosyal müdahale yapacak nitelikte olan kimse yok. Zaten çocuğun durumunu yani aile, kişilik özellikleri, psiko-sosyal durumu değerlendirecek hiçbir bilgi, yetenek, beceri yok.” (Sosyal Çalışmacı-8)

Avukat Suçta Sürüklenen Çocuk İlişkisinde Yaşanılan Sorunlar

Çocuğa hukuki destek sağlamadaki yetersizlikler: “Savcılıkta avukat geldi. Avukat hiç konuşmaz, devlet avukatı sonuçta. ‘Yaşı küçüktür, tahliyesini isterim falan’ işte.” (SSÇ-6)

“Avukatların yüzde doksan dokuzu kesinlikle ne dosyayı inceliyorlar, ne de duruşma öncesi çocuk ile görüşüyorlar. Sadece şikâyetçi var ise ‘aleyhtekileri kabul etmiyoruz’ şeklinde. Klasik ifadeler, cümleler kullanıyorlar. Yeri geliyor çocuklar bize soru soruyor.” (Pedagog-2)

Çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış avukatların olmaması: “Avukatlar

görüşmede ne yapacakları konusunda ve çocuklarla görüşme teknikleri konusunda bilgi sahibi değiller, iletişimleri problemlidir.” (Sosyal Çalışmacı-9)

“Hukuk fakültelerinde çocuk hukuku dersi yok. Varsa bile en fazla seçmelidir diye düşünüyorum, zannetmiyorum böyle bir ders olduğunu.” (Avukat)

Savcılık ve Soruşturma Aşamasına İlişkin Sorunlar

Soruşturmada çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmaması: *“Suça sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacının belirlenmesi ise bence savcılık aşamasında olmalı. Çocuk ilk ifadesine geldiği zaman belki çok acil korunma ihtiyacı var. Ama biz mahkeme aşamasında öğreniyoruz çocuğun bilgilerini.” (Psikolog-4)*

“Çocuğun ve ailesinin sorun ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi ilk adli sisteme girdiği noktada yapılması gerekir diye düşünüyorum.” (Pedagog-3)

“Sosyal inceleme direk savcılık aşamasında olursa erken müdahale şansımız olur.” (Pedagog-2)

Savcılık çocuk bürosunun olmaması: *“Çocukta en büyük dikkatimizi çeken çocuk savcılık soruşturmasında koridorda bekliyorken o kendine aldığı sıkıntı, oradaki bakış açısı... Savcılık soruşturmasında burada yarım saat, kırık beş dakika beklemek zorunda kalıyor. Yetişkinlerin beklediği koridorlarda bekliyorlar. Adliyede kavgalar çıkabiliyor, tartışmalar olabiliyor.” (Psikolog-1)*

Adli Görüşme Sürecine İlişkin Sorunlar

Adli görüşmenin zorlukları: *“Bize güven kaybıyla geliyor. Mesela bir SSÇ, kronik bir çocuk... Her seferinde raporunu hazırlıyoruz güncellemek için. Çocukla beş defa görüşmüşüz. Çocuk altıncı da dümdüz telefonda yakamı bırakın artık diye ağzına geleni saydırdı. ‘Ben bu zamana kadar elli tane psikologla görüştim, düşün artık yakamdan’ diyor. ‘Bana hiçbir faydanız yok’ diyor.” (Sosyal Çalışmacı-7)*

Adli görüşme sürecinin alt yapı sorunları: *“Adli görüşme sürecinin işleyişiyle ilgili bir belirsizlik var. Çünkü adli görüşme odalarının mevzuat ve altyapısı hazır değil. Nereye bağlı olduğu konusunda da henüz bir fikir yok. Proje olarak ön uygulaması yapılıyor. Biz adli görüşme odalarında bu konuda deneyimli ve en azından 3 yıl bu alanda çalışmış olan arkadaşlarımızın atanması konusunda teklifte bulunduk.” (Sosyal Çalışmacı-1)*

Adli Tıp Uygulamalarına İlişkin Sorunlar

Adli tıpta çocuğun değerlendirmesinde yaşanan sorunlar: “Adli tıpta görev yapan normal doktor, psikiyatrist değil. Çocukları fiziksel muayene yapıyor, görüşme yapıyor, çocukla konuşuyor. Konuşma sonrasında yaş özelliklerine göre değerlendiriyor.” (Pedagog-1)

“Adli tıp direkt ‘algılama yeteneği tamdır’ vesaire yazıp gönderiyor. Adli Tıp’ın bizim sosyal inceleme raporundan haberi yok.” (Psikolog-4)

Çocuk Mahkemeleri ve Yargılama Aşamasında Yaşanan Sorunlar

Yargılamanın çocuğa özgü olmaması: “Duruşmada ifade verirken çocuk titriyor ve ağlamaya başladı birden. Korktu yani koca bir kürsü. Hâkim dedi ki: Burası okul değil, parmağını kaldırıp durma. Niye ağlayıp duruyorsun?” (Pedagog-3)

Sosyal çalışmacının önerilerinin hâkim tarafından yeterince dikkate alınmaması: “Mahkemelerde tedbir önerilerimize çok az uyuluyor. Önerdiğimiz tedbirlerin çok azı karara yansıyor. Bizim önerdiğimiz tedbirleri gereksiz gördüklerini de düşünüyorum. Çok önemsemiyorlar. Bir evrak, bir prosedür gibi.” (Sosyal Çalışmacı-3)

Yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanamaması: “Yargılamada çocuğun katılımı sağlanamıyor açıkçası. Çünkü ceza mahkemesi çok katı kuralları olan bir yer. Yani Türk Ceza Kanunu gerçekten çok katı kurallı bir yasa.” (Psikolog-4)

“Ben adli sistemde çocuğun katılımının çok sağlandığı kanaatinde değilim. Zaten öyle olabilmesi için önce çocukla iletişim diye bir şeyin olması gerekiyor.” (Avukat)

Sosyal İnceleme ve Psiko-Sosyal Müdahale Sürecine İlişkin Sorunlar

Nitelikli sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale yapılamaması: “Şu anki geldiğimiz noktada ne yazık ki çocuk mahkemesindeki dosyalarda ev ziyaretlerinin tamamına yakını kalkmış durumda hemen hemen. Ne yazık ki yapılamıyor, görüşmeler rutin adliye görüşmelerine döndü.” (Sosyal Çalışmacı-1)

Sosyal çalışmacının yetkinliği ve sosyal çalışma görevlisi sorunu: “Bu, sosyal çalışma görevlisi grubu içerisinde birçok mesleği dâhil etmeleri, sosyal

hizmet mesleğine yönelik yapılmış bir yozlaştırma ve yok edicilik.” (Sosyal Çalışmacı-11)

“Sosyal çalışma görevlisi tanımlaması bence sakıncalıdır. Bir kere müracaatçıların hizmeti ehlerinden alması gerekir.” (Sosyal Çalışmacı-9)

Vaka yönetim sisteminin olmaması: “Herkes çocuğun kendine geldiği zaman, kendini ilgilendiren kısmıyla temas ediyor, bırakıyor ondan sonra. Her uzman atandığı dosyayla ilgilenip başından sonuna kadar takibini yapmalı. Bir vaka yöneticisinin olması daha sağlıklı olur.” (Sosyal Çalışmacı-7)

Suçta sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacını değerlendirmede sorun yaşanması: “Suçta sürüklenen çocuklardan bakım tedbiri kararı aldığımız çocuklar da oldu. Aslında ailesi olan, ancak aile içinde uyum sorunu yaşayan, çevresinde aşırı derecede suça yönelen ve bununla ilgili hem yatılı madde bağımlılığı tedavisi hem de suçlu davranışla ilgili psikolojik destek alması gereken çocuklardı.” (Sosyal Çalışmacı-8)

Koruyucu Destekleyici Tedbir Kararlarıyla İlgili Sorunlar

Tedbir kararlarının uygulanması ve izlenmesi aşamasındaki sorunlar: “Tedbir kararları etkin uygulanmıyor. Kâğıt üzerinde işliyor.” (Öğretim Üyesi-3)

“Tedbir kararlarının verildikten sonra izlenmesi çok önemli. Rapor çok güzel yazılmış oluyor ama o yazılan gerçekten olmuş mu olmamış mı diye bakılması gerekiyor.” (Psikolog-1)

Tedbir kararlarının verilmesi aşamasındaki aksaklıklar: “Mahkeme aşamasında tedbir öneriyorsunuz ama kanunda tedbirlerin yerine getirilmesine dair bir zorunluluk olması gerekiyor. Sadece uzman öneriyor, zapta geçiyor. Mahkemelerin, hâkimlerin büyük çoğunluğu yüzde sekseni, doksanı hiçbir tedbiri yerine getirmiyor.” (Pedagog-2)

Ceza İnfaz Kurumunda Kalan Çocukların Sorunları

Cezaevi deneyimi yaşamaktan kaynaklanan sorunlar: “Cezaevi psikolojimi bozuyor. Özgürlüğümüz yok çünkü. Cezaevinde olmasaydım, okuluma devam edecektim.” (SSÇ-7)

“Açık görüşme hakkı ayda bir kez oluyor. Neden kapalı görüşme var ki

anlamıyorum. Kapalı görüşmelerde benim ve ailemin psikolojisi bozuluyor.” (SSÇ-10)

“Bazen darlandığımda kendimi kesmeye çalışırım.” (SSÇ-18)

Cezaevlerinde topluma kazandırma uygulamalarının yetersizliği: “Hiçbir cezaevi zaten rehabilite imkânı sunmuyor. Amaç ceza vermek mi çocuklara, rehabilite etmek mi?” (Sosyal Çalışmacı-8)

Cezaevi ortamının çocuğa uygun olmaması: “Mevcut durumumuzu değerlendirirsek, cezaevi sisteminde çocuklarımızı kapalı kurumlara yerleştirmenin çocuğun psiko-sosyal gelişimi açısından, daha fazla mağdur olması açısından ve orada bazı maruz kalmadığı ve bilemediği suç kültürleri konusunda riskler barındırdığını söyleyebiliriz.” (Sosyal Çalışmacı-1)

Çocukların cezaevinde tutuklu olarak kalması sorunu: “Dokuz kişilik koğuştayım. Ailem bana para göndermedi. Psikoloğa iletişim kurması için söyledim ama bilgi vermediler. Üç buçuk aydır tutukluyum.” (SSÇ-13)

Cezaevinin olumsuz sosyal öğrenmeye neden olması: “Cezaevine giren çocuk toplumsal olarak daha bir statü sahibi olduğunu düşünüyor. Ben ceza evine girdim. Yaparım. Yani o bir güç sağlıyor gibi ona.” (Pedagog-3)

“Cezaevinde pek çok suç çeşidini öğrendim. Uyuşturucu türlerini öğrendim. Uyuşturucu hikâyelerini dinlemekten her şeyi öğrendim.” (SSÇ-10)

Çocuklara Yönelik Denetimli Serbestlik Uygulamalarıyla İlgili Sorunlar

Denetimli serbestlikte uygulanan psiko-sosyal müdahalede yaşanan aksaklıklar: “Mesela denetim planında üç bireysel görüşme yazılıyor, üçüncüden sonra yok. Esas zaten güven üçüncü görüşmeden sonra başlıyor aslında. İlk geldiğinde zaten çocuğa ilk iki görüşmede sistemi anlatıyoruz, kendimizi tanıtıyoruz.” (Sosyal Çalışmacı-4)

“Grup dinamiği, aidiyet duygusu oluşturamıyorum. On grup yapıyorsam, belki üçünde dördünde ancak oluyor. Zorunlu olduklarını düşünüyorlar, gönüllü değil.” (Öğretmen-1)

Toplum temelli uygulama yapılamaması: “Burada görüşmenin dışında toplum içinde izleme fırsatımız da yok. Bir de söylediğim gibi zaten bu çocukların

çoğu okulla da ilişiği kesilmiş oluyor. Sokakta zaten bunu takip etmemiz mümkün değil.” (Sosyal alışmacı-4)

Adli Sistemde Kurumlar Arası İş Birliği ve Koordinasyonla İlgili Sorunlar

Kurumlar arası koordinasyon sorunları: “Kurumlar arası koordinasyondaki kopukluk nedeniyle maalesef tekrarlar yaşanıyor, aynı işlemler yürütülüyor çocuk üzerinde. Devlet kurumları arasındaki kopukluğu düzeltmek için bir yazılım programı geliştirilmeli.” (Psikolog-4)

Disiplinler arası işbirliği sorunları: “Disiplinler arası bir koordinasyon yok. Hiç birimizin birbirimizden haberimiz yok.” (Pedagog-3)

Adli Sistem Dışı Uygulamalarla İlgili Sorunlar

Yönlendirme yapılamaması: “Çocuğun adalet sistemine girmeden öncesinde belki yönlendirme yapmak lazım.” (Öğretim Üyesi-1)

“Bence adliyeye çocuk gelmemeli. Buraya gelip gelmeyeceğini adliye dışında bir kurum belirlemeli.” (Pedagog-1)

Arabuluculuk ve uzlaşmanın etkin uygulanamaması: “Çocuk şubede uzlaşma evrakları var. Ama usulen yapılıyor onlar. Arada gerçekten iki tarafı da konuşup çaba sarf edip ikna yapacak bir çaba yok orada. ‘Uzlaşmayı kabul ediyor musunuz?’ imzalamış orayı.” (Sosyal alışmacı-4)

Kamu vesayeti uygulamasının olmayışı: “Kamu vesayetinin hukukumuzda yeri yok. Türk kültüründe olmasına engel bir durum da yok. Bu alanda yurt dışındaki uzman arkadaşlarımızdan kamu vasisi altında çalışıp da buradan maaş alanları biliyorum.” (Sosyal alışmacı-9)

Adli Sistemde Korucu Önleyici Hizmetlerin Yetersizliğiyle İlgili Sorunlar

Koruyucu-önleyici sosyal hizmet uygulamalarının yetersizliği: “Çocuk adalet sisteminde bir ilerleme kaydedilecekse suçu işledikten sonra değil, suçun öncesinde koruyucu ve önleyici tedbirler çok daha önemli.” (Sosyal alışmacı-5)

Yerel düzeyde sosyal hizmet örgütlenmesinin yetersizliği: “Sosyal hizmetin geldiği noktayı düşündüğümüzde, buna rağmen tam anlamıyla

yerleşmememizin sıkıntıları var. Mahalle düzeyinde müdahaleleri geliştirmemiz lazım.” (Sosyal Çalışmacı-1)

Erken uyarı sisteminin olmayışı: *“Bence okullarda erken uyarı sistemi olmalı. Çocuğun problem çıkarıp çıkarmadığını en iyi okul bilir.” (Pedagog-1)*

Okul temelli önleme hizmetlerinin yetersizliği: *“Okul sosyal servislerinin, sosyal hizmet birimlerinin kurulması şart oldu. Sosyal hizmet birimi orada kurulmadığı sürece ASPİM bu yükün altından da kalkamaz.” (Sosyal Çalışmacı-8)*

Tartışma

Bu bölümde kanunla ihtilafa düşmeleri nedeniyle haklarında adli işlem başlatılan suça sürüklenen çocukların sistem içinde yaşadıkları sorunlar literatür ışığında tartışılmıştır. Araştırma bulguları genel olarak incelendiğinde; çocuk koruma sisteminin etkin ve doğru işlememesi nedeniyle adli sistemle tanışmak zorunda kalan çocukların, suç döngüsü içinde çaresizliği öğrendikleri ve yeniden toplumsallaşma umudunu yitirdikleri görülmüştür.

Çocuk adalet sisteminde görev yapan katılımcılar çocuk Koruma Kanunu ve Türk Ceza Kanunu başta olmak üzere yasal mevzuatın refah modeli yerine cezalandırmayı esas aldığını, çocukların kendine has özellikleri nedeniyle yetişkinlerden farklı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Literatürde de Türkiye’de mevcut çocuk adalet sisteminin ceza yargılama sistemi olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır (İrtiş, 2010; Akyüz, 2013; Uluğtekin, 2014).

Bir sivil toplum kuruluşunun yaptığı araştırmada; çocuk mahkemelerinin fiziki yapı ve düzenleme olarak çocuğa özgü yargılama ilkesine uygun olmadığı ve bu yapının ikincil travmalara neden olduğu belirtilmiştir (Kolbüken, 2012). Çocuk adalet sisteminin fiziki alt yapısına ilişkin bir diğer önemli sorun psiko-sosyal birimlerin her adliyede farklı şekilde yapılandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın katılımcıları daha çok çocuk şube müdürlüğüyle ilgili iki temel aksaklığı dile getirilmişlerdir. Polislerin suça sürüklenen çocuklara yaklaşımında hak ihlallerinin yaşandığı ve adli kolluk biriminde psiko-sosyal

müdahalenin olmadığı vurgulanmıştır. Çocuk alanında çalışan avukatların hazırladığı raporda da benzer şekilde; yakalama esnasında çocuğa orantısız güç kullanıldığı, uygulanan kötü muamelenin soruşturma aşamasında re'sen dikkate alınmadığı, çocuğun görmüş olduğu şiddetin yakalamanın bir unsuru gibi değerlendirildiği, kolluğun hukuka aykırı olarak yaptığı davranışların ortaya çıkmaması için çocuğa ve ailesine baskı uyguladığı vurgulanmıştır (ÖZGEDER, 2005; Antakyalıoğlu, 2015). Emniyet çocuk şube müdürlüklerinde sosyal hizmet birimi bulunmakta, ancak her ilde sosyal çalışmacı ya da psikolog görevlendirilemediği için işlevini yerine getirememektedir.

Adli sistem içinde çocukları temsil eden avukatların; çocuk hakları ve çocuk haklarıyla ilişkili konularda eğitilmiş ve bilgili olmaları, çocukların kavrayış düzeyine uygun şekilde iletişim kurma becerisine sahip olmaları beklenmektedir (Avrupa Konseyi, 2013). Mevcut sistemde suça sürüklenen çocuklarla ilgili yürütülen soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde CMK kapsamında zorunlu müdafiler olarak atanmış avukatlar, hukuki açıdan çocuklara destek sağlamada yetersiz kalmaktadırlar.

Çocuk adalet sisteminin soruşturma aşamasında çocuğun ifadesi çocuk savcısı sıfatıyla Cumhuriyet savcıları tarafından alınmaktadır. Çocukla yapılan bu adli görüşmede çocuğun işlediği fiilin yanında gelişimine zarar veren risklerin de belirlenmesi çocuğun yeniden suç işlemesinin önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan savcılık çocuk büroları suç şüphesi üzerine soruşturma işlemlerini yürüten bir birim olmanın ötesinde çocuk koruma sisteminin önemli bir bileşenidir (ASPB, 2015). Ancak araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren katılımcılar sıklıkla soruşturma aşamasında failden daha çok file odaklanıldığını ve yetişkin soruşturmasına benzer yöntemlerin kullanıldığını belirtmişlerdir.

Türkiye'de çocuk savcılık bürolarına bağlı olarak adli görüşme sistemi kurulması çalışmaları devam etmektedir. Mevcut sistemde suça sürüklenen çocuklar, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında suç fiiline ilişkin olayı birden çok kez anlatmaktadırlar. Türkiye'de Çocuklar İçin Adalet Projesi kapsamında 26 ilde pilot uygulama olarak 31 adli görüşme odası açıldığı belirtilmiştir (UNICEF, 2014).

Suçta sürüklenen çocuklar, işledikleri fiilin anlamını kavrayabilme ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediğinin belirlenmesi amacıyla adli tıp birimine/kurumuna sevk edilmektedirler. Katılımcılar tarafından; adliyelerdeki adli tıp birimlerinin yetersiz olduğu, çocuğun gelişim durumuna göre değerlendirme yapılmadığı, çocukla ilgili daha önce hazırlanan sosyal inceleme raporunun dikkate alınmadığı ve çocuklar tarafından sürecin tam olarak anlaşılamadığı gibi sorunlar dile getirilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalara bakıldığında, çocuk ergen ruh sağlığı uzmanlarıyla adli tıp uzmanlarının yaptığı değerlendirme arasında açık farklar olduğu görülmektedir (Aksu vd. 2013; Karaaslan ve Boz, 2013).

2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu'na göre her ilde bir çocuk mahkemesi açılması ön görülmesine rağmen aradan geçen on yıllık süreçte çocuk mahkemesi bulunan il sayısı 33'tür (Adalet Bakanlığı, 2014). Dolayısıyla çocuklar halen daha yetişkin suçluların yargılandığı asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanmaya devam etmektedir. Nüfusu Türkiye'den daha az olan Fransa'da ülke genelinde 150 çocuk mahkemesi bulunmakta ve bu mahkemelerde 450 civarında çocuk hâkimi görev yapmaktadır (Demirtaş, 2012).

Araştırma kapsamında çocuk adalet sisteminde çalışan katılımcılar sosyal incelemenin ve psiko-sosyal müdahalenin nitelikli yapılamadığını, sosyal çalışmacının yetkinliğinin önemsenmediğini, suçta sürüklenen çocuğun da korunma ihtiyacı açısından değerlendirilmesi gerektiğini ve etkin müdahale için vaka yönetim sistemine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Ziyalar ve arkadaşlarının (2012) çocuk mahkemeleri için hazırlanan yüz sosyal inceleme raporunun içerik analizini yaptıkları araştırmada; sosyal inceleme raporlarının taşınması gereken temel bilgi, değerlendirme ve önerilerin yeterli ölçüde yer almadığı, çocuğun adalet sistemine girdiği tarih ile görüşmeye yönlendirildiği tarih arasındaki zamanlamanın kestirilemediği belirtilmiştir. Bilgi toplama yöntemlerinin yetersiz olduğu ve çocuk hakkında kapsamlı bilgi verecek çocuğun içinde yaşadığı aile ve çevre koşulları ile olanakları betimleyecek ev ziyaretinin, 12-15 yaş grubu için hiç yapılmadığı, 16-18 yaş grubunda ise %2 oranında yapıldığı vurgulanmıştır.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında suça sürüklenen çocuklar hakkında koruyucu destekleyici tedbir kararları verilebilmektedir. Aralarında tedbir kararlarını bizzat uygulayan ya da takibini yapan katılımcıların da bulunduğu araştırmada; tedbir kararlarının verilmesi aşamasında çok sorun yaşanmadığını ancak aksaklıkların daha çok uygulama ve izleme aşamasında yaşandığını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında görüşlerini dile getiren katılımcılar cezaevlerinin topluma kazandırma işlevini yerine getiremediğini, olumsuz sosyal öğrenmeye neden olduğunu ve çocukların tutuklu kalmasının uygun olmadığını vurgulamıştır. Verda İrtiş (2012) Türkiye’de çocuk ceza adalet sisteminin işlevsizliği nedeniyle dolaylı ve dolaysız olmak üzere çifte şiddet ürettiğini belirtmiş, karakol ve cezaevi deneyimi yaşayan çocukların ifadelerinden örnekler vererek sistemin koruyucu modelden uzaklaştığını vurgulamıştır.

Denetimli serbestlik müdürlükleri içinde çocuklar için ayrı birim bulunmamakla birlikte, çocuklara özgü bazı özel programlar uygulanmaktadır. Denetimli serbestlik uygulamaları her ne kadar ceza adalet sistemi bünyesinde yürütülüyor olsa da özü itibarıyla sosyal hizmet müdahalesi gerektiren faaliyetler bütünüdür. Özellikle suça sürüklenen çocuklarla yapılan çalışmalarda sadece çocuğa yönelik iyileştirmeler yapıp, aile, sosyal çevre ve sosyal politika bağlamında planlı değişim süreci başlatılamıyorsa uygulanan programlar yetersiz kalmaktadır (Karataş, 2017).

Çocuk adalet sisteminin çok disiplinli bir alan olması nedeniyle, sistemde etkili bir iş birliği ve koordinasyon sağlanamazsa çocukların yüksek yararının gözetildiğinden söz etmek mümkün değildir (Çakmak, 2013). Araştırmanın katılımcıları kurumlar arası koordinasyon ve bilgi paylaşımının şahsi girişimlerle sürdürüldüğüne dikkat çekerek, bu konuda yaşadıkları zorlukları belirtmişlerdir.

Gelişmiş ülkelerde suç işleyen çocukların sorunları ağırlıklı olarak adli sistem dışındaki yöntemlerle çözülmektedir (Akçay, 2011; Braithwaite, 2002; Liebmann, 2007). Katılımcılar da adli sistemin çocuklar için örseleyici olduğuna dikkat çekerek, Türkiye’de çocuk adalet sisteminde yönlendirme, arabuluculuk ve uzlaşma, kamu vesayeti gibi mekanizmaların olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Sonuç ve Öneriler

Nitel yöntemin derinlemesine görüşme tekniğiyle gerçekleştirilen bütün araştırmalar gibi bu çalışmadan da genellenebilir sonuçlar çıkarmak mümkün değildir. Ancak öznel bakış açılarını ve algı kalıplarını anlamaya yönelik yapılan görüşmelerin, sistemin bütünü hakkında bir fikir vereceği gerçeği de yadsınmamalıdır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında görüşme yapılan suça sürüklenen çocuklar ve alan deneyimine sahip katılımcıların görüşleri ve değerlendirmeleri, çocuk adalet sisteminin sorunları hakkında başka araştırmalarla da doğrulanabilecek önemli izlenimler içermektedir. Katılımcılarla yapılan görüşme sürecinde zihinsel arka planda “*nasil bir çocuk adalet sistemi olmalı?*” sorusu sürekli güncel tutulmuştur. Katılımcılar tarafından sorun, yetersizlik ya da aksaklık olarak ifade edilen hususların aslında sistemin ihtiyaç duyduğu temel değişimlere işaret ettiği görülmüştür. Bu çerçevede araştırma konusuyla ilgili literatür bilgisinden ve saha araştırmasından elde edilen sonuçlara göre; müdahaleye, sisteme ve politikaya ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Çocuk adalet sistemi suça sürüklenen çocuğu merkeze almak yerine file odaklanan yapısıyla cezalandırıcı bir işlev görmektedir. Eğer çocukların yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmek isteniyorsa, çocuk adalet uygulamaları iyileştirme ve eğitim odaklı olmalıdır. Çocuğun suçla ilişkisi bir sosyal öğrenme süreci olduğuna göre, çocuğu çevresiyle birlikte ele alacak, onarıcı yaklaşımla psiko-sosyal müdahale planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Araştırmalarda, suçun önlenmesi ve azaltılmasında erken müdahale mekanizmasının ve okul temelli önleyici faktörlerin önemli olduğu vurgulanmıştır (Mann ve Reynolds, 2006). Mevcut durumda okullarda risk grubu çocuklara hizmet sunan rehberlik servislerinin iş yükünün fazla olması nedeniyle aile ve toplum boyutunu kapsayacak etkili çalışmalar yapılması mümkün olmamaktadır. Okul rehberlik servisleri ekip çalışmasına uygun hale getirilerek psiko-sosyal servis olarak genişletilmeli ve bu birimlerde çevresi içinde birey yaklaşımıyla görev yapacak sosyal çalışmacı istihdamı sağlanmalıdır.

12-15 yaş grubu suç işleyen çocuklar suçun anlamını bilme ve davranışlarını yönlendirme yeteneği açısından adli tıp birimi tarafından değerlendirilmekte

ve çoğu zaman çocuğun içinde bulunduğu psiko-sosyal duruma dikkate alınmamaktadır. Bu değerlendirmenin 12-18 yaş grubu çocukları kapsayacak şekilde genişletilerek, çocuk ve ergen psikiyatristi tarafından yapılması sağlanmalı ve değerlendirmede sosyal inceleme raporu dikkate alınmalıdır.

Çocuk mahkemeleri için hazırlanan sosyal inceleme raporları ev ziyareti yapılmadan düzenlendiği için sosyal çevre ve çocuk ilişkisiyle ilgili bilgilere yeterince yer verilmemekte, çocuğun ihtiyaç duyduğu müdahale konusunda derinlemesine bir araştırma ve analiz içermemektedir. Sosyal inceleme raporu mutlaka ev ziyareti yapılarak hazırlanmalıdır.

Suçta sürüklenen çocukların soruşturulması ve yargılanması aşamasında hukuki müdahale ve bilgilendirme görevlerini yerine getirmekten uzak olan avukatların, uzmanlara destek olma ve çocuğu topluma kazandırma konusunda yeterli katkıları bulunmamaktadır. Bir kısım avukatların çocuk hukuku alanında uzmanlaşmalarına imkân tanınarak, çocuğun sorun ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde müdafilik görevi yapmaları sağlanmalıdır.

Adli sisteme giren her çocuk için adli kolluk biriminden itibaren takibini sağlayacak bir vaka yöneticisi görevlendirilmelidir. Vaka yöneticisi; çocuğun soruşturma ve mahkeme süreçlerinin, aile ve kurumlar arası bağlantıların, ihtiyacı olan tedavi, eğitim ve bakım gibi tüm hizmetlerin sağlanması için takipçisi olmalıdır.

Suçta sürüklenen ergenler damgalanma konusunda çok hassas olmaları nedeniyle, adli sistemin her aşamasında çocuğun afiş olmasına yol açabilecek durumların ortadan kaldırılması için gizliliğe azami özen gösterilmelidir.

Adli kolluk olarak görev yapan polisin çocuk suçlularla ilk temas noktası olduğu göz önüne alındığında, bilgili olması ve iyi davranışta bulunması büyük önem taşımaktadır. Doğrudan doğruya çocukların suçtan korunması konusunda görevlendirilen veya görevleri gereği çocuk suçlularla sık sık temas etmek durumunda olan polislerin çocuk hakları, çocuk gelişimi ve psikolojisi konularında özel olarak eğitim almaları ve bu alanda uzmanlaşmaları sağlanmalıdır.

Yargılamanın tutuklu olarak yapılmasına en son çare olarak başvurulmalı ve süre mümkün olduğunca kısa tutulmalıdır. Tutukluluk yerine yakın gözetim

veya bir aile yanına, eğitim ve bakım kurumuna yerleştirme gibi alternatif önlemlere ağırlık verilmelidir.

Çocuk ceza infaz kurumlarının mümkün olduğunca toplum içinde yer alması ve toplumla bağlantılı halde olması sağlanmalı, tutukvevleri için de açık sisteme sahip eğitimevi modeli kullanılmalı, hapsedilmeye ilişkin tasarruflar yüksek suç tekrarı riski altında bulunan çocuklara yöneltilmeli ve bu kurumların da toplumla bağlantısı sağlanmalıdır. Tutukluluk/hükümlülük sürecinde gerçekleştirilen iş ve mesleğe yönelik faaliyetlerin salıverme sonrasında da sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Suçta sürüklenen çocuklar işledikleri suçun özelliğine göre farklı uygulamalara tabi tutulmalıdır. Örneğin hafif suçlarda çocuklar mahkeme sisteminden uzak tutulmalı ve ihtilaf uzlaşma ile çözümlenmelidir. Orta dereceli suçlarda anlaşmazlık çocuk savcılığında çözümlenmeli ve ilk defa suç işleyenler mümkünse uzlaşma ya da çocuğu suçtan caydıracak en etkili tedbir belirlenip bunun yerine getirilmesi yoluyla değerlendirilmelidir. Ağır suçlarda ise mahkemede yargılamanın bir-iki duruşmada karara bağlanacağı şekilde soruşturma yapılması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı (2015). “*Adli Sicil İstatistikleri*” Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.12.2015).
- Akçay, P. (2011). “Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma Ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması.” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9: 129-44.
- Aksu, H. vd. (2013). “Aydın İlinde Bir Yıldaki Çocuk ve Ergen Adli Olguların Değerlendirilmesi”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 14: 369-77.
- Akyüz, E. (2013). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Antakyalıoğlu, Ş. (2015). *Çocuk Adalet Sistemi Sorun Tespit Raporu*. Ankara: ÇAÇAV.
- Arkonaç, S. A. (2014). *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi: Niteliksel Duruş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ASPB (2015). *Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi*. Ankara: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Avrupa Konseyi (2013). *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber*. Strasbourg: Avrupa Konseyi Yayını.
- Baykara-Acar, Y. (2011). *Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal Hizmetin Rolü*. Ed. Süleyman Hançerli vd. Ankara: SABEV Yayınları.
- Baykara-Acar, Y. (2015). *Adli Sosyal Hizmet ve Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Tarihi*. Ed. Arzu İçağasıoğlu-Çoban ve Seda Attepe-Özden. Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Bayram, N. vd. (2006). “Juvenile Delinquency İn Turkey: Descriptive Study”. *The Social Sciences* 1: 256-63.
- Bazeley, P. ve Jackson, K. (2015). *Nvivo İle Nitel Veri Analizi*. Çev. Arif Bakla ve Selçuk B. Demir. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Burfeind, J. and Bartusch, D. J. (2006). *Juvenile Delinquency: An Integrated Approach*. London: Jones and Bartlett Publishers.
- Braithwaite, J. (2002). *Restorative Justice and Responsive Regulation*. New York: Oxford University Press.

- Çakmak, S. (2013). Çocuk Koruma Kanunu'na Göre Verilen Koruyucu Ve Detskeleyici Tedbir Kararlarının Uygulanmasında Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Ed. Murat Köse. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi.
- Dematteo, D. and Marczyk, G. (2005). *Risk Factors, Protective Factors and the Prevention of Antisocial Behavior Among Juveniles*. Ed. Kirk Heilbrun vd. New York: Oxford University Press.
- Demirtaş, İ. (2012). İnceleme Raporu: Aile Ve Çocuk Mahkemesi Uzmanlarının Yaşadıkları Sorunlar. Adalet Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı. <http://www.icdenetim.adalet.gov.tr> (Erişim Tarihi: 17.04.2016).
- Ediz, A. ve Türe, H. (2015). "Ankara İlinde Çocuk Suçluluğuna Yönelten Sebeplerin Chaid Analizyle İncelenmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14: 247-50.
- Gül, S. K. ve Güneş, İ. D. (2009). "Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet". *Sosyal Bilimler Dergisi* 11: 79-101.
- Güler, M. (2010). "Sosyal Psikoloji Bakış Açısından Çocuk Ve Ergenlerde Suçlu Davranış Gelişimi". *TBB Dergisi* 89: 355-72.
- Güler, A. vd. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma (2. Basım)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Günşen-İçli, T. (2009). Çocuk Suç ve Sokak. Ankara: ASAGEM.
- İrtiş, V. (2010). *Understanding Juvenile Penal Justice of Turkey*. Ed. Francis Bailleau and Yves Cartuyvels. Brussels: Vubpress.
- İrtiş, V. (2012). Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek. Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-V Sempozyumu. İstanbul: İstanbul Barosu.
- İrtiş, V. (2015). "Çocuk ve Genç Ceza Adaleti Politikaları: Muğlaklaşan Sınırlar, Yetişkinleştirilen Çocuk ve Gençler". *Amme İdaresi Dergisi* 48: 89-110.
- Karaaslan, B. ve Boz, H. (2013). "Samsun Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nde Muayene Edilen Ve Rapor Düzenlenen Çocuk Olguların Değerlendirilmesi." *Adli Tıp Dergisi* 27: 36-43.
- Karataş, Z. (2017). Çocuklara Yönelik Denetimli Serbestlik Uygulamalarında Sosyal Hizmet Müdahalesinin Önemi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1: 1-20.

- Karaman-Kepekençi, Y. ve Akyüz, E. (2005). *Suçta Yönelen Çocuğun Hakları*. Ed. Sevdâ Uluğtekin. Ankara: Dostlar Dayanışma Derneği Yayınları.
- Kolbükten, B. (2012). *Herşey Çocuklar İçin: Ya Adalet*. Ed. Yaşar Çavdar vd. Ankara: Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı.
- Kurtuluş, A. vd. (2009). “Denizli İlinde 12-15 Yaş Arasındaki Suçta Sürüklenen Çocukların Sosyodemografik Özellikleri”. *Pamukkale Tıp Dergisi* 2: 8-14.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma (3. Basım)*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Liebmann, M. (2007). *Restorative Justice: How It Works*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Mann, E. A. and Reynolds, A. J. (2006). “Early Intervention and Juvenile Delinquency Prevention: Evidence from the Chicago Longitudinal Study”. *Social Work Research* 30: 153-67.
- Miles, M. B. vd. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. California: Sage Publications.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II. Cilt, (5. Baskı)*. Çev. Sedef Özge. İstanbul: Yayın Odası.
- Özbek, M. (2008). *Suçta Sürüklenen Çocuklara Yönelik Onarıcı Adalet Programları ve Çocuk Arabuluculuğu*. İstanbul: Beta.
- ÖZGEDER (2005). *İslahevleri ve Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlü Durumda Bulunan Çocukların Sosyal ve Yasal Koşullarının İyileştirilmesi*. Ankara: Öz-Ge Der Yayınları.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Polat, O. (2009). *Kriminoloji: Kriminalistik Üzerine Notlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Resmi Gazete. 15.07.2005. 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu”.
- Tekin, U. (2005). *Çocuk Yargılamasında Avrupadaki Yeni Uygulamalar*. Ed. Yener Ünver. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- UNICEF (2014). *Adalet Artık Daha Çocuk Dostu Olacak*. Basın Merkezi. <http://www.unicef.org.tr> (Erişim Tarihi: 13.12.2015).

- Uluğtekin, S. (2004). Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Uluğtekin, S. (2012). *Denetimli Serbestlik Altındaki Gençler ve Ailelerine İlişkin Araştırma: İhtiyaçlar ve Beklentiler*. Ankara: ÖZGEDER.
- Uluğtekin, S. (2014). *Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar: Eleştirel Düşünme ve Türkiye'deki Çocuk Adaletinin Bazı Özellikleri*. Ed. Pınar Akkuş, Başpınar-Aktütün Özgür. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2013). Çocuk ve Suç (13. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ziyalar, N. vd. (2012). "Content Analysis of Social Investigation Reports Submitted to Juvenile Courts: A Turkish Sample". *IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal* 8: 1-13.

AVRUPA 2020 STRATEJİSİNİN SONUNA GELİRKEN: NEİY*

Nesli URHAN¹

Öz

Bu makale 15-24 yaş aralığında, ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede (NEİY) yer alan gençler ile ilgili literatür taraması yapmakta ve Avrupa Birliği (AB) bünyesinde bu konuya ilişkin güncel durumu makro düzeyde incelemektedir. Genç işsizliğinin AB'nin önceliklerinden biri olması sebebiyle beşeri sermayeye yapılacak yatırım, gençlerin istihdam edilebilirliği ve sosyal içermeleri açısından önem arz etmektedir. Günümüzde AB'nin amaçlarının yaşlanan nüfus ve yüksek genç işsizliği oranlarına ilişkin sorunları çözmek ve dünya çapında rekabet edebilirliğe ek olarak akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi elde etmek olması nedeniyle, genç nüfusun önemine vurgu yapılmaktadır. Bu makale, Avrupa 2020 Stratejisinin NEİY sorununa çözüm bulmakta başarılı olup olmadığı sorusuna cevap aramaktadır. Bu konuyu ele alırken, öncelikle NEİY sınıflandırması ve olası nedenleri incelenmektedir. Sonrasında, 2019 yılının güncel verileri ışığında AB'nin Avrupa 2020 Stratejisindeki hedeflerinde ne aşamada olduğu irdelenmekte ve bu çalışmada sadece istihdam ve eğitim verileriyle başarılı sonuçlar elde edilemeyeceği gösterilmektedir. Daha sonra, istihdam ve eğitim alanlarının dışında kalmanın ekonomik ve sosyal alanlarda yarattığı risklere odaklanılmaktadır. Son olarak, AB'nin söz konusu alanlarda yürütmekte olduğu politikalara yönelik eleştiriler ve bundan sonraki stratejilerin oluşturulması sürecinde dikkate alınması gereken öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa 2020 Stratejisi, NEİY, Genç İşsizliği, Emek Piyasası, Sosyal İçerme*

* Ne Eğitimde, Ne İstihdamda Ne de Yetiştirmede

¹ Avrupa Birliği Uzmanı. Nesli URHAN, Avrupa Birliği ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, nesli.urhan@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-0548-3358

APPROACHING THE END ‘EUROPE 2020’: NEET

Abstract

This paper provides a literature review on the group aged between 15-24, who are not in employment, education or training (NEET) and it examines the current situation in the European Union (EU) at macro level. Since young unemployment is one of the major concerns of the EU, investing in human capital is essential both for employability and social inclusion of the youth. Since the recent objectives of the EU aim to tackle ageing population and high rates of young unemployment; and to obtain smart, sustainable and inclusive growth in addition to worldwide competitiveness, they emphasise on the crucial role of the young population. This paper tries to answer the question whether the ‘Europe 2020’ is successful in terms of coping with the problem of NEET. While analysing this issue, firstly it examines the categorisation and the potential reasons for being NEET. Then, in the light of the current data of the second quarter of 2019, it figures out the state of play considering the targets of ‘Europe 2020’. It demonstrates that the success cannot be achieved by the data regarding merely employment and education. Moreover, it focuses on the risks emerged both on the economic and social areas due to remaining outside the education and labour market. Lastly, criticism towards the current policies of the EU and recommendations for the following strategy document is presented.

Key Words: *Europe 2020, NEET, Young Unemployment, Labour Market, Social Inclusion*

Introduction

This paper will focus on the growing youth problem, which is being not in employment, education or training (NEET) within the framework of the European Union (EU). As the deadline for achievement of the targets stated in the current strategy paper 'Europe 2020' is approaching, it would be beneficial to analyse the recent situation accordingly. The EU aims to cope with the problems related to ageing population and high rates of young unemployment; and it desires to obtain smart, sustainable and inclusive growth in addition to increasing its abilities for worldwide economic competitiveness. Therefore, as it can be seen from the present initiatives, the EU tries to promote young employability by setting targets related with both education and employment in addition to tackling poverty and social exclusion. Within this context, this paper will first present the content of NEET concept including the reasons and the categorisation to figure out the diversity of the group. Secondly, the latest data available and relevant targets of the EU will be introduced to understand the outcomes of the last strategy including its relation with NEET. Hence, an analysis will be provided regarding the success of the EU in the aforementioned areas during the last decade. Thirdly, policy recommendations will be provided in relation with the potential results of being NEET. In other words, as being outside of the education and the labour market have various negative effects on individual, family, society and the economy as a whole, policies shall be established in order to reduce the number of that group and the period of being NEET.

Within this framework, the aim of this research paper is to answer the question whether the EU's current strategy paper 'Europe 2020' is successful in terms of setting goals and coping with the problem of NEET. This paper tries to find out the response for the aforementioned question by analysing secondary sources, such as international reports, articles and legal documents, comparing different studies and issuing tables for the quantitative data received from the current publications and database. Finally, following the key findings received by the analysis, recommendations for further developments will be presented.

Importance of the Term 'NEET'

According to OECD (2019),

'This indicator presents the share of young people who are not in employment, education or training (NEET), as a percentage of the total number of young people in the corresponding age group, by gender. Young people in education include those attending part-time or full-time education, but exclude those in non-formal education and in educational activities of very short duration. Employment is defined according to the OECD/ILO Guidelines and covers all those who have been in paid work for at least one hour in the reference week of the survey or were temporarily absent from such work. Therefore NEET youth can be either unemployed or inactive and not involved in education or training.'

Regarding the significance of the term 'NEET', it should be underlined that the situation of the young people in the labour market has traditionally been examined with employment and/or unemployment rates. However, as the reason of not being in the labour market can also be education, it is crucial to analyse the shares of NEET so as to develop appropriate policies (Eurofound, 2012b). According to ETF (2015), the acronym NEET means young individuals who are not currently enrolled in education or training and not working. Hence, it refers to youth, who do not have access to learning facilities and job opportunities. The reasons for the appearance of the concept are listed as the increase in the complexity of school-work transitions, part-time and mixed work types and changing structure of the labour market. Moreover, as Eurofound (2018) announces, the significance of the indicator is related with developing youth-oriented policies on education, employment and social inclusion since 2010. For calculation, it is essential to note that the reference age range was 15-24 at the beginning but it is currently broadened to 15-29. Since the mainly used survey data refers to age category 15-24 for the EU, this paper will be mainly based on the accessible figures along with trying to provide comparative data, where available.

Table 1: Youth Unemployment and NEET Framework

Labour Force Status	Time Use	Employment Status	Work Status	Formality	
In Labour Force	Full-time worker	Wage employed	Employed	Formal	Informal
		Self-employed			
		Unpaid / Family Worker			
	Part-time worker	Voluntary part-time employed			
		Involuntary Underemployed			
Job seeker	Unemployed	NEET			
Out of Labour Force	Inactivity/ Housework				Discouraged
					Inactive
	In education / Training	Student	Student		

Source: World Bank, 2014

In the Table 1, the placement of NEET can be seen within the context of work status. As it can be understood from the table, NEET can be either in the labour force or out of the labour force, in addition to being neither employed nor student. Since they can be unemployed, discouraged or inactive, it can be argued that they have different characteristics.

According to the categorisation of Eurofound (2012c), there are seven groups determined according to different characteristics of NEETs. Firstly, re-entrants, who have already been recruited or enrolled in education or training and they expect to quit the group in a short time period. It can be stated that they are the luckiest ones since they are about to leave the group by having access to education or employment. Secondly, short-term unemployed ones are the persons who are unemployed, looking for job or have been unemployed for less than a year; thus, it can be stated that they are moderately vulnerable. Thirdly, long-term unemployed ones are unemployed, looking for job and have been unemployed for more than a year; so they are at high risk of disengagement from public life and encounter with social exclusion. Fourth group is not seeking work due to illness or disability; including the persons who are in need of more social support since they are not able to perform paid work. Fifth group refers to persons who have family responsibilities, thus

they are not employed because of caregiving and other family-related duties. This group is a mix of vulnerable and non-vulnerable persons and it is formed mostly by women. Sixthly, discouraged group has stopped seeking work since they think that there are no job opportunities. They mostly face the risk of social exclusion and lifelong disengagement from employment at high level. Lastly, other NEET group is comprised of a very diverse group addressing the most vulnerable or the most privileged ones and those who are following alternative ways. Although they are all detached from education and labour, the differences among those groups demonstrate that there are diverse reasons for being NEET and the features of the groups differ from each other.

With regard to the importance of NEETs, it can be stated that young persons are actually the active force of the labour market. As it is pointed out in Eurofound (2012a), youth in NEET is waste of potential work force in addition to being burden for the society and the economy. In this context, firstly individuals lose their income, secondly firms lose work force and profits and finally the state loses tax revenues. In other words, they are the unutilised units of production that lead to have negative influences on economic growth. Thus, it can be claimed that determination of the NEETs and making effort for their re-integration into the labour market or education are essential not only for their personal benefits such as employability and social inclusion, but also for the society and the economy as a whole. As there is a dramatic rise in the percentage of the young people in NEET, the growing importance of this group needs to be recognized.

As Balan (2017) states, since the young unemployment rate is twice higher than the entire unemployment rate, youth employment has a crucial role in achieving the reference employment objective of the Europe 2020 Strategy. To be more specific, it can be denoted that the figures are 15,2% against 6,8% in 2018 (Eurostat). Moreover, as it is stated in Eurofound (2012b), since young people work mostly in precarious situation, they are the first to encounter the problem of losing their jobs due to their temporary contracts that are not renewed or the preference of employers in favour of experienced workers. Furthermore, as young population is more sensitive to economic recession, the role of their re-engagement into the labour market needs to be

highlighted since their inactivity has various negative outcomes. That is to say, the probability to face with risks of poverty, underemployment, self-exclusion, social exclusion, etc. increases when they are inactive (Balan, 2017). Therefore, inactivity of young people need to be considered as a sensitive issue both for economic and social terms since they are more susceptible to isolation and exposed to financial deficiencies compared to other groups.

Table 2: Employment and Unemployment rates for different age groups

		2009	2018
Young people aged 15-24 neither in employment nor in education and training (NEET)	Total	12,4	10,4
	Female	12,9	10,8
	Male	12	10
Employment rate age group 15-24	Total	37,2	35,4
Unemployment rate age group 15-24	Total	20,3	15,2
	Female	19	14,5
	Male	21,4	15,7
Unemployment rate age group 25-29	Total	11,4	9,2
Unemployment rate age group 25-54	Total	7,9	6,3
Unemployment rate	Total	9	6,8

Source: Eurostat, 2019

In the Table 2, it can be seen that the EU has taken necessary measures. After the economic recession period, the figures have shifted in a positive manner and it can be added that gender differences are not that visible in the EU average. However, it can be still stated that the share of youth unemployment is quite high and the percentage of youth employment is low compared to total employment rate that can be seen in the Table 3.

Relation Between the Current Strategy of the EU and the NEETs

It is important to look at the program of the EU to understand the objectives and the challenges accordingly. Europe 2020, which is the current Strategy Paper of the EU, has five main headline targets and this paper will take the data on the employment, education and risk of poverty and social

exclusion into consideration within the context of social policy. Firstly, regarding employment, it can be stated that the rate of population aged 20-64 is expected to rise to 75% including also women, elderly and migrant workers. Secondly, with regard to education, it can be noted that the share of drop out is expected to decrease to 10% and the percentage of the population aged 30-34 is expected to complete tertiary education increase to 40%. Thirdly, it can be declared that a decrease of 20 million people is expected among the population that is under the risk of poverty and social exclusion. The critical point is that Member States are expected to transfer those targets into their national goals in order to achieve the overall success by 2020. As their welfare systems, labour market conditions and economic situations, etc. differ from each other, each Member State is expected to define its own targets and act accordingly (Communication, 2010). As the Member States are expected to reach the EU target, the EU estimates that each Member State will act accordingly.

Table 3: Initial and latest data for Europe 2020 targets

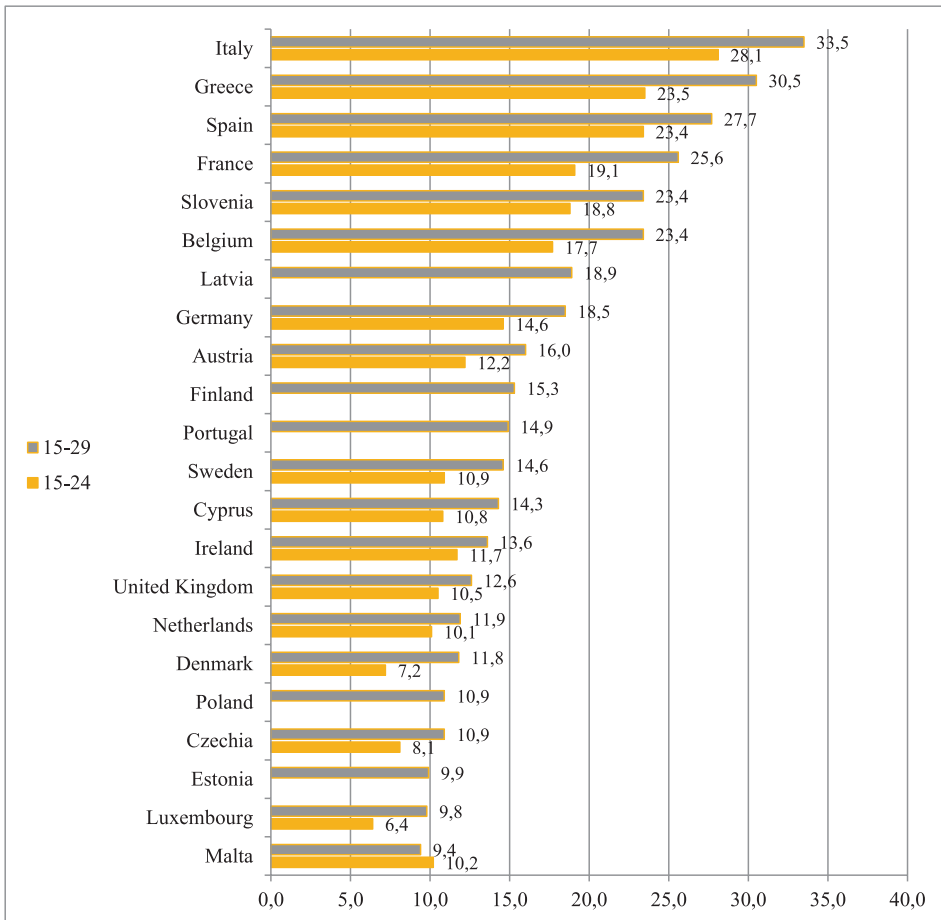
			2008	2018	Target 2020
Employment	Employment rate age group 20–64	Total	70,2	73,2	75
		Female	62,7	67,4	
		Male	77,8	79	
Education	Early leavers from education and training (% of population aged 18–24)	Total	14,7	10,6	<10
		Female	12,7	8,9	
		Male	16,7	12,2	
	Tertiary educational attainment (% of population aged 30–34)	Total	31,1	40,7	>40
		Female	34,3	45,8	
		Male	28	35,7	
Poverty	People at risk of poverty or social exclusion (Million people)	Total	116	113 ¹	-20

Source: Eurostat, 2019

As it can be seen in the Table 3, according to the data available in the second quarter of the 2019, the target regarding employment is only achieved for male, thus there is still necessity for work on total and women employment. For

education, it can be seen that on the one hand females need to be supported regarding drop outs, and on the other hand attainment of males in tertiary education needs to be promoted. Regarding poverty, it can be noted that insufficient development is observable but a detailed analysis regarding the age groups would also be beneficial as NEETs are one of the groups that are more likely to face with the risk of poverty or social exclusion.

Table 4: NEET Rates² in the EU Counties

Source: Eurostat, 2018

² No reliable data is available for Bulgaria, Croatia, Hungary, Lithuania, Romania and Slovakia for neither ages between 15-24 nor 15-29.

Since no data is available in some countries (Estonia, Finland, Latvia, Poland and Portugal) for the NEETs between ages 15-24, the Table 4 is established according to the data of NEETs between ages 15-29. In this context, the shares of NEETs are clearly remarkable in Italy (33,5%) and Greece (30,5%); however, the percentages are fewer in Malta (9,4%) and Luxemburg (9,8%) compared to the other EU countries for the year 2018. Moreover, as it is revealed in the Table 2, even though the average data for the EU 28 indicates 10,4% for ages 15-24, it can be pointed out that the differences among the countries' data are quite visible. Consequently, all the Member States need to take their own measures in order to tackle NEET issue at the national level and to be able to achieve the common target of the Union.

Furthermore, considering the subject Strategy Paper, it can be also added that seven flagship initiatives have been classified within the context of smart, sustainable and inclusive growth and they are interrelated. However, this paper will present three relevant ones that can be directly linked with NEET problem addressing the relation between education, employment and poverty. Firstly, 'Youth on the move' aims to improve the education systems to enhance the transition from school to work. Secondly, 'An agenda for new skills and jobs' is related with modernization of job markets and development of people's skills to ensure the match between labour supply and demand and to promote labour mobility. Thirdly, 'European platform against poverty' intends to establish social and territorial cohesion so that people facing poverty and social exclusion can take active role in the society (Communication, 2010). Thus, it can be seen that the EU desires to support young people by attributing importance to the quality of education systems, demands of the business world and social inclusion. Therefore, qualifications of the youth are tried to be developed in order to facilitate the transition from school to work with the skills desired in the labour market to cope both with economic and social disadvantages. Within this framework, the example of 'Youth Guarantee' can be presented as one of the most popular programmes in the EU considering the policies targeting the youth. As Eurofound (2016) states, Youth Guarantee, a 2013 initiative of the EU, aims to enhance the opportunities provided to young people regarding education and employment in addition to social dimension. All EU Member States have committed to the execution of this

initiative aiming to ensure the right of every young person to access a job, an apprenticeship, additional training or combined work and training after a maximum of four months' unemployment, and it can be noted that the countries that experience considerable budgetary difficulties and higher degrees of NEETs or of youth unemployment are allowed to implement the aforementioned initiative gradually (Council of the European Union, 2013). Hence, it can be figured out that the EU is in favour of investing in young people by considering long term costs and benefits. However, although NEETs are mentioned within the initiatives targeting the youth, it can be argued that they deserve special attention so as to be more successful while fighting against this sensitive issue.

Recommendations Linked With the Results of Being NEETs

Within this part, this paper aims to provide some recommendations in order to be more specific regarding the NEET groups, understand better their characteristics, developing more successful policies and ensuring their presence in the upcoming EU strategies.

First and foremost, as Eurofound (2016) notes, although more than half of NEETs are unemployed and most of them are willing to work, it is claimed that only half of the NEETs are registered to public employment services. Since the information on NEETs is available neither in education system nor in the social security system, it is argued that the registration of the NEETs is the most critical issue since development of appropriate polices can only be possible with correct data and proper categorisation of the group including 'missing' ones.

Secondly, as Eurofound (2016) states, NEETs shall not be considered as homogenous group which consists of young individuals who are neither in education nor employment. Thus, diversity in their characteristics leads to variety in their desires. In addition, as Eurofound (2017) suggests, in-depth assessment shall be performed and individualised pathways need to be prepared in line with personal needs and different career aspirations. In other words, since one target or one objective may not fit to all types of NEETs, it is argued that different policies need to be developed to be able to meet

their diverse needs including development of skills to enhance employability, improvement of education level to ease the transition from school to work, provision of internship or apprenticeship opportunities to enable gain of experience, etc.

Thirdly, as Eurofound (2016) expresses, in Nordic, Western and Continental countries NEETs are mainly short-term unemployed, in some Southern and Mediterranean countries they are mostly long-term unemployed or discouraged workers and in Eastern European countries they are mostly women dealing with family responsibilities. Thus, it is claimed that Member States need to draw the pictures clearly for their countries and update their targets accordingly for the upcoming strategies as the general objectives drafted by the EU may not be suitable for each member state. Within this framework, gender and voluntary issues shall be also monitored by the Member States with the support of the local authorities since there are variations among the countries and general initiatives may lead to encounter problems to achieve the overall goals. For instance, in one country institutional childcare provisions may be enhanced in order to promote young women employment; however, in other country apprenticeship programmes may be upgraded in order to improve human capital and employability accordingly.

Within this framework, determination of the categorisation is also important for the calculation of the costs of the NEETs. As Eurofound (2012a) points out, the outcomes of being NEET are not only related with those individuals but also with society and economy. On the one hand, since most of the NEETs are in need to receive transfers, social assistance, health benefits, etc. the costs of the welfare state incline accordingly. On the other hand, since NEETs are not present in the formal labour market, they have no economic contribution to the society. Hence, as income level may alter depending on age, gender, education level, ethnicity, work experience, health status, etc. the costs of the NEETs shall be also calculated accordingly. For instance, every NEET will not be able to pay the same amount of tax even if they are re-engaged into the labour market, thus, the loss of the state does not refer to the same amount for each of them. Moreover, it can be also discussed that since there are variations in the welfare systems of the Member States, providing an overall calculation

may not demonstrate the real picture for the national level and the achievable targets accordingly.

Furthermore, as Eurofound (2017) figures out, young unemployed people are more likely to suffer from poor health, depression, stress, anxiety, and lack of well-being etc. Moreover, Eurofound (2016) denotes, although non-vulnerable NEETs are not lack of cultural, social and human capital, unlike vulnerable ones, there is still a risk of being marginalised. Hence, it is argued that although non-vulnerable group has access to economic facilities, they may still be disengaged and asocial. Therefore, they are at risk of drug abuse, committing crime or raising marginalized children, etc. That is to say, as being -voluntarily or involuntarily- socially excluded may lead to intergenerational mental problems, the importance of provision of psychological consultancy shall not be ignored while drafting policies.

Besides, with regard to the ways used to achieve the goal of Europe 2020 Strategy, it can be stated that open method of coordination has the role of peer pressure that restricts the success of the process (Delmas, 2015). Consequently, I argue that as the main concerns of the EU are related with economy, binding methods are provided mainly for economy-related fields. However, as the social policy is mostly coordinated by open method of coordination, there are no follow-up procedures or sanctions for the implementation phases, thus the achievements of the targets remain limited. That is to say, although Member States set targets depending on national situation in their local labour market and education structure, a close monitoring can be provided by the EU in order to strengthen the conditions both for national and EU level. As the Member States receive financial aid from the EU budget so as to make progress in the field of social policy, the EU may involve more into the processes to see the implications and not to seem too ambiguous with its objectives.

As a last suggestion, since the paper has tried to highlight that NEETs can be defined as disadvantaged groups that require special needs, the EU may consider to set a target explicitly addressing the NEET rates referring to a common range of ages while preparing a new strategy for the upcoming years so as to follow the missing youth, to establish suitable initiatives and to calculate the costs properly. For this reason, ensuring to receive reliable

data from all of the Member States will be a key point while monitoring the developments and designing a special target in a new strategy.

Conclusion

To sum up, this paper has pointed out the importance of the young people who do not take part in labour market or education. Even though they have all been recorded under the same umbrella of being neither in employment, nor in education or training, it has been demonstrated that they cannot be regarded as an homogenous group that have similar characteristics. Since the reasons and the objectives of the group members differ from each other, diverse policies need to be developed for each sub-group of NEETs. As young people have important role for the society in terms of both economic and social development, they require special needs to be engaged either in labour market or in education or training programmes. As this paper has figured out the disadvantages of youth in NEET cannot be limited by employment and education, a specific target needs to be set in order to be more successful in that area. Moreover, it focuses on the current stagey paper of the EU, 'Europe 2020' in order to analyse the current situation in the EU. Relevant headline targets and related flagship initiatives have been examined so as to comprehend the attitude of the EU towards young people. As youth unemployment poses a menace for individual, social and economic development and young unemployment has crucial significance in the unemployment shares, the EU attributes special importance to their engagement in education and employment. Nevertheless, considering the special needs of NEETs, this paper argues that the EU lacks of targets in the latest strategy paper. Approaching the end of the year 2019, thus the deadline for the objectives presented in the 'Europe 2020', it has been seen that the EU would have used other methodologies to reach aforementioned targets and to be considered as more successful. Recommendations regarding the current policies and implementations have been demonstrated that the problem of NEET needs to be monitored more closely and the following strategy paper shall be prepared in line with the lessons learnt from the current failures. Finally, it can be also underlined that economic policies and social polices shall not be considered as mutually exclusive; on the contrary, it is essential to accept that they are complementary.

Bibliography

- Balan, M. (2017). 'European and National Policies Regarding Social Inclusion of NEET Youths'. *Hyperion International Journal of Econophysics & New Economy*. Vol. 10 Issue 2, p.136-156.
- Communication from the Commission. (2010). Europe 2020 A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth.
- Council of the European Union (2013). Council Recommendation of 22 April 2013 on establishing a Youth Guarantee.
- Delmas, A. (2015). 'Perspectives for revision of the Europe 2020 Strategy'. Opinions of The Economic, *Social and Environmental Council*.
- ETF (2015). 'Young People Not in Employment, Education or Training (NEET). An Overview In ETF Partner Countries'.
- Eurofound (2012a), 'NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe', Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurofound (2012b), Recent policy developments related to those not in employment, education and training (NEETs). Available from: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/comparative-information/recent-policy-developments-related-to-those-not-in-employment-education-and-training-neets>
- Eurofund (2012c). 'Young People and 'NEET's' infographic'. Available from: <https://www.eurofound.europa.eu/emcc/labourmarket/youthinfographic>
- Eurofound (2016), 'Exploring the diversity of NEETs', Publications Office of the European Union, Luxembourg
- Eurofound (2017), Long-term unemployed youth: Characteristics and policy responses, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurofund (2018). 'NEETs'. Available from: <https://www.eurofound.europa.eu/topic/neets>.
- OECD (2019), Youth not in employment, education or training (NEET) (indicator). doi: 10.1787/72d1033a-en (Accessed on 19 May 2019).

World Bank (2014). 'Tunisia - Breaking the barriers to youth inclusion (English)'. Washington, DC: World Bank Group. Available from: https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/MNA/tunisia/breaking_the_barriers_to_youth_inclusion_eng.pdf

*For table preparation: Eurostat.

(Footnotes)

1 Eurostat data is available for 2017.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

Gelen yoğun makale talepleri doğrultusunda
2019 yılından itibaren
Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi
konu başlıkları genişletilerek
Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında
olmak üzere yılda 4 (dört) sayı çıkarılacaktır.

TR Dizin (TÜBİTAK ULAKBİM), tarafından aktif olarak indekslenmektedir

iletişim: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

dergipark.gov.tr/spcd

twitter.com/spcdergi

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

YAYIN İLKELEERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayımlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a **peer-reviewed** and **scientific** journal published four times a year by the Ministry of Family, Labour and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

